BENİM DELİLERİM

Aziz Nesin

(Tan Oral'ın çizgileriyle)

GİRİŞ

ESKİDEN tımarhane denilen yerlere şimdi "Ruh ve Akıl Hastalıkları Hastanesi" deniliyor. "Tımar" Farsça bir sözcüktür. Anlamı, bakım demektir. Hasta insana bakım, hayvana bakım, bahçeye ve toprağa bakım, tımardır. Son yüzyılda "tımar" insanlardan çok hayvanlar için kullanılıyor. Örneğin binek ve yük hayvanlarıyla sağmal hayvanları kaşağılama, gübreleme, yıkayıp arıtma anlamına tımar etmek kullanılır. Ara sıra bahçenin, toprağın tımarı da söz konusu olur. Yarayı tımar etmek sözü de geçerlidir. Öyleyse "tımarhane", hastane, sayrılarevi demekse de dilimizde salt delilerevi, deli bakımevi olarak kullanılmıştır. Tımarhanelere daha önceleri "şifahane" ya da "dar-ı şifa" denilirmiş. O da iyileştirmeevi anlamına geliyor.

Deli sözcüğünde bir aşağılama sezildiği için, delilerevi, deli bakımevi denilmemiş de "Ruh ve Akıl Hastalıkları Hastanesi" denilmiş. Deliye de deli denilmiyor, akıl hastası, sinir hastası, ya da ruh hastası deniliyor. Örneğin bir insanın kendisi için sinir hastası olduğunu söylemesi oldukça kolaydır da, deliyim, demesi pek de kolay değildir. Deli olsak da deliliği üstlenmeyiz.

Bir gece, hangi çağrışımla olduğunu şimdi anımsayamıyorum, şu ya da bu nedenle, kısa ya da uzun süre yaşamıma girmiş,azçok ilişkide bulunduğum delileri — isterseniz sinir ve ruh hastalarını— düşündüm ve onlara ilişkin anılarımı yazmayı tasarladım. Önce, üçbeş, en çok beşon deli tanıdığımı sanıyordum, oysa düşündükçe delilerimin sayısı arttı, yüzü geçti ve hergün birkaç delimi daha anımsıyordum. Nitekim 24 Temmuz 1980 günü günceme şöyle yazmışım: "Dün gece uyanıp da anımsadığım iki deli daha vardı. Sabahleyin onları tanıyamadım." Biyandan eski delilerimi anımsadıkça "Benim Delilerim"e ekliyorum, biyandan da yaşamıma yeni yeni deliler giriyor.

Herkesin yaşamında, çevresinde, tanıdıkları arasında ya da ailesi içinde deliler vardır. Ama benim yaşamımda deliler ayrı bir yer tutuyor. Deliler oldumolası beni sevmişlerdir. Eskiden olsa "Her nedense deliler beni severler." derdim, ama şimdi neden delilerin beni sevdiklerini, hatta kimi delilerin başıma neden tebelleş olduklarını biliyorum. Belki başka nedenler de vardır, ama benim saptayabildiğim neden şu: Delileri, en kaçık, en azılılarını bile, deli yerine koymuyorum. Hatta canımdan bezdirdikleri zaman bile onları başımdan savmıyorum. Kabalık etmiyorum. Açıkça söyleyeyim ki, isteyerek böyle davranmıyorum, başka türlü davranmak elimden gelmediği için böyle davranmak zorunda kalıyorum. Beni sevmeleri için onlara deli güllabiciliği de yapmıyorum. Deli olduklarını anladıklarıma doğal bir insana davranır gibi davranıyorum. Acımıyorum, ya da acıdığımı hiç belli etmiyorum. Benim en değerli varlığım olan zamanımı, istemeyerek de olsa, hatta bu zaman cömertliğimi kötüye kullananlar bile bulunsa, yine de onlara ayırıyorum. Onlarla ciddi olarak söyleşiyor, tartışıyorum.

Mektuplarına kesinlikle yanıt veriyorum. "Kendilerine yakın buldukları, kendilerinden saydıkları için deliler seni seviyordur" diyebilirsiniz. Kimbilir, belki de öyledir. Hem bu dünyada kimin deli, kimin akıllı olduğu da kesin olarak belli değil. Nice akıllı sanılanların, zırdeli oldukları sonradan anlaşılmamış mıdır? Bunun tersi de doğrudur. Nice deli sanılan kişilerin, akıllı, hatta dahi oldukları sonradan, çok kez de ölümlerinden sonra anlaşılmıştır.

Resmî nitemleri ruh yada sinir hastaları da olsa, ben bunların yaşamıma girmiş olanlarına, kısa yada uzun süre ilişkide bulunduklarıma, deli diyeceğim, ama onlar herhangi deli değil, "Benim Delilerim"dir. Deli derken onları hiç de aşağılamıyor, küçümsemiyorum. Bunların çoğu hastanelik, "tımarhanelik" deli değil. "Benim Delilerim"in hepsini de sevdiğimi söyleyemem ama, çoğunu sevdim. İçlerinde kızdıklarım, nefret ettiklerim de var. Deliye bile kızdığıma göre, demek, onları deli yerine koymamışım.

Her insanın azçok deli, deli bir yanı, olduğuna inanıyorum. İşte buyüzden bir yazar arkadaşım,

— Yaşamına giren bütün delileri yazıyor musun? diye sorduğunda ona şu yanıtı vermiştim:

— Yaşamıma giren bütün delileri yazmaya yaşamım yetmez.

Birisi de,

— "Benim Delilerim"i yazıyorsunuz da, neden "Benim Akıllılarım"ı yazmıyorsunuz? diye sordu.

— Olmayan şeyi nasıl yazabilirim? dedim.

"Benim Delilerim"i yazmaya 25 Temmuz 1980 tarihinde başladım. Çok kişi yazılan bölümleri okudu. Bunlardan biri de, burda deli olarak anlatılanlardan biriydi. Üstelik bu kişi deli olduğunu da azçok bilenlerdendi. Yazıları geri verirken,

— Benden başka herkesi yazmışsın... dedi.

Bu sözü içtenlikle söylemişti. Yazılan bütün delileri tanımış, salt kendini tanımamıştı.

Sevgili okurlarım, sizler de bu kitapta kendinizden başka herkesi bulacaksınız. Yine de, kendinizi bulamadığınız için üzülmeyin, çünkü siz nasıl başkalarını tanıyıp buldunuzsa, sizi de başkaları tanıyıp bulacaktır.

"Benim Delilerim"in sonunda babamı anlatacağım. Gerçekten son kertede akıllı ve dengeli bir insan olan babam, bir defineciydi ve define delisiydi. En sonra da kendimi, kendi deliliğimi, hayır deliliğimi değil, deliliklerimi anlatacağım. Biliyorum, göz kendini görmez, ama yine de kendime karşı çok yansız ve elimden geldiğince insafsız olmaya çalışacağım.

İnsanın kendisinin de bir deli — yada bir deli yanı— olduğunu bilmesi ne büyük rahatlıktır. Claude Roy, şöyle diyor:

"Birazcık insan kalacak kadar kaçık olduğuma seviniyorum; şöyle ki, kedimle kedi, çocuklarla on yaşındaki gibi ve dünya kadar yaşlı olabiliyorum."

Deliler, dünya edebiyatının başlıca kaynağıdır. Bütün büyük ve klasik olmuş roman kahramanlarını düşününüz, içinde akıllı olan birini anımsıyor musunuz? Yine de hepimiz, yaşamımızın bir roman olduğunu düşünürüz. Ne

demektir bu: Bir anlama deli olduğumuzu kabul etmek değil mi? Goethe şöyle diyor mektuplarından birinde:

".....Yapıtlarım, çeşitli yaratıkların binlercesinden besinini alarak oluştu: akıllılardan ve delilerden, aydınlardan ve aptallardan yararlandım."

Ben delileri —daha doğrusu delilerimi— hiçbir zaman yazılarımın gereçleri olarak görmedim. Ama onlar öykülerime, romanlarıma, oyunlarıma girdilerse, onları gereç yerine koyduğum için değil, kendiliğinden girdiler. Kitaplarımdan üçünün adında deli olduğunu şimdi ayrımsıyorum: Damda Deli Var - Yüz Liraya Bir Deli - Deliler Boşandı.

Belli bir zaman kesitinde ve belli bir ortamda deli sanılanların, başka bir zaman ve ortamda hiç de deli olmadıkları çok görülmüştür. Zamanını aşmış, öncü kişilerden böyleleri pekçoktur. "Benim Delilerim" arasında böyleleri de var.

Kırkbeş milyonluk Türkiye'de kaç delimiz var? Yani kaçta kaçımız deli? Bu konuda, 27 Ağustos 1971 tarihli bir gazetemizde çıkan haberi buraya aktarıyorum:

"ANKARA-Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan bir araştırmada Türkiye'de yılda ortalama 40 bin kişinin tedavi olmak amacıyla akıl hastanelerine yattığı ve bir süre tedavi gördükten sonra çıktığı belirtildi.

4 yıllık bir zaman dilimi gözönüne alınarak yapılan araştırmada akıl hastanelerine yatan hastaların ortalama 56 günlük tedavi sonucu taburcu edildikleri ve yaklaşık her bin kişiden birinin akıl veya ruh hastası olduğu belirtildi."

Resmî kaynaklı bu habere göre, her bin Türk yurttaşından biri deliyse, demek, bütün Türkiye'de 45 bin deli var. Bana bu sayı hiç inandırıcı gelmiyor. Salt hastanelik delileri söylüyorlarsa, yine inandırıcı değil. Türkiye'de topu toplamı kırkbeşbincik deli olsa, biz o delileri yağla balla, baklavayla besleriz. Bu sayı olsa olsa, salt akıl ve sinir hastalıkları hastanelerine yatanları ve —tedavi edilenleri değil— hastaneden çıkanları gösterir. Bu resmî makam hesabına göre, Türkiye'de hiç akıl ve ruh hastalıkları hastanesi olmasa, hiç deli de yok mu sayılacaktı?

Tıpta tanımı nasıl olursa olsun, genel olarak sözcüklerde delinin tanımı şudur: "Deli, aklını her zaman ve gereği gibi kullanamayan insandır." Lütfen şimdi insafla söyler misiniz, hangimiz aklımızı her zaman yerinde ve gereği gibi kullanabiliyoruz? İşte buyüzden hepimiz azçok deliyiz. Bir varsayım olarak aramızda hiç deli olmayan biri varsa, o da bunca deli içinde toplumla uyum sağlayamayacağı için uyumsuz insan, yani bir başka türlü delidir. Delinin, deliliğin türleri... Bilimselliğin dışında insanlar delileri pek çok türlere ayırmışlar. Türk Haberler Ajansı'nın 27 Ocak 1981 tarihinde bir gazetede çıkan haberine göre bir bilginimiz ellialtı tür delilik olduğunu saptamış. Gazete haberini aktarıyorum:

Ankara, THA-Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşayan Bursalı Mehmet Sit adlı bir tıp adamının ülkede 56 çeşit delinin varlığını saptadığı öğrenildi. Tıp Tarihi Enstitüsü'ne konulan Bursalı tıp adamının konuyla ilgili makalesinde, deli çeşitlerinden bazıları şöyle tanımlanıyor:

ESRİK DELİ: Ağzı deve gibi köpürür ve yakasını yırtar.

EBLEH DELİ: Kendisini herkesten akıllı sanır.

KIZIL DELİ: Az şeyden çok kavga eder.

CİNNİ DELİ: Hayvanları ve insanları dövmek ister.

ŞEYTANİ DELİ: Kimseyi beğenmez, gururluk eder.

ÇILGIN DELİ: İyi söylerken fena sohbete gider.

SERTUH DELİ: Kahve ve berber dükkanlarından çıkmaz.

SÜFLİ DELİ: Her ne bulursa temiz diye yer.

PERVANE DELİ: Bir gidecek yere yüz kere gider, bir işi beceremez.

FIRFIR DELİ: Kamış alevi gibi parlar, pıssadak söner.

CIRDAR DELİ: Çok söyler. Ne kendi anlar, ne başkasına anlatır.

KUŞ AKILLI DELİ: Dövüş etmeyi sever.

ASİL DELİ: Kendisini cennetlik sanır.

AĞZI AÇIK DELİ: Konuşması gerektiği zaman ağzını açar bakar.

ZIRZOB DELİ: Yaptığı bir işi her yerde anlatır.

MASLAHAT DELİ: Kendi işini bırakıp başkalarının işini yapar.

ALIŞVERİŞ DELİSİ: Daima veresiye alışveriş yapar. Borcuna karşılık babasından kalan malı mülkü bile harcar.

MİSAFİR DELİ: Zorla kendini misafirliğe davet ettirir. Gittiği yerde ise uyur kalır.

KURU DEM DELİ: Daima türkü çağırır ve güler.

Ben bu yazı dizisinde, deli deyince, kaçık, tatlı kaçık, alık, aptal, dengesiz, üşütük, tahtası eksik, terelelli, keçileri kaçırmış gibi deyimlerle belirlediğimiz türlerden tanıdığım bütün delileri anlattım. Halkımız, biraz da uyak tutsun diye delileri, "deli, zır deli, zırzır deli, hınzır deli" diye dörde ayırmış. Deliler üzerine pekçok da deyimlerimiz, özsözlerimiz ve atasözlerimiz var. Bunların içinde en sevdiğim şudur: "En akıllımız deli Mehmet, o da tımarhanede direğe bağlı." Bu atasözümüzü sevmemin nedeni, bireysel deliliği değil, topluluk olarak, hatta toplumsal olarak deliliği anlatmasındandır. Delilik, bulaşıcı hastalıklar gibi insandan insana geçmediği halde, bir topluluğun ya da toplumun çoğunlukla çıldırdığı dönemler de oluyor. Kimileyin bu çılgınlık sürekli bir toplumsal isteri halinde yıllarca sürüyor. Örneğin Almanların Nazi çılgınlığı ve onlarla birlikte kimi ülkelerdeki toplu faşist çılgınlığı bu toplumsal deliliğin tarihteki en korkuncuydu. Türkiye'de de zaman zaman toplu deliliklere tanık olduk. 6/7 Eylül 1955 tarihinde, zamanın iktidarının kışkırtmasıyla başlayıp, sonradan ipin ucunun elden kaçmasıyla bir serseriler (lumben) yağması biçiminde İstanbul'un talan edilmesi, yaşadığımız çok acı toplu deliliklerden biriydi.

Toplumsal deliliği yeren bir başyapıt var, Ch.Martin Wieland'ın "Abderalılar" adlı romanı. Bu büyük Alman yergi ustası, Eskil Yunan döneminde Trakya'da yaşayan Abderalıları anlatıyor. Ama Abderalılar aracılığıyla ger-

çekte anlattığı kendi toplumunun insanları Almanlar... Wieland'ın anlattığı Abderalılar —yani yazarın hemşerileri olan Almanlar— toptan deli ve yarı deli insanlar. Bunların içinden çıka çıka bir akıllı insan çıkmış: Ünlü filesof Demokritos... İçlerinde tek akıllı Demokritos olduğu için, çoğunluktaki deli Abderalılar O'nunla alay eder, O'nu küçümser ve üstelik filesof Demokritos'u deli sayarlar. Peki, Demokritos, gerçekte deli olan hemşerilerinin delilikleri karşısında ne yapıyor?Gülüyor onlara. Bana gelince, "Benim Delilerim" karşısındaki davranışım nedir? Açıkça söyleyeyim ki, bir gülmece yazarı olarak, "Benim Delilerim"dekilere gülemiyorum. Onların davranışlarını gülünç de bulmuyorum. "Benim Delilerim"e olan tutumum, delisine göre değişiyor. Onları, deli olduklarını da bilerek ciddiye aldığım için, kimisine güldüğüm oluyor, kimisini ve çoğunu seviyorum; sevmediklerim, acıdıklarım, kızdıklarım da oluyor.

Yine Abderalılar romanı üzerinde durmak istiyorum. Büyük yergici Wieland, bana öyle geliyor ki, kendi toplumunun toplumsal deliliğini anlatmak için, deli Abderalıları anlatırken, sanki romanını yazdıktan yüz yıl sonra gelecek olan Nazi deliliğini ve Naziler döneminde Almanların toplumsal deliliğini anlatmış ve sanki Almanları yüz yıl öncesinden uyarmıştır.

"Delilerin en tehlikelileri, büyükleri ve dayanılmazları, düşünen ve herşeye atıp tutanlardır. Başka delilerden daha az deli olmadıkları halde, çeneleri iyi işlediğinden, düşünmeyen yığınlar karşısında zihinlerinin bulanıklığını gizler, tımarhanedeki hemcinslerinden daha insicamlı çılgınlık ettiklerinden, bilge olarak kabul edilirler. Cahil bir deli saçmalayacak kadar ileri gitti mi, işi bitmiştir. Bilgili delide bunun aksini görürsünüz. Saçma sözler söylemeye veya yazmaya başlar başlamaz, istikbalini temin etmiş, şöhretini sağlamlaştırmış olur. Çünkü insanların çoğu bunlardan bir şey anlamadığını iyi bilse de, ya kendi akıllarına güvenemez ve suçun kendilerinde olmadığını farketmez; ya bir şey farketmeyecek kadar aptaldır, ya da bir şey anlamadıklarını itiraf edemeyecek kadar kendini beğenmiş. Bilgili deli ne kadar saçmalarsa, aptal deliler de o kadar yüksek sesle kerametten söz eder, tantanalı saçmalıkta mana keşfedebilmek için o kadar fazla kafa çatlatırlar. Beriki, alkışlandıkça canlanan cambaz gibi, alkış duydukça daha cüretli hamleler yapar, bunlar cambazın daha büyük numaralarını seyredebilmek için alkışlarını arttırırlar. Ve görülür ki, bir adamın gözükaralığı bütün halkı sarmıştır ve saçmalık modası devam ettiği sürece, başka zamanlarda lafı uzatmadan tımarhaneye tıkılacak bir adama heykeller dikilmiştir."

"Benim Delilerim" içinde yirmi-otuz yıldanberi benimle ilişkilerini sürdürenler, mektuplaşanlar, bana sürekli gelip gidenler var. "Benim Delilerim"in herbirinin mektuplarını, onlara ilişkin belgeleri ayrı ayrı dosyalarda toplar, sıralar, saklarım. Deli oldukları için yapmam bunu, bütün okurlarımın mektuplarını dosyaladığım için, onlarınkini de dosyalarım. Gözümde, deli olmayanların olanlara göre bir üstünlüğü yoktur, elbet delilerle akıllıların —ya da akıllı sanılanların— ayrımı vardır, ama ayrıcalığı yoktur.

"Benim Delilerim"e girenlerden kimisi yüzünden başımın belaya uğradığı da oldu. Söylediğim gibi, delilerimin mektuplarını ayrı ayrı dosyalara koyuyorum. Polislerin evimi sık sık aradıkları bir dönemde (1950'den önceki yıllardan birinde ama hangi yıl olduğunu kesinlikle anımsayamıyorum), üç siyasî polis her zaman yaptıkları gibi yine kitaplarımı, dosyalarımı, yazılarımı bir bavula ve çuvala tıkıştırıp benimle birlikte Emniyet Müdürlüğü'ne götürmüşlerdi. Birinci Şube'de bir Komiser R. vardı. Bu Komiser R., sonradan kanser olup, bir zamanlar Tıp Fakültesi öğrencisiyken çok işkenceler ettiği bir hekim arkadaşımızın eline düşmüştü. Hastanede acılar çekerken intikam almak için kendisini öldüreceğini sandığı hekim arkadaşımızın olağanüstü sevecenlikle tedavisini görmüştür.

Komiser R., çok sert, kaba, hoyrat, bana kalırsa sadik bir adamdı. Anılarımda "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez'de" —yazabilirsem— Komiser R.'ye geniş yer vermek zorunda kalacağım.

Komiser R. dosyalarda delilerin mektuplarını bulunca, altın madeni bulmuş gibi büyük bir başarının sevinci içinde beni saatlerce sorguya çekmişti. "Benim Delilerim"in mektuplarından en saçmasapan olanların üzerinde duruyor, bu saçmaların gizli haberleşme için kodlar, şifreler olduğunu iddia ediyordu. Bitürlü bunları yazanların deli olduklarını, mektuplardan da deli olduklarının açıkça belli olduğunu, kendini çok zekî sanan Komiser R.'ye anlatamıyordum. "Mademki, saçmasapan deli mektupları, öyleyse neden böyle özene bezene dosyalara koydun?" deyip duruyordu. Komiser R. değil ama, sonunda başkaları her nasılsa bunların gerçekten deli mektupları olduğunu anlamış olacak ki, beni bu konuda sorgulamaktan vazgeçtiler. Ne yazık ki, o zamanki delilerimden gelmiş iki ya da üç mektup dosyasını geri alamamıştım. Bana kalırsa, aslında Komiser R. de bir tür deliydi.

Uzaktan yakından yaşamıma girmiş bütün delileri "Benim Delilerim"e alabilecek miyim? Hayır... Benim özellikle sevdiğim delilerim var, bunların kendilerini "Benim Delilerim"de görüp tanımalarından çok, onları başkalarının tanımasından çekiniyorum. İşte bu nedenle, kimi delilerimin, başkalarının tanımaması için, işlerini, uğraşlarını, kimliklerini değiştirerek yazdım. Bunlardan "Benim Delilerim"i yazmakta olduğumu bilen saygı duyduğum bir hanım bigün bana,

— Beni de yazacak mısınız? diye sordu.

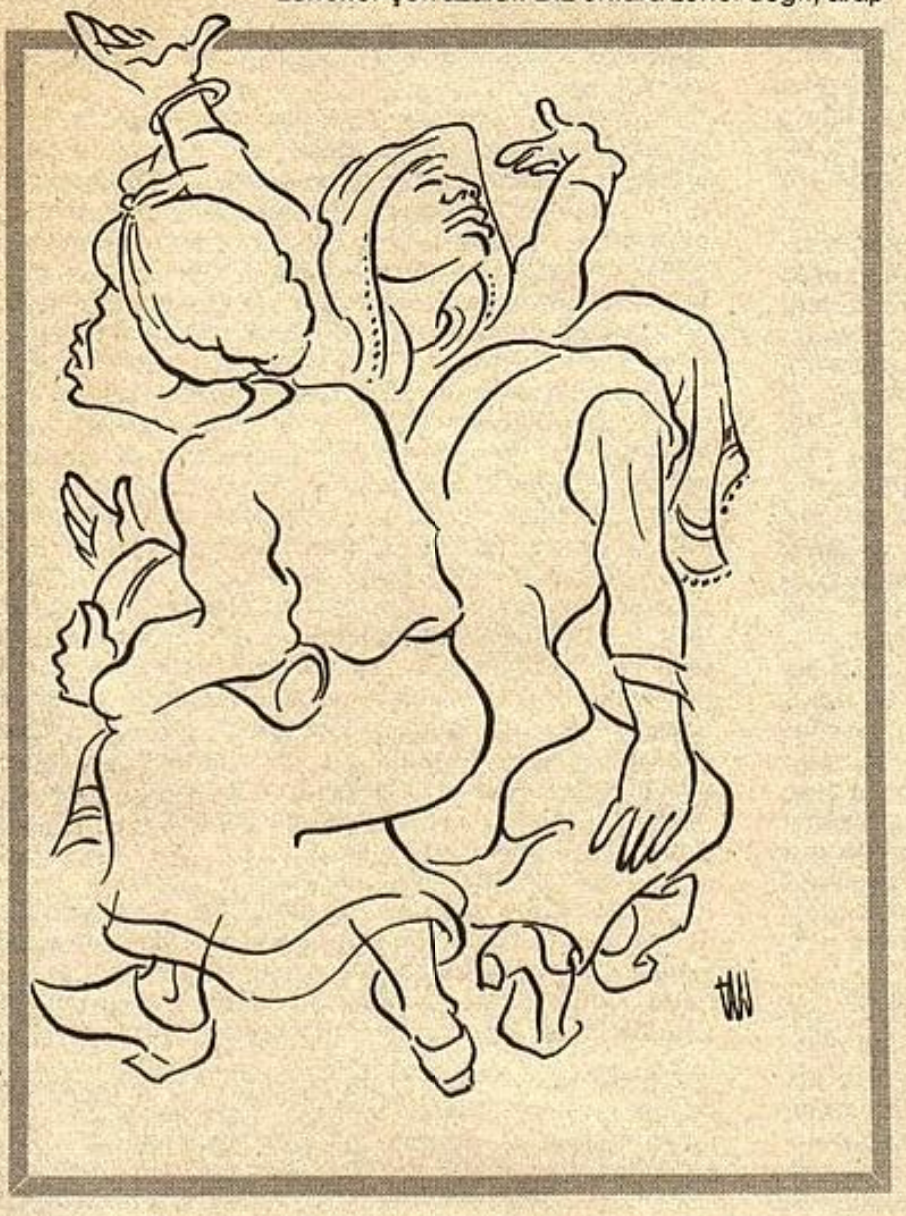
O an nasıl olduğumu, ne büyük bir acı duyduğumu anlatamam. Elbet onu ve onun gibi sevdiklerimi yazmayacağım. Ve yine elbet çok yakınım olmuşları da yazamam. Ama buna karşılık, halkımızın "Hınzır Deli" dediklerini,herkesçe tanınmalarını da göze alarak yazdım.

Başta da söylediğim gibi, kendim de bu kervanın içindeyim. En iyisi "Benim Delilerim"i okuyun sevgili okurlarım, bakalım içinde kendinizden başka kimleri bulacaksınız.

Nişantaşı
17 Aralık 1983

Babaları Tutanlar

YAŞAMIMDA ilk gördüğüm, deli değil, delilerdir. Bunlar, babaları tutan zencilerdi. Ya üç, ya dört yaşındaydım. O zamanlar İstanbul'da pekçok zenci vardı. İstanbul'un kimi mahallelerinde yoğun yaşarlardı, ama her İstanbul mahallesinde aşağıyukarı yirmi-otuz zenci bulunurdu. Bu zenciler, köle, halayık, cariye, dadı döneminden arta kalanlarla saraydan geçip çırak edilerek halka karışanlardı. Sonraları, hem beyazlarla karışmaları yüzünden, hem de türlerinin gittikçe tükenmesinden —çünkü saraydan çıkma zenci erkeklerin çoğu hadım edilmiş olurdu— İstanbul'da zenciler çok azaldı. Biz onlara zenci değil, arap derdik. Mısırlı, Suriyeli, Iraklı, Faslı, Cezayirli gibi asıl araplara da ak arap denilirdi.

İlkyaz gelince İstanbul'un bütün arapları geniş bir çayırlıkta toplanıp bayram yaparlardı. Kökenleri Afrika'dan getirebildikleri tek gelenekleriydi bu tören.

Üç-dört yaşımdayken annemle birlikte İstanbul'da Çırpıcı çayırında yapılan böyle bir arap bayramına gitmiştik. Ordakilerin hepsi kadındı, yada benim bulunduğum yerde salt arap kadınlar bulunduğu için, orda hep kadın var sanmıştım. Def, darbuka, dümbelek, hatta teneke, kutu çalarak, taşları tahtaları biribirine vurarak çıkardıkları ritmik seslerle, sonraları kimi Amerikan filmlerinde gördüğüm biçimde, zıplaya zıplaya dansa başladılar. Ritm gittikçe hızlandı, oynaya oynaya coştular... Bu dans saatler sürdü, yada bana öyle geldi. Öyle coştular ki kendilerinden geçtiler. Göz akları kaydı ve ağızları köpürmeye başladı. Her eklemleri ayrı ayrı oynamaktaydı. İşte onların, bu kendinden geçmiş aşırı coşkulu son durumlarına "babası tuttu" deniliyordu. "Babası tutmak", bir anlama delirmek demektir. "Babası tuttu", o zamanlar çok sık kullanılan, sonradan unutulmuş bir deyimdir. Küçük çocuklar huysuzluk eder, bağıra çağıra durmadan ağlar çırpınırlarsa, anneleri "Yine babası tuttu." derdi.

Zıplaya atlaya oynayarak coşup babaları tutan araplar, bize çok acayip gelen sesler çıkararak dört bir yana koşmaya başladılar, dağıldılar, gözden yittiler. Akşama doğru, herbiri ayrı ayrı yerlerden teker teker, dinginleşmiş olarak döndüler. Ellerinde, kucaklarında, kırdan, dağdan, tepelerden topladıkları kopardıkları otlar, kökler vardı. Bunlar hastalıklara iyi gelirmiş. Toplayıp getirdiklerinin kimisi tütsü olarak kullanılacak, kimisi kaynatılıp içilecek, kimisi kurutulup dövülerek toz yapıldıktan sonra ilaç olacaktı.

İşte ilk gördüğüm deli bunlardır.

Bunların deli olmadıkları da söylenebilir. Ama o "baba tutma"nın bir delilik nöbeti olduğuna inanıyorum. Belki de deli olmayan, yada kendilerine deli denilemeyen insanların da, zaman zaman, aradabir delirerek boşalmaya gereksinmeleri vardır. Çok sonraları, ünlü caz topluluklarının kalabalık seyircilerini, dinleyicilerini gördüm, onları seyrettim. Onların da, üç yaşımda gördüğüm babaları tutmuş zencilerden pek ayrımları yoktu. Onlar da atlayıp sıçrayıp zıplayıp anlamsız sesler çıkararak bağırmışlar, haykırmışlar, kendilerinden geçmişler, hatta koltukları, sandalyaları kırmışlar, fırlatmışlar, giysilerini parçalamışlardı. Bunlar,

geçici delilik halidir ki, bireylerin de, toplulukların ve toplumların da böyle geçici delilikle-re gereksinmesi olduğuna inanıyorum; ama bunu ille de gerekli görmüyorum. Faşingler, karnavallar da bu türlü deliliklerin biraz olsun evcilleştirilmiş başka biçimleridir. İnsan, — elbet kimi insan— doğal ve dengeli olabilmek için, birikmiş ve içinde tortulanmış deliliklerini bu türlü coşkularla kendinden çıkarıp atmak, dinginleşmek istiyor.

Mazhar Osman

EN az yarım yüzyıl Mazhar Osman adı dillerden düşmemişti. Hatta Mazhar Osman'lı deyimler vardı:

— Haydi Mazhar Osman'a, Mazhar Osman'a...

Bu söz "Haydi tımarhaneye!" demekti. Birisi için "Mazhar Osmanlık" demek, deli demekti. Deli olduğu sezdirilmek istenilene,

— Sen bir Mazhar Osman'a görünsen iyi olur... denirdi.

Mazhar Osman adı günlük dile girmişti. Bir ad olmaktan çıkmış, bir deyim olmuştu. Günde, günde değilse bile enaz haftada bir adını anmayan pek olmazdı. Öyle ünlü bir addı ki, gerçek yada uydurma, bir de şöyle olay anlatılır.

Ruh ve akıl hastalıkları hekimi Dr. Mazhar Osman'ın Kızıltoprak tiren istasyonuna çok yakın, tahini boyalı, kargir, iki katlı, bahçe içinde küçük bir evi vardı. Yine o ev duruyor. Dr. Mazhar Osman bu evi satmak ister. Alıcılar çıkar. Diyelim o zamanın parasıyla evin fiyatı 25 bin lira, ama Mazhar Osman 50 bin lira ister. Alıcının biri,

— Bu ev etse etse 25 bin lira eder, çok istiyorsunuz... der.

Mazhar Osman,

— Doğru, der, ev yirmibeşbin lira eder, ama Mazhar Osman'ın evi... Bu evi alınca Mazhar Osman'ın evinde oturuyoruz diyeceksiniz, yirmibeşbin lira da o etmez mi?

İlk okuduğum ruh ve akıl hastalıkları kitabı, Bakırköy Akıl ve Ruh Hastalıkları Hastanesi Başhekimi Mazhar Osman'ın kitabıydı. O kitabın adını bile unuttum şimdi... Ama oynanmamış ve yayınlanmamış bir oyunumu yazarken, o kitaptan çok yararlanmıştım.

Soyadı yasası çıkınca, Mazhar Osman "mütehassıs" anlamına gelen "Uzman" soyadını almıştı. Uzmanlık, bizde hiç kimseye Mazhar Osman'a uyduğu denli uymaz; hem Osman adına uyuyor, hem de kişiliğine...

Sultanahmet Cezaevi'nin önünde, alana bakan koskoca bir adliye sarayı vardı, gerçekten de ahşap bir saraydı... Bir gece çatır çatır yandı bu saray ve İstanbul gecesinin göklerini al yalaza kesmişti.

Vefa Ortaokulu'nun ilk sınıfına giderken, okuldan kaçar, arasıra o adliye sarayındaki duruşmaları dinlemeye giderdim. Bunlardan birini hiç unutmuyorum. Çünkü o duruşmada, Mazhar Osman bir bilirkişi olarak dinlenecekti. Benim de Mazhar Osman'ı ilk görüşümdür.

Kimi insanların görünüşleri, yaptıkları işe hiç uygun değildir. Örneğin Balzac'ın resimlerine, heykeline bakın, romanlarını okuyup tasarladığımız o büyük yazardan çok bir kasaba benzer. Oysa Çehov'un resmini ilk görüşte, önceden öykülerini okumuşsak, bu Çehov'un resmi olabilir diye düşünürüz.

Mazhar Osman da, dış görünüşüyle kendini anlatamayan insanlardandı yada bana öyle görünmüştü o zaman.

Feyziati Lisesi öğrencisi (O zamanın bir özel lisesi) bir delikanlı sevdiği kız arkadaşını öldürmüştü. Kaatil delikanlının deli olduğunu (akıl hastası) iddia ediyordu avukatı ki, cezası hafiflesin. Mazhar Osman, mahkemeye, delikanlı için verdiği raporu sözlü olarak hakimler kuruluna açıklaması için çağrılmıştı. Onüç yaşımın sınırsız hayranlığıyla dinlemiştim Mazhar Osman'ı. Ne büyük bir insandı benim gözümde; çünkü, bir insanın deli olup olmadığını, deliyse ne kadar deli olduğunu anlayabiliyor ve delileri iyileştiriyordu.

Lise öğrenciliğimde de fırsat buldukça Mazhar Osman'ın derslerine gittim bikaç kez. İstanbul Üniversitesi Merkez binasında bir anfi salonda ders veriyordu; ders yada konferans...

Salon tıklım tıklım doluydu, ayakta dinleyenler de vardı. Sanırım hepsi öğrencileri değil, benim gibi dışardan gelen dinleyicileri de vardı.

O günkü konuşmasında Mazhar Osman sara konusunu anlattı. Anlattığı sara türlerinden birinde hasta, belli bir süre için bütün melekeleri ve enerjisiyle salt bir iş üzerine yoğunlaşıyor, sanki çok olağanmış gibi o görevi üstün başarıyla yerine getiriyor, ama sonradan bunu sanki yaşamamış gibi hiç anımsamıyormuş. Bu sara türünü uzun uzun anlattıktan sonra, Bakırköy Akıl Hastanesi'nden iki örnek hasta getirdiğini söyledi. Hastaları kürsüye yanına getirtmeden önce "vaka"yı anlattı. Benim için çok önemli bir vakadır. Olay şu:

Bir kolordunun subayları arasında tabanca atış yarışması yapılıyor. Birinciliği kazanana kolordu komutanı bir tabanca armağan edecek; ikinciler, üçüncüler de başka armağanlar alacaklar. Yarışma atışları başlıyor. Bir yüzbaşı atışa geçiyor. Destekli atıyor, onikiden vuruyor. Desteksiz atıyor, onikiden vuruyor, hareket eden hedefe atıyor, onikiden vuruyor. Bütün atışları hep oniki... Olacak şey değil. Orda herkes şaşırıyor. Ama bütün bu zaman içinde yüzbaşı hiç konuşmuyor. Yarışma bitiyor. Kolordu komutanı birinci gelen yüzbaşıyı kutlayıp birincilik armağanı olan tabancayı veriyor. Yarışma sırasında o zamana dek hep susmuş olan yüzbaşı, alması için tabanca kendisine uzatılınca,

— Bu nedir? diye soruyor.
— Armağanın.
— Ne armağanı?
— Birinci geldin ya...
— Ne birincisi?
— Atış birincisi geldin...

Yüzbaşı, o atış yarışmasından hiçbişey anımsamıyor. Ne atış yaptığını, ne hedefleri onikiden vurduğunu biliyor; sanki yaşamından o bölüm hiç yaşanmamış gibi silinip çıkmış.

Mazhar Osman, yüzbaşının sara nöbeti içindeyken atış yaptığını, sara nöbeti geçmiş olduğu için de, yaptığı atışları sonradan anımsamadığını söylüyordu. Sara nöbeti içinde olmasaymış, o olağanüstü atış başarılarını kazanamazmış.

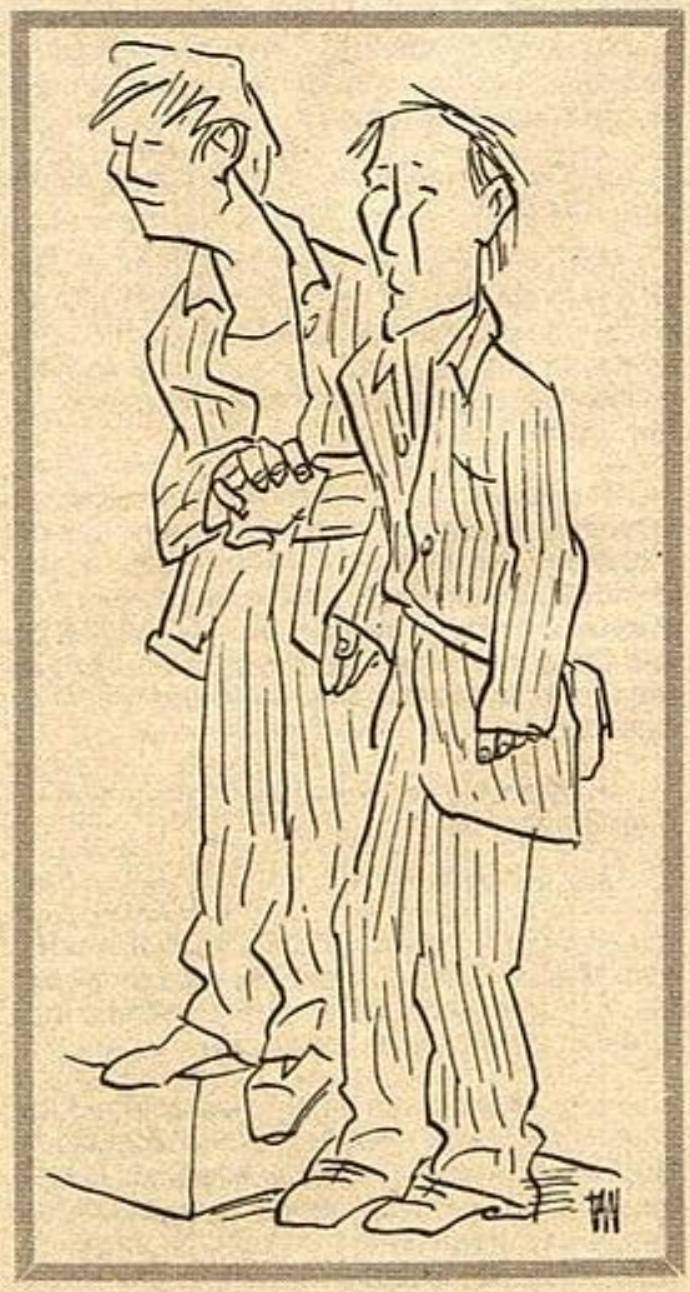
O olaydan sonra yüzbaşı içine kapanıyor, konuşmuyor. Muayene ediliyor, Bakırköy Akıl Hastanesi'ne gönderiliyor. Mazhar Osman,

— Yirmi yıldanberi hastanemizdedir... dedi.

Bir ürperti geçirmiştim. Bana çok korkunç gelmişti yüzbaşının serüveni. O sıra ben de askerî lise öğrencisiydim.

Mazhar Osman, hastaları getirmelerini söyledi. Az sonra gardiyanlar, hastane pijamalı iki adam getirdiler kürsüye. Biri aşağıda durdu, öbürünü Mazhar Osman kürsüye yanına çıkardı. Bu, işte sara nöbetindeyken atışta birinci olan yüzbaşıydı. Hastane pijaması içinde zayıf, yaşlı, çökük, gözleri hedefsiz ve anlamsız bakan bir adam... Mazhar Osman O'na, bize anlattığı olayı sordu, başka şeyler sordu. Zavallı hasta, öylece bakıyor, yanıt vermiyor, ağzından ses bile çıkmıyordu. En sonunda anlamsız, yada benim duyamadığım bişeyler mırıldandı.

Bu olay beni çok düşündürmüştür. O atış yarışması olmasaydı, yüzbaşı sara nöbetine girmeyecek, hep normal bir insan olarak yaşayacak mıydı? Yada daha başka bir zaman birden sara nöbetine girip, karısını, çocuklarını uykularında kesecek, sonra da bu olaydan hiçbişey anımsamayacak mıydı? Nitekim, Mazhar Osman'ın o konuşmasını dinledikten kırk yıl sonra gazeteler bir albay emeklisinin karısını, çocuklarını uykularında kıtır kıtır kesip, sonra da hiçbişey anımsamadığını yazmışlardı. Peki, ya atom bombasının, hidrojen bombasının patlama düğmelerini ellerinde tutan insanlardan biri.... Ya bunlardan biri sara nöbetine girer de, sonradan ne yaptığını anımsayamayacağı biçimde hedefi vurmak başarısını (!) gösterirse...

Büyük Bir Sabotajcı

HARBİYE askeri cezaevindeyim. Yıl 1948... Cezaevinin üç büyük koğuşu var, birine siyasi tutuklular doldurulmuş.

Cezaevine daha kendisi gelmeden haberi geldi: Bir sabotajcı yakalanmış, azılı bir sabotajcı...

Herkes merakla birbirine soruyor: Ne yapmış, ne yapmış?

Önceleri kimse bişey bilmiyordu, sonra haber ucuzladı: Tramvayı yoldan çıkarmış.

Cezaevinde, kızları, kadınları, çocukları, oğlanları yoldan çıkaranlar, hatta kendileri yoldan çıkmış olanlar doluydu, ama tramvayı yoldan çıkaran ilk gelecekti.

Bigün öğleden sonra tramvayı yoldan çıkaran sabotajcı getirildi. Süklüm püklüm, sünepe, sinameki, zayıf, kuru, adam çirozun biri... Temiz giyimli. Ağlamaktan gözleri kan çanağına dönmüş. Tutuklanalı bir hafta olmuş. Emniyet Müdürlüğünde sorgusu yapıldıktan sonra buraya getirmişler. Hâlâ da ağlıyor.

O'nun verildiği koğuştan biri,

—Ulan, böyle de sabotajcı mı olurmuş be... diye şaşkınlığını belirtince, yanındaki,

—Sabotajcının boynuzu kulağı olacak değil ya, o da senin benim gibi bir Allahın kulu işte... dedi.

Başka biri de bilgiç bilgiç,

—İşte asıl böylelerinden sabotajcı olur... dedi.

Meraklılar yanına sokulup, geçmiş olsun, dedikten sonra, hangi işten, neden, nasıl yakalandığını, niçin tutuklandığını soruyorlar. Ama O, ağlamaktan hiçbir soruya yanıt veremiyor. Kendisine soru soruldukça daha çok ağlıyor. Arasıra bişeyler söylemeye çalışıyor ama, ağlamasından, iççekmelerinden, hıçkırıklarından, ne dediği anlaşılamıyor.

Ancak iki-üç gün sonra neden tutuklandığı anlaşılabildi. İstanbul Belediyesinin tramvaylarında bilet denetçisi (kontrolör) imiş. Bir sabah erkenden hamama gitmek için evinden çıkmış.

—Ne diye evinde yıkanmazsın da hamama gidersin yahu?

—Kira evi... Banyosu yok. Daracık birbuçuk oda...

—Sabah erkenden hamamda ne işin var yahu?

Tramvaycının yerine, O'nu dinleyenlerden biri yanıt veriyor:

—Sana ne be? Herkes senin gibi zındık değil, cenabet gezsin... Adam Müslüman evladı... Demek hamam iktiza etmiş ki, sabahın köründe evinden fırlayıp hamamın yolunu tutmuş...

Tramvaycı mıymıntı biri, öyle korkmuş, sinmiş ki, bitürlü üstünden bu ezikliği atamadı, belki de yaşamı boyunca böyle biri...

Bilet denetçisi, kolunun altında karısının verdiği hamam bohçası, Dolapdere'den yukarı çıkmış, hamama gitmek için Kurtuluş durağında tramvay bekliyor. Tramvaycı olduğundan, tramvaya bilet parası vermeyecek. Hamama gittiği için de bilet denetçisi üniformasını giymemiş, sivil giyinmiş o gün.

Durakta tramvay beklerken ne olup bittiğini anlayamamış, sivil polis olduklarını sonradan öğrendiği iki-üç kişi birden kollarına girip kargatulumba etmişler, çocuklara uçtu uçtu yapar gibi, adamın ayaklarını yerden kesip polis arabasına atmışlar, oradan da Emniyet Müdürlüğüne, sonra da atıyorlar hücreye... Ertesi gün sorguya çekiliyor. Kendisini gangsterlerin kaçırdığını sandığından, sorguda polisleri karşısında görünce içi rahatlıyor.

—Ne yapıyordun durakta?

—Tramvay bekliyordum, hamama gidecektim...

—Sabah karanlığında?

—Affedersiniz, hem gusul abdesti alacak, hem yıkanacaktım da...

—Kolunun altında hamam bohçasıyla?.. Erkek kısmı hamam bohçası taşır mı be?

Hamam bohçası taşıdığı için yakaladıklarını sanmış.

—Yok idi evde çanta gibi herhangi bişey, karım vermiş idi bohçayı...

—Neden tramvaya sabotaj yaptın?

—Tramvay mı, sabotaj mı, ben mi?

Kendisi de tramvaycı olan, hiç tramvaya sabotaj yapar mı? Daha da iyi yapar... Kimse kuşkulanmasın diye de tramvaycı olmuş.

—Üç tanık var. Sen tramvay raylarına taş atmışsın ki, tramvay yoldan çıksın... Hem de rayların dönemeç yerine...

Bilet denetçisi hücrede yatakosun, biyandan da kimin nesi olduğunu araştırmışlar kiii, adam Bulgaristan göçmeni değil mi? Tamam!.. O dönemde, siyasi polis için Bulgaristan göçmeni olmak, komünist olmanın yüzdeelli kanıtı sayılırdı. Bulgaristan'daki komünizmden kaçmak için çırpınarak anayurda gelen Bulgaristan göçmenlerinin aşağıyukarı üçtebiri birbirlerini komünist diye ihbar ederek güvence kazanıp siyasi polis kadrosunda görev alırlar, üçtebiri komünist diye cezaevlerine tıkılır, geri kalanlar da geçim yolu ararlardı.

O zamanlar Harbiye askeri cezaevinde ziyaret günleri, ziyaretçilerle tutuklular orta bahçede yanyana oturup görüşürlerdi. Tutuklular

sabah erkenden bahçeye ziyaretçileri için yer hazırlarlardı. Gölge tutacak duvar diplerine, yerlere halı, kilim, seccâde serilir, üstlerine minder, yastık konulur, ziyaretçi beklenirdi. Ziyaretçiler de elleri kolları yiyeceklerle dolu gelirlerdi. O cezaevi bahçesi ziyaret günleri gezinti yerine (mesireye) dönerdi.

Boyu, cüceden bir parmak daha uzun olan kantinci Faik, ziyaretçiler.yiyecek öteberi getirip alışverişine ket vuruyorlar diye kızardı da, hele yazın, içerden suları kestirtir, yaz sıcağında içleri yanan ziyaretçilere ve tutuklulara bol bol şişe suyu, gazoz, ayran satarak kazancını daha da artırırdı. Kantinci Faik'te herşey, dışardaki bakkallarda satılandan yüzde otuz daha pahalıydı ve bu, cezaevi yönetimince doğal sayılıyordu.

Tramvaycının ziyaretçisinin ilk gelişi nasıl olduysa, ondan sonra her ziyaret günü aynı biçimde geçti. Haftanın ziyaret günü sabahı, bahçe kapısından ilk giren Tramvaycının karısı olurdu. Bir çocuğu kucağında, bir çocuğunun elinden tutmuş, çocuğu tutan elinde yiyecek paketiyle, ağlayarak gelirdi. Kocası da eşini ağlayarak karşılardı. Tramvaycı, yatak çarşafına benzer siyah-beyaz damalı bir örtüyü yere seriyor, uzun yatak yastığını da (iki kişilik) duvara dayayıp karısını bekliyordu. Karısı gelince de o siyah-beyaz damalı bezin üstüne oturup ziyaret saati son buluncaya dek karşılıklı sessiz sessiz ağlaşıyorlardı. Çocuklar da arasıra bu ağlamaya, ama yine bağırıp çağırmadan, katılıyorlardı. Aradabir, ama yine ağlaşarak bişeyler fısıldaşırlardı. Ziyaret saati bitince, oradan en son ayrılan, ama yine ağlayarak ayrılan Tramvaycının karısı olurdu. Her ziyaret günü işte böyle ağlaşırlardı. Başka günler de Tramvaycının sıksık ağladığı olurdu. Öyle ağlardı ki, bir insanın nasıl olup da içinden bu denli çok gözyaşı çıkarabildiğine şaşardım.

Güzel Sanatlar Akademisi Resim bölümü öğrencisi Jak İhmalyan, hocası Bedri Rahmi'nin atelyesinde çalıştığı bigün, ordan apartopar alınıp tutuklanmıştı. Ayakkabısı eskimesin diye, çoğu siyasi tutuklular gibi Jak da takunya giyerdi cezaevinde. Bigün Jak,

—Bu Tramvaycı deli... dedi.

—Nasıl deli?

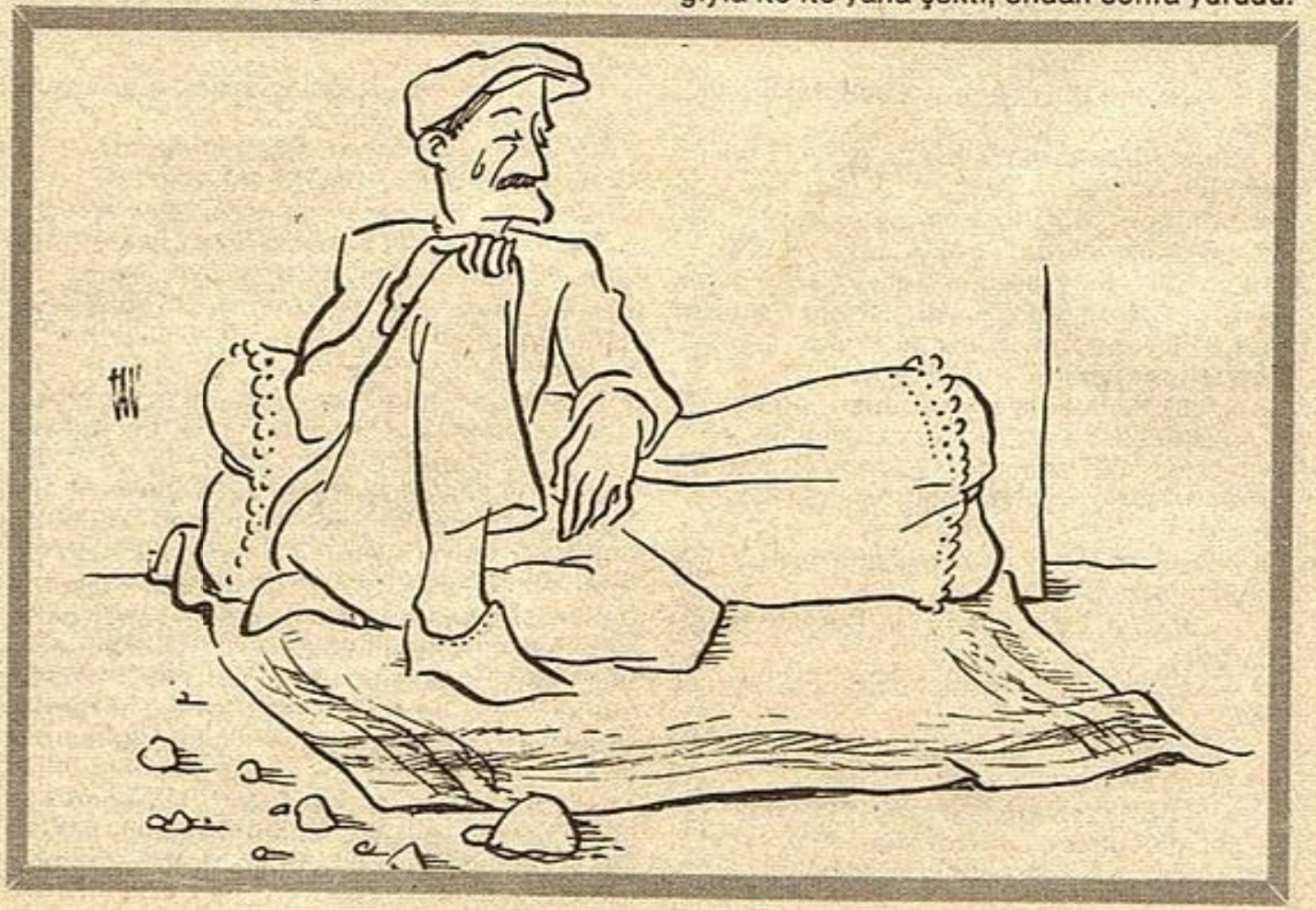
—Basbayağı deli işte... Adamın sabotajcılığının içyüzünü anladım.

—Neymiş?

—Bakın, görün şimdi.

Tramvaycı bahçede, elleri arkasına bağlı, bir duvardan karşı duvara gidip geliyordu. O'nun gidip gelişine volta atmak denilemezdi. Daha volta atmasını öğrenememişti.

Tramvaycı arkasını bize dönmüş duvara doğru yürürken, Jak elindeki boş konserve kutusunu adamın yolu üstüne bıraktı. Biz altıyedi arkadaş, iki geçeli durmuş, olacakları seyrediyorduk. Tramvaycı duvara gitti, döndü, yürüyor. Konserve kutusunun olduğu yere geldi. Kutunun yanından yada üstünden geçebilirdi. Hayır, geçmedi. Eğilip yerdeki konserve kutusunu aldı, duvarın dibine koyduktan sonra yine yürüyüşünü sürdürdü. O arkasını dönmüş giderken bu kez Jak, tomar yaptığı bikaç gazeteyi yine Tramvaycının yolu üstüne koydu. Tramvaycı döndü, yürüyor. Gazete tomarının yanına gelince duraksadı. Gazete tomarını ayağıyla ite ite yana çekti, ondan sonra yürüdü.

Jak denemesini sürdürüyordu. Bu kez yol üstüne büyükçe bir taş koydu. Tramvaycı, yürürken taşı görünce, yine taşı ayağıyla yuvarlayarak yoldan öteye götürdü, sonra yoluna gitti.

O günden sonra bu deneme bir eğlence gibi sürdürüldü. Yalnız bahçede değil, koridorda da yerde bişey görse Tramvaycı, o şeyi ordan atmadan, kaldırmadan, öteye itmeden geçemiyordu. Bu adamın deliliği de buydu.

Bohçası kolunda hamama gitmek için Kurtuluş durağında yaptığı şey de buydu. Durakta, her nedense yere konulmuş bikaç taş vardı, orta büyüklükte taşlar. Yerde gereksiz, fazla bişey görünce onu ordan kaldırmadan duramayan Tramvaycı, duraktaki taşları ayağıyla itmişti. Taşlar yuvarlanıp ray üstüne düşmüştü. Üç muhbir yurttaş da polise gidip "Durakta sabotajcı var!" diye ihbar etmişlerdi.

Şaşılası olanı da, Tramvaycının bilmeden, ayrımsamadan yerdeki şeyi kaldırmasıydı. Yolu üstünde duran şeyi kaldırdığının hiç bilincinde değildi. Çünkü O'na kaç kez, niçin yolunun üstündeki taşı, kağıdı, kutuyu kaldırdığı sorulduğunda, böyle bişey yaptığından hiç habersiz görünüyordu.

Bilet denetçisinin yolu üstüne bişey bırakıp O'nun o şeyi ordan kaldırması bir cezaevi oyunu ve eğlencesi olarak haftalarca sürdü.

Bizim arkadaşların söylediğine göre, bilet denetçisi, böyle bir ruh hastalığı olduğunu iddia ederek muayenesini istese, ruh hastası raporu alarak cezaevinden kurtulabilirdi. Ama bilet denetçisi, böyle bir hastalığı olduğunu kabul etmedi. Davâsı altı yada yedi ay sürdü. Tahliye olundu. Ama ruh hastası olduğu için değil, başka bir nedenden...

Çok düşünmüşümdür o Tramvaycıyı... Çocukluğunda kimbilir ana babası kaç kez O'na,

—Herşeyi yerli yerine koy!.. Ortada bişey bırakma!.. Herşeyin bir yeri olsun!.. Yerdeki şeyi kaldır, kendi yerine koy!.. demişler, böyle eğitmişlerdir. Belki de dediklerini yapmadığı için O'nu kaç kez azarlamışlardır. Kötü mü eğitmişler? İyi elbet... Ama işte, yolunun üstündeki taşı, çöpü, boş kutuyu, bunlara benzer şeyleri kaldırma alışkanlığını elde etmek, bir sabah kolunun altında bohça, hamama giderken O'nun başını belaya sokmuştu ve O başının belaya giriş nedenini bile anlayamamıştı.

Bu dünyada ne türlü türlü delilikler var...

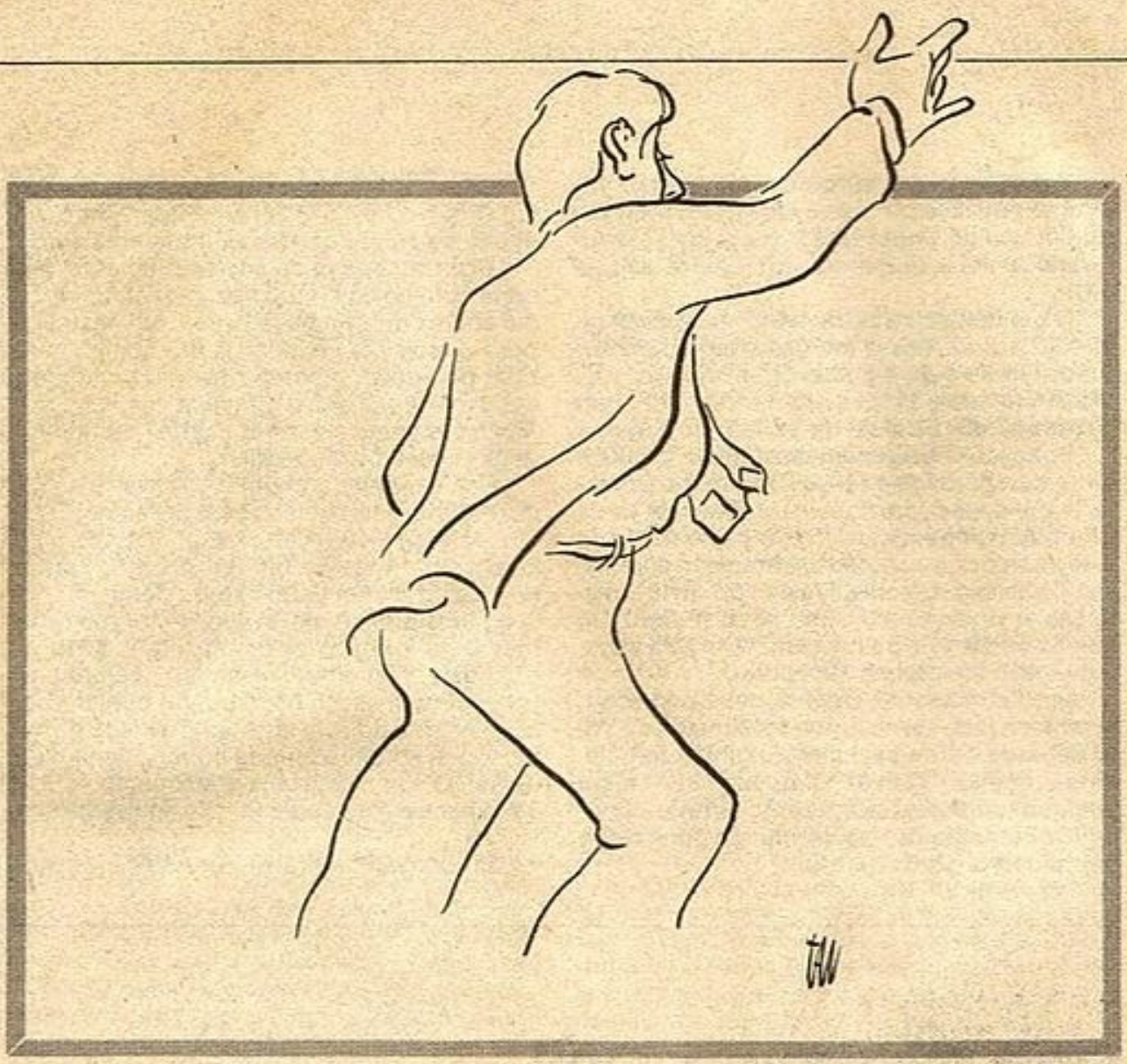
Deli Olmayan Deli

GÖZLEMLERİME dayanarak şunu söyleyebilirim: Sanatçılar arasındaki deliler, sanatçı olmayanlar arasındakilerden daha çok. Sanatçılar arasında da, sayıca ve nitelikçe, en deli olanlar, tiyatro oyuncuları, yazarlar ve şairler. Şöyle bir düşünüyorum, çağdaşım, arkadaşım, dostum olan şairler, yazarlar arasında hangisi "Benim Delilerim"de yer almaz? En akıllı, en mantıklı görünenimizin bile, akıl almayacak denli delilikleri var. Kimimiz aşırı alıngan, kimimiz saldırgan, kavgacı, kimimiz sürekli cinsel doyumsuz, kimimiz gırtlağına dek kendisiyle dopdolu, nerdeyse kendikendisinden boğulacak... Hele kendimizi beğenmişliğimiz!.. Şair ille de içer diye öğrendiklerinden, kendilerini her zaman içiyormuş gibi göstermeye çalışanlar... Sonuç alınmamak üzere kendini öldürme cambazlıkları yapanlar...

"Benim Delilerim"e girmeleri gereken şair ve yazar dostlarımın çoğunu bu yazı dizisine almayacağım. Kayırmak istediğim için değil, onları çok daha geniş olarak "Birlikte Öldüklerim" ve "Birlikte Yaşadıklarım" adlı iki kitabımda anlatacağım da ondan... Yazmayı tasarladığım o iki kitapta yazar ve şair dostlarımı, salt delilikleriyle değil, tanıyabildiğim bütün yönleriyle anlatmaya çalışacağım.

"Benim Delilerim" dizisine girmeye hak kazanmış yazar ve şairleri salt Türkiye'de değil, bulunduğum her ülkede gördüm. Bunlardan biri, ülkesinde ünlü bir yazardır. Kitapları bikaç dile çevrilmiştir. Buna karşın bu yazar kazandığı ünle yetinmeyen bir doyumsuzdur. Buyüzden işi deliliğe vurmuştur. Gerçekteyse o deli olmayan bir delidir. Deliliğin halk üzerindeki çekiciliğinden yararlanmak için, kendisini özellikle deliymiş gibi göstermeye çabalıyor. Kendini zorlayarak delilikler yapıyor. Elbet yaptığı delilikler, kendisini akıl hastanesine kaldırtacak kertede delilikler değil.

Sanki delilik, deli olmayan yazarlara göre yazara bir üstünlük sağlar gibidir. Deli yazarlar, okurlara daha ilginç gelir. Delilikle dehanın, bıçağın sırtı gibi ikiz kardeş olduğu söylenir. Bikaç kitapta örnekleri de gösteril-

miştir. Buyüzden deli görünmeye çalışan yazarlar, akıllı görünmeye çalışanlardan daha çoktur.

Sözünü ettiğim yazar deli görünerek salt okurları arasında değil, basında, çevresinde de ilgiyi çekmek, dikkatleri üstüne toplamak istiyor. Delilik bir anlama O'nun reklamıdır.

Deli olmayan deli dediğim bu yazar, her nerde olursa olsun, özellikle taşkın davranışlarda bulunur. Çevresindekilerin dikkatlerini çekecek denli yüksek sesle, hatta bağıra çağıra konuşur, sanki konuşmuyordur da haykırıyordur. Haykırırcasına konuşurken de, salt ellerini kollarını değil, bütün eklem yerlerinden gövdesinin her yanını abartılı devinilerle oynatır. Aşırı neşeli görünür. Her zaman her yerde durmadan içiyormuş da yine de sarhoş olmuyormuş izlenimi vermeye çalışır. Yemek masasının üstündeki vazoda çiçekler varsa, hiçbir neden yokken o çiçekleri saplarıyla yapraklarıyla ağzına atıp çiğner, yutar. Bu yada buna benzer davranışlarının hiçbir nedeni yoktur.

Kendisini deli tanıtmak için delişmence davranışlarda bulunan bu yazarı bir gece suçüstü yakalayarak —yani akıllı görünmek isterken— O'nun gerçekte hiç de deli olmadığını, delilik rolü oynadığını anladım.

Resmî bir şölendeydik. O yazar, büyük salonda yine aşırı ve abartılı delişmence davranışlarıyla dikkatleri üzerinde topluyordu ki, salona bir bakan, bir de devlet ilerigelenlerinden bir kadın geldi. Onların gelmesiyle yazar da birden toparlandı. Gözüm üzerindeydi. Az önceki delişmen sanki o değildi. Şölendeki sanatçılardan kimileri, bakanın elini sıkmak, önemli yeri olan kadının elini öpmek için fırsat arıyordu. Ama onlara aldırış etmeyenler de çoktu. Delişmen yazar, el öpmek için fırsat arayanlar arasındaydı. Saygı sunmak, el öpmek için kuyrukta yerini almıştı. Sırası gelince, aşırı saygıyla eğilip o hanımın elini öptü. Terbiyeli terbiyeli konuştu. Sesi hiç de öyle herzamanki gibi haykırır tonda değildi.

İçmeden duramaz izlenimi vermek isteyen o yazar, o gece pekçok içme fırsatı varken hiç de içmedi. İşi delişmenliğe, hatta deliliğe vurup kadınlarla kaba şakalar yaparken, çılgın danslar ederken, o gece kadınlara da düşkünlük göstermedi. Yeri önemli hanımın şölen salonuna gelmesi, delişmen yazarın akıllanmasına yetmişti.

O yazarın başka bir delişmenliği de yaşama boş veriyormuş, sağlık koşullarını önemsemiyormuş gibi davranmasıydı. Bu davranışının da sahte delilik olduğunu, bir sabah O'nu evinin bahçesinde jimnastik yaparken görünce anladım. Yaşama, sağlık kurallarına önem vermeyen insan, ne diye sabah erkenden, hele o yaşta, jimnastik yapsın...

Anladım ki o yazar deli değildi, deli görünmeye çalışıyor, deli görünerek bir anlamda reklamını yapıyordu.

Bir Şair Ünlendikten Sonra

ONU 27 Mayıs 1960 siyasal değişiminden bir yıl sonra tanımıştım. Güzel şiirler yazdığını önceden duymuştum ama,kitabı yayımlanmamış olduğundan şiirlerini okuyamamıştım.

Ankara'da çıkan bir günlük gazetede köşe yazıları yazıyordum. O da gazetenin teknik işlerinde çalışıyordu. Arada bir Ankara'ya gidişimde gazeteye uğrardım; orda tanımıştım. İki-üç kez şöyle bir konuşmuş; bir gece gazete sahibinin, bir gece de Mehmet Kemal'in evinde sanırım, akşam yemeğinde birlikte olmuştuk. O gece şiirlerini okumuştu. Gerçekten özgün ve güzel şiirlerdi. Ayrıca okuyuşu da etkiliydi. Niçin şiirlerini bir kitapta derlemediğini sormuştum. Bu konuda yardım edebileceğimi de söylemiştim.

Her görüşümde bana aşırı saygılı davranıyor, "Aziz aağabey" deyip duruyordu. Benden epiy gençti.

Aradan yıllar geçti. Hiç görüşmedik. Görüşmemiz için bir neden de yoktu. Şiirlerini kitap olarak yayımladı. Büyük başarı kazandı; hakkı olan ve kazanılmakta gecikilmiş bir başarıydı bu. Kitabı üstüste basımlar yapıyordu. Gerçekten seviniyordum.

Sinematek bir kuruluş yıldönümü töreni düzenlemişti. Büyük bir sinemada yapılacak törenin izlencesine göre, ben konuşacaktım, o şair de şiirlerini okuyacaktı. Yıllar sonra O'nu göreceğim diye seviniyordum.

Sahnede şiirlerini okurken gördüm. İçten bir beğeniyle ve gönülden alkışladım. İzlence bitti. Dinleyiciler dağılıyor. O sahnedeydi. Tanıdığım zamana göre şişmanlamış, irileşmişti de... Kutlamak için sahneye çıktım.

Ben öyle sarılıp öpüşmelerden, sevgi gösterişlerinden hoşlanan insan değilimdir. Dışa vuran gösterilerle soğutmamak için dost sıcaklığını daha çok içimde saklamak isterim. Ama O, biriki karşılaşmamızda ve birlikte olduğumuz o iki akşam yemeğinde bana öyle saygılı davranmıştı ki, sanki yıllar sonra buna yanıt verme fırsatını kaçırmamak istercesine sahneye çıktım, kollarımı açarak O'na doğru yürüyordum... Aaaa, o ne o? Canlı gibi değil de, bir katedral sütunu gibi duruyor karşımda. Öyle bir atılmışım ki, kollarımı aşağı indiremem, geri de dönemem artık... Kucaklayıp öpmek için davrandım. O iri göbeğini öyle bir ileri fırlattı ki, aramıza bir engel olarak koydu. Dönüşüm yoktu; o engeli de aşıp bir buz kayası öpüyormuşum gibi yaptım.

— Kutlarım... diye mırıldanıp döndüm.

Çok bozulmuştum. Kendi kendime söylenmeye başladım: "Sen kimseye böyle sevgi gösterilerinde bulunmazken... Ne diye gidersin yanına... Sana ne? Neyine gerekti senin bu sevgi gösterisi... Bir zamanlar, Aziz Ağabey diye yanında yörende dolanan delikanlı değil O artık, ünlendi, büyüdü... İyi oldu sana, mehel-dir... Dersini al da aklın başına gelsin..."

Kendimden utanmıştım.

Ama neden bu denli kaba davrandığını da merak ediyordum. Benim bilemediğim bişey mi olmuştu? Olmadık dedikodu mu çıkarılmıştı? Yoksa, eski günlerdeki ezikliğinin kendince acısını benden mi çıkarıyordu?

Genç şair Ataol Behramoğlu'na, O'nun bana öyle davranmasının nedenini öğrenmesini rica ettim. Belki sorup öğrendi, belki öğrenmedi. Öğrendiyse, kırılırım diye bana söylememiş olacak.

Aradan yine bikaç yıl geçti. Antalya Sanat Şenliği'ne çağrılı olarak gittiğimde O da oradaydı. Şenliğin düzenleyicisi Antalya Belediyesi bizi güzel bir otele yerleştirdi. Otelin lobisinde, O'nun çevresinde bitakım insanlar toplanıyor, fısıldaşıyorlar, bir kaynaşmadır gidiyor. İlgilendiğim bile yok... Sonunda gelip bana olupbiteni söylediler. "Ben bu otelde kalamam. Bu işde provakasyon var. Bu otelin sahibinin sağcı olduğunu öğrendim. Yemeğime zehir koydurtup zehirletecekler mi beni?" diyormuş.

Benim de o otelde kaldığını söylemişler. "O kalabilir." demiş. Yani beni zehirlemezler, zehirlenmeye bile değmem... Yada ne diye zehirlesinler, ben de onlardanım.

Bu denli açık bir ruhsal hastalığı anlayabilmek için ille de ruh hastalıkları uzmanı bir hekim olmak gerekmez. Belli işte: Kendini olduğundan değerli bulmak. Kendi değeriyle yetinemeyen doyumsuzluk. Ün açlığı. Kendini büyük bir savaşın kahramanı sanmak. Ancak zehirlenerek ortadan kaldırılabilecek değerde bir savaşımcı olduğuna inanmak. Belki de böylece dikkatleri üstüne çekmek istiyor.

Gerçekte, bütün bu sapık duygular, kendinden memnun olamamanın belirtileri, yaptıklarıyla yetinememenin, daha çoğunu yapmaya da gücü olmamanın tepkileri.

Sağcının sahibi olduğu otelde kalamazmış. Başka otele götürsünlermiş. Göz göre göre ölmek istemiyormuş. O burda konukmuş, evsahibi O'nu güvenli bir yere yerleştirmek zorundaymış.

Hadi o deli, ya ötekiler? Daha beş altı kişi, o delinin ardına takılıp başka bir yere gidip or-

da kaldılar. Bana da bu otelin tehlikeli olduğunu söylediklerinde, otelden ayrılmayacağımı, bunun çok gereksiz ve ayıp olduğunu, üstelik bizi ağırlayan evsahibi Antalya Belediyesi'ne güvensizlik ve saygısızlık olacağını söyledim.

Biz üç kişi o otelden ayrılmadık: Barış Derneği Başkanı Mahmut Dikerdem, Cengiz Bektaş ve ben... Üç-dört gece o güzel otelde konuk kaldık. Bir akşam yemeğinde çok üzücü bir olay geçti. Yemekte Cengiz Bektaş'la birlikteydik. Mahmut Dikerdem de orda mıydı, anımsamıyorum. Bütün otel çalışanları ve işgörenleri, zehirlenecekler korkusuyla ötekilerin otelden ayrıldıklarını duymuşlar. Duymamaları olanaksızdı. Çünkü gösterişli bir biçimde ayrılmışlardı.

Bize akşam yemeğinde servis yapan garson, olaydan duyduğu acıyı büyük bir üzünçle anlatıp,

— Biz Türk'üz, biz işçiyiz... Nasıl olur da bizden böyle bir kötülük umuluyor... Otelin sahibi sağcı olsa bile, Türk işçisi şairini nasıl zehirler! diyerek ağlamaya başladı. (Cengiz Bektaş olayın tanığıdır.) Garsonu avutmaya çalıştım. Ama sesim titrediğinden ben de çok konuşamadım. Çok tatsız bir gece geçirdik.

Şunu da ekliyeyim, o tarihten sonra ne zaman Antalya'ya gittiysem, o güzel otelin sahibi —ki sağcı mı solcu mu olduğunu bilmem— beni ağırlamak için oteline çağırmış, konuğu olmam için aracı koymuştur. Ne yazık ki, böyle bir fırsat bulamadım.

Yine zamanlar geçti. Bir gece Ankara'da on-onbeş yazar bir içkili aşevindeyiz. Nasıl olduysa söz o şairden açıldı. Hani laf olsun diye,

— Bana neden düşman olduğunu anlamıyorum... dedim.

Genç öykücü Aptullah Nefes,

— Aziz Ağabey, gerçekten bilmiyor musun? dedi.

— Bilmiyorum... dedim.

— Öyleyse bunu senden başka herkes biliyor... dedi.

— Neymiş peki?

— Sen Akbaba dergisinde bir başyazı yazıp O'nun oğlunu ihbar etmişsin.

— O'nun oğlu mu var? O'nu tanıdığımda bekârdı. Evlendiğini bile bilmiyorum.

Akbaba'daki o başyazıyı cebinde taşırmış ve benim nasıl hain ve provakatör ve nasıl bir muhbir, ne alçak bir ajan olduğumu kanıtlamak için herkese gösterirmiş. Ne evlendiğini bilirim, ne oğlu olduğunu... Bunca işim arasında bunlarla mı uğraşacağım?

— Peki, ne diye ihbar etmişim, kime ihbar etmişim oğlunu?

— Polise ve millî emniyete...

Evlenmiş, bir oğlu olmuş... Oğluna öyle bir ad vermiş ki, —söylemişlerdi ama unuttum— ben de Akbaba'da başyazı yazıp, çocuklarına kimileri işte böyle adlar veriyorlar diye eleştirmiştim sözde... Hiç işim gücüm kalmadı, oğlunun adıyla uğraşacağım... Oğlunun adını, Tüfek mi, bomba mı, barut mu, öyle bişey koyduğunu söylemişlerdi.

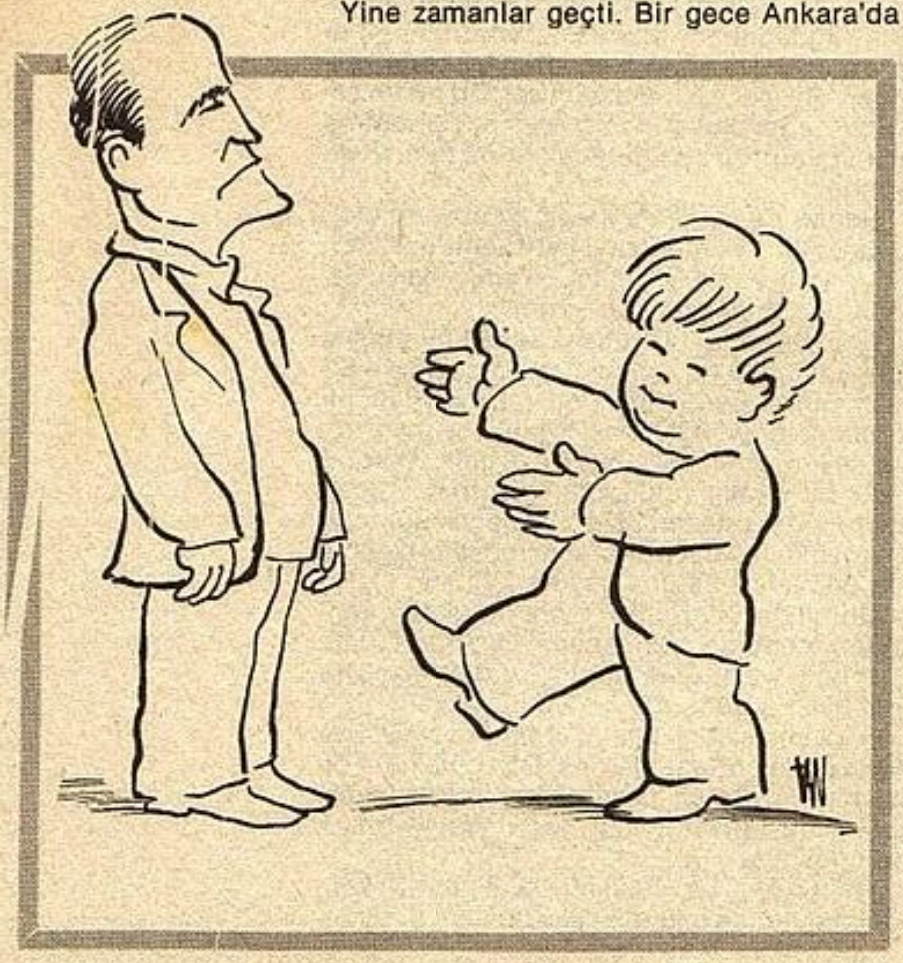
— Ben Akbaba dergisinde hiç başyazı yazmadım ki... Otuz yıl kadar önce Yusuf Ziya dış geziye çıktığında iki-üç başyazı yazmıştım ama, o zaman daha oğlu doğmamış, kendisi bile bir çocuktu...

Kendini öyle önemsiyor ki, evlendiğini, oğlu olduğunu herkes bilecek, bilmeli... Ben de biliyorum, bilmeliyim. Muhbir olarak da öyle herkesi beğenmiyor, beni seçmiş. Aziz Nesin, oğlunun adının muhbiri... Hiç aşağı kurtarmıyor.

Not: Biliyorum, kimileri bu şairin deliliğini yazdığım için bana kızacaklardır. Haklı değiller. Bir şair, cebinde belge sandığı bir yazıyı herkese gösterip benim ajan, muhbir, alçak olduğumu yıllarca söyliyecek ve bu yalana, iftiraya inananlar olacak, kimileri de inanmadıkları halde inanmış görünecekler, bu bilgiyi yayacaklar, sonra ben bu adamın deliliğini yazmayacağım.

İnsan denilen insan, sözünün, ediminin, eyleminin sorumunu taşıyabilmelidir.

Hem ben O'na kötü şair demedim ki, kötü deli dedim. Çünkü delilerin bile iyisi, kötüsü vardır. Yazdığım kötü mü oldu? Böylece iki tarihe birden girecek: Hem Türk Edebiyat Tarihine, hem Türk Deliler Tarihine. Girecek değil, girdi bile...

Stalin'in Damadı

ADINI yazmak istemiyorum, kendisine olan sevgimden ötürü... Yaşıyor şimdi, ama bu bizim pis dünyamızda değil, bambaşka ve salt kendisinin olan bir dünyada yaşıyor. Adını yazmasam da, çok kişi tanıyacak O'nu.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Prof. Hilmi Ziya Ülken'in asistanıydı. Asistan!.. Püf... Hiçbir güvencesi yoktu o zaman asistanların. Asistanların yazgıları, profesörlerinin iki dudağının arasındaydı (*) Bu yüzden de, profesörlerinin çantalarını taşıyarak, paltolarını tutarak görevlerini yapıp üniversitede kalabilen asistanların sayısı hiç az değildi. Bu güvenceli yolu seçenler, sonradan doçent ve profesör olunca, çanta yükçülüğü yapmanın, sürekli palto tutup kapı açmaların acısını, kendilerini asistanlıkta tutan eski profesörlerine düşman kesilerek çıkarıyorlardı.

Profesör Hilmi Ziya, ne demek... Lise öğrenciliğimde O, bir söylence insandı; Türkiye'nin en çok okuyanı, en çok bileni... Ve solcuydu. Bilime yakın gençler için Hilmi Ziya bir örnek kişiydi. Ama öyle bir baskı ki o zamanlar... Bu baskıyla Hilmi Ziya epeyce sağa kaydı ve eski solculuğunu yatsıdı.

Burda deliliğini anlatacağım arkadaşımın büyük şanssızlığı, Hilmi Ziya'nın sağa kayma döneminde O'nun asistanlığını yapmış olmasıydı. Hilmi Ziya'nın kayınçosu Tayyareci Celal diye tanınan Celal Benneci ise sol çizgisinden ölümüne dek değil, ölümünden sonra bile ayrılmamıştı. Ölümünden sonra çizgisinden ayrılmamak ne demek? Şu demek: Kıbrıs gösterisi olarak hükümetin ya da hükümete dayalı güçlerin kışkırttığı yığınlar sonradan zaptolunamayıp 6/7 Eylül 1955'de İstanbul yakılıp yıkılıp yağmalanınca, dünyaya karşı çok zor durumda kalan hükümet, bu suçlara yapma suçlu uydurmak zorunda kalmıştı. Yine gelsin, solcuların listesi... Bir solcu listesine göre solcular, suçlu olarak toplanmaya başladı. Bu arada, listede adı var diye, Prof. Hilmi Ziya'nın kayınçosu Celal Benneci'nin de evine baskın verdi polisler. Yakalayıp suçlu diye hapse atacaklar. Eşi, polislere, Celal Benneci'nin bir yıl önce ölmüş olduğunu söyledi. Yazık, polisler Celal Benneci'yi tutuklamak için, ölümünden önce yetişememişlerdi. İşte bu olayla Celal Benneci, ölümünden sonra bile politik çizgisinden sapmamış oldu.

Geçen yıl bir yabancı profesör arkadaşımla Aşiyan'ın altındaki Rumelihisarı mezarlığını geziyoruz. O mezarlık sanki bizim mahallemizdir; baksanıza orda kimlerin son evleri var: Orhan Veli, Adnan Veli, Ahmet Hamdi, Ulvi Uraz ve bir de baktım Hilmi Ziya'nın kabri ve aynı aile mezarlığında Celal Benneci'yle toprağı bölüşmüşler, koyun koyuna... Bu son buluşma çok düşündürdü beni.

Hilmi Ziya sağa kaydıkça, bizim arkadaşla aralarında sürtüşmeler başladı. Çünkü arkadaşımız dergilerde, sol gazetelerde yazıyor, kendisi dergi çıkarıyor, bir Türk felsefe derneği kurmak için uğraşıyor ve ayrıca Türkiye Sosyalist Partisi'nin de önde gelen üyesi... Genç, dinamik bir adam... Ama hasta, oldukça ağır ülseri var.

Çok sinirliydi, her zaman değil, ama kızınca... Bir yazısını, çıkardığım dergide yayınlarken, kimi Osmanlıca sözcüklerini Türkçeleştirdim diye bana çok kızmıştı. Bayağı kavga etmiştik.

Ben,

— Yazının anlamı değişmedi ya... diyordum.

O,

— Ne hakkın var değiştirmeye? diye bağırıyordu.

Siyasi polisin başka ne işi olacak? Elbet böyle bir genci siyasi polis mimledi, ya da fişledi diyelim... Adım adım izlenmeye başlandı. Üniversitede de izleniyordu, evinde, yolda gizlice denetleniyordu. Bu durumda Hilmi Ziya, yanında asistan kalması için elbet O'nu seçip yeğleyecek değildi, başka birini yeğledi. Asistanlıktan çıkarıldı. İşsiz kaldı. Evliydi. Karısını çok, pekçok seviyordu. Türkiye Sosyalist Partisi'ndeki bilimsel konferanslara eşini de getirirdi. Güzelcecik bir kadındı eşi.

İşsizlik, geçim sıkıntısı... Çok küçük bir ücretle, bir yabancı azınlık okulunda Türkçe öğretmenliğine başladı. Ordan aldığı para ev kirasına bile yetmiyordu. Birlikte, üzüm, peynir, domates yiyerek bütün bir günü çalışarak geçirdiğimiz çok olmuştur.

Girit'liydi. Bir dayısı vardı, görmemişti dayısını, salt adını biliyordu. Çünkü önemli adamdı. Dayısı, çok gençken Hıristiyan olmuş, papaz olmuş, papazlıkta da çok ilerlemişti. Papa'dan bir önceki, metrepoliten midir nedir, işte o yerde bulunuyordu dayısı. O sırada yine papa seçimi vardı. Dayısı, papa adayları arasındaydı.

Çok iyi bir kardeşi vardı. Gümrük komis-

yoncusuydu ve sıkıntı çeken ağabeyine parasal yardımda bulunuyordu.

Günün birinde, bir kocanın başına gelebilecek felaketlerin en büyüğü O'nun başına geldi. Siyasi polise O'nun komünist olduğuna değgin bir ihbar yapılmıştı. İhbarı yapana polis sormuştu:

— Ne gibi belgeler var?

— Belgeler evdedir, gelin bakın...

Polis evine baskın verdi Kitaplar, kitaplar, kitaplar... Başka hiçbir belge bulunamadı. Bulunamazdı, çünkü hiçbir gizli ve yasadışı işi yoktu. Kitaplar da yasak kitaplar değildi. Bir hafta sonra, evinden alınan bütün kitapları geri verildi. Ama siyasi polis bununla yetinmedi. Muhbirin kim olduğunu söyledi.

— Sizi ihbar eden eşinizdir.

İnanmadı. Polis kendisine kötü bir oyun oynuyordu.

O zaman polis, eşinin imzalı dilekçesini ve ifadesini gösterdi.

O denli çok sevdiği güzel karısı, hem de iftira ederek, hem de yalan söyleyerek O'nu polise ihbar etmişti. Karısı, iyi rol yapmıştı, polis açıklamasa, karısının kendisini ihbar ettiğini hiç bilmeyecekti.

Boşandılar.

Küçük ücretli Türkçe öğretmenliğinden de çıkarıldı.

Kısacası, her yandan sarıldı, kuşatıldı.

Duyduk ki Avrupa'ya gitmiş.

Aradan bikaç yıl geçti.

Kıbrıs'a gidiyor. Ne olmuşsa işte o zaman Kıbrıs'ta olmuş. Kıbrıs o zamanlar Fazıl Küçük'ün Kıbrıs'ı. Türkiye bütün çabasıyla küçük Amerikan olmaya, Kıbrıs da küçük Türkiye olmaya çalışıyor. Kıbrıs polisi yakalıyor, çok ağır işkenceler görüyor, hapse atılıyor. Bütün bunların nedenini öğrenemedik. Çünkü, artık başına gelenlerin nedenlerini anlatamayacak denli akıl hastasıydı arkadaşımız. Yalnız zaman zaman parçapürçük söylediklerinden Kıbrıs'taki işkencelerle aklını oynattığı anlaşılıyor. Eh artık, aklını oynattı, yapacaklarını yaptılar, başardılar, bırakıyorlar hapisten... İstanbul'a geliyor. Ama kendisi daha İstanbul'a gelmeden, Kıbrıs'taki Türk yönetimi polisinin raporları gelmiş oluyor. İstanbul'a adımını atar atmaz polis yakalıyor, yine hapse atılıyor. Artık O eski insan değildir. Abuk sabuk konuşuyor, saçmalıyor...

Epiy zaman da hapiste yattı. Suçsuzdu. Çıkardılar.

Hapisten çıktıktan sonra sakal bıraktı, ama hiç düzene alınmamış bir sakal... Eski arkadaşlarıyla karşılaşınca, başka bir dünyada yaşar gibi konuşuyordu. O, Stalin'in damadıydı. Yakında karısının yanına gidecekti.

İstiklal Caddesi'nde gördüm O'nu. Kimseyi tanımıyordu. Arada sırada eski arkadaşlarından tandıkları oluyordu. Karşılaştığımızda beni tanıyıp tanıyamadığını bile anlayamadım. Hep karısından konuşuyordu, yani Stalin'in kızından... Karısının yanına gidecekti. Anlatırken gözleri hedefsiz bakıyordu, beni gördüğünü bile sanmıyorum.

Nasıl pırıl pırıl bir zekâ, nasıl bir has aydındı... Suçu çok, çok büyüktü; halkını sevmek, yurdunu sevmek ve doğru bildiğinden hiç ödün vermemek... Bu suç yetmez mi böyle bir insanı işkence altında çıldırtmak için...

Ek: Ben bu yazıyı yazdıktan bir yıl sonra arkadaşım öldü. Attila İlhan, "Hangi Sol" adlı kitabında O'nun için yazmıştır. Ölümünden sonra Mehmet Kemal de 23 Ocak 1981 tarihli Cumhuriyet'te şunları yazdı: (Artık adını saklamakta bir sakınca görmüyorum.)

Yaşları ellinin altında olanlar Hasan Tanrıkut'u, eski dergileri, kitapları karıştırmamışlarsa bilemezler. Hasan, 1940'lı yıllarda, üniversite içinde, bir gençlik lideriydi, her siyasal hareketin gençliğe yansıyan eylemleri içinde vardı. O dönemin gençliği silahlı — bombalı olmadığı için herkesin elinde kalem kağıt bulunurdu. Hangi sol dergiyi karıştırsanız Hasan'ın ya kendi adıyla, ya takma adıyla bir yazısına rastlardınız. Fakülteyi bitirdikten sonra Hilmi Ziya'ya asistan oldu. O yıllarda Hilmi Ziya da, soldan öcü görmüş gibi korkmazdı. İnsan dergisini hoca — öğrenci birlikte çıkardılar.

Sanıyorum İnsan dergisinde, Hasan Tanrıkut bir şair arkadaşı ile birlikte Nurullah Ataç'a "dâhi" demişlerdi.

Onlar "dâhi" demişlerdi ama, ortalık da karışmış, işe günlük gazeteler de el atmıştı. Üstada soruyorlardı: "Siz dâhi misiniz?" Üstad da sonunda şöyle demek zorunda kalmıştı:

"Ben bu gençlere ne yaptım da beni böyle teşhir ediyorlar? Ben dâhi, mâni değilim. Düpedüz bir insanım."

Hasan Tanrıkut, bir sosyalist partinin ve o yıllarda yayınlanan bir çok sol dergi ve gazetenin içinde bulundu. Hepsine yazardı. Bildiğim kadarıyla Doğan Ruşenay takma adıyla yazan da oydu. Daha başka takma adları olacağını da sanıyorum.

Ben, Hasan'ı 1948 yılında Yedeksubay'da tanıdım. O yıllarda sol tanınanlar bazen siyasal düşüncelerinden ötürü çavuş çıkmakla cezalandırılırdı. Bu yüzden, okulda, solcular birbirlerinden selamı, sabahı esirgerlerdi. Be-

reket Hasan Tanrıkut, okulu, çavuş çıkmadan kazasız belasız bitirdi.

1950'lerden sonra Hasan Tanrıkut'un sesi Kıbrıs'tan geldi. Felsefe öğretmeni olarak Kıbrıs'a gitmiş, oradaki yönetime ters düşmüş, sınırdan dışarı atılmıştı. Bunları gazetelerde okumuştum.

Hasan Tanrıkut, bir süre Avrupa kentlerinde dolaşmış, sonra yurda dönmüş... Ancak yurda döndükten sonra Sansaryan Hanına almışlar. Buradaki konukluğu çok uzun sürmüş... Çıktığında pek sağlam değilmiş... Hastanelerle evi arasında dayanılmaz bir sinir krizine yakalanmış...

1955 yılları diyorum, demek ki 25 yıl... Bunca yıldır Hasan, artık okuyan, yazan, çevre ile ilgilenen Hasan olarak yaşamıyordu. Doktorlar, ilaçlar, sık sık gelen krizlerle bitmez, tükenmez bir çile... Hasan'ın yaşamı biraz da Türk aydınının resmi siyasete ters düşen yazgısını simgelemiyor mu?

Geçtiğimiz günlerde onu yitirdik. Mezarına korken, aydının değişmez çilesini de gömmeği ne kadar çok isterdik.

(*) Ne şaşılası bir durum, ben bu yazıyı yazdıktan dört yıl sonra bugün, değil salt asistanların, profesörlerin bile güvencesi kalmadı.

Peri Padişahının Sevgilisi

BİGÜN gülmece dergisi Akbaba'nın yönetimevinde çalışıyordum. Akşam üzeriydi. Derginin çalışanlarından biri,

— Bir kadın sizi görmek istiyor... dedi.

— Buyursun...

Zayıf, esmer bir hanım geldi. Otuz yaşını belki biraz geçmiş. Güzelce denilebilir. Oturması için yer gösterdim. Ne istediğini sordum.

Başı dertteymiş. Benden akıl ve yardım istiyormuş.

— Kimseniz yok mu?

Yokmuş. Sığınacak bir yer, namusuyla çalışıp geçinecek bir iş istiyormuş.

Yardım ve iş isteyenler o denli çoktur ki, insan bunların karşısında bişey yapamamaktan, umarsızlıktan ezilir.

İş buluyormuş bulmasına, ama her çalıştığı yerde onun kadınlığından yararlanmak, onu bir dişi olarak da sömürmek istiyorlarmış.

O sırada nerde kaldığını sordum. Kadıköy'de bir otelde orta işi yapıyor ve orda kalıyormuş. Üstelik o otelin sahibi kadın olduğu için o işe girmiş. Gel gör ki, o kadın da cinsel sapık çıkmış, seviciymiş. Sapık isteklerine boyun eğmesini istiyormuş.

Bunları anlatırken sesi titredi, gözleri buğulandı, biriki damla yaş aktı gözlerinden. En dayanamayacağım durum budur.

Bir otelin orta işlerinde çalıştığına göre, bir evin de orta işlerinde çalışabilir diye düşündüm. Bizim evde belki, ev işlerine yardımcılık ederdi. Bunu sordum. Güvenli, özellikle erkeklerin kendisini tedirgin etmeyecekleri bir ev olursa, elbet ev işlerinde çalışabileceğini söyledi.

Karıma sormadan karar vermek istemediğim için, ertesi gün gelmesini söyledim.

Kendisine söylediğimde karım büyük bir istek göstermediyse de, istemez görünmedi. İşte böylece, iş isteyen o kadın bizim eve yerleşti. Eşyası, çamaşırı hepsi bir bohçalıktı.

Eve gelişinin daha haftasında zavallının dengesizliğini anladık. Evin işlerine yardımcı değil, evin hanımı, hatta hanımefendisi havasına girdi. Uzun saçlarını omuzlarından aşağı salıyor ve hiç durmadan tarıyordu. Zamanının çoğunu saçını taramakla geçirirdi. Saçlarının olağanüstü güzel olduğunu sanıyor ve onlarla övünür görünüyordu. Ne var ki, evin her yerinde, her yanında O'nun saçlarından uzun teller görülüyordu. Saç telleri de sanki canlıymış da yürüyormuş gibi, en olmadık yerlere dek giriyordu.

Elbet soframıza alıyorduk. Sofrada bile hizmet etmiyor, O'na hizmet ediliyordu. Uzun saç telleri soframızdan bile eksik olmuyordu. Karımın, saçlarını evin belli bir yerinde, bir örtü üstünde taraması, gerekirse bağlaması yolundaki uyarısını onun kendisini kıskandığı biçiminde yorumladı. O zaman anladım ki, oteldeki kadının seviciliği de, çalıştığı her yerdeki erkeklerin O'na saldırıları da kendi uydurması, hayalinin ürünüydü.

Mevsim yazdı. Öğleden önceleri, Dalyan'da kayığa binip açılıyor, denizde çoluk çocuk yüzüyorduk. Elbet o da bizimleydi. Karım O'na mayo vermişti. Mayosunu giyer, kayığın başına denizkızı havalarında oturur, uzun saçlarını omuzlarından aşağı salar, güneş banyosunu yaptıktan sonra denize girip çıkar, sonra başlardı yine saçlarını taramaya, tarar ha tarar...

Gel demek kolay, ama git demek zor... Hem nereye gidecek, gidecek yeri de yok.

Kıştan önce evden ayrıldı. Nasıl ayrıldığını şimdi anımsayamıyorum, karım O'nu göndermenin uygun bir biçimini mi bulmuştu, yoksa kendiliğinden mi gitmişti, bilemiyorum. Acımıştık, ama devletin görevini üstlenemezdik, elimizden bişey gelmiyordu.

Tanıyanlardan haberlerini alıyorduk. Duyduklarımıza göre dengesizliği gittikçe artıyordu. Gittikçe düşkünleşip yoksullaşıyordu. Karım da O'nu bikaç kez yolda görüp konuşmuş. Büsbütün zayıflamış, dişleri de o yaşta dökülmeye başlamış.

Yıllar geçiyordu. Duyduk ki, bir kız doğurmuş.

Duyduk ki, kundura boyacılığı yapıyormuş.

Duyduk ki, kızı büyümüş...

Boyacı sandığını Kadıköy'de çarşı durağındaki geçitin önüne, öbür boyacı sandıklarının yanına koyarmış. Kızını yanından hiç ayırmazmış. Küçük kız da hep annesinin yanında... Kızının, dünya güzeli bir çocuk olduğunu söylüyorlardı. Kızı alıp bakmak, kendi çocuğu edinmek isteyenler çokmuş, ama kimselere vermiyormuş.

Hiçbir yardımım dokunamayacağı için, O'nu görmek istemediğimden, bulunduğunu söyledikleri yerden bile geçmek istemiyordum. Ama bigün gördüm O'nu.

— Aziz ağabey... diyerek yanıma koştu.

Dedikleri gibi, dizilmiş süslü boya sandıkları arasında, O'nun eski tahtadan sandığı da duruyordu. Kızı, eteğine yapışmıştı. Üç-dört yaşında bir kız... Kıvır kıvır sarı saçlı... Bir çocuk olursa bu denli güzel, bu denli tatlı, bu denli şirin olabilir.

Perişandı. Çok zayıf, dişleri dökülmüş, saç baş dağınık... Yaşından çok yaşlı görünüyordu.

Dayanamayıp,

— Kızın çok güzel... dedim.

Büyük bir ciddilikle, kızının çok güzel olmasının çok doğal olduğunu anlatmak için,

— Aziz ağabey, biliyorsun, bu peri padişahının kızı... dedi.

— Bilmez olur muyum, elbet biliyorum... dedim, ben de büyük ciddilikle.

Başkalarına, bir gece rüyasında peri padişahından nasıl gebe kaldığını ayrıntılarıyla anlatıyormuş. Bana kalırsa, herkese namuslu görünmek için, peri padişahından gebe kaldı diye yalan söylemiyordu, gerçekten de peri padişahından gebe kalmış olduğuna inanıyordu. Yattığı ve gebe kaldığı erkeğin peri padişahı olduğuna kendisini inandırmıştı. Gözlerini açaaça, "Biliyorsun, peri padişahının kızı..." deyişinden de buna ne denli inanmış olduğu belliydi.

Ama hangi kadın, gönlünce isteyerek yattığı erkeğin peri padişahı olduğuna inanmaz ki... Erkekler başka türlü mü? Dolu dolu sevdikleri kadın, ya peri padişahının kızı, yada perinin ta kendisidir.

Şimdilerde o peri padişahının kızı 18-20 yaşında olmalıdır. Biliyor musunuz, dünyanın neresinde o yaşta bir çocuk, ruh hastası ve yoksul bir annenin eline bırakılır? Yanıtınızı duyuyorum: Türkiye'de.

"Deli ile Devletli Bildiğin İşler"

BURAYA dek anlattığım kişilerden kimisinin deli olmadığını söylerseniz, haksız değilsiniz. Anlattıklarımın içinde "Bakırköylük" denilen türden akıl, sinir ve ruh hastaları da var ama, sizin gibi, benim gibi, kendilerine pek öyle deli denilemeyecek olanlar da var. Bu yüzden onlara "Deliler" demedim, "Benim Delilerim" dedim.

Biri dışında, Benim Delilerim'in hiçbirine ters ya da kaba davranmadım, hiçbirini başımdan savmaya kalkmadım. Deli olmayanlara, delilere olduğu denli hoşgörüyle davranmamışımdır. Çok kıskanarak, aşırı tutumlulukla kullandığım zamanımı Benim Delilerim'e hovardaca harcadım. Nedenini pek bilmiyorum ama, belki acıdığımdan, bana çok üzünç verdiklerinden olsa gerek.

Eskiden nasıl her mahallenin, her köyün delisi vardıysa, benim gazetecilik yaptığım zamanlarda da, her gazetenin bir, yada birkaç delisi vardı... Eskiden gazetelerin yönetimevleri de, delilerin gelip gitmelerine uygun yerlerdi. Son otuz yıldan bu yana gazetelerin yönetimevleri, gittikçe fabrikaya benzer olduklarından, sanırım kapıları da delilere çoktan kapatılmıştır.

Gülmece gazetesi Markopaşa'nın ikinci dönemi... Yazıdan yönetime dek, işlerin çoğunu tekbaşıma yapmak zorunda olduğumdan, boşa geçirilecek zamanım hiç yok. İşte o sıkışık günlerimde başıma bir deli tebelleş oldu. Bunun deliliği de planlama üstüne. Türkiye'yi kalkındırmak için bir plan hazırlamış. Dosya dosya planları vardı. Hergün biriki plan dosyasını getirir, çalışma masamın karşısına oturur, başlardı dosyasını açıp okumaya... Hem okur, hem okuduklarını açıklar, hem de benimle tartışmak isterdi.

Bu adamın, kalkınma planları yaptığı dönemde, daha Türkiye'ye "planlama" kavramı bile girmemişti. Zamanından erken gelmiş kişiler, genellikle deli sayılır. Sözünü ettiğim planlamacı, belki dünyaya erken gelmişlerdendi, belki de dünyaya gelirken yolunu şaşırıp, planlamanın geçerli olduğu bir yerde doğması gerekirken, planlamanın daha adını bile bilmeyen bir ülkeye düşmüştü. Bu planlamacı, Beş Yıllık Tarım Planlaması hazırlamıştı. Kendisini dinletecek kimse bulamayınca, derdini Markopaşa'ya anlatmak istemiş olacaktı ki, bula bula beni bulmuştu.

Hergün yönetimevine erkenden gelir, dosyalarını açıp okumaya, yer yer açıklamaya, düşüncemi de almak isteyerek benimle tartışmaya başlar, geç saatlerde ayrılırdı. Nasıl edip de bu adamcağızı darıltmadan başımdan savayım diye düşünüp dururken, o günlerden birinde Ahmet Emin Yalman, Vatan gazetesinde planlamanın önemi üzerine bir başyazı yazarak imdadıma yetişmiş oldu.

Bir sabah dosyaları koltuğunun altında yine geldiğinde, O'na şöyle dedim:

— Daha önce de söylediğim gibi ben bu planlama işinden hiç anlamam. Ama Ahmet Emin Bey bu işi çok iyi biliyor. İşte bakın, bu konuda başyazısı da çıktı. En iyisi, siz bu planlarınızı O'na götürün...

— Tanır mısınız? diye sordu.

Başımdan savacağım umudu ve sevinciyle,

— Elbette tanırım, çok yakın arkadaşımdır... diye attım.

Ben böyle söyler söylemez,

— Öyleyse bir mektup yazın da beni tanıtın, mektubunuzla gitmezsem, beni başından savar... dedi.

Çok zor durumda kalmıştım. Ahmet Emin Yalman'la tanışıklığımız yoktu. Ama bikez yanılıp, çok yakın dostum olduğunu da söylemiştim. Kolunun altında planlama dosyalarıyla gidince, nasıl olsa deli olduğunu anlarlar ve Ahmet Emin Bey'in yanına bile sokmazlar diye düşünüp şu mektubu yazdım:

"İki gözüm kardeşim Ahmet Emin,

Memleketimizi çok kısa zamanda kalkındıracak olan çok önemli bir tarım planlamasının sahibi olan değerli bir uzmanımızı sana yolluyorum. Gazetende ve başyazılarında, bu planlamadan ve sahibinin değerli düşüncelerinden pekçok yararlanacağını umuyorum. Bu zatın berrak düşüncelerinin ve akıncı ruhunun ilhamıyla hazırladığı planın Vatan okurları için de çok yararlı olacağı düşüncesindeyim. Gözlerinden öperim."

Ahmet Emin Yalman o sıralarda, hemen her başyazısında bikaç kez "berrak" ve "akıncı ruh" sözcüklerini kullanmayı alışkanlık yapmıştı. Ben de O'nun kalemine doladığı bu iki sözcüğü özellikle yazmıştım.

Verdim mektubu. Planlamacı gitti. Bir terslik olur da, planlamacıyı Yalman'ın yanına bırakırlarsa, Yalman da mektubumu okursa rezil olacağım. Çünkü Yalman benden yaşı büyük, eski kuşaktan bir gazeteciydi. Ama planlamacının deli olduğu öyle belliydi ki, Ahmet Bey'in odasına bırakacaklarını hiç sanmıyordum.

Ama o hiç sanmadığım şey olmuştu.

Öğleden sonraydı. Çalışıyordum. Kapıyı fırtına gibi açıp girdi içeri. Kızgın değil, kırgındı.

— Arkadaşın diye alınma ama, dedi, senin o Ahmet Emin, plandan milandan anlamıyor.

Bunları söyledikten sonra, allasmarladık da demeden çıkıp gitti. Bir daha da hiç gelmedi.

Sonradan ben bu gerçek olayı, sonuna ek yaparak öyküleştirdim ve 10 Aralık 1948 tarihli Markopaşa'da yayınladım. Öyküde olayın sonu şöyle oldu:

— Arkadaşın diye darılma ama, o Ahmet Emin denilen adam plandan milandan anlamıyor. Üstelik, sözde seni tanımıyorum diye beni başından savdı.

— Ahmet Emin hep böyledir sağolsun, seni atlatmak için beni tanımadığını söylemiş. Dur, en iyisi seni Hüseyin Cahit Yalçın'a göndereyim.

— Tanır mısın?

Adamdan kurtulmak için,

— Tanımak da laf mı! Elbette...

— İyi ama, planlamadan anlar mı? diye sordu.

— Ondan daha iyi anlayanı yoktur... dedim.

Yine "Mektup yaz!" diye tutturduğu için, hiç tanışıp konuşmadığım, gazetecilerin piri Hüseyin Cahit Yalçın'a şu mektubu yazıp delinin eline verdim.

"İki gözüm Hüseyin Cahit,

Sana tarım konusunda çok yetkili bir uzman gönderiyorum. Senin de bu konuya ilgi duyduğunu bildiğim için, gönderdiğim uzmanın planından yararlanacağını umarım. Bizim Ahmet Emin Yalman'a göndermiştim, ama O plandan bir şey anlayamamış. Senin anlayışına güvendiğim için bikez de sana yolluyorum. Yardımcı ve destek olmanı dilerim caaanım efendim.."

— Ama altına adını yazmadın... dedi.

Adımı da yazıp mektubu imzalamak zorunda kaldım.

Eh artık kurtuldum diye soluklanıp yazımı yazmaya kalmadan yine geldi.

— Yahu, dedi, o senin Hüseyin Cahit çok yaşlı.

— Ne çıkar yaşlıysa?

— Seni hatırlayamadı bile... Mektubu okuyunca beni kapı dışarı etti.

Kurtulmak için deliyi uzak bir yere göndermekten başka umarım yoktu.

— Arkadaş, dedim, en iyisi sen bu iş için Ankara'ya gideceksin.

— Gitmesine giderim de ne yapacağım Ankara'da?

— Başbakan Hasan Saka'yı görüp O'na planını anlatacaksın. Senin bu planı ancak Hasan Saka değerlendirebilir.

— Tanır mısınız?

— Tanımaz olur muyum, çok yakınımdır.

— Öyleyse yaz bir mektup da O'na.

Nasıl olsa koruma polisleri bu deliyi Başbakan'ın yanına sokmazlardı. Bahaneyle deliyi Ankara'ya yollar, hiç olmazsa bir zaman O'ndan kurtulurdum. Başbakan Hasan Saka'ya şu kısa mektubu yazdım:

"Sevgili dostum Hasan Saka,
Hâmil-i plan
Çok yaman bir uzman.
Aman kardeşim Hasan,
Varken böyle bir plan
Sen de ondan yararlan!"

Mektubu delinin eline tutuşdurdum,

— Haydi uğurlar olsun... deyip gönderdim.

Gerçekten de deliden kurtulmuştum. Birkaç ay görünmedi. Ama o ne o? Bir sabah elime gazeteleri aldım ki, hepsinin birinci sayfalarında hükümetin "Beş Yıllık Tarım Planı" hazırladığı haberi vardı. Beni bir düşüncedir aldı: Acaba bu planı kim kimden çalmıştı?

Bir arkadaşım beni dalgın görünce, ne düşündüğümü sordu. Ben de olup biteni anlatıp,

— Anlamıyorum, dedim, benim deli mi hükümetin beş yıllık planını almış, yoksa hükümet mi planını deliden almış?

Arkadaşım,

— Boşver, dedi, ikisi de bir kapıya çıkar.

Sonra ekledi:

— Bilmez misin, bir atasözümüz vardır: "Deli ile devletli, ikisi de bildiğin işler."

Gazete Delileri

TUZBEŞ - kırk yıl önceleri, günlük gazeteler sabahın saat üçünde, beşinde çıkardı... Rotatifler en erken saat birde, ikide dönmeye başlardı. Gazetelerde daha çok geceleri çalışılırdı.

Tan gazetesinde birlikte çalıştığımız Hüsnü Söylemezoğlu, Tan gazetesi zamamın tek parti iktidarınca sözde "galeyana gelen" gençliğe ve halka yıktırılınca, çok uzun zaman işsiz kaldıktan sonra. Tanin gazetesinde gece sekreteri olmuştu. Ben iş bulamamıştım. Gazetecilik alışkanlığıyla geceleri Tanin gazetesine gider, arkadaşım Hüsnü Söylemezoğlu'nun odasında oturur, O'na yardım eder, sabahleyin gazete çıkana dek orada kalırdım.

Tanin, tek parti iktidarı olan CHP'nin resmî olmayan yayın organıydı. Ama gazetede çalışanların hemen hemen hepsi de CHP'ye karşıydı; hatta belki Tanin gazetesinde, gazetenin sahibi ve başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'dan başka CHP'li yoktu. Gazetenin satışı o denli düşüktü ki, hatta yoktu ki, seçim öncesi CHP'nin propagandası ereğiyle bir gün parasız dağıtılmıştı da, parasız verilen gazeteyi bile alan almamıştı. Tanin'de çalışanların pek çoğu CHP'ye karşıydı ama, bunu açık belli edemezlerdi.

O zamanlar her gazetenin bir yada bikaç delisi olduğu gibi, Tanin'in bir delisi vardı. Bu, orta yaşı epiyce aşmış, aydın bir hanımdı. Her gece görevliymiş gibi belli saatte, saat 19-20 sularında, Hüsnü Söylemezoğlu'nun odasına gelir, sabahleyin rotatiften ilk gazete çıkana dek orda kalırdı. Bu kadının deliliği, durmadan, dinlenmeden, hiç ara vermeden, soluk almadan, araya nokta virgül koymadan, karşısındakilere de soluk aldırmadan konuşmasıydı. Dayanılmaz, çekilmez bişeydi. Ama Tanin'de çalışanlar, bu çekilmez kadını çekiyor, O'nun makinelitüfek atışı gibi konuşmasına dayanıyorlardı. Hatta, kimi akşam kadın biraz gecikse, merak bile edenler oluyordu.

Bir gece Hüsnü Söylemezoğlu'nun odasında iki-üç kişi varken, o hanım,

— Biliyorum, biliyorum... dedi, siz hepiniz de CHP'ye muhalifsiniz.

Onca zaman işsiz dolaştıktan sonra zarzor Tanin'de iş bulabilmiş olan Söylemezoğlu, bu-

söz duyulur da yine işden çıkarılır korkusuyla,

— Ne münasebet!.. Nerden çıkardın bu saçma sözleri?.. diye o yaşlı hanıma çıkışmak zorunda kalmıştı.

Kadın,

— CHP'li olsaydınız, bunca zamandır benim çenemi hiç çeker miydiniz? Kendi söyleyemediklerinizi ben söyleyince rahatlıyorsunuz da ondan bana katlanıyorsunuz... dedi.

Markopaşa'nın çıkışının ilk günleriydi. Yönetimevine bir mühendis geldi. Bayındırlık Bakanlığı'nda görevliyken işinden çıkarılmış. Dediğine göre haksızlığa uğramış. Bayındırlık Bakanlığı'nı ağır eleştiren bir yazı getirdi. Boğaziçi'ne köprü yapılması gerektiğini, ben ilk O'nun yazısında okuyup öğrenmiştim. Yazısının özetini Markopaşa'da yayınladım. Bir zaman sonra, Boğaziçi'ne köprü yapılması için kendisine yetki verilmesini isteyen bir başka yazıyla birlikte, yapmak istediği köprünün hesaplarını getirdi. İkinci yazısını yayınlayamadık. Anlamadığım konuydu, ama adama hayrandım.

Daha sonra bir dosyayla geldi. Okumam için dosyayı bana bıraktı. Şöyle bir göz gezdirdim ki dosyaya, aman aman... Niçin bizim futbol takımları, millî takım, yabancılarla yaptığı maçlarda hep yeniliyormuş? Bunun nedenlerini araştırıyor. Sonunda da şöyle öneriyor: "Millî takımı bana verin, ben çalıştırayım, bir yıl sonra dünya şampiyonu yapayım; yapamazsam asın beni..."

Hayran olduğum mühendis deli değil miymiş!

Öyle sanıyorum ki, Türkiye'yi kalkındırabilmek için türlü projeler tasarlayan delilerin sayısı, öbür tür delilerimizden pek daha çoktur. En çok delilerin böyleleriyle tanıştım.

1961 yılında "Zübük" adlı haftalık bir gülmece dergisi çıkarıyordum. Yine başıma bir deli tebelleş oldu. Bu da Türkiye'yi kalkındırmak isteyen iyi delilerden. Ancak bunun deliliği hemen belli oluyor. Oturuyor karşıma, kendi elimle yaptığım çayları karşılıklı içerken başlıyor anlatmaya: Türkiye niçin kalkınmıyor? Türkiye nasıl kalkınabilir? Bütün soruların yanıtını tek tek veriyor. Bunun da dosyalar dolusu yazanakları, projeleri var. Hiçbir dosyasını incelemedim. Çünkü, eğitimsiz olduğu daha konuşurken belli oluyordu.

Bu kalkındırmacıdan da çok çektim. Salt anlatmakla yetinmiyor, iki-üç tümcesinden sonra "Öyle değil mi efendim?" diye sorarak, kendi düşüncesini karşısındakine ille de onaylatıyor.

— Öyle değil mi efendim?

İncelik gereği "Hayır, öyle değil...", yada "Ben ne bileyim..." denilemiyor, "Evet... Öyle..." demek zorunda kalıyor insan. Bu yanıt üzerine o da rahatlıyor, kendine daha bir güvenle anlatıp yine soruyor:

— Öyle değil mi efendim?

Bir akşam evime gitmek üzere Haydarpaşa'dan tirene binmiştim, Erenköy'e gideceğim. Tirende,Türkiye'yi kalkındıracak olan o adamı çorap satarken görmez miyim: Bir elinde büyük bir çanta, öbür elinde de renk renk çoraplar vardı. Satış yapmak için sattığı çorapları övüyordu. Çorapları ucuz ve sağlamdı. Üç çift birden alana indirim yapıyordu.

Birden beni görmesiyle utançla başını başka yana çevirip, o kalabalık yolcu arasından öyle bir kaçmaya çalışması vardı ki zavallının, acıdım. Neden utanmıştı? Türkiye'yi kalkındırmak için planlar yapmış böyle bir değerli adam, hemen her gün bir yazara gelip uzun uzun planlarını anlatıyor, yazar da kendisini dikkatle dinliyor, üstelik düşüncelerini onaylıyor da... Böyle değerli bir adam, tirenlerde hiç gezginci çorapçılık yapar mı: O'nu çorap satarken gördüm diye değerinin iki paralık olacağını, gözümden düşeceğini sanmıştı.

Tiren öyle de kalabalıktı ki, yolcuların arasından kendisine yol açıp savuşamıyordu da... O böyle kaçmak için çırpınırken, tersliğe bakın, çoraplarına bir alıcı da çıktı. Bana arkasını dönüp alıcıyla konuştu.

Kendisini yüreklendireyim diye ben de O'ndan çorap alıp biraz konuşmak istedim. Seslendim. Duymazdan geldiyse de, yolculardan kimisi dürtüp, omuzuna vurup,

— Baksana, müşteri var... Sana sesleniyor... diye kaçmasını önlediler. İsteristemez yanıma geldi. Sanki tanışmıyormuşuz, sık sık bana gelip saatlerce kalkınma planlarını anlatan o değilmiş gibi başı yerdeydi. Suçüstü yakalanmış gibiydi.

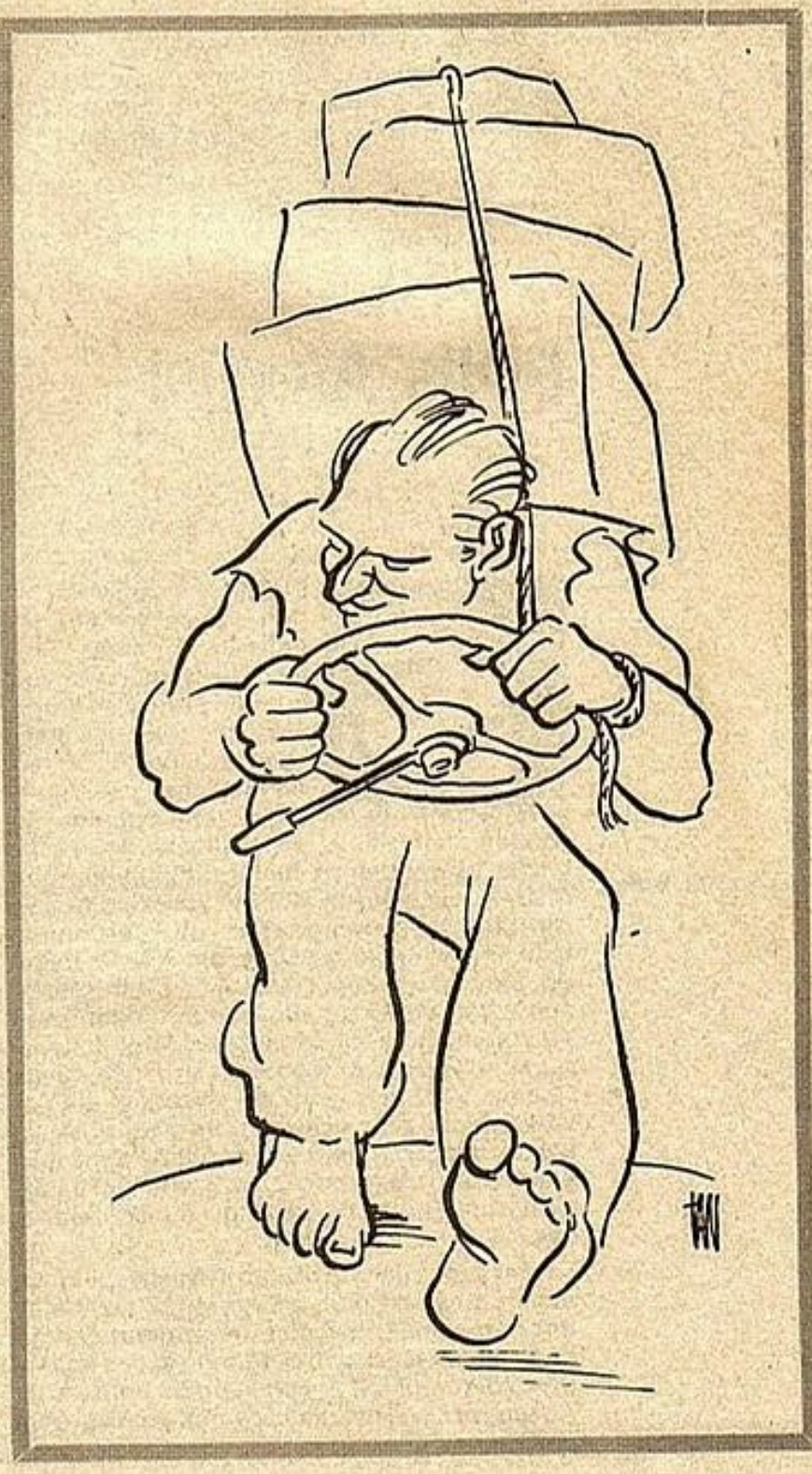
— Geçim zor, dedim, çok iyi yapıyorsunuz çorap satmakla... Zamanınızı da değerlendirmiş oluyorsunuz.

Yanıt vermedi. Yüzünden yeğni bir utanma gülümsemesi geçti. Satın aldığım üç çift çorabı verip parasını aldı, hiç konuşmadan gitti. O günden sonra da bana hiç gelmedi, başka yerde de görmedim.

Ayakkabı Koleksiyoncusu

İNSANLARIN çıldırmalarında, delirmelerinde —o en yeğni deyişle— dengelerinin bozulmalarında toplumun etkisi elbet çok büyük. Öyle ki, toplumsal yapının biçimine göre, delilik türleri bile değişiyor. Toplumun feodal ve yarı feodal dönemindeki deliler, bugünkülerden çok başkaydı. Bizim kuşak, çocukluğumuzda o delilerden kimisini "köyün delisi" ya da "mahallenin delisi" olarak gördük. Endüstrinin gelişmesinden, büyük kent yaşamının başlamasından sonra deliler de, delilik türleri de değişti. Eski köyün delisi, mahallenin delisi yerine bugün büyük kentin zorla deli ettiği "Büyük kent delileri" çoğaldı. Örneğin, yolda giderken, karşısında birileri varmışcasına el kol sallayarak yüksek sesle konuşanlar... Havaya doğru yumruk sıkarak kendilerinden başkasına görünemeyen kişilerle kavga edenler... Şişmanca bir kadın, Karaköy'deki dolmuş duraklarının olduğu yerde, hergün oraya gelerek kim olduğu bilinmeyen bir şoförle bağıra çağıra aylarca kavga etmişti. Eline geçirdiği bir araba direksiyonunu kullanarak kalabalık yollarda yürüyen ve kendini araba yada kamyon sanan deliler. Bunlardan birini, iki elliyle sarıldığı direksiyonu kullanarak Yüksekkaldırım, Şişhane, Tünel dolaylarında sıksık görebilirsiniz. Futbol takımlarından birinin aşırı yanlısı, hatta tutkunu olup, ayakkabısından şapkasına dek o takımın formasının renklerinde giyinen, evini, odasını, eşyasını, yatağını o renklere boyayan, tuttuğu o takım uğruna varını yoğunu veren, evini barkını o uğurda dağıtan, eşinden çocuklarından bile ayrılıp sonunda perperişan olan büyük kent delileri... Ya o geceleri evleri, yatak odalarını gizlice dikizleyen röntgenciler, tastamam büyük kentin yarattığı delilerdir. Tanıdığım bir röntgenci delisi de ileride anlatacağım. O röntgenci, arkadaşlarıyla birlikte ev gözetlemeyi dağcılık gibi bir spor haline getirmişler ve aralarında örgütlenmişlerdi.

"Koleksiyoncu" adıyla çevrilmiş olağanüstü güzel bir İngiliz filminde yine büyük kent delileri türünden, seks manyağı ya da cinsel aç bir zavallı delinin acılı yaşamını seyretmiştik. Bu kez Paris'e gittiğimde, bir koleksiyoncu delinin bir olayını da oğlumdan dinlemiştim. Biri kız, üç arkadaş metroya binmişler. Üçü de üniversite öğrencisi. Kız, güzelmiş ve zengin bir ailenin kızıymış. Şık giyimli, ayaklarında yüksek topuklu, ince atkılı iskarpin var. Metro arabasının içinde bir adam birden kızın ayakları dibine çöküp, iskarpinin tekini avuçları arasına alarak okşuyor ve kıza bişeyler mı-

rıldanıyor. Bütün bunlar öylesine kısa zamana sığmış ki, iki delikanlı da, kız da, adamın neler mırıldandığını bile anlayamıyorlar. Durumundan, sanki kıza aşk ilân eder gibi... O sırada istasyonda duran metro arabasının kapısı açılır açılmaz, adam, iki eliyle tuttuğu kızın iskarpinini ayağından çıkarmasıyla kapıdan kendini atıp başlıyor kaçmaya... Tutabilirsen tut. Bütün bunlar gözle kaş arasında olduğundan görenler şaşırmış, hiçbiri bişey anlayamıyor.

Güzel ve şık kızın bir ayağında iskarpin, öbür ayağı çıplak. Bizim delikanlılar başlamış gülmeye. Kız ağlar, onlar güler. Hava soğuk, kız yere basamaz çıplak ayakla. Neyse, kollarına girip Paris sokaklarında dolaştırarak kızı bir ayakkabıcıya atmışlar.

Kızın ayağından iskarpinin tekini çalan, besbelli büyük kent delilerinden bir koleksiyoncu. Evine baskın verilebilirse, kimbilir kaç tane tek tek kadın iskarpini bulunacak...

Daha ne büyük kent delileri var. Metronun rıhtımında dikilmiş, metronun gelmesini bekleyen insanlar... Delinin biri, bu bekleşen insanların arkasından koşarak geçiyor ve herbirinin sırtına pat pat vurarak onları metro raylarının üstüne düşürüyor. Ezilen, çiğnenen, kaçıp kurtulan, yaralanan, bağırıp çağıran, kıyamet... Deli, kimbilir nasıl bir delice keyif içinde kaçıp gidiyor.

Polis Alerjisi

SEVDİĞİM insanlardan biridir. Oysa karakterlerimiz de uyuşmaz. Profesördür. Kendi alanında büyük otorite olduğu söylenir. Bilimsel alanı bana yabancıdır. Milletvekilliği de yapmıştır. Çelişkilerle doludur. Biyandan namaz kılıp, oruç tutacak denli dine bağlı, öte yandan da hiçbir dinin uygun görmediği, hatta bütün dinlerin yasakladığı davranışlarda bulunmaktan da çekinmez. İyiliksever yürekli bir kimsedir. Alkolik değildir, ama içkiye düşkündür. Çoğu kez içkiden sonra başlayan kızgınlığı salt bir hedef üzerine yoğunlaşır: Polislerin. Nasıl kimi insanların kimi şeylere, örneğin çiçek tozuna, tavuk tüyüne, yada herhangi bir yiyeceğe alerjisi varsa, O'nun da polislere alerjisi vardır. Ayıkken bu alerjiyi duymaz, ama içince polis görmemelidir, dayanamaz, kendini tutamaz, elinde değil, ille de gördüğü polise saldıracak...

Bir zamanlar Adapazarı Canavarı diye ün salmış Basri adında, bikaç kişinin katili olan biri cezaevinden kaçmış, gazetelerin günlerce konusu olmuştu. Belleğimde yanlış kalmadıysa öldürdükleri arasında bir de polis vardı. Adapazarı Canavarı'nın her yerde arandığı günler...

Taksim'de Shareton otelinin olduğu yerde eskiden Belediye Gazinosu vardı. Polise alerjisi olan profesörle arkadaşları bir gece BelediyeGazinosunda yiyip içiyorlar. Geceyarısından sonra gazinodan çıkıyorlar. Profesör küçüksu dökmek için arkadaşlarından ayrılıp Taksim gezisindeki sık çalılı bitkilerin arkasına geçiyor..... kiii, tam bu sırada ileriden iki polis kendisine doğru gelmekte. Profesör, iki polisi görünce, birden çiş etmeyi filan unutup çalıların arasından fırlamasıyla,

— Ulan, ben kimim? Ben Adapazarı Canavarı değil miyim?... diyerek iki polisin üstüne koşunca zavallı polisler tabanları kaldırıp karanlıkta toz oluyorlar.

Profesörün polislere ilişkin pekçok olayı var. Biri de şu:

Yine bir gece geç saatlere dek arkadaşlarıyla içtikten sonra, evine gitmek üzere onlardan ayrılıyor. Bir taksiye biniyor. Taksi, Sirkeci'deki Emniyet Müdürlüğü'nün (Eski Sansaryan Hanı) önünden geçmekte. Emniyet Müdürlüğü'nü görmesiyle sürücüye,

— Dur! deyip arabadan iniyor. Giriyor Emniyet Müdürlüğü'nün kapısından. Kapıdaki nöbetçiye sertçe soruyor:

— Nöbetçi amiri kim bu gece?

Öyle bir soruş ki, nöbetçi polis, karşısındakini içişlerinin bir ileri geleni sanıp selamı basıyor. Kim olabilir? Olsa olsa, ya Emniyet Genel Müdürü olur, ya Genel Müfettiş... Nö-

betçi başkomiser mi, nöbetçi emniyet âmiri mi, hangisi ordaysa onun adını söylüyor.

Profesör,

— Haber ver geldiğimi... deyip yürüyor içeri, merdiveni çıkmaya başlıyor.

Nöbetçi polis, içeriye telefon edip haber veriyor. O zamana dek Profesör ikinci kata çıkmış bile... Picamalı bir adam,koridorda karşılıyor kendisini saygıyla.

— Buyrun beyfendi.

Girip içeri koltuğa oturuyor.

— Söyleyin, bir sade kahve yapsınlar.

— Başüstüne.

Nöbetçi âmiri giyinip geliyor. Kahvesini içmekte olan Profesör'e, "Siz kimsiniz?" demeye bir türlü yüreklenemiyor. İşte besbelli, içişlerinden önemli bir kişi; öyle önemli ki, onu tanımamış, adını bilmemiş olması bile ayıp...

Kahvesini içen Profesör, başlıyor Sansaryan Hanını (Emniyet Müdürlüğü) kat kat gezmeye. Arkasında âmirler, komiserler, birki polis...

— Bunlar?

— Efendim bunlar siyasî sanıklar... Hücrede bulunuyorlar.

Aşağı kata iniyorlar.

— Burası?

— Müteferrika beyfendi... Savcılığa gönderilecek olanlar...

Her yanı gezip dolaştıktan, bilgi aldıktan sonra müdürlerden birinin odasına girip oturuyor.

— Bir kahve daha emreder misiniz?

— Evet...

Kim olduğunu anlayabilmek için bitakım yan sorular soruyorlar, ama kimliğini bitürlü çıkaramıyorlar. Yeni atanmış bir büyük olmasın... İlkin her sözlerinin başında Profesöre "Zatıdevletleri" derken yavaş yavaş O'nun o denli de büyük olmadığını sezmeye başlayınca "zatıâliniz", daha sonra "siz" demeye başlıyorlar. Gün ağarıyor yavaş yavaş.

— Zatıâliniz Ankara'dan mı teşrif buyurdunuz?

— Hayır...

— Siz daha önce Emniyet Müdürlüğü'müzü teftiş etmiş miydiniz?

— Hayır, ilk geliyorum...

Zatıdevletlerinden zatıâlilerine, zatıâlilerinden size ve sonunda biri soruyor,

— Sormak ayıp olmasın sen buraya nerden geldin?

— Meyhaneden?

Meyhaneden geldiği her davranışından belli de, kim ola?

— Sen kimsin yahu?

— Bir yurttaş... Herhangi bir yurttaş...

Yoksa ağızlarını mı arıyor? Gerçekten herhangi bir yurttaş olsa, hem de geceyarısından sonra Emniyet Müdürlüğü'ne girer mi? Yoksa deli mi?

— Niçin geldin buraya?

— Hiiliç... Sizler emniyet kuvvetleri olarak gece-gündüz bizi bekliyorsunuz... Bir yurttaş olarak bu gece de ben gidip onları bir göreyim bizi nasıl bekliyorlar... dedim.

— Ne iş yaparsın sen ulan?

— Filan yerde profesör...

Sonunda kim olduğunu anlıyorlar.

Onlar Profesöre ne yapacaklarını çok iyi bilirler ama, başlangıçta o denli aşırı saygılı davranmışlar ki, o saygıdan sonra şimdi birden "Vay, senin..." diye başlamalarına olanak yok. Her şeyden önce doğanın "atalet kanunu" denilen yasası engel...

— Koskoca profesörsün, yakışır mı sana yahu... Hadi bakalım evine.. Gülegüle... deyip Profesör'ü yolcu ediyorlar.

O'nun pekçok olayından biridir bu anlattığım. Kimbilir geçmişindeki hangi ruhsal nedenden ötürü, özellikle içtiği zaman polislere bu tepkiyi duyuyordu.

Noel Ağacı

TIP dilinde bu ruh, akıl, sinir hastalıklarına türlerine göre her ne ad verilirse verilsin, çok daha eskiden halk dilinde bütün bu hastalıklara ayrı adlar konulmuş, delifişek, delibozuk, zıpır, zirzop, delisaraylı, tatlı kaçık, terelleli, daha da pek çok... Bu anlatacağım hanım, delisaraylı türünden bir tatlıkaçık. Bu tür ruh hastaları erkekler arasında da görülüyor, ama daha çok kadınlara özgü bir ruh hastalığı...

Bu delisaraylı tatlıkaçık, ülkesinin tanınmış ve değerli kadınlarından biridir. Bir uzman hekimdir. Uzmanlığı alanında büyük otorite olduğundan bir başka ülkeye gidip orda bir hastanenin kuruluşunda bulunmuştur.

Beni asıl şaşırtan da budur: toplumda bu denli önemli bir yer alabilmiş, saygınlık kazanmış olan bir insan, nasıl oluyor da kendisini denetleyemiyor ve delisaraylı bir tatlıkaçık durumuna düşüyor? Açık açık alay edilemiyor kendisiyle, ama arkasından deliliği konuşuluyor.

Bu hekim hanım beni muayene etti. Yaşı kırkın üstünde. Gerçekten güzel bir hanım, bu biraz akşam güneşi güzelliği olsa da, yine güzel... Evli, iki yetişkin çocuğu var. Kocası da tanınmış bir kişi... Hastanedeki çalışma odasında, masasının tam karşısında duvara bir büyük ayna asılmış. Hekim hanım konuşurken, çalışırken, sık sık aynaya bakıyor ve aynaya bakarak ya saçını düzeltiyor, ya yüzünü oğuşturuyor. En geç her beş dakikada bir aynaya bakıyor. Aynaya bakarken sizinle konuşuyor ve sizi dinlerken de aynaya bakıyor, bu yüzden O'nunla konuşmak oldukça zor.

Giyinişi şöyle: Ayağından saçına dek, ne kadar renk varsa, hepsini üstünde toplamış. Açık kumral saçlarının iki yanında, biri yeşil, biri sarı, biri pembe, üçerden altı tarak sokuluydu son gördüğümde. Bu taraklarla da yetinmemiş, saçının iki yanına, kırmızı renkli ve siyah benekli uğurböceği biçimi verilmiş saç tokaları da koymuştu. Kulaklarında mora çalar taşlardan kocaman ve uzun küpeler vardı. Beyaz hekim gömleği, göğsünü kapamıyor ve iki meme arası çizgisi epiyce aşağılara dek görünüyordu. Saydım, iki elinin, parmaklarında iri taşlı ve altından altı yüzük vardı. Bunca yüzük her zaman taktıklarına göre yine azmış. Bir arkadaş evine konuk gittiğinde ya da akşam toplantılarında o denli çok yüzük takarmış ki, sanki renkli taşlarla bezeli altından bir kılıf geçirmiş gibi parmakları hiç görünmezmiş.

Bu hanıma arkadaşları "Noel Ağacı" sanını takmışlar. Bilindiği gibi Noel Ağacı Noel ve yılbaşı gecesi renk renk parlak camdan balonlarla, sırçadan yaldızlı süslerle, yine renkli mumların yakılmasıyla, pırıl pırıl yanardönerlerle, allı pullu bezeklerle donanmış büyük bir çam dalıdır. Böyle süslü püslü, allı pullu, bezenmiş donanmış bir Noelbaba ağacının canlanıp yürüdüğünü düşünün... İşte bu canlı Noelbaba ağacının görünümü, anlattığım hekim hanıma benzer.

Noel Ağacı Hanımın, arkadaş evlerindeki toplantılara gidişi büyük bir olay olarak dilden dile dolaşırmış. Herhangi bir hanım, biriki saat bulunacağı böyle bir toplantıya kaç kat giysiyle gider? Hiç kuşkusuz, üstündeki tek kat giysiyle... Ama bu hanım, çağrılı olduğu bir arkadaşlar toplantısına, en çok üç saat kalacağı bir dost evine, üç-dört kat giysiyle gidermiş ve o evde saatte, yarım saatte bir giysi değiştirirmiş. Her giydiği, bir önceki giysisinden daha albenili, daha açıksaçık, daha süslü, daha incikli boncuklu... Kadifeli, tüllü, dantelli, saten, işlemeli kumaşlardan giysiler... O toplantıdaki kadınları kıskançlıktan çatlatacak... Erkekler ille de kendisiyle ilgilenmeliymişler. Erkekler hele kendisinden başka bir kadına daha çok ilgi göstersinler, ilk tepkisi hemen ordan gitmek olurmuş.

Bu hanımı bir kez gördüğüm için, yakından tanımıyordum. Hafif bir kadın olup olmadığını sordum. Hayır, kesinlikle öyle değilmiş. Üstelik, çok iyi yürekli, iyiliksever bir kadın olduğu için, dostları, arkadaşları, çevresindekiler O'nu çok severler, delisaraylı tatlıkaçıklığına aldırmaz, güler geçerlermiş.

Anlıyorum, Noel Ağacı, kendikendini denetliyemiyor, gülünçlüğünü ayrımsamıyor, ya peki kocası da uyarmıyor kendisini? Kocası, Noel Ağacı'nı taparcasına seviyormuş. Peki, ya yetişkin çocukları? Onlar da mı annelerini hiç eleştirmez, hiç uyarmazlar? Kimbilir, belki de alışmışlardır artık... Onlara hiç de aykırı gelmiyordur belki de...

Deli Mehmet

UZAKTAN yakından tanıdığım deliler içinde en deli olmayanı Deli Mehmet'ti. Belki de böyle olduğu için O'na arkadaşları Deli Mehmet diyorlardı. Zavallı Deli Mehmet'in çok büyük bir dramı oldu ve bu dramı yaşadıktan sonra, çektiği acı yetmezmiş gibi, bir de O'na deliliği yakıştırdılar.

Zamanın tek parti iktidarı, sol muhalefet yapan Tan gazetesini, hem de üniversite gençliğini kışkırtarak 4 Aralık 1946 tarihinde yıktırmış, makinelerini parçalatmıştı. Ertesi yıl 16 Aralık tarihinde de, o zamana dek yapılmış en büyük sol tutuklama yapıldı. İstanbul, Ankara ve İzmir'de siyasî polisçe fişlenmiş bütün solcular tutuklanıp İstanbul'a getirildi, Emniyet Müdürlüğünde hücrelere atıldı. Sorgulamalarda korkunç işkenceler yapıldı. Örneğin, hücre kapısının pencere deliğinden benim görebildiğim, Dr. Şefik Hüsnü on gün ve gece uyutulmadı. On günden sonra hücrem değiştirildiğinden ne olduğunu bilmiyorum. Şefik Hüsnü kısa bacaklı bir sandalyeye oturtulmuş ve ayağına bir ip bağlanmıştı; her nöbette değişen nöbetçi polisler bu ipi çekiştirerek Şefik Hüsnü'nün uyuklamasına bile engel oluyorlardı. Bana da dörtbuçuk gün ekmek, yemek ve su vermemişlerdi; çok ağır sorgulamalardan ve onaltı gün tutuklu kaldıktan sonra salıverilmiştim.

İşte bu büyük solcu tutuklanmasında, tutuklananlar arasında Mehmet adlı bir yurttaş vardı. Mehmet, yasallaştırılmadığı için gizli çalışan TKP'nin yıllarca önce üyesi olmuştu. (Tutuklandığında TKP üyesi olup olmadığını bilemiyorum.) Siyasi polisin fişlediği biri olduğu için, hiçbir yerde iş bulamıyordu. Oysa elinden iş gelen, çalışkan biriydi. Herhangi bir yerde bir iş bulacak olsa, başka işleri olmadığı için kendisini sürekli izleyen polis, işverene Mehmet'in komünist olduğunu söylüyor, işveren de O'nu işten atıyordu.

Mehmet, geçinebilmek için, çok kötü ölçüde işportacılık yapıyor, bir iple boynuna astığı bir tahta kutu içinde iğne, iplik, makara, kuka, düğme gibi şeyler satıp geçimini sağlamaya çalışıyordu.

Kendisini sonradan cezaevinde gördüğüm, aylarca cezaevinde birlikte kaldığım için size Mehmet'i biraz fizik olarak da tanıtmaya çalışayım. Mehmet şöyleydi: Sert yazan küt uçlu bir kurşunkalemle bir kâğıda herhangi bişey yazarsınız. Bakarsınız ki yazdıklarınızdan bir sözcük yanlış yazılmış. Bu yanlış sözcüğü silgiyle silersiniz. Ama kalem bastırılarak yazılmış olduğu için o sözcük kağıttan tastamam silinmez. Yeniden silgiyi sürter silmeye çalışırsınız. Yine tam silinmez. Bir daha, bir daha silgiyi bastıra bastıra silersiniz. Sonunda kâğıdın o yeri zedelenir, buruşur, tüylenir, tirfillenir, eprir... Nerdeyse yırtıldı yırtılacak... İşte cezaevinde O'nu gördüğümde böyle bir durumdaydı. Ezik, silik bir adam... Kimselere görünmek istemez gibi, onca kalabalık siyasiler koğuşunda yaşardı.

Yaşama atılınca bir iş yapmış Mehmet. Bakmış, yaptığı iş yanlış. Tıpkı kurşunkalemle yazılmış yanlışı siler gibi, kendi yanlışını kendi silmiş... Başka bir işe atılmış; o daha da yanlış... Kendi yanlışını, yani kendini bir daha silmiş... İşte bütün yaşamı, kendikendini silerek geçmiş... Namuslu adam, namuslu partili, eski partililerden. Yeniden yanlış yapmamak için, iğne-iplik satmaktan başka hiçbir işe girişmemiş. Ama bırakırlar mı? 1946 yılının o büyük tutuklamasında solcuların listesinde kimler varsa, hepsini toparlamışlar. Bu arada Mehmet de Emniyet Müdürlüğü hücresinde... Her solcuya yapılan Mehmet'e de yapılmış, vermişler sopayı...

—Falancayla filan kişinin evine gittin mi?

Ne falancayı tanır, ne filanın evini bilir.

— Gittim... demiş Mehmet.

Sıskacık, çelimsiz adam... Çelimli olsa ne yazar o sopanın altında?

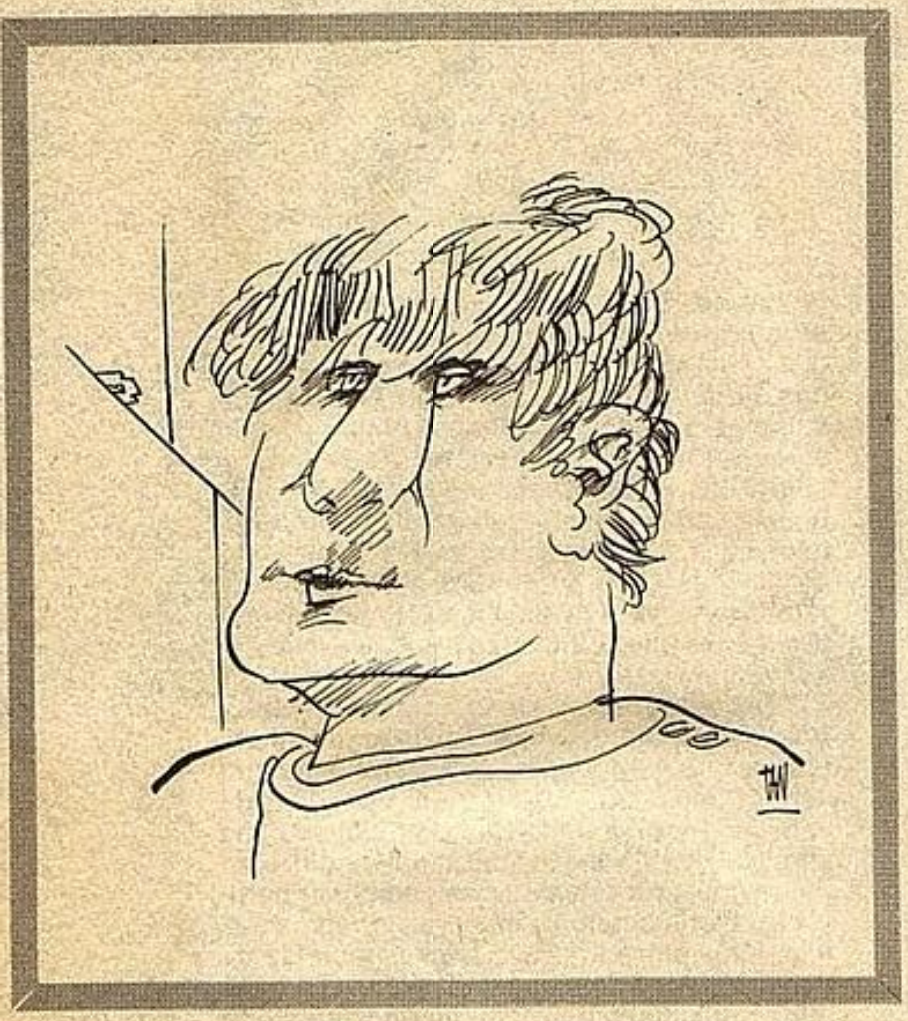
Belki sopadan kurtulur umuduyla zavallı Mehmet söylemiş de söylemiş, bildiğini söylemiş, bilmediğini söylemiş... Polis sorgulamasında bikez söküldü mü sanık, arkası gelir artık. Mehmet, bir doğru söylemişse, on da yalan söylemiş... Tanıdığı, tanımadığı biçok insanın başını belaya soktuğunu biliyor. Ama ne yapsın?

Sorgusu bitince yine hücreye atmışlar Mehmet'i. Mehmet vicdan azabı içinde kıvranıyor. Ne yapsın, nasıl etsin de, yaşamındaki bu en büyük yanlışını silsin, kazısın... Cezaevine gidince, mahkemeye çıkınca, O'nun verdiği ve altını imzaladığı yazılı ifadeleri ortaya çıkınca, biçok insan,

— Utanmadın mı bu yalanları söylemeye? diyecek.

— Beni tanımazsın etmezsin, ilk burda karşılaşıyoruz. Nasıl bu yalanları uydurdun benim için? diyecek.

Mehmet başına gelecekleri biliyor. Nasıl, neyle silsin, kazısın, kessin bu yanlışı?

Ruh hastalıkları kitaplarının hemen hepsinde vardır; zina yapan, özellikle sapık cinsel ilişkide bulunun din adamlarından kimisi öylesine ağır günahlı oldukları duygusuna kapılırlar ki, sonunda işledikleri bu günahtan arınmak için cinsel organlarını keserler. Usturayla dipten cinsel organlarını kesenler çok olmuştur. Elbet bu bir deliliktir. Niçin? Hani devlet dairelerinde kimileyin çok büyük bir suç, örneğin görevi kötüye kullanmak, hırsızlık gibi bir olay olur da araştırma soruşturma başlar, sonunda suçlu olarak buluna buluna o koca dairenin ya bir odacısı, ya bir kapıcısı gösterilir. Bu din adamları da araya araya suçlu olarak sonunda, bula bula cinsel organlarını bulur ve kesmek yoluyla idam ederek cinsel organlarının cezasını verirler.

Yanılıp, şeytana uyup zina suçu işleyen çok dindar kadınlardan da, sözde işledikleri günahlarından arınmak için temizlik hastası olur, durmadan yıkanırlar diye, yine ruh ve akıl hastalıkları kitapları yazar.

Mehmet de suç işlemiştir, günah işlemiştir. Hem de günahını, tanıdığı, tanımadığı insanlara çektirecektir. Öyleyse günahını ödemelidir. Ama nasıl?

Bir gece sabaha karşı, hücresinin kapısına vurmaya başlar. Nöbetçi polis seslenir:

— Ne var?

— Tuvalete gideceğim.

Polis, hücrenin kapısını açar. Mehmet önde, polis arkada helaya giderler. Mehmet helaya girer. On mumluk çıplak lambanın ölü ışığında bir de bakar ki, pencerenin kıyısında bir paslı tıraş bıçağı. Islak tıraş bıçağı da paslanmış. Mehmet, o körlenmiş paslı tıraş bıçağını kapınca ağzına götürür. Dilini alabildiğine ağzından dışarı çıkarır. Suçluyu bulmuştur ve cezalandıracaktır. Niyeti, dilini kökünden kesip atmak. Dilini alabildiğine dışarı çıkarır, bir eliyle de çeker. Öbür eliyle tıraş bıçağını tutuyor. Ama kolay değil, dili kesilmemek için içeri kaçıyor. Hele tıraş bıçağı değer değmez, sanki ağzının içindeki dil, kendisinden ayrı bir canlı yaratıkmış gibi içeri çekiliyor. Mehmet dilini kesmek istiyor, ama dili kesilmek istemiyor. Sanki iki ayrı yaratıklarmış gibi diliyle Mehmet arasında bir kavgadır, bir savaşımdır başlıyor. Mehmet bir eliyle dilini çekip uzatıyor, dil direnip kaçıyor.

Mehmet'le dili arasındaki bu kavga epiy uzun sürmüş olacak ki, dışarda bekleyen polis helanın kapısına vuruyor. Mehmet'in artık zamanı kalmamıştır. Dilinden ne koparabilirse onu kesecek. Kör tıraş bıçağını diline sürtüyor. Ama bıçak öyle paslı ve kör ki... Zor kesiliyor dili, çok zor. Sürte sürte, çeke çeke, bastıra bastıra... Kesilmemek için dil çok çırpınıyor. Bu çırpınması da boşa gitmiyor, hiç değilse üçtebirini kurtarabiliyor. Mehmet ancak dilinin üçteiki uzunluğunu kesebiliyor. Ağzından kan boşanıyor. Dilinin kestiği parçasını Mehmet, idam edilen suçlunun iğrenç cesedi gibi ağzından hela çukuruna tükürüyor. Dilini dibinden kesebilseydi cezaevindekiler,

— Utanmadın mı böyle yalan ifade verip başımızı belaya sokmaya? dedikleri zaman, dilsiz olduğu için konuşamayacak, kemküm sesler çıkaracak, ama onlara yanıt vermekten kurtulacaktı.

Mehmet, o yarım diliyle konuşabiliyordu ama, konuşmaya yeni başlayan bir çocuk peltekliğiyle konuşuyor, dedikleri kolay anlaşılmıyordu.

Dilini kesmiş olması O'na bir "deli" sanı kazandırmıştı. Herkes O'na Deli Mehmet diyordu. Deli Mehmet, silik, ezik, yokmuş, yokolmak istermişcesine yaşıyordu cezaevinde. Cezaevi bahçesinde volta atarak konuşurduk. Evet, tanıdığım delilerin en deli olmayanıydı.

O cezaevinden çıktıktan sonra Deli Mehmet'i görmedim. Hâlâ yaptığı yanlışları silmekte, sile sile kendini yoklaştırmakta mıdır? Sanmıyorum. Çünkü o zaman ellisinde vardı. Yaşıyorsa seksenini çok geçmiş olmalı ki, onca eskimişliği, silinmişliği, ezikliği, eprimişliğiyle, dayanamamış, çoktan yokolmuştur. Zavallı, ama namuslu deli Mehmet...

Ek: Bu yazıyı yazdıktan iki yıl kadar sonra bir yaz günü Karaköy'den otobüse bin-

miştim. İlk durakta bindiğim için otobüse oturacak bir yer bulabildim. Yanıma, yaşlı ama dinç görünüşlü bir adam bindi. Gözlerini dikip bana bakmaya başladı. Gür kaşları püskül püskül, gözlerini çerçevelemişti ve gözleri kaşlarının arasında küçücük görünüyordu, ama bakışları çivi gibi deliciydi. Adamın üsteleyerek bakmasından tedirgin olup başımı öte yana çevirdim.

—Sen Aziz Nesin değil misin? dedi.

— Evet... dedim.

— Beni tanımadın mı?

— Hayır, tanıyamadım.

Kendisini tanıttı. Askerî cezaevindeki arkadaşım dilsiz Mehmet'ti. Eskisi gibi peltek, yarım konuşuyordu. Epiy düzelmişti konuşması. Sesi ve bakışları onsekiz yaşındaydı bu çok yaşlı adamın. Eski günlerimizden konuştuk. Nasıl olduğunu, ne yaptığını sordum. En düşük aylıkla emekliymiş. Kirayı ödedikten sonra kalanparasıyla ancak hergün bir kilo sütle ekmek alabiliyormuş. Arada sırada domates gibi şeyler de alabiliyormuş. Ondan çok hastalığı olduğunu söyledi, hastalıklarını saydı. En çok romatizma ağrılarından çekiyormuş. Tek odalı, çok rütubetli, güneş görmeyen, izbe bir yerde kiracıymış. "Karım sağ olsaydı, o bana çok iyi bakardı. İki yıl önce o da öldü..." dedi. Karısı evlere iş görmeye gidermiş.

Aksaray'da otobüsten indim. O'ndan anlatamayacağım büyük bir üzüntüle ayrıldım. İşte layık olduğu yerde hiçbigün yaşayamamış bir namuslu adam. O, salt kendi için yaşamamıştı. Türkiye'de "sendika", "grev", "toplu sözleşme", "işçi sınıfı" gibi sözcüklerin söylenmesinin bile yasak olduğu, suç sayıldığı bir dönemde Türk işçilerinin haklarını savunmak yoluna bir yaşamı işte böyle sürüklemişti.

Muhallebicideki Kız

AKIL Hastalıkları Hastanesine bir hastayı ziyarete ilk gittiğimde ortaokul öğrencisiydim. Sınıf arkadaşım Mehmet Karahasanoğlu'nun bir akrabası bu hastaneye yatırılmıştı. Hastayı tanımıyordum. Ama hastaneyi ve ordaki hastaları merak ediyordum. Askeri ortaokulun son sınıf öğrencisi üç çocuk Bakırköy Akıl Hastalıkları Hastanesine gittik. İçimde büyük bir merak vardı. Herşeyi ilgi ve dikkatle gözlemlemeye çalışıyordum.

Hasta, para ödenilerek, hastanenin özel bölümünde, ayrı bir odada yatırılıyordu.

Büyük bahçe kapısından girmiştik. Oralarda bitakım insanlar vardı, bunlar hep deli miydi? Deliler kapalı yerde olmalıydılar.

Bir büyük yapının önünden geçiyorduk. Yapının ikinci katındaki pencerelerden bikaç kız sarkmış, kahkahalarla gülerek bize el sallıyor, biyandan da,

— Kuleliler, Kuleliler!.. diye bağırıyorlardı.

İşte bunlar deli olmalıydılar. Üçümüz de böyle dedik. Hiç deli olmasalar, ne diye durup dururken öyle kahkahalar atsınlardı? Sonra ne diye "Kuleliler..." diye bağırıp duracaklardı. Üstlerinde beyaz gömlekler olduğunu da görmüştük. Demek, o beyaz gömlekler hastane kılığıydı. Ne de güzel kızlardı... Çünkü bize o yaşta bütün kızlar güzel görünüyordu. Üçümüz de o deli kızlara acıdık. Özellikle ben çok üzülmüştüm; çünkü daha hastaneye gelirken üzülmeye hazırdım. Bu denli güzel, bu denli gencecik kızlar da delirebilir miydi; bu ne büyük haksızlıktı.

O büyük yapının kapısından girdik. Bizi bir salona aldılar. Parayla özel bakım gören hastalar bu salonda ziyaretçileriyle görüştürülüyordu. Bizden önce ziyarete gelmiş bir hanım, hasta olan kocasıyla görüşüyordu. Daha doğrusu görüşmeye çalışıyordu. Hasta kocası, başka bir dünyadaydı. Başka bir kadın da koltuğa oturmuş, kendi hastasının getirilmesini bekliyordu. İki kadın, hastaları konusunda konuşuyorlardı. Ben gördüklerimden, duyduklarımdan hiçbişey kaçırmamak için dikkat kesilmiştim. Ordaki iki kadının o günkü konuşmalarından esinlenerek 1942 yılında Kars'ta teğmenken "Çizgiler" adlı oyunumu yazacaktım.

Biraz sonra, beklediğimiz hastayı getirdiler. Aaaa!.. Hastayı getiren iki hemşire, az önce bize pencereden sarkarak "Kuleliler" diye bağırıp kahkahalar atan kızlar değil mi? Çok şaşırdık... Onlar deli değil, hemşireymiş... Kızlar da bizi görünce utandı. Ne bilsinler, az sonra orda karşılaşacağımızı... Belki kızlar bize deliymiş gibi görünmeye çalışmışlardı.

Bizim deli sandığımız iki hemşire kollarına girerek getirdikleri hastayı, oturduğumuz koltukların karşısında bir yere oturttular. Hasta, hiç konuşmuyor, yalnız cam cam bakıyordu. Mehmet, akrabasına bişeyler sordu. O'nda hiç yanıt, ses yok... Bir zaman baktık durduk. Ne yapmamız gerektiğini de bilemedik. Pencereden sarkarak, kahkahalar atarak bize seslenen iki hemşire, şimdi çok ciddiydiler. Biz de onlara bişey söyleyemeyecek denli toyduk.

Bir ortaokul öğrencisiyken deli olmayan kızları nasıl deli sandımsa, yirmi yaşımdayken de bir deli kızı akıllı sanmıştım. Harp Okulu birinci sınıf öğrencisiydim. Beyazıt'ta tramvay durağının olduğu yerde fotoğrafçı, muhallebici, eczane, gazete satıcısı gibi dükkânlar vardı. Çoktan hepsi yıktırılıp yol genişletildi. Ordaki muhallebiciye girmiştim, sanırım, bir arkadaşımı bekleyecektim, yada zaman geçiriyordum. Muhallebicideki masalar dolu olduğu için, yalnız oturduğum masaya bir kız geldi, karşıma oturdu. Benim yaşımda, çok güzel bir kızdı. Konuşmaya başladık. Konuşmaya ilkin ben başlamış olamam, kız başlamıştır. Öyle neşeli, öyle neşeli bir kızdı ki, ne söylesem vara yoka gülüyordu. Ne söylesem değil, söylemesem de kendisi söylese yine gülüyordu, ikimiz de söylemesek yine gülüyordu. Gülüşü de bir başka güzellikti. Bu gülüşü beş dakika sürdü sürmedi bu kez de ağlamaya başladı. Neden ağladığını anlayamadım ama üzüldüm, avutmaya çalıştım... O ağlarken içim parçalanmıştı. Avutmam karşısında yeniden yüzü güldü, hemen de kahkahalar atmaya başladı. Ama neşesi pek uzun sürmedi, on dakika filan sonra bir daha bir üzülecek neden bulup ağlamaya başladı... Bir saate yakın bir masada oturduk. O bir saatte bikaç kez ağladı, daha çok da kahkahalar attı... Kız arkadaşım yoktu; böyle güzel bir kızla arkadaşlık kurmanın sevincine kapılmıştım.

Kızın arkasındaki tezgâhta duran adam, bana eliyle bitakım işaretler yapıyor, ama ne demek istediğini anlamıyordum; anlıyordum da anlamak istemiyordum belki... Çünkü adam, elini başı hizasına getirip parmaklarını sallıyor, kızın terelelli olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Hadi canım, başka bişeydir anlatmak istediği... Hiç bu denli güzel kız terelelli olabilir mi?

Kız, öyle kahkahalar atıyor ki, ordakilerin hepsi bize bakıyor; arkadan gözyaşları...

Üstümde Harp Okulu giysisi var. Buyüzden kızın kahkahalarına katılamıyorum.

Nasıl oldu bilmem, adam mı beni çağırdı, ben mi para ödemek için adamın yanına gitmiştim; kulağıma,

— Delidir o zavallı... Her zaman buraya gelir, böyledir... dedi.

Parayı ödeyip muhallebiciden çıkarken, kızın kahkahalarını duyuyordum.

Çakır Rauf

ÇAKIR Rauf "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" adlı özyaşam öykümde de yer alacak. Altın yürekli bir serseriydi. Serseriliği ruhsal dengesizliğinden ileri geliyordu. Zavallının kendisinden başka hiç kimseye zararı olmadı.

1950 yılı... Demokrat Parti iktidara yeni geçmiş. Çemberlitaş'daki Osmanbey Basımevinde "Medet" adlı haftalık bir gülmece dergisi çıkarmaktayım. Bigün bir delikanlı geldi. Kılığına, görünüşüne göre tam ayaktakımından (lumpen) biri. Orta boylu, geniş omuzlu, kalın gövdeli, iri kafalı, geniş alınlı, açık mavi gözlü ve sevimli. Üstbaş dökülüyor. Yakapaça açık. Ökçelerine bastığı eski ayakkabısını yemeni gibi giymiş. Boğuk bir sesi var. Kısacası, benim yüzlercesini, hatta binlercesini, cezaevlerinden, adliyenin kapıaltı denilen yerinden, Emniyet Müdürlüğünün müteferrikasından, askerliğimden (erlerimin arasında) tanıdığım o zavallı insanlardan biri; yani ilk gördüğüm halde bana hiç yabancı olmayan biri.

O boğuk sesiyle haykıra haykıra konuşurken nerdeyse ağlayacak. İsyan halinde; sanki tüm gövdesiyle bomba olup patlayacak da kendisine kötülük ve haksızlık edenleri yokedecek.

Boğuk boğuk bağırıyordu:

—Ben insan değil miyim ağbi... Ben Allahın kulu değil miyim ağbi... Ben ekmek yemiyecek miyim yahu... Namusumla çalışıp ekmeğimi kazanmak istiyorum, bırakmıyorlar ağbi...

Adanalı ağzıyla konuşuyordu.

Düğmeleri çözük gömleğinin yakası, iman tahtasının altına dek açıktı. Birden iki eliyle yakasını daha da açarak bütün kıllı göğsünü ortaya çıkardı. Ya tıraşbıçağı ya cam kırığıyla, göğsünü beşon yerden boydan boya kesip parça parça etmişti. Bu kesik çizgilerde kan donup pıhtılanmıştı. Bu kanlı görünüm, O'nu bana daha iyi tanıttı. Cezaevlerinde böylelerini çok görmüştüm. Esrar, afyon, hap, eroin ve benzeri uyuşturucu alışkanları, bunları bulamazlar da bunalıma (krize) girerlerse, ellerine geçirdikleri tıraşbıçağı, cam parçası, hatta paslı teneke parçasıyla göğüslerini işte böyle kesip dilim dilim parçalarlar. Göğsü kaplayan et, en zayıf insanda bile oldukça dolgun olduğundan, en çoğu yarım ya da bir santim derinliğindeki boydan boya çizik yaradan çok kan fışkırır ama, açılan bu yaralar ne ölümcüldür, ne de büyük tehlike... Ne var ki, bu türlü yaralamalarla göğüsten kan fışkırması olağanüstü etkili bir kanlı gösteridir. Çevredekileri coşkuya ve korkuya salar. Bikaç ayda bir bunalıma girip göğüslerini böyle parçalayan uyuşturucu alışkanları vardır. Bu kendini yaralayıp parçalayanları suskunlaştırmak, yatıştırmak, için onlara ya biraz uyuşturucu verilir, ya kendiliklerine bırakılır, revirde yaraları tımarlanıp ilaçlanır. Yaralarının acısı ve bakımla azçok dinginleşirler.

Karşımdaki delikanlının yüzüne baktım, evet tamam, o donuk kirli sarı teninden esrar içicisi olduğu belliydi. Yüzünde, eroin içicilerinin kemik beyazı ölü rengi, gözlerinde de cam donukluğu yoktu. Demek, eroin çekmiyor, esrar içiyordu. Göğsünü esrar bunalımıyla parçalamış olabilirdi. Esrar alışkanı olmayıp da, sinirli delikanlılardan uğradıkları yada uğradıklarını sandıkları haksızlıklara dayanamayarak göğüslerini böyle parçalayanlar da olurdu. Belki de bu, öylelerindendi.

Kendisini tanıttı: Çakır Rauf.

Anlattı sorununu.

Mahmutpaşa'da ve dolaylarında gezginci satıcılık yapıyormuş. Ama belediyeciler bırakmıyormuş. Bırakmadıktan başka, yakaladıklarında elindeki mallarını da alıp geri vermiyorlarmış. Kaç kez böyle olmuş. Üstelik iki kez de belediye şubesine götürüp dövmüşler.

"Bizim sahibimiz yok mu ağbi... Delikanlı adam döğülür mü ağbi..." diyordu. Böyle söylerken o kalın boğuk sesi titredi. Çakır gözleri doldu. Ağlamamak için sustu. Belli ki, aşırı duygulu bir gençti.

Kısaca yaşamını anlattı. Adana'lıymış. Ailesi zenginmiş. Ama o ailesine kahredip gurbete düşmüş. Bu "kahretme" sözünü sıksık kullanıyordu. Bir de ikidebir "Allah kimseyi gördüğünden geri komasın..." yada "Allah düşmanımı bile gördüğünden geri komasın..." diyordu.

Bu zenginlik ve gün görmüşlük sözlerine inanmamıştım. Bu tür insanlar genellikle geçmişlerinde bir "altın çağ" uydururlar ve bu düşsel yalanlarına, anlata anlata, kendilerini de inandırırlar.

Benden ne istediğini sordum.

Yeniden satıcılık yapacakmış. Bunun için benden sermaye istiyormuş.

"Sen benim ağbimsin... Sana güveniyorum ağbicim..." diyordu.

Para, yardım, iş istemeye gelen, günde bir, iki değildi, çoktu.

Ne satacağını sordum. Şimdilerde pek kullanılmayan kurutma baskıları (Istampa) vardı o zamanlar. Mürekkep hokkası takımları kullanılmaz olalı, bu dosya tabanları (semelle) ve ıstampalar da artık pek az görülüyor.

Çakır Rauf, kurutma kâğıdı ıstampalarını yapmasını bilirmiş. Kalın tenekeden ve saçtan yapıyormuş. Bunları yapıp satacak, bana borcunu ödeyecek, kazancıyla da geçinecekti. Bu küçük kurutma ıstampalarının yapılışını ilkokullarda elişi derslerinde öğrettiklerini biliyorum. Belki o da ilkokul öğrencisiyken öğrenmişti ıstampa yapmasını.

Böyle bir insana para verilir mi? Bu soruyu yanıtlamadan önce babamın bana söylemiş olduğu "Bu belki'yi hiç unutma oğlum." öğütünü anlatmalıyım.

Ortaokul öğrencisiydim. O zamana dek bize öğretmenlerimizin dilenciler konusunda öğrettikleri şuydu: "Dilencilere sakın para vermeyin. Sadaka vermekle onları tembelliğe alıştırıp çalışmadan yaşamaya, asalaklığa özendiriyorsunuz. Siz para vermezseniz,dilenciler de iş arayıp bulur, çalışmak zorunda kalırlar."

Bigün babamla Galata köprüsünden geçiyorduk. O zaman köprü dilencilerle doluydu. Babam bunlardan birine para verdi. Ben, öğretmenlerimden öğrendiğimi babama ilettim; sadaka vermekle o adamı dilenciliğe özendiriyor, iş bulup çalışmasını önlüyordu.

Babam da şöyle demişti bana:

—Dediğin doğru olabilir. Bu dilenciler, çalışacak durumda değillermiş yada çalışacak iş bulamadıkları için umarsızlıklarından dilenmek zorunda kalmışlar gibi görünerek bizi aldatmış olabilirler. Ama bunların içinde belki yüz dilenciden biri vardır ki, o gerçekten çalışmak için bir iş bulamamıştır yada çalışamaz durumdadır, gerçekten umarsızdır. Onun hangisi olduğunu bilemeyiz. Belki de zavallının gerçekten de dilenmekten başka hiçbir umarı kalmamıştır. Evet, belki... Salt dilenciler için değil, her konuda bu belki'yi hiç unutma oğlum.Kandırılmış olmayı da göze al, ama o belki hep aklında olsun...

Ben o "belki"yi yaşamım süresince hiçbir zaman unutmadım.

Çakır Rauf, benden aldığı parayı belki esrara verecekti, belki kumara. Ama belki de gerçekten kurutma ıstampaları yapıp satacak,geçinmeye uğraşacaktı.

Ne kadar istediğini şimdi anımsayamıyorum, ama O'na verdiğim para, bugünkü para değerine göre beşyüz lira gibi bişeydi. Parayı alırken yine o boğuk sesi titreyerek,

—Allah kimseyi gördüğünden geri komasın! deyip gitti.

Aradan iki-üç ay geçmişti. Çakır Rauf yine geldi. Bu kez, eskisinden de perişandı ve bir yanardağ lavı fışkırır gibi bağırarak isyan ediyordu. Kime? Belli değil... Feleğe, o alçak feleğe söğüyordu.

Kendi yaptığı kurutma ıstampalarını satarken yine belediyeciler yakalamış, belediye şubesine götürmüşler, ellerinden mallarını da almışlar. Karşı koymuş olacak ki, bu kez iyice döğmüşler. Çakır bu haksızlıklara dayanamayıp kimbilir neler söyledi ki, döğmekle de yetinmeyip akıl hastanesine göndermişler. Bir zaman hastanede yatıp çıkmış. Akıl hastanesine esrar içiciliğinden yatırılmış olsa, bu denli kısa zamanda salıverilmezdi.

Babamın "Bu belki'yi hiç unutma oğlum." öğütünü ansıyıp ikinci kez O'na para verdim.

Çakır Rauf'u dört yıl görmedim. Bu dört yılda başımdan çok olaylar geçti. Hiçbir gazete ve dergide yazıma yer verilmiyordu, benim de yayın yapma olanağım yoktu. Beyoğlu'nda Bursa Sokağındaki bir handa bir oda kiralamıştım. Altı aylık kira karşılığı kaparo vermiştim. Orada birisiyle birlikte (ki o birisi de Benim Delilerim arasında yer almalıdır) bir fotoğraf stüdyosu açacaktık.Hem altı aylık kirayı peşin ödemem, hem biraz araç-gereç almam gerekiyordu. Oysa hiç param olmadığı gibi, borç para bulma umudum da yoktu. Ne yapacağımı, nerden nasıl para bulacağımı düşünerek Cağaloğlu'ndan Sirkeci'ye gelmiştim. Taksim'e çıkmak üzere bir dolmuş bekliyordum ki, arkamdan boğuk bir ses,

—Aziz ağbi! diye seslendi.

Dönüp baktım, bıçkın kılıkta, ama iyi giyimli ve yeni giysili birisi. Tanıyor gibiyim, ama nerden?

—Ağbi, seni gördüm, arabadan indim... dedi.

Tanımıştım, ama adını ansıyamamıştım.

Dolmuş yada taksiden indiğini sanmıştım; bir de baktım yepyeni bir özel araba, hem de o pahalı uzun Amerikan arabalarından. Adlarını, markalarını bilmem, belki Shevrolet filan... Arabanın direksiyonunda birisi var.

—Bak, benim araba... Nereye gideceksen götüreyim seni ağbi...

—Sağol, ben giderim... Yolum başka...

—Yoo, seni bırakmam ağbi... Sen benim ağbimsin. Senin iyiliğini hiç unutmam, hem de o ödenmez bir iyiliktir. Bir ihtiyacın varsa söyle ağbi...

En çok gereksinmem olduğu bir gün...

—Hiçbir ihtiyacım yok, sağol... dedim.

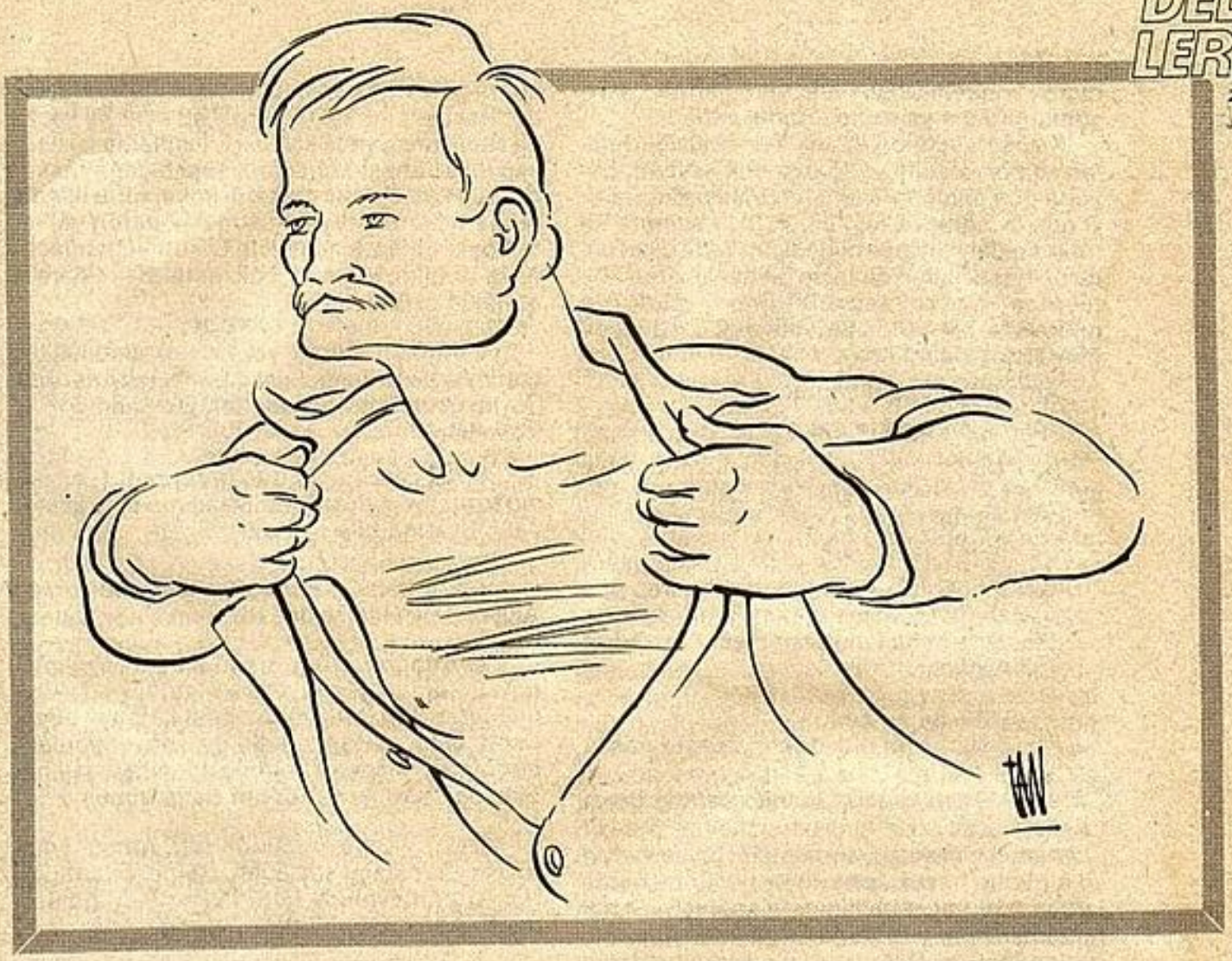
Bir ayak önce O'ndan kurtulmak istiyorum.

—Ben senin o iyiliğinin altında kalmam ağbi... Sen nerdesin şimdi?

Yeni kiraladığım, ama daha kirasını ödemediğim yerin adresini verdim.

Durumunu ayaküstü özetledi. Babası ölmüş. Çok büyük kalıt (miras) kalmış. Öteki kalıtçılar, hissesine düşeni para olarak ödeyip bunu savmışlar. Kalıttan bir bölümünü almış, daha da alacağı varmış.

Demek, Adanalı zengin bir ailenin çocuğu olduğu, düşsel bir uydurma değil, gerçekmiş. "Allah kimseyi gördüğünden geri komasın."

derken de, rahat geçen çocukluk günlerini ansımaktaymış.

Kayseri'li olan babası Adana'ya yerleşip orda zengin olmuş.

Gidişgelişin sıkışık olduğu o yerde arabası bekleyemezdi. Kendisinin sürücü ehliyeti olmadığından, özel arabasında bir de özel şoförü vardı. Baba kalıtını ele geçirir geçirmez, daha ehliyeti bile yokken, ilk işi bir özel araba satın almak olmuş.

Ya o gün, ya ertesi gün, fotoğraf stüdyosu olarak kira kaparosunu verdiğim han odasına geldi. Baktı ki bomboş, uzun bir oda... İlle de yardım etmek, ille de para vermek istiyor. O denli çok gereksinmem varken, ben de O'ndan para almak istemiyorum. Bir zaman önce O'na, borç olarak vermediğim parayı, sanki şimdi geri istiyormuşum gibi geliyor. Belki o denli üstelemese, ben O'ndan borç isteyeceğim. Sonunda Çakır Rauf'tan para aldım ve kirayı ödedim. Ne kadardı aldığım para? Bugünkü para değerine —yada değersizliğine— göre, yüz-yüzelli bin lira olmalıydı sanırım.

Çakır Rauf, geçimini güvenceye almak için kimi işlere para yatırmak istiyordu. Bir odasını kiraladığımız hanın alt katında iki Karadenizli bir kebapçı aşevi açmak üzereydi. Çakır, para vererek onların üçüncü ortağı oldu. Daha biriki işe ortak olmuştu.

Güvendiği, inandığı iki kişi vardı; biri dünya güreş şampiyonlarımızdan Celal Atik, biri de ben... Bigün Celal Atik'i fotoğraf stüdyosuna getirip benimle tanıştırmıştı. Hem de O'na kurduğu işleri göstermek istiyordu. Bigün ablasını da getirip tanıştırdı. Ablası, belli, geleneklerine bağlı hanımefendi bir kadındı.

Çakır Rauf, bir bar kızını sevdi. Neydi kızın adı, unutmuşum. İkinci sınıf pavyonlarda çalışan bir kızdı. İncecikti. Belki de kızın bu inceliğini sevmişti. Kendisi kalın kemikliydi. Güzelce bir kızdı. Bir gece beni sevgilisinin çalıştığı pavyona götürmüştü.

Sevgilisi için Tarlabaşı'nda bir ev kiraladı. Eve yeni mobilya, yeni eşya, pikap, plaklar aldı. Bir akşam da beni o eve çağırmıştı. Kız akıllıydı. Kızın akıllılığı yanında, o altın yürekli safın safı Çakır Rauf çok hafif kalıyordu. Belli ki, onların birlikteliği uzun sürmeyecekti. Ama Çakır mutluydu; belki de yaşamının kısacık o tek mutlu dönemini yaşıyordu.

Kız artık barda çalışmıyordu, evinin hanımı olmuştu. Onların mutluluklarının nasıl olsa sürmeyeceğini bilmek bana acı veriyordu. Hem kıza, hem Rauf'a acıyordum. Rauf o saf-yürekli deliliğini sürdürecek, kızcağız da yüreği daha bir yaralı ve daha bir kabuk bağlamış

olarak konsomatrislik için yine barların, pavyonların gece yaşamına dönecekti.

Kız, son yıllarda Klasik Türk müziği denilen türden alaturka şarkıları çok seviyor, boyuna bu şarkıların plaklarını çalıyordu. Rauf, O'nu sevindirmek için biçok plak almıştı. Ya ilk kez onların evinde dinlediğim yada daha önce ayrımsamadan dinleyip de ancak orda dinleyince ayrımsayabildiğim şarkıları unutamıyorum. Orda üstüste plaktan dinlediğim şarkılar şunlardı:

Aman cana beni şad et

Terahhüm eyle imdat et

Rauf'un sevgilisi de plaktan duyduğumuz şarkıya katılıyordu. Sesi de güzeldi. Kimbilir belki de günün birinde ünlü bir şarkıcı olmayı düşlüyordu.

Gel ey denizin nazlı kızı nuş-i şarap et
Çık sahile gel sinede bir alem-i ab et
Mestane bakışlarla beni mest ü harab et
Çık sahile...

Bir de şu şarkı:
Nihansın dideden ey mest-i nazım
.....
Bana sensiz cihanda can ne lazım

Alaturka şarkıları sevmediğim halde, o evin ve o günün havasından mıdır nedir, bu şarkılardan biriki dize belleğimde kalmıştı. Şimdi ne zaman herhangi yerde bu şarkıları duysam, birden kendimi Rauf'un o evinde duyumsarım ve sevgilisinin plaktaki şarkıya katılışını duyar gibi olurum.

Sonra ne oldu? Önce arabasını aldılar elinden. Bozuldu, dediler. Çarptı, dediler. Onarılacak, dediler. Çalındı, dediler. Onarma parası, parça parası, şu parası, bu parası, uçtu araba... Çakır Rauf'un o arabaya on kez binmiş ve iki bin kilometre gitmiş olduğunu bile sanmam. Nasıl olduğunu şimdi bilemiyorum, hanın alt katında kurulmuş kebapçıdaki ortaklıktan da, parasını geri vermeden çıkardılar. Kavgalı gürültülü bir ayrılma olmuştu.

Para yatırdığı başka işlerden de, kazanç şöyle dursun, verdiği anaparayı bile alamadı. Paralar suyunu çekince, kala kala bana verdiği borç para kaldı. Borcumu ödeme tarihi saptanmamıştı, belli değildi. Ama o parasını istiyordu. Haklıydı, çünkü umarsız kalmıştı. Ama fotoğraf stüdyosunda da işler yürümüyor, para kazanılmıyordu. Hele benim o ortağım, hele o... Doğrusu, Çakır Rauf, paramı ver diye asılmıyordu, utana sıkıla istiyordu. O'na borcumu, uzun zamanda, zorlukla parçapürçük ödeyebildim. Bir işine yaradığını sanmıyorum. Hepsini birden ödemiş olsaydım da bir işine yarayacağı yoktu.

Yine gözden yitti Çakır Rauf. Sanırım, kalıtının ikinci bölümünü de almıştı. Epiy zaman sonra geldi. Reklamcılık yapacağını söylüyordu. Reklamcılık dediği, hani şu kent ve kasaba alanlarında yada kalabalık taşıtlarda ağzı laf yapan laf ebesi satıcıların tıraşbıçağı, makara, cam kesici, leke sabunu, koku, türlü ilaç ve bunlara benzer şeyleri satmaları vardır ya, işte böyle bir satıcılıktı. Hiç O'nun yapabileceği iş değildi. Ama o, çok usta bir reklamcı olmakla övünüyordu.

—Ağbi, üstüme yoktur reklamcılıkta... Sen öyle mi belledin beni... Ben panayırlara gideyim, tozu toprağı paketler, temizleme tozu diye satarım...

Oysa zavallı, değil tozu toprağı temizleme tozu diye satmak, elinde altın olsa paslı teneke fiyatına bile satamazdı.

Uzun zaman görünmez oldu. Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde kalmış.

O fotoğraf stüdyosunu bırakıp ayrılmıştım. Benim ayrılışım, Çakır Rauf'un ortak olduğu işlerden ayrılışından daha kazançlı olmamıştı. O'nu sevişim, belki de benzer yanlarımız olmasındandı. Yazarlığa dönmüştüm yine. Evlenmiştim. İki çocuğum daha olmuştu.

Çakır Rauf eve telefon etti. Adresi anlatıp eve gelmesini söyledim. Geldi. Yıllardır içtiği esrar, beyninde bütün yıkıntısını göstermişti. Abuk sabuk konuşuyordu.

Senaryo yazmaya karar vermiş. Senaryoyu kendi yaşamından çıkaracaktı. Yazacağı senaryoyu anlattı uzun uzun, belki iki saat... Memnun olsun diye dinledim. Anlattıkları, yaşamıyla hiç ilişkisi olmayan saçmasapan şeylerdi, ama O bunların kendi yaşamı olduğuna inanıyordu. Salt senaryoyu yazmakla kalmayacak, senaryosundan çevrilecek filmde de başrolü oynayacaktı.

Muhakeme biçimi, mantığı büsbütün bozulmuştu. Çok üzüldüm. Zavallıya hiçbir yardımım olamazdı.

1960'dan sonraydı, bir gece birden evime geldi. Bir büyük bisküvi kutusu içinde kutu kutu, paket paket şeker getirmişti. Çoktan görülmeyen renkli leblebi şekerleri, karamelalar, limon şekeri... Şekerler, üç-beş kilo vardı. Birlikte yemek yedik. Gece geç olmuştu. Yine senaryodan, artistlikten konuştu. Kafası büsbütün bulanmıştı. Gece göndermedim, bizde kaldı. Sabahleyin kahvaltıdan sonra gitti. Bir daha da görmedim, yirmi yıl geçti. Bundan sonra O'nu bikez daha görebilecek miyim, kimbilir.

Bana ilk geldiğinde "Evine kahredip" gurbete düştüğünü söylemişti. O salt evine değil, bütün dünyaya kahretmişti, hem de bikez, on kez değil, bütün yaşamınca...

Zengin Olma Deliliği

Oaz rastlanan delilerdendi. Kendisi deli olduğunu söylemese, uzman hekimlerden başkası O'nun deli olduğunu anlayamazdı. Harbiye'deki askerî cezaevinde tanımıştım. Sarışın bir delikanlıydı o zaman. Ya benim yaşımda, ya aramızda biriki yaş ayrımı var. Büyük bir umuda bağlanmış insanların pusuya çekilip rahatça beklemesi gibi, cezaevindeki günlerini coşkusuz, kavgasız, hırçınlaşmadan, hatta hiç tedirginlik duymadan geçiriyordu; bişey umduğu, bişey beklediği belliydi. Tek kat giysisi vardı, hep onu giyerdi; açık renk, ince kumaştan, yaka ve kol ağızları tirfillenmiş, ceket kolu ve pantalonun dizkapakları iyice eskiyip incelmişti. Bir de yine çok eskimiş çizgili bezden bir picaması vardı. Cezaevi içinde picamayla gezinirdi. O çok eskimiş giysisini giyerse, sanki terziden yeni almış gibi özenle giyinirdi ve kesinlikle boyunbağı takardı. Ayağında çorabı olmayabilir, ama ayakkabısı boyalıdır, boyatamamışsa iyice silinip fırçalanmıştır. Parası olmadığı belliydi. Çünkü cezaevi kantininden içeri adımını attığını görmedim. Cezaevinin verdiği yemeği yerdi. Ciddiydi, birlikte olduğu insanlarla şakalaşmazdı, çok konuşkan da değildi. Bana, cezaevi dışında, kimseye söylemediği bir yerde sanki milyonları gizliymiş de, burdan çıkar çıkmaz onları o gizli yerden alacakmış izlenimi veriyordu. Ordu'luydu. Benim de annem Ordu'lu olduğundan hemşeri sayılıyorduk. Bana yakınlaşması belki buyüzden, belki yazar oluşumdan, belki de ilerde benden kimi çıkarlar ummasındandı; belki de sorunlarını ciddilikle dinlediğim için bana açılıyordu. Suçu, sahte para basmaktı. O güne dek aynı suçtan beş kez yakalanıp hapse girmişti. Cezasını bitirmesine daha çok zaman vardı. Bigün bana,

— Ben istesem, dedi, hemen cezaevinden çıkabilirim.

— Nasıl? diye sordum.

Anlattı. Sahte para basmak suçundan birkaç kez yakalanmış. Cezaevindeyken, bir nedenle Bakırköy Sinir ve Akıl Hastalıkları Hastanesi'ne gönderilmiş; yada bitevi sürüp giden cezaevi yaşamında bir değişiklik olsun,belki biraz rahat etsin, diye kendisini akıl hastanesine göndertmenin bir yolunu bulmuş. Orada hastalığına tanı koymuşlar: "Zengin olma tutkusu".

Dünyada böyle bir delilik de olduğunu biliyor muydunuz? Bakınız, ne şaşılası delilikler var şu insansoyunda...

Kendisi, deli görünerek hekimleri kandırdığını söylüyordu.

Akıl hastanesinden "Zengin olma tutkusu" olan bir deli (akıl yada ruh hastası) olduğu için salıvermişler. Öyle ya, delilik yapanın yeri cezaevi değil, akıl hastanesi... Ama o zengin olma hastası, ille de zengin olacak. Kolay yoldan zengin olmak için de sahte para basacak. Para basınca da yakalayıp cezaevine atıyorlar. Elinde deli raporu var; raporu gösterince haydi yine hastaneye... Son kez akıl hastanesine gelişinde O'na, bikez daha sahte para basar da yakalanırsa, iyileşmez ve düzelmez hasta "gayr-ı kaabil-i tedavi ü ıslah" olduğundan, bir daha hastaneden çıkarılmayacağı, toplumu zararından korumak için hep akıl hastanesinde tutulacağını söylemişler ve bunu da raporuna yazmışlar.

— Böyle bir raporun var da neden cezaevinden kurtulmuyorsun?

— Raporumu gösterirsem, beni tımarhaneye atarlar, bir daha da hiç çıkarmazlar, orda kalırım.

Belki zamanla akıl hastanesinden çıkarırlar ama, bir akrabasının başvurması gerekir. Akrabası da yok, yada akrabasının olmadığını söylüyor.

"Tek Yol" adlı romanımın bir bölümünde bu Ordulu ruh hastasının "Zengin olma tutkusu"ndan da yararlanmıştım.

Ordu'lu para tutkunu, cezaevinden çıkınca, yeniden nasıl para basacağını, nasıl zengin olacağını anlatıyordu. Artık bu alanda çok deneyimleri vardı; eskiden yaptığı yanlışlıkları bir daha yapmayacak ve yakalanmayacaktı. O'nun cezaevindeki rahatlığı, gizli yerini salt kendisinin bildiği bir hazineyi ordan alacakmış gibi umutlu olması, gelecek için kurduğu bu tasarılarından ileri geliyordu.

Aradan on yıla yakın zaman geçti. Kitaplarımı yayımlayan yayınevine geldi. Üstünde yi-

ne on yıl önceki giysisine benzer, yine öyle eski bir yazlık giysi vardı; yine boyunbağını bağlamış, ayakkabısını pırılpırıl boyamıştı. Benimle gizli bişeyi fısıldar gibi konuşuyordu:

— Bana bir iş bulabilir misiniz?

— Arayayım...

— Ama ben bir klişecinin yanında çalışmak istiyorum. Sizin tanıdığınız usta klişeciler vardır, iyi bir usta olsun...

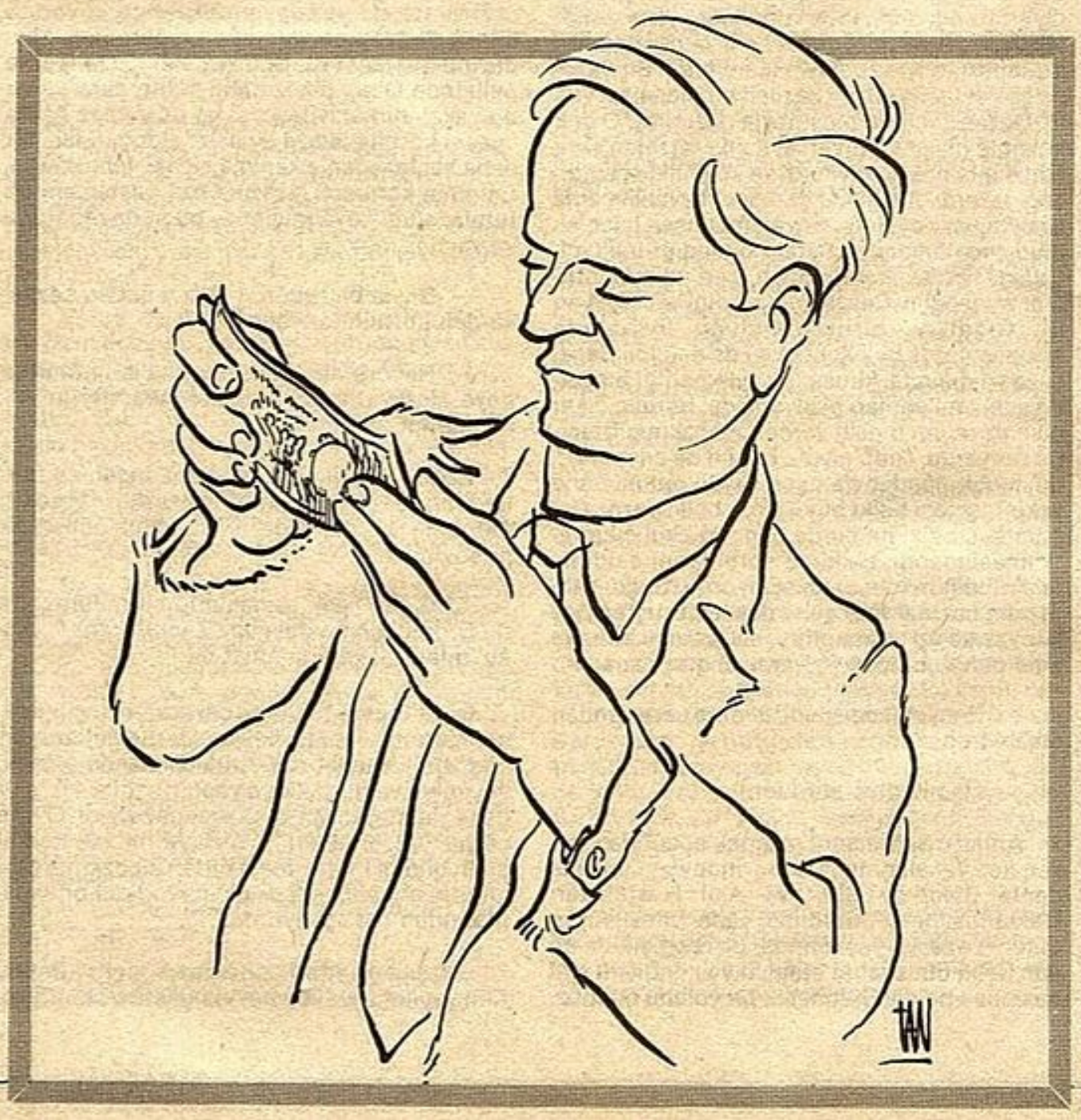
— Başka bir iş bulsam çalışmaz mısın?

— Klişecilik öğrenmek istiyorum. Parası önemli değil, yeter ki bana zenatı öğretsin. Çok az para verseler de çalışırım.

Anlıyordum, hiç para verilmese de klişecinin yanında çalışabilirdi. Hatta parası olsa, klişeciliği öğrenebilmek uğruna üste para bile verebilirdi. Klişeciliği iyice öğrenirse, bu kez gerçeğinden hiç ayırt edilemeyecek gibi sahte para basacak ve hiç yakalanmayacaktı.

Uygun biçimde, kendisine bu konuda yardım edemeyeceğimi, artık bu sahtecilikten vazgeçmesini söyledim. Gitti, bir daha da gelmedi. Aradan iki yıl daha geçti.

Bigün Beyazıt'tayım. Sahaflar Çarşısı'ndan çıktım, ordaki sergileri dolaşıyorum; eski kitap sergileri var. Çınarların gölgesinde eski paralar, şişeler, vazolar, cam eşya, küçük makine parçaları, gözlük camları, kullanılmış kilitler, daha bunlar gibi pekçok öteberi sergilenmiş. Sergilerden birindeki bir eski bakır bardağa bakarken, orda bir sincap gördüm. Gözüm bardaktan sincaba, sincaptan, sincabın boynundan bağlı olduğu tasmaya, tasmanın ince zincirine, zincirden de zinciri tutan adamın eline kaydı; elin sahibine baktım... Sırtını çınara dayamış bir adam, beni görmemek için başını öte yana çevirmiş. O... Ordu'lu zengin olma tutkunu ruh hastası. Bir an gözgöze geldik. Parlak bir ışığa bakmış gibi mavi gözlerini kırpıştırıp yine başını çevirdi. Ayrıldım ordan. Bu zengin olma hastasını düşündüm. Zengin olma tutkusu bir ruh hastalığıysa (delilikse) ülkemizde kaç yüz, kaç bin böyle deli var. Ama onlar zengin olup, tutkularını gerçekleştirdik-

leri, başardıkları için artık deli sayılmıyorlar; üstelik toplumda saygınlık da kazanmışlar. Ne var ki, zengin olma tutkusu denilen ruh hastalığı, öyle bir doymak bilmeyen oburluk ki, ne denli zengin olunsa yine de doyum bilmiyor hasta, zenginleştikçe iştahı artıyor...

CIA'nın Aradığı Kadın

KURDUĞUM Nesin Vakfı'nın ilk yapısı bile daha bitmemişti. O zamana dek yedi ayı çadırda geçirdim. Kış bastırmıştı, yağışlar başlamıştı. O yapının daha çatısı örtülmeden içine geçmek zorunda kalmıştım. Ne de olsa dört duvarı üstünde ikinci katın hasır betonu vardı. Yağışlı havalarda hasır betondan sular sızıyordu. İskele keresteleri bile indirilmemişti. Ama ben, sığındığım odaya sobayı kurmuştum. Yani halkımızın "Hakkuran kafesi" dedikleri gibi bir yerdeydim.

O günlerde gelen mektupların içinden bugün kültürlü bir hanımefendinin yazdığı bir mektup çıktı. Tanımadığım bir kadının kültürlü ve hanımefendi olduğunu nerden biliyordum? Yazısından, mektubunun biçeminden, anlatımından... Mektubunda para almadan, gönüllü olarak Vakıf'ta çalışmak, kimsesiz çocuklara bakmak istediğini yazmıştı. Kendisine yazdığım teşekkür mektubunda, dahaca yapıların hepsinin kurulmamış olduğunu, yapılar bitirilip döşendikten sonra kimsesiz çocukların alınacağını ve o zaman kendisine ayrıca yazacağımı bildirdim.

Yağmurlu bir gündü. Tavandan ve iskele kadronlarından sular sızıyordu. Hava da soğuk olduğundan sobayı yakmıştım. Masamda çalışıyordum. Odamın penceresinden yol görünüyor. Yolda bir kaptıkaçtı durdu. Arabadan inen bir hanım bizim yapıya yöneldi. Kapıya çıktım.

— Buyrun?

Bana o mektubu yazan hanımmış.

Tavanından, duvarlarından sular sızan odaya aldım. Yanılmamışım; konuşmasından, kılığından, giyiminden kültürlü ve hanımefendi olduğu belli oluyordu. Uzun yıllar Birleşik Amerika'da bulunmuş. Orada çok iyi bir işi varmış. Çok iyi İngilizce biliyormuş.

Sormadım ama, yüksek öğrenimli olduğu izlenimi veriyordu.

Bir oğlu varmış, Fransa'da yüksek öğrenimdeymiş.

Böyle bir hanımın Vakıf'ta çalışması, Vakıf çocuklarına bakması ne iyi olurdu. Bizim için bulunmaz bir fırsat. Kendisine anlatmaya çalıştım ki:

"..... ancak, daha yapıları bile kuramadık. Gördüğünüz gibi içinde barınmaya çalıştığım bu tek yapı bile bitmiş değil, çatısı bile kapanmadı. Burası yönetimevi olacak. Bundan sonra büyük ana yapıyı kuracağız. O yapı döşenince kimsesiz çocukları almaya başlayacağız. O zaman ben size yazar, yardımlarınızı rica ederim. Bugün için yapılacak bişey yok. Yardım etme isteğiniz için çok teşekkür ederim."

İşte böyle bişeyler söyledim.

Ben konuşurken hanım da, tavandaki kalıp tahtalarına, iskele kalaslarına sanki denetliyormuşcasına dikkatli dikkatli bakmaktaydı. Sözümü bitirince, kuşkulu kuşkulu sordu:

— Burda her şeyi konuşabilir miyiz?

Bu sorudan biraz şaşırdığım için ben de O'na sordum:

— Ne gibi?

Hanım yeniden kuşkuyla çevresine baktıktan sonra,

— Yalnız mıyız? dedi.

Bu kez ben işkillenmeye başladım. Kadın ne demek, ne yapmak istiyordu?

— İkimiziz.

— Yani bizi dinleyen kimse yok mu? İşçiler dışarda, uzaktaydı.

— Yok... dedim ama, içime de bir kuşku düştü.

Sesini kısarak,

— Demek yalnızız?..

Kadının niyetini bilsem, ona göre yanıt vereceğim.

— Yalnız sayılırız.

Tavana bakarak, fısıldar bir sesle,

— Dinleme âleti filan yoktur, değil mi? diye sordu.

— Sanmam... Ne diye dinleme aygıtı olacakmış...

— Ah siz onları bilmezsiniz, her türlü kötülüğü yaparlar.

Kim onlar?

— Beni adım adım izlerler. Nereye gitsem arkamdadırlar.

Amerika'dayken durumu çok iyiymiş. Ama rahat vermemişler. Hep arkasındaymışlar, gözleri hep üstündeymiş. Dayanamamış, ellerinden kurtulmak için yurda dönmüş. Burda da yakasını bırakmamışlar.

— Ne yapacağımı bilemiyorum. Siz ne salık verirsiniz? diye sordu.

— Bilmem ki... dedim.

Çok inandırıcı konuşuyordu. Zavallı kadın bir mafia çetesinin eline mi düşmüştü? Belki elinde olmadan bitakım gizli işlere bulaşmıştı. Sorayım mı, sormıyayım mı diye ikircimliydim. Sonunda sordum:

— Kimdir sizi böyle izleyip tedirgin edenler?

Ağzını yaklaştırarak fısıldadı:

— CIA... CIA ajanları...

Olabilir. Demek, önceden de kestirdiğim gibi, kadın bu gizli örgütte çalışmış, belki casusluk da etmiş, kimi gizleri biliyor ki ellerinden kurtulamıyor.

Böyle şeyleri hiç bilmemek daha iyidir. Neme gerek benim... Tam da Vakıf'da çalışacak kadını bulmuştum... Ama kadın boyuna anlatıyordu. Sonunda, dayanamadım, ben de sesimi kısarak,

— Niçin izliyorlar sizi, ne istiyorlar? diye sordum.

— Bilmiyorum ki... Ah onu bir bilsem... dedi.

Hâlâ bakışlarıyla odanın bir yerinde bir dinleme aygıtı aramaktaydı.

— Merak etmeyin, dedim, burada öyle şey olmaz. Sizin geleceğinizi nerden bilip de dinleme aygıtı yerleştirecekler?

— Aaah, onlar her şeyi bilir, her şeyi... Kafamdan geçenleri bile...

Anlaşıldı, zavallı kadın akıl hastasıydı. O anlatıyor, ben de düşünüyordum. Yahu böyleleri gelir gelir de hep beni mi bulur? Mıknatis demir parçalarını çeker gibi ben de delileri çekiyorum. Deli perisi benden hoşlanıyor.

Hanım benden öğüt istiyordu. Azçok biliyorum; akıl hastalarına dikine gitmek olmaz. "Size öyle geliyordur. Sizi izleyen filan yoktur. Yanılıyorsunuz, ne diye sizi izlesinler! Bütün bunlar kuruntu, saçma!" demenin yanlış ve bir yararı olmadığını bildiğimden, anlattıklarına inanmış göründüm. İçtenlikle konuştum.

— Hanımefendi, dedim, varsın izlesinler... Sizin kendinizden bir kuşkunuz olmadığına göre, ne isterlerse yapsınlar. Siz hiç aldırmayın; görmezden, duymazdan, bilmezden gelin...

— Ah, kolay mı, kolay mı efendim... Öyle söylemeyin; her yerde arkamda onlar... Ne gece ne gündüz rahat veriyorlar.

Akıl hastalarıyla karşılaştığımda, hep onların yakınlarının neler çektiklerini düşünürüm.

— Oğlunuz ne diyor bu konuda? diye sordum.

— O da tıpkı sizin gibi söylüyor, aldırma anne, diyor. Diyor ama, başına gelmeyen bilmez ki...

Bişey söylemedi o konuda ama, hanımın bir geçim zorluğu olmadığı da belliydi.

Birlikte yola çıktık. Yoldan geçen bir kaptıkaçtıya bindirip uğurladım.

Aradan iki yıl geçmişti. Bigün Kadıköy'e gitmek üzere Feneryolu'ndan otobüse binmiştim. Kalabalık otobüste bir elim askı kayışında, bir elim otobüs koltuğunun tutamağındaydı. O koltukta oturan hanım tanışlık gösterip selam verdi,

— Nasılsınız? dedi.

Teşekkür ettim.

— Tanımadınız beni... dedi.

— Bağışlayın, tanıyamadım... dedim.

Kendisini hatırlattı. Vakıf'a gelip gönüllü çalışmak isteyen hanımmış. Başını arkaya, yanlara çevirip, bana uzanarak,

— Yine arkamdalar, izliyorlar... diye fısıldadı.

— Yaa... Vahvah... dedim.

— Sizden haber bekliyorum, Vakıf yapıları bitti mi? diye sordu.

— Hayır, dedim, bitürlü bitmiyor... Bu gidişle biteceği de yok...

Kara Sevda

MELANKOLİYE halkımız karasevda gibi şiirsel bir ad bulmuş. Karşılıksız, sonuçsuz, tekyanlı seviler yüzünden insanın ruhsal dengesinin bozulabileceğine pek inanmıyorum. Sanıyorum ki bu türlü insanlar ruhsal yada sinirsel olarak (psişik yada nörastenik) dengelerinin bozulmalarına önceden çok hazırdırlar. Onlar dengelerinin bozulmaları için bahane denilebilecek bir gerekçe bekler, bir neden arar gibidirler. Dengeli ve ruhsal gücü olanlar için doğal bile sayılabilecek olan bir ruhsal sarsıntı, onların dengelerini bir daha düzelmemek üzere bozmaya yetiyor. Karşılık bulmayan sevi ise onlarda büyük sayılabilecek sarsıntı (şok) yarattığı için, dengelerinin bozulmasının nedeniymiş gibi görünüyor. Hiç kuşkusuz bunları bir uzman olarak değil, görgülerime, gözlemlerime dayanarak bir yorum diye söylüyorum; isterseniz bu sözüme laf deyip de geçebilirsiniz.

Bir karasevdalıyı, yıllar yılı evimin penceresinden seyretmiştim.

Laleli - Kumkapı arasındaki Derinkuyu sokağı denilen yokuş üstündeki bir ahşap evde yıllarca oturmuştuk. Üst kattaki odamın daracık penceresi, karşımızdaki bir eski ahşap evin bir odasının penceresine bakardı. Saçları dibinden kesilmiş, her zaman entari giyinmiş, otuz yaşlarında görünen bir genç adam bu odadan hiç çıkmazdı. Pencere dibindeki yatağında otururdu. Kışın soğuk havalarında entarisinin üstüne yorganını sarıp sarmalanırdı. Patiskadan yada amerikanbezinden, yeryer eskiyip erimiş yırtılmış pencere perdeleri hemen her zaman açık dururdu. Yatağında oturan o genç adam, hiç durmadan, hiç ara vermeden başını öne arkaya sallar dururdu. Tam da çalışma odamın perceresinin karşısında olduğu için O'na bakmak zorunda kalırdım. Bakmak istemesem bile, sıksık gözüm kayardı. Sürekli sallanıp durmasa, sanırım O'na gözüm kaymayacaktı. O'na bakmak için, sandalyemi masanın ters yanına koyar, O'na arkamı dönerek çalışırdım. Yıllar yılı bu genç adamı seyrettim. Başını gövdesiyle birlikte öne arkaya sallaması hiçbigün bir dakika bile durmadı.

Söylendiğine göre, tıp fakültesinin son sınıfındayken, sınıf arkadaşı olan bir kıza tutulmuş. Aşırı sevisine karşılık göremeyince karasevdaya tutulup böyle olmuş.

O'nu hep öyle uzaktan başını sallarken gördüğüm için, konuşur muydu, konuşmaz mıydı, bilemiyorum.

Bu genç adamın bir yaşlı annesi vardı. Yoksuldu. Yaşamını, bu akıl hastası oğluna bağlamıştı. Hekim olacağı umuduyla oğlu için saçını süpürge etmiş olan anne, hastalandıktan sonra da oğlunun yaşamının sürmesi için, anlatılamaz bir özveriyle ama umutsuzlukla çalışıp çırpınıp duruyordu. Kışın, oğlunun odasına koyduğu mangaldaki ateşe, delikanlının sarındığı yorganın ucunun girmesiyle iki kez o eski ahşap evde yangın çıkmış, zorlukla söndürülerek ev yanmaktan kurtarılmış olduğu için, kadıncağız oğlunu evde yalnız bırakmıyordu.

Ana oğul yalnızdılar. Yaşlı ve yoksul bir anne ve yaşam boyu başını gövdesiyle birlikte öne arkaya sallayıp duran oğlu... Hep düşünmüşümdür: Anne ölünce bu oğul ne yapacak? Ama bundan da acısı var; ya oğul ölürse o anne ne yapacak? Ruh hastası delikanlı, annesinin ölümünün acısını bile duymayacaktı, ama oğlunun ölümünden sonra ya annesi!.. Bu, yirmibeş yıl öncesinin bir olayı; zavallı annenin bunca zaman yaşamakta olduğunu sanmıyorum.

Bir başka karasevdalı da bizim evimizde otururdu. Alt katta kiracımız ailenin kızıydı. Dediklerine göre o da tutulduğu erkekten sevisine karşılık bulamayınca karasevdaya tutulmuştu. Bikaç kez akıl ve sinir hastalıkları hastanesine yatırılıp çıkarılmıştı. Bunun hastalığı da, nerde bir bez, bir kumaş bulursa, makasla, bıçakla kesiyor, makas yada bıçak gibi kesici bişey bulamazsa eliyle, dişiyle parçalıyor, bunları birbirine ekleyerek uzun uzun şeritler yapıyor ve bu şeritleri kordela diye saç örgülerine takıyor ve giysisinin her yanına bunları iliştirip takıp donanıyor, renk renk kordelalarla süsleniyor ve sanki karnavaldaymış gibi ortalıkta geziyor. Evinin perdelerini, örtülerini, havlu, çarşaf gibi ne varsa hepsini böyle didiklemiş, kesmiş, parçalamış kendine süs yapmıştı. Bu yüzden hiç yalnız bırakamıyorlar, iki dakikacık yanından ayrılıp O'nu yalnız biraksalar, o hemen bulduğu bezi kumaşı paralamaya başlıyordu.

Niçin böyle yapıyordu? Belli değil. Ama kendi mantığına göre, bunun bir nedeni vardı elbet... Belki, karasevdayla tutulduğu delikanlıya, aradan yıllar yılı geçmiş olsa bile, kendini güzel göstermeye çalışıyordu.

Gazeteci Mahmut

İŞİM parça parça oluyor, denir ya, ben de öyle, ne zaman Mahmut'u anımsasam bir tuhaf olurum. Yıl 1946. Sabahattin Ali'yle Markopaşa'yı (o dönemin haftalık bir gülmece dergisiydi) çıkaracağız. Sabahattin Ali sermaye koymuş, ben de emeğimi. O'nun koyduğu sermaye 600 lira. (Ama o zamanki para değeriyle 600 lira. Yine de sermaye sayılmaz.) Benim koyduğum emeğin ne olduğuysa, ölçüye gelir şey değil...

İlk sayısını 6 bin bastırmıştık. Dört küçük sayfalı, yani iki yapraklı bir gülmece dergisi. On kuruş. Gideri çok olmasın, ucuza çıkaralım, para harcanmasın diye dergiyi kırması için ciltçiye vermedik, kendimiz kırıyoruz. Kendimiz dediğim kim? Haluk Yetiş'le ben, ikimiz.

Vilayet binasının karşısındaki çoktan yıkılmış olan İzzettin Han'da kiraladığımız bir odadayız. Haluk'la akşam başladık gazeteleri kırmaya, sabah saat beşe dek kırıp bitirmiş olacağız ki, saat beşte genel dağıtıcıya verelim.

O zamanlar ciltçilerin kırma makineleri, telleme makineleri daha pek yaygın değil. Babıâli'de birkaç yerde var bu cilt makinelerinden. Ciltçiler, basılı kâğıtları küçük çocuklara elle kırdırtırlardı. Çocuklar, kâğıtları isteka denilen bir aygıtla kırıp forma yaparlardı.

Haluk'la benim istekamız da yok, taraklarımızla kırıyoruz, yani basılı gazetemizi ikiye katlıyoruz, tek yaprak iki yaprak oluyor. Sonra bunları ellişer ellişer ayırıyoruz.

Daha önceden genel gazete dağıtıcısıyla konuşmuşuz. Sabah beşte teslim alacak bizden Markopaşa'ları. O zaman bütün Babıâli'de dört tane genel gazete, dergi dağıtıcısı vardı; bunlar dört kraldı, evet kral... Bu dördünden sonra, ikinci, üçüncü derecede genel dağıtıcılar da vardı.

Sabah saat beş... Uyumadan sabaha dek gazete kırmışız. Aman para gitmesin... Genel dağıtıcı, hemen karşıda. Aramız 500 metre var, yok. Yükçüye versek, on arka diyecek, şu kadar para isteyecek... Sırtlandım Markopaşa'ları ya üç ya dört taşıyışta götürdüm genel dağıtıcının dükkânına. Geri kalanını da postayla kendimiz taşra dağıtıcı ve gazetecilerine göndereceğiz.

Daha önceden konuşup anlaştığımız genel dağıtıcı, yüzünü buruşturarak, dudaklarını büzerek, bakışlarıyla küçümseyerek, şöyle bir baktı bizim Markopaşa'nın ilk sayısına,

— Ben bunu dağıtmam...

— Aman etme...

— Dağıtamam...

— Seninle konuşmuştuk ama...

— Konuştuk ama, şimdi dağıtmıyorum.

— Peki, neden?

Yine küçümseyerek, şöyle bir bakıyor gazeteye,

— Satmaz bu... diyor.

— Satmasın... Sen dağıtıcısın, senin bir zararın yok ki... Az da satsa, sen yine yüzdeni alıp kazanacaksın...

— Uğraşmaya değmez...

Sırtlandım onca gazeteyi, haydi geriye...

İlânlar vermişiz, afişler yapıştırmışız duvarlara, o gün çıkıyor diye.

Öteki genel dağıtıcılara götürdüm, onlar da almıyor. İkinci, üçüncü derecedeki dağıtıcılar... Hayır, hiçbiri almıyor.

Genel gazete ve dergi dağıtıcılarının neden Markopaşa'yı dağıtmak istemediklerini çok sonra öğrenecektim. Afişlerle Markopaşa'nın hangi gün çıkacağını ilân etmişiz. Siyasî polis, gidiyor bütün dağıtıcılara "Markopaşa'yı dağıtmasanız iyi olur..." diyor. Kimisine de açıkça "Dağıtma!" diye buyuruyor. "Dağıtırsan senin için iyi olmaz...", "Dostluk olarak söylüyoruz, dağıtmasanız daha iyi..."

Anılarımda çok geniş yer vereceğim için, atlayarak kısaca anlatıyorum. Saat 9.30 oldu... Sabahattin, Adanalı Remzi'nin lüks özel arabasıyla geldi. Tatsız bir konuşma... Buna konuşma denilemez, çünkü ben susmuştum. Sabahattin, Remzi'yle arabaya binip gitti.

Yapacak tek şey vardı, ben de öyle yaptım. Kolumun altına iki-üç ellilik gazete paketi alarak ver ettim Babıâli yokuşundan aşağı. Biyandan,

— Markopaşaaa!.. diye bağırıyorum, biyandan da sergisi yada dükkânı olan gazetecilere parasını da almadan beşer-onar Markopaşa bırakıyorum. Parasını, satılırsa sonradan alacağım.

Bu, olağanüstü, müthiş bir olaydır. O gün öğleden sonra, Markopaşa'nın dağıtımını kendilerine vermem için, küçük tek odalı yönetim evimize dağıtıcılar gelip duruyordu. Markopaşa kapışılıyordu. Basımevine, ikinci sayının on bin basılmasını söylemiştim.

Bu olayın ertesi günü, yine dağıtıcılar geldi. Hiçbirine vermiyordum. Elimizde ilk sayıdan verecek gazete de pek kalmamıştı. İki-üç yüz gazeteyi elimde tutuyordum. Odaya bir delikanlı girdi, 25 yaşında var-yok... Açık kumral, büyük başlı, açık alınlı, ışıl ışıl mavi gözleri... Beni önceden tanırmışcasına,

— Azzabi (Aziz ağabey), ben Markopaşa satmak istiyorum... dedi.

Ne dağıtıcılar, ne küçük dağıtıcı ve gazetecilere gazete vermiyordum. Benim duraksadığımı görünce, elini yere doğru yaklaştırarak şöyle dedi:

— Azzabi, ben şu kadarcıktan beri gazete satarım... Hiç kimse benim kadar gazete satamaz...

— Peşin para...

— Param yok Azzabi...

Yapmadığım şeyi yaptım; para almadan ellilik bir gazete paketi verdim. Gazeteleri alıp gitti:. Yarım saat ya geçti ya geçmedi, geldi elli gazetenin parasını ödeyip bu kez yüz gazete aldı.

İşte Mahmut'la tanışmamız böyle oldu. Her hafta gelir, Markopaşa alır satardı. İkibin, üçbin, dörtbin... İnanılacak gibi değil, her sayısından Markopaşa'nın beş-altıbin satıyordu. Bu dağıtıcı değil, satıcı... Tek tek gazete satıyor. Bütün bir hafta, yeni sayısı çıkana dek hep Markopaşa satardı.

Türlü olaylar geldi başımıza... Mahkemeler, sorgular, tutuklamalar, hapisler... Mahmut'la ilişkimiz kesik kesik de olsa hep sürüyordu. Nerde olursam olayım, sonunda beni bulurdu. Yine gazete satıcılığı yapıyordu. Bigün, dört yaşında yalınayak bir çocukken nasıl gazete satıcılığına başladığını anlatmıştı. Arnavut'tu.

Yıllar geçti; bigün bir gazetede bir haber: Ankara'dan İstanbul'a gelmekte olan tirenin bir kompartımanında yolculardan biri, portakalı orak-çekiç biçiminde soyduğu için, kompartımandaki başka bir yolcu tarafından ihbar edilerek Eskişehir'de tirenden indirilmiş ve yapılan sorgusu sonunda tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir.

İnanılacak gibi değil ama, gerçek... Portakalı eliyle orak-çekiç biçiminde soyuyor diye bir adam tutuklandı. Bir portakalın, nasıl orak-çekiç biçiminde soyulabileceğini anlamak da olası değil.

Portakalı orak-çekiç biçiminde soyan adam kimdi? Bizim Mahmut... Portakalı orak-çekiç biçiminde soyuyor diye ihbar edilmişti ama, tutuklanmasının nedeni belki sorgusunda söylediği sözlerdi. Bunubilmiyorumda, bir insanın portakalı orak-çekiç biçiminde soyduğundan tutuklanacağını aklım kesmediği için böyle düşünüyorum. Hoş, o dönemde bir çukolata fabrikatörü de, çukolataların içine devletlerin bayrak kartlarını koyuyor, bu arada üzerinde orak-çekiç resmi bulunan Sovyetler Birliği bayrağının da kartını koyup komünizm propagandası yaptı diye tutuklanmıştı.

Mahmut'un Eskişehir cezavinde ne kadar kaldığını, orda başına gelenleri bilmiyorum. Çünkü hiç anlatmadı. Ama beraet ederek cezaevinden çıktığını biliyorum.

Mahmut Eskişehir cezaevinden çıktıktan sonra bambaşka bir insan olmuştu. Çok az konuşuyordu; içine kapanıktı, durgun ve bakışları donuktu.

Epiy zaman görmedim.

Bigün evime geldi. Babasının öldüğünü — babasından başka kimsesi yoktu— babasından kalan çok küçük mirasla mahalle arasında bir küçük dükkân açtığını söyledi. İlle de dükkânını görmemi istiyordu. Birlikte gittik. Karagümrük'ten Edirnekapı'ya giderken sağda, karışık bir yerlerden geçtikten sonra iyice yoksul bir semtte küçücük, iki katlı bir dükkân. Genellikle oraları arsaları bol, eskiden kalmış bir yangın yerine benziyordu. Altta dükkân, üstte daracık merdivenle çıkılan bir küçücük oda. Dükkânında çalışıyor, üstteki odasında yatıyor. Tuvaleti olup olmadığını şimdi anımsayamıyorum. O küçücük dükkânında, manavlığı, gazeteciliği, bakkallığı birleştirmiş. İşinin iyi olduğunu söyledi. Çok mutlu görünüyordu. Ben de sevindim. Öyle sanıyordum ki, babasının ölümünden sonra, başka da akrabası ol-

madığından, beni biraz da kendiliğinden babası yerine koyuyor yada koymak istiyordu.

Yalnız gitmeme bırakmadı. Birlikte yola çıktık. Yürüyerek Fatih'e geldik. Akşam karanlığı bastırdı. Beni bir muhallebici dükkânına soktu. Dondurmalı aşure yedik. O ısmarladı. Ayrıldım.

Öyle sanıyorum ki, bir yıldan çok zaman geçmişti. Büyük ekonomik sıkıntılar içindeydim. "Azizname" adlı bir taşlama kitabı çıkarmıştım. O taşlama kitabımın ilk dörtlüğü şuydu:

ONLARA
Zannetme ki dâim bişekcesine
Siz her anırdıkça huu çeker millet
Alkış beklerken siz eşşekçesine
Verir hakkınızı yuu çeker millet

Kovuşturma açıldı ve hemen arkadan, her zaman olduğu gibi tutuklama kararı çıktı. O zaman bizim bütün davalarımız tutuklu olarak görülürdü. Önce tutuklarlar, sonra yargılama başlardı. Aylarca süren yargılanmadan sonra beraet edilebilirdi. Örneğin ben, sonunda beraet ettiğim ayrı ayrı altı davadan ikibuçuk yıl tutuklu olarak yargılanmışımdır.

Tutuklanma kararı olduğuna göre gidip teslim olmam gerekirdi. Ancakiki küçük çocuğum var, param hiç yok... Babam yetmişbeşini geçmiş ve geliri olmayan bir insan. İki küçük çocuğumu babama bırakmak zorundayım. Cezaevine girince cıgara param bile yok. Üstelik, sonunda beraet bile etsem, bir yıl mı, daha mı çok tutuklu kalacağım da belli değil. Kısacası, anlatması çok güç koşullardayım.

Hiç değilse bikaç yüz lira para bulup da öyle teslim olma kararındayım. Bu nedenle gitmiyorum savcılığa. İstanbul'un bütün siyasi polisi arkama düşmüş, ille de beni yakalayacaklar.

Bir sabah Laleli'deki evimizi altı sivil polis birden bastı. Ben, dördüncü kattayım. Yaz. Üstümde atlet fanelası, pijama pantalonu, çorapsız ayağımda terlik... Dördüncü kattan karşı evin bahçesine atlayıp savuştum. İnsan öyle bir zorda kalmasa o yükseklikten ve o aralıktan karşıya atlayamaz. Atlayınca ayağım da biraz burkuldu. O kılıkta koştum Koska'ya, Aksaray'a geldim. Nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilemiyorum. Üniversite binasının arkasındaki ara sokaklardan birinde çok iyi bir arkadaşım var, emekli öğretmen. İlkin O'nun evine canımı atıp, ne yapacağımı orada düşünmeye karar verdim.

Gittim arkadaşımın evine. Evdeymiş. Beni o kılıkta görünce şaşırdı. Gülümseyerek,

— Ne bu hal? dedi.

— Anlatırım...

Girdim içeri. Başladım anlatmaya... Ben anlattıkça, kaşları, gözkapakları seğirmeye, yanak kasları, dudakları oynamaya başladı. Anlatmam bitince ilk sözü şu oldu:

— Burada kalamazsın!

— Burda kalacak değilim. Yalnızca bana bir eski pantalonla, bir de gömlek ver..

— Yok ki... Hem sana olmaz ki...

Oysa onunla ne iyi, ne yakın arkadaştık.

Çok ileri gitmiş olduğunu anlamış olacak ki, kekeleyerek bitakım gerekçeler uydurmaya çalıştı:

— Biliyorsun, benim bu taraklarda bezim yoktur.

Hangi tarak, ne bezi?

Üst katlarındaki komşularının telefonu vardı. Acaba oradan bir yere telefon edebilir miydim? Hayır, edemezmişim...

O zaman, madeni on kuruşla postanelerden, genel otomatik telefonlardan telefon edilebiliyordu.

— Öyleyse bana on kuruş ver de ben gidip postaneden bir dostuma telefon edeyim...

— Yok, vallahi yok...

Bu yazıyı okurken çoğunuz, artık bu kadarı da olmaz, diyorsunuzdur içinizden... Acaba o dostumun yerinde siz olsaydınız ne yapardınız? O günlerin koşullarını bilmeyince...

On kuruşu bile vermeyişinin nedeni, sonradan polis on kuruşu ondan aldığımı öğrenirse, başının derde gireceği korkusu...

Yine o kılıkla, pijama pantalonuyla, çıplak ayaklarımda terlikler, üstümde atlet fanelası, çıktım evden... Aksaray'a doğru gidiyorum. Nereye, kime gidiyorum . Nereye, kime gideceğimi bildiğim yok... Aksaray'da bir taksiye bindim. Taksiye binene dek, kime gideceğimi düşünememiştim. Taksiye biner binmez, birden Mahmut aklıma geldi. Niçin Mahmut da başkası değil ve nasıl bir çağrışımla Mahmut'u düşündüm? Bunu hiç bilmiyorum. Şunu da söyliyeyim ki, Mahmut'la aramızda hiçbir politik; ideolojik yakınlık yok. O'na solcu yada ilerici bile denilemez, belki de denilebilir. Ama ben bilmiyorum bu konuda bişey. O'nun için tek bildiğim, beni sevdiği ve bir de namuslu insan olduğu...

Mahmut mal almak için gitmiş olabilir. O'nu dükkânında bulamazsam, ne yapacağımı bilmiyorum.

Mahmut dükkânında.

— Buyur Azzabi...

— Önce şu taksiyi, parasını ver de, sav...

Mahmut taksinin parasını ödüyor.

— N'oldu Azzabi?

Anlatıyorum.

— Burda benim odada istediğin kadar kal... Burası senin. Sıkıntımız da yok çok şükür. Bişey istiyorsan söyle, yapayım.

O gece Mahmut'un odasında yattım. Birlikte yemek yedik. Ben rahat yatayım diye, Mahmut aşağıda, dükkânda yatacak.

Yatmadan önce konuşuyoruz. İşte o konuşma sırasında Mahmut'un delirmekte olduğunu, hatta delirmiş olduğunu anladım.

— Azzabi, benimle uğraşıyorlar, dedi.

— Kim uğraşıyor Mahmut?

— Bütün bu dergiler.

Şaka yapıyor sandım önce, ama yüzünde, bakışlarında hiç de şaka belirtisi yok.

— Hangi dergiler?

Kapatmadan önce, dükkânın önünde, kapının iki yanında gazete ve dergiler mandalla tutturulmuş olarak asılı duruyordu. Dükkânı kapatırken onları içeri almıştı. İndi aşağıya, beşon dergi getirdi. O dergilerden birini bana uzattı:

— İşte bak!..

Türkiye Yayınevi'nin (sahibi Tahsin Demiray'dı) yayınladığı dergilerden biri, bir kadın dergisi... Aklımda yanlış kalmadıysa adı "Elişi" dergisiydi, yada ona benzer bişey... İyice anımsıyorum, kapağında, balıkçı yakalı kazak giymiş bir erkek resmi basılıydı, renkli bir resim...

Şaşkınlıkla bir resme, bir Mahmut'a baktım...

— Ne var bunda?

— Daha ne olsun... Bana işaret veriyorlar.

— Ne işareti Mahmut?

Resimdeki adamın üstündeki kazak, mavi, yada pembe, yada sarı, herhangi bir renk... Diyelim ki pembe.

Mahmut,

— Görüyorsun ya, adamın kazağı pembe...

— Evet pembe...

— İşte işaret... Aylardanberi hep böyle bu... Basıldığı basımevine gidip soracağım onlara...

— Aman Mahmut, seninle bunun ne ilişkisi var?..

— Kazağı pembe adamın Azzabi...

— Mavi olsa ne olacaktı? O zaman da mavi diyecektin...

Beni inandırmak için, öteki dergilerden kimisinin ön, kimisinin de arka kapağını gösteriyor.

— Görüyorsun ya, yalnız biri değil ki, hepsi benimle uğraşıyor. Aylardan beri bu böyle...

Ciddi ciddi anlatıyorum. O'nu bu saçma düşüncesinden kurtarmaya çalışıyorum, ama boşuna... Başkalarına mantıksızlık gibi gelen başka bir mantık içinde. Benim kendisini anlamak istemeyişime, anlayışsızlığıma üzülüyor da...

Mahmut'a nasıl yardım edebilirim, diye düşünüyorum. Dört-beş yıldanberi tanımakta olduğum Mahmut'un yaşamında kadın olup olmadığını bilmiyordum. Ama sanki, bir sevgilisi, bir kız arkadaşı, bir kadın ilişkisi olsaydı, bana o zamana dek anlatması gerekirmiş gibi geldi. Otuzunu geçmiş bir erkek... Yaşamında hiç kadın yoksa, belki de bu dengesizliği, dergi kapaklarında basılı resimlerin renklerinden bile alınganlık göstermesi, belki de kadınsızlık yüzünden, bir cinsel bunalımdan ileri geliyordur, diye düşündüm.

Konuyu değiştirdikten sonra sordum; kadın arkadaşı var mıydı? Yoktu. Kadınla ilişkisi? Yoktu...

— Mahmut, niçin evlenmiyorsun? diye sordum.

Mahmut nasıl evlenecek? Çevresi yok, kimsesi yok...

Belki de yaşamında hiç cinsel ilişkisi olmamıştı Mahmut'un.

Aramızdaki türlü ayrımlardan ötürü içlidışlı da değiliz; Mahmut'a içtenlikle öğütler veremiyorum, örneğin geneleve gitmesini salık veremiyorum. Ama içimde, evlenirse, bu aşırı alınganlıktan kurtulacağı umudu var.

— İşin oldukça iyi... Daha da iyileşebilir. Artık evlenmelisin Mahmut.

Sabahleyin kahvaltı ettik. Yine o tebelleş düşünüşünden konuştu. Dükkânın kapısının iki yanına astığı dergilerdeki renkli resimlerin kendisine işaret verilmek için o renklerde basıldığını söyledi. Bu saplantısının dışında, hiçbir anormalliği yoktu.

— Ben gideceğim Mahmut...

Kendi giysilerinden en yenisini verdi. Pantalon oldu ceket biraz dar geldi, ama giydim. Gömlek de, ayakkabı da verdi. Ayrılırken para da verdi, ya onbeş, ya yirmi lira... O zaman için az para değil...

Bunlarla da yetinmedi:

— Ne zaman istersen gel Azzabi... İstersen hiç gitme, burda kal. Beklerim...

Mahmut'tan ayrıldım.

Bikaç zaman sonra tutuklandım. Nefi Demirlioğlu'nun başkanı bulunduğu Ağır Ceza Mahkemesinde yargılandım. Dört ay cezaevinde tutuklu kaldıktan sonra beraet ettim. Dört ay hapis yatmamla kaldım.

Yıllar geçiyor. Türlü politik kavga ve yaşam savaşımı içindeyim. Mahmut'u gördüğüm bile yok.

Bir gece bir gazinoda gördüm Mahmut'u, garson. Siyah garson giysisi, beyaz gömlek, papyon kravat... Dükkânı işlememiş, başkasına devretmiş. Şimdi garsonluk yapıyormuş.

Mahmut, eski Mahmut değil. Bakışlarında, bana eskiden olan o sıcaklığı yok... Donuk donuk.

Başka bir zaman Mahmut'u yine garson olarak bir çayevinde görüyorum. Giysisi eskimiş, gömleği kirlenmiş. Bana çok soğuk davranıyor, hatta kızgın gibi, biraz düşman gibi...

Yine aylar, belki de biriki yıl geçti. Bir kış gecesi evimin sokak kapısı çalındı. Gelen Mahmut... Üstbaş bitik. Sırılsıklam, soğuktan titriyor. Gözleri cam cam... Kısa, kaba ve kesin konuşuyor:

— Yatacak yerim yok...

Ne selam verdi, ne hatır sordu. İlk sözü bu oldu.

— Peki Mahmut, gel, kal burda...

Babamın evi, alt katta bir oda boş. O odayı Mahmut'a verdim. Yatak indirdim o odaya.

— Ben gene gazete satacağım, dedi.

— İyi...

— Gazete alacak param yok...

Sert sert konuşuyor benimle. Ben de neden böyle sert davrandığını sormuyorum. Çünkü, belli ki artık normal değil Mahmut.

Ertesi sabah dağıtıcıdan gazete alabilmesi için akşamdan para verdim. Erkenden çıkıp gitmiş. Gece geç saatte geldi.

Artık her sabah erkenden çıkıp gidiyor, her akşam geliyordu. Ama eskisi gibi hızlı gazete satamadığı belli; çünkü, dört-beş günde bir benden para istiyor. Sert, kaba, ama süklüm-püklüm... Bir ay kadar bizde kaldı. Benden ya iki, ya üç kez para istedi. Bigün de dönmedi eve. Ne olduğunu bilemedik.

Yine aradan yıllar geçti. Yine başıma türlü işler geldi. Yine mahkemeler, yine hapisler, yine sürgünler... Sonunda özgür kaldım ama, iş yok. Gazeteler iş vermiyor, hiçbir dergi ve gazete yazımı almıyor, hiçbir yayıncı kitabımı basmıyor.

Levent mahallesi yeni kurulmuş. Bir arkadaşımın parasal yardımıyla Levent'te bir kitapçı dükkânı açtım; orda kitap, gazete satıp geçinmeye çalışıyorum; kendim ve iki küçük çocuğum, üç kişiyiz. Ama geçinilecek gibi değil. Sabahları erkenden kendim ev ev gazeteleri bırakıyorum. Özel dersler veriyorum. Ne yapsam, boş...

Levent'tekiler kim? Daha yeni evsahibi olmuş küçükburjuva çoğu... Kimisi korkusundan, kimisi düşmanlığından, dükkândan içeri bile girmez. Korkunç zor günler yaşıyorum. Gazete dağıtıcılarından aldığım gazetelerin parasını bile ödeyemiyorum. Bana gazete veren genel dağıtıcılar (O ilk Markopaşa'yı almayan dağıtıcı da başka bir dağıtıcıyla birlikte) dükkânıma gelip paralarını istiyor, sert çıkışlar yapıyorlar.

Korkunç zor günler... Enver Aytekin de yardımcı olarak benimle çalışıyor.

Bir sabah Mahmut çıka geldi.

— Merhaba Mahmut, hoşgeldin...

Mahmut'un camlaşmış gözleri çivi gibi. Üstübaşı bitik...

— Param yok... diyor.

Öyle diyor ki, buyurur gibi, şantaj yapar gibi, korkutur gibi...

— Peki Mahmut...

Para veriyorum. Ama ne verebilirim, verebileceğim kadar...

— Bu kadar mı?

Az buluyor. Haklı. Ama bende de yok ki...

Oturmuyor, durmuyor, gidiyor.

İki-üç gün sonra yine geliyor. Yine para veriyorum. Artık alıştı, haftada, ongünde bir gelip para istemeye başladı. Parayı alınca, ne sağol diyor, ne allasmarladık, çekip gidiyor.

Bigün yine geldi, para istedi. O gün de benim canım burnumda. Alacaklılar üşüşmüş, borçlarımı ödeyememişim. Mahmut'a yine para verdim ama, her zamankinden daha az...

— Bu kadar mı?

Bu kez ben de sert,

— Bu kadar... diye bağırdım.

Mahmut söylene söylene, homurdana homurdana gitti.

Mahmut deli ama, demek, o sırada benim de aklım başımda değilmiş ki, (Delirmişim demeye dilim varmıyor), O'nun homurdanmasına dayanamayıp arkasından bir koşu tutturup Mahmut'a yetiştim. Başladım bağırıp çağırmaya: "Sen ne istiyorsun be... Benden bir alacağın mı var... Sana bir borcum mu var... Para veriyorum, bir de beğenmiyorsun... Sen benim sıkıntımı, neler çektiğimi, biliyor musun?"

Belki de bunlardan çok daha ağır şeyler söyledim.

Mahmut baktı, sesini çıkarmadan dönüp gitti. İyi ki konuşmadan gitti. Ama benim içimi de büyük bir pişmanlık sardı. Ne yaptım ben, deli miydim!.. Mahmut bir zaman bana yapılabilecek iyiliklerin en büyüğünü yapmıştı. O iyilik, ne yapılsa ödenemeyecek iyiliklerdendi... Parasızlık, sıkıntı, insanı ne durumlara düşürebiliyor...

Dükkâna döndüm. Enver Aytekin de "Keşki bişey söylemeseydin..." dedi. Bu saçmalığım, hep şu dükkândan geçinebilelim diyeydi... Hay o dükkân batsaydı da Mahmut'un gönlünü kırmasaydım... (Sonunda o dükkân da battı ya...)

Mahmut bir daha gelmedi.

Sıksık O'nu düşünürdüm; bir yerde görebilsem de kendimi bağışlatsam diye...

Yine gazetelerde bir haber: Konsolosluklardan birinin sokak üstünde fotoğraflar asılı vitrininin camlarını birisi taşla kırmış...

Bunu yapan da Mahmut'tu; haberi veren gazetelerden birinde adı yazılıydı.

Beyoğlu'nda Bursa Sokağında bir hanın bir odasında sözde bir fotoğraf stüdyom vardı. Orda sıkıntım daha da artmıştı.

Soğuk, sulu karın yağdığı bir kış akşamı, erkenden karanlık bastırmış. Evim yine Levent'te. Çok cılız bir umutla, eski bir arkadaşımdan küçük bir alacağımı istemeye gidiyorum. O parayı da alamazsam, cebimde ancak evime gidip gelebileceğim otobüs param var. Galatasaray lisesini geçtim, Tünel'e doğru yürürken önümde biri durdu. Kalabalıkta sıkışık yolda kimileyin insanlar böyle çarpışırlar ya, ben de öyle bir yolcu sanıp geçmek isterken bir de baktım, Mahmut... Çok sevindim.

— Mahmut...

Mahmut'un yüzü taşlaşmış, güzleri camlaşmış... Bakışları, karşısındakini delip çook uzaklara uzanıyor. Mahmut başka bir dünyada, salt kendisinin olan, kimseyle paylaşmadığı bir dünyada yaşıyor.

Yine şantaj yapar gibi, yine korkutur gibi, yine alacağını ister gibi ve çok sert,

— Para ver! dedi.

Bu iki sözcüğü söyleyişinden anladım ki, o eski onurlu, çok yüksek onurlu Mahmut, artık her tanıdığından, belki de her önüne gelenden para istiyor.

Giysileri bitik... Açık alnı daha da açılmış. İri mavi gözleri daha da irileşmiş. Paltosu yok. Çok eski kara ceketinin yakasını kaldırıp boynunda çengelli iğneyle iğnelemiş. Eski ayakkabılarının su çektiği ıslaklığından belli...

Kendimi bağışlatabilmek için onca zaman beklediğim Mahmut karşımdaydı ama bende para yoktu. Çok sevimli olmaya çalışarak yumuşak bir sesle,

— Mahmut, hiç param yok... Ama yarın, bana, fotografhaneye gelirsen...

Fotograf stüdyosunun adresini verecektim. Bakışları benden çok uzaklarda olan Mahmut bana gerçekten öyle mi baktı, yoksa bana mı öyle geldi, bilemiyorum, Mahmut başımdan ayağıma doğru beni şöyle bir süzüp, döndü gitti. Bir daha Mahmut'u hiç görmedim. İçimde acı bir anı olarak kaldı.

Deliydi ve deliliği gittikçe artıyordu. Son görüşüm 1954 yılı bir kış akşamıydı... Yaşıyordu Mahmut, şimdi altmışına yakın olmalıdır.

Kurnazlık Oyunu

ZENGİN, soylu bir aileden di. El bebek gül bebek yetiştirilmişti. O'na şu nitelikler yakıştırılabilirdi:Muhallebiçocuğu, sinameki, hanım evladı. Kendisine kızıyorsanız, sünepe, mıymıntı da diyebilirdiniz.

Öyle yavaş, öyle ağır davranışlıydı ki, o konuşurken yada herhangi bir devinide bulunurken, rölantide bir filim seyrediyor gibi olurdunuz. Normal bir insanın uzun bir tümceyi söyleyebileceği zamanda o, ancak bir sözcük söyleyebilirdi; o denli yavaş konuşurdu. Üç-dört sözcük söylenebilecek zamanda da O'nun ağzından ancak bir hece çıkabilirdi. O konuşurken "Hadi be... Söyle ne söyleyeceksen!" diye bağırmak gelirdi içimden. O ağır ağır konuşmasının da hiç iniş çıkışları yoktu. Bir makaradan aynı yavaşlıkla iplik çözülür gibi ağzından hep bitevi, hep aynı tonda sesler çıkardı.

Uzun boylu, inceden bir adam... İyi giyime ve temizliğe düşkündü. Giydiğini de yakıştırırdı.

Hangi işi yapabilir? Dünyada hiçbir iş düşünülemez ki, o işi başarabilsin. Bu, O'nun suçu değildi; öyle yetiştirilmişti.

Yakın akrabaları önemli yerlerdeydi. Bir yakın akrabası da, İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde bakandı.

Sözügeçer akrabaların desteğiyle liseyi zarzor bitirebilmiş, ama üniversitede o akraba-

ların torpili de sökmemiş. Dönem değiştiğinden, siyasî nüfuzu olan akrabalarının borusu da ötmüyor. Kayrılarak bir işe yerleştirilmiş. Kendikendine iş yapamayacak, kendikendine geçinemeyecek ve kendikendine evlenemeyecek biri olduğu için, işe yerleştirilmiş, korunmuş ve sonunda da evlendirilmiş. İnsan, başkasının yardımıyla evlendirilir ama, başkasının yardımıyla dünya evine giremez ki... Dünya evine bitürlü giremediğini karısı yaymış. Görmüştüm kadını. Öyle bir kadın ki, yerinde duramayıp boyuna eşelenen, durmadan gem çiğneyen, boyuna kişneyen, her an yarışa hazır bir arap kısrağı gibi.. Bu koşuya hazır arap kısrağının binicisiyse, ata değil, otobüse binse her sarsıntıda dikine duramayıp devrilecek bir zavallı...

Onurlu insandı. İki kişilik aile dillere düşünce boşanmışlar.

Tanıdığım zaman yalnız yaşıyordu.

O'nu niçin seviyordum? Anlatmaya çalıştığım bu dış görünüşünün derinliğinde gizli olan cevherini görebildiğimi sanıyordum. Özellikle onurlu kişiliğini görebiliyordum. Kesinlikle bir Oblomov değildi. Çalışmak, bir işler yapmak ister, beceremezdi.

O'nun deliliği şuydu: Kendisi gerçekte neyse, gerçekte olduğunun tam tersi, tam karşıtı olarak görünmeye çalışıyordu.

Örnekseyelim. O'nu yardım ve destek olmadan hiçbir iş yapamayacak biçimde yetiştirmişler, yada genetik kalıtımla o kendiliğinden öyleydi; beceriksiz, güçsüz... Öyleyse o, olduğunun tersine, her işi yapabilen, becerikli, zorlukları aşabilen bir insan olarak görünecekti.

Korkaktı, ama yürekli görünmek istiyordu. Örneğin, akrabalarının mirasta kendisine haksızlık ettiklerine inanarak, evdeki dedelerden kalma bir antika kılıcı kınından çekip, soylu aile büyüklerinden birinin üstüne yürüyerek O'nu nasıl kovaladığını anlatmıştı. Gerçekten böyle bir saldırıda bulunmuş muydu, yoksa uyduruyor muydu? Gerçek de olsa, uydurma da olsa, bu olay O'nun yürekli görünmek istediğini anlatıyordu.

Çok saftı, ama çok kurnaz görünmeye ve herkese kurnaz olduğunu isbata çalışıyordu. İşte özellikle bu yanı, kurnaz görünmek isteyişi O'nu ölüme sürükledi. Alabildiğine saf bir insan, alabildiğine kurnaz görünmek için ne yapar? Kolay yoldan para kazanır... Bunun için de başkalarını aldatması gerekirdi. Bunu denedi. Ama bu denemesini sonuna dek götürmeye namusu ve onuru elvermedi.

O kurnazlık oyunu oynamak istemişti, kendisi hiç de kurnaz değilken. Bu oyunun nereye varacağını düşünmemişti. Yeter ki, O'nun için, ne kurnaz, ne becerikli insan desinler...

Bir magazin çıkarmaya başladı. O magazin yoluyla hayali turizm işlerine girişti. Kandırmanın en iyi yolu bol bol vadetmek olduğuna göre, o da gazetelere ilanlar vererek bol bol

vadediyordu. Okurlardan paralar yağmaya başladı. Keyifleniyordu başkalarını kandırabiliyor diye, kayfinden uçuyordu. "Dünyada ne enayiler var..." derken, ağzına bir avuç ağda doldurmuş da, zorla konuşuyormuş gibi heceleri artık çeke çeke, uzata uzata konuşmuyordu. Belki yaşamında ilk kez coşkulanıyordu.

Bütün dolandırıcılıkların ana yöntemi, "Bir koy, beş al."dır.

Herkes bir koymuştu, sıra beş almaya gelmişti. Oysa konulan biri bile geri alamayacaklardı. Onca topladığı parayı ne yaptı? Yiyip içti mi, kadınlarla mı savurdu, kumarda mı verdi? Hayır, hiçbiri değil... Paraları yine o magazine, ilanlara harcamıştı. O'nun ereği para kazanmak değildi ki, kurnazlığını, havadan para kazanabilirliğini, hem kendine hem başkalarına ispat edebilmekti.

Paralarını aldığı kişilere olan vaatlerini gerçekleştiremedi. O bir oyun oynamış, günün birinde bu vaatlerin yerine getirilmesi gerektiğini bile düşünmemişti.

Polise şikâyetler başlamıştı. O'nu Emniyet Müdürlüğü'nden çağırdılar.

Bu türlü işlerin ustası olanların kolayca atlatabilecekleri bir durumla karşılaşmıştı. Ama O'nun işi değildi.

Beyoğlu'nda büyük bir apartımanın tek başına yaşadığı bir odasında fare zehiri içerek yaşamına son verdi.

Kurnaz olduğunu ispat edemedi, ama namussuz olmadığını isbat etti ölümüyle.

Adını Deliye Çıkaranlar

BİR binbaşım vardı,
— Askerlikte rahat etmek istiyorsan, adını deliye çıkaracaksın... derdi. Bu söz bir gerçeği eksik yansıtıyor. Salt askerlikte değil ve salt rahat etmek için değil, sözünü geçirmek için de, hatta kimi koşullarda başarı kazanmak için bile, kimi kurumlarda adını deliye çıkarmanın büyük yararları vardır. Vardır da, hani giydiğini yakıştıran insanlar gibi, ne giyse üstünden kaçan insanlar da vardır; adını deliye çıkarmak da böyle işte... Adını deliye çıkarmak için deliliği, kendine yakıştıracaksın, yoksa yüzüne gözüne bulaştırırsan, deli diye tanınayım derken herkesin alay konusu olursun. Ayrıca adını deliye çıkaranların, deli olmayıp da özellikle mi adlarını deliye çıkardıklarını, yoksa gerçekten mi deli olduklarını kestirmek de zor. Bir de deli olmadan delilik yapa yapa deliliğe alışarak sonunda delirenler var. İnsanın sürekli olarak kendi huyunun, kendi doğasının dışında başka davranışlarda bulunmasına eskiden "tabiat-ı sani" yani ikincil huy denilirdi. İnsanın özenerek yada kendini zorlayarak edindiği ikincil huylar, zamanla vazgeçilmez birincil huy olabiliyor. Sanırım "Akıllıya kırk kez deli dersen deli olur." sözü burdan çıkmıştır. Akıllıya kırk kez deli dersen, deliliğe alışıp deli olur da, deliye kırk kez değil, kırkbin kez akıllı desen akıllanmaz. Adını deliye çıkarıp deli geçinenler de, üstlendikleri bu rolü yaşam boyu oynamak zorunda kalıp bir daha akıllanmayabilirler.

Kimi uğraşlarda delilik bir yücelme aracı oluyor. Kimileyin delilik o insana bir üstünlük, sözügeçerlik, saygınlık hatta dokunulmazlık bile kazandırıyor. Bunlar daha çok askerlik, polislik, hekimlik, devlet yönetmenliği gibi otorite gerektiren işlerdir. Özellikle bürokratik mevzuat kalıplarını kırarak olumlu bayındırlık işleri başarmış vali, belediye başkanı, bakan, başbakan gibi yönetmenlerin adı deliye çıkmış yada onlar mevzuat kalıplarını kırıp bu başarılı işleri yapabilmek için adlarını özellikle deliye çıkarmışlardır. Tarihimiz bu türlü deliler yönünden zengindir. Bursa'yı bayındıran Ahmet Vefik Paşa'nın bu türlü ve olumlu denebilecek delilikleri dillerde dolaşan gülütler (fıkralar) olmuştur. Cumhuriyet tarihimizin çok başarılı yapıcı yönetmenlerinden Haşim İşcan'ın Bursa valiliği sırasında ben de Bursa'da sürgün bulunuyordum. Haşim İşcan'ın Bursa'yı bayındırmak için yaptığı işler de az delilik değildi. O tarihte otomobil lastiği ve daha birçok mallar devlet aracılığıyla ithal ediliyor, ancak bu malların istifçilerin eline geçmesi ve karaborsaya düşmesi önlenemiyordu. Ne yapsa karaborsayı önleyemeyeceğini anlayan Haşim İşcan, "Bursa'yı Güzelleştirme Derneği" adıyla bir dernek kurmuş, devlet eliyle dağıtılacak "tahsis" malları Bursa'nın zengin tüccarına bu derneğe kendi isteğince bağış yapmaları koşuluyla dağıtıyor, yani bir anlama, karaborsayı önleyemeyen devletin eliyle karaborsa yapıyor ve böylece topladığı parayı Bursa'nın bayındırlığı için harcıyordu.

Çok daha yakın tarihimizde Başbakan Adnan Menderes'in İstanbul'un o daracık yollarını istimlaklerle açtırıp genişletmesi çok büyük bir gözükaralıktı ve zamanında çoklarınca delilik olarak yorumlanıyordu. İster delilik, ister akıllılık olarak yorumlansın, bu yolları açtırıp genişlettiği için (Vatan Caddesi, Millet Caddesi, Levent-Boğaziçi yolu, Yeşilköy-Sirkeci kıyı yolu vb.) Adnan Menderes bu iyiliğiyle hep anılacaktır.

Bütün bu yapıcı, bayındırıcı yönetmenlerin, bu başarıları elde etmek için, salt bürokratik mevzuatı yıktıkları sanılmamalıdır, onlar gözle görünmeyen bişey daha yıkmışlardır ne yazık ki: kimi demokratik hakları. Bu yüzden onların yapıcılık ve yıkıcılıkları tartışılabilir.

Salt bizde değil, sanırım her orduda, adının başına bir deli sanının getirilmesini isteyenler, buna çalışanlar bulunur. Böyle bir topçu alay komutanı vardı. Çalışkan, başarılı, ama çok mu çok sert bir komutandı. Onun sertliğinden yılmayan yoktu. Adını da deliye çıkarmış olduğundan, yılgınlık daha da artıyordu.

İkinci Dünya Savaşı günleri... Ordu, savaş yükümlülüğü (tekalif-i harbiye) olarak halkın elindeki atları, katırları satın alarak gereksinimini karşılıyor. Biyandan da Amerika Birleşik Devletleri'nden gemilerle sağlam yapılı katırlar geliyor. Bu hayvanlar askerî birliklere veriliyor. Sözünü ettiğim topçu alayına da o atlardan, katırlardan verilmiş. Bilindiği gibi, tavlaya sokulan her hayvana bir ad konur ve hayvanın bağlandığı yemliğin üstüne adı yazılı bir küçük levha asılır. Alaya yeni gelen atlara, katırlara da adlar konulması buyurulmuş. Bu adları da hayvanları en iyi tanıyan bakıcıları, tavlacılar, seyisler buluyor. Hayvanlara yeni adlar bulunmuş, bu adlar küçük levhalara

kara boyalı taban üzerine beyaz harflerle yazılmış, levhalar yerlerine asılmış.

Komutan tavlayı teftiş edecek.

Olayı tanıklarından dinlemiştim.

Alay komutanı önde, ötekiler sırayla arkasından tavlaya giriyorlar. Tavla tertemiz, hayvanlar tımarlı, bakımlı. Her hayvanın olduğu yerde bakıcısı duruyor. Levhalarda hayvanların adları yazılı: Uçar, Kaçar, Rüzgâr, Yaman, Arap, Altın, Duman gibi adlar.

Komutan tavladan geçip gidecekken bir katırın önünde durur. Komutanın neden orda durduğunu herkes anlıyor. Çünkü, o katırın adı küçük levhaya "Deli" diye yazılmış. Eyvah! Şimdi ne olacak? İş işten geçmiş... Nasıl olmuş da daha önce subaylar bu levhayı görmemişler?

O sert alay komutanı bellibelirsiz gülümseyerek, her zamankine benzemeyen yumuşak bir sesle soruyor:

— Kim verdi bu katıra bu adı?

Ordakiler, ayaklarını yerinden kıpırdatmadan oldukları yerde şöyle bir sallanıyorlar. Tıs yok... Tavla çavuşu iki adım öne çıkarak, topuk vurup selâm çakıyor:

— Ben verdim komutanım.

— Başka ad bulamadın mı? Neden deli adını verdin?

Tavla çavuşu yanıtını veriyor:

— Komutanım, çok huylu (huysuz demektir) bir hayvan, önüne geleni kapar, ardına geleni teper... Buyüzden adını deli koydum...

— İyi öyleyse... deyip yürüyor komutan.

İkinci Dünya Savaşı günlerinde adının başında deli sanı bulunan bir generalin birliklerinden birindeydim. Gerçekten azbuçuk deli miydi, yoksa adını özellikle mi deliye çıkarmıştı, bilemem, ama şunu söyleyebilirim, vara her kendini akıllı sanan O'nun kadar deli olaydı. Kurtuluş Savaşı'nın küçük rütbeli subaylarındandı. O kuşağın pekçoğu örnek aldıkları Atatürk'e özenirdi. Bizim generalin de her akşam geç saatlere dek içip sofradakilerle söyleşmesi, belki Atatürk'e öykünmeydi.

Trakya'da komutası altına girmeden önce, O'nun üstüne pekçok şakalı olay (anekdot) dinlemiştim ki bunlar bir küçük kitap olabilirdi. Bunlardan biri şöyle:

Kağızman'da alay komutanıymış. 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlanacak. O sabah ilçenin alanında alayın birlikleri toplanmış, bando çalınıp geçittöreni yapılacak. Komutan gelip tribündeki onur yerine geçiyor. Bir de bakıyor ki, sivil görevli olarak yanında ilçenin kaymakamıyla biriki de memur... Alanda, kasabalıdan, köylüden gelenler yok, ortalık bomboş... Okullar katılmamış, öğrenciler yok.

Komutan, herkesin duyacağı yüksek ve sert bir sesle yanındaki kaymakama şöyle diyor:

— Kaymakam, kaymakam! Ordu bu 30 Ağustos zaferini kendisi için kazanmadı, milletle birlikte millet için kazandı... Biz bu bayramı kendimiz için mi yapacağız? Hani okullar, hani halk? Hani senin memurların? 30 Ağustos bugün değil, yarın... Yarın görüşürüz...

Komutan atına binip gidiyor, birlikler kışlalarına dönüyor.

Ertesi gün, yani 31 Ağustos günü, Kağızman'da öyle bir 30 Ağustos bayramı kutlanıyor ki, Kağızman Kağızman olalıberi öyle bir bayram yaşamamış.

Ölen İran Şahı'nın babası Şah Rıza Pehlevi Türkiye'ye geldiğinde, bisüre bizim komutanı Şah'a askerî rehber olarak görevlendirmişler. O dönemin de türlü anekdotlarını anlatırlardı.

Trakya'da O'un komutası altına gireli ancak iki hafta olmuştu. Çadırlı ordugâhtaydık. Generalin çadırı, dik bir tepenin platosundaydı. O'ndan nasıl korkulduğunu, tanığı olduğum bir olayla anlatmak isterim.

General çadırı önündeki portatif sandalyeye oturmuş, portatif masa üstüne açtığı haritaya bakıyordu. Ben epiyce gerisindeydim. Tepenin altındaki patikadan geçmekte olan bir yüzbaşıyı seslenerek çağırdı. Yüzbaşı, kendisine seslenenin general olduğunu görünce, birden tepeye doğru parladı, o dik tepeye koşa koşa tırmandı, koştu koştu, koştu, generalin karşısına geçip selâm verdi. Göğsü inip çıkıyor, öyle soluyordu ki, soluğu göğüs boşluğuna sığamadığından, ikidebir ağzını açıp açıp kapamak zorunda kalıyordu.

General bişey sordu. Yüzbaşının biriki sözcükle yanıt vermesi gerekirdi bu soruya. Ama yüzbaşı soluğunu tutamadığından, biraz da coşkulanmasından olacak, bitürlü yanıt veremiyor, salt ağzını açıp kapıyor ve her ağzını açtıkça "Ha... ha... ha..." diye tek heceli sesler çıkarıyordu.

General sorusunu ikinci kez daha da sert sorunca, ağzını açıp kapamakta, göğsü inip çıkmakta olan yüzbaşı, son kez bir daha "ha..." sesi çıkarmasıyla kalıp gibi boylu boyunca yere düşmüştü. Besbelli yokuşu koşarak çıkarken soluğunu ayarlayamamıştı.

Generalimiz çok yapıcı, çok kurucu bir insandı. Tümen karargâhı sıksık değişiyor, başka bir köye yada bir bucağa kuruluyordu. Tümen karargâhının kurulduğu köyün, bucağın kısa sürede yapısını, rengini, biçimini değiştiriyordu. İlkin karargâhın kurulacağı yerin yollarını yaptırtıyor, sonra karargâhını kurduruyordu. Bu karargâh yapıları, sanki kısa süre için geçici değil de temelli orda kalınacak gibi sağlam yapılırdı. Tümen ordan ayrılınca yapı, o köye, o bucağa kalıyordu. Karargâh merkezi olan bir bucağa hamam bile yaptırmıştı. Bu türlü işlerde çalışanlar salt askerler değildi, oranın kendi halkını da çalışmaya zorluyordu. O köyün, bucağın alanı yoksa, ilkin bir alan açtırırdı. Alanın açılması için kimi evlerin yıktırılması gerekiyorsa, hiç dinlemez yıktırırdı. Evlerini yıktırdıklarına hemen yeni

konutlar yaptırırdı. İkinci Dünya Savaşı'nın koşulları içinde, generale kimse karşı koyamıyordu.

Adını tam anımsayamayacağım, Yenice, İnece filan gibi adı olan bir küçük bucaktaydık. Bucak çok pisti, bakımsızdı. Yazın en sıcak günleri. Bucağın yolları, alanları pislik içindeydi. Hatta her evin önü ayrı bir çöplüktü. Bu çöpler ve pislik yüzünden üreyen karasinekler insana hiç aman vermiyorlardı.

Generalin buyruğuyla yollara çöp bidonları, evlerin önüne de çöp tenekeleri konuldu. Çöpler buraya atılacaktı. Çöp kaplarının kapakları da vardı. Askeri araçlarla çöpler uzak bir yere götürülüp orda yakılacaktı.

Oralılar, generalin bu buyruğuna boşverip, eski alışkanlıklarını sürdürdüler. Her ev çöpünü yine eskisi gibi gelişigüzel atıyordu. Karasineklerin, çöplerde üredigine inanmıyor olmalıydılar. Bucak müdürüne, bucağın memurlarına halkı uyarmaları söylendiyse de bir etkisi olmadı. Bunun üzerine general şu buyruğu verdi:

"Bucakta her ev, nüfus başına günde yüz sinek yakalanıp karargâha teslim edilecek. Sineklerin yakalanıp getirilmesinden aile başkanları sorumlu. Memur evleri iki yüz sinek getirecek."

Kendine güvenen varsa sinek ölüsü getirmesin bakalım. O bucakta çoluk çocuk herkes sinek avına başladı. Teslim alınırken sinek ölülerinin sayılması zor olduğundan, göz kararıyla alınıyordu. "Avlamakla hiç sinek tükenir mi?" diyorlar, kızıyorlar, ama sinekleri de avlayıp getiriyorlardı. O bucakta sinek avcılığı uzun sürmedi. Oralılar çöplerini gelişigüzel oraya buraya atmaktan vazgeçmek zorunda kaldılar, karasinekler de gittikçe azaldı.

Bir gece uygulamasından sonra, sabahleyin subayları toplamış, o geceki askerî uygulamanın eleştirisini yapıyordu. Gece yürüyüşleri üzerinde tartışılırken bir subaya birden,

— Niçin insanlar geceleyin korkar? diye sordu.

Yanıt yok.

Sorusunu şu biçimde yineledi:

— İnsan niçin gündüz korkmadığı bir yerde geceleyin korkar?

Verilen yanıtı beğenmemiş olacak ki başkalarına da sordu. Sonunda sorusunu kendisi yanıtladı:

— Çünkü, geceleri karanlıktır. Karanlıkta insanlar görmez. Görmeyince çevresinde neler olduğunu bilmez. Korkunun nedeni bilgisizliktir. İnsan, bilmediği şeyden korkar; bilirse korkmaz. Bilgisizlik korkmak demektir.

Tam kırk üç yıl geçmiş aradan, generalin bu sözlerini sözcük sözcük anımsıyorum. Bir doğrunun bu denli yalın ve kısa anlatılması beni çok etkilemişti.

Emekliye ayrılmış. Duydum ki, geniş zeytinliklerinin bulunduğu yere çekilmiş. Emekliliğinde, adından önce söylenilen o niteliğinden hiçbir iz kalmamış. Çünkü bu türlü yapay delilikler, ancak deliliklerin sökebileceği ortam ve koşullarda söktürülür. Öyle bir ortam yoksa, kim kimin deliliğini çeker...

Camda Çıkartma Gibi Bir Adam

BİR sevi tutkununu da Sabahattin Kudret anlattı. O anlatınca hemen tanıdım adamı. O'nu, İstanbullu çok kişi de tanıyacaktır sanırım. Eskiden Beyoğlu'nun İstiklal Caddesi, İstanbul'un seçkin insanlarının gelip geçtiği, gezip dolaştığı bir yer olarak bilinirdi. İstanbul nüfusunun ancak bir milyon olduğu o yıllarda, her İstanbullu haftada, ayda bir, en uzakta oturanlar bile iki ayda bir nasıl olsa İstiklal Caddesi'nden geçerdi.

Şimdi işhanına çevrilmiş olan eski Tokatlıyan, sonraki adıyla da Konak oteli gibi, şimdi bir banka şubesi olan eski Nisuaz pastanesi gibi, Petrograt pastanesi gibi, daha bunlara benzer yerlerin, İstiklal Caddesi'ne bakan salonlarının büyük camlı önyüzleri vardı. Mağazaların vitrin camlarına benzeyen bu büyük ve geniş camların hemen arkasında bir takım insanlar salonda oturur, İstiklal Caddesi'nde önlerinden gelen geçenleri seyrederlerdi. Bu

salonların caddeye yakın olan önlerinde, genellikle yaşlı-başlı, iyi giyimli insanlar, mum gibi, kalıp gibi, yontu gibi, uslu uslu, hiç kıpırdamadan otururlardı. Bunlar gelgeç müşteri değil, bu yerlerin gediklileriydi. Cam arkasındaki o koltuklarda, günün belli saatlerinde hep belirli kişiler otururlardı. Öyle donuk, öyle kıpırtısız otururlardı ki, dışardan bakan onları cansız manken sanabilirdi. Dakikalarca kımıldamadıkları olurdu. Aradabir dudaklarını oynatır, akvaryum balıklarının cama dayayıp ağızlarını açıp kapamaları gibi, onlar da kibar kibar ağızlarını açar kapar, birbirlerine çok kısa bişey söyler, yada sedefden, mumdan, fildişinden, kehribardan yapılmış gibi olan donuk renkli parmaklarını çay bardağına uzatırlardı. Kimi sokak çocuklarının burunlarını o büyük camlara dayayarak, içerdeki bu kımıltısız insanları, olsa olsa canlı mı, değil mi diye merak ettiklerinden şaşkınlıkla uzun uzun seyrettiklerini çok görmüşümdür. Hani çıkartma denilen parlak renkli resimler basılmış kâğıtlar vardır; çocuklar bunları camlara, ders sırası tahtalarına, çantalarına, bunlara benzer yerlere çıkarırlar: Tavşan, kuş, at, fil, ayı, çiçek, mikifare, köpek gibi resimler... Hiç kıpırdamadan oturan bu yaşlı ve kibar insanları, o büyük camlara yapıştırılmış büyük boy çıkartma kâğıtlarına benzetirdim; insan biçiminde çıkartmalar; hepsi de cama yapışmış gibi yalnızca iki boyutlu...

O kalın camın arkasında belli saatlerde belirli kişiler otururdu. Ama bir adam vardı ki, Tokatlıyan Oteli'nin caddeye bakan geniş camının arkasında hep aynı yerde ve sabahtan akşama dek, ne zaman otelin önünden geçsek onu hep orda görürdük. Kelebek boyunbağı takardı. Kelebek boyunbağı gibi (papiyon) kelebek gözlüğü vardı. Şu anda adam, o camın arkasında otururken, gözümün önünde... Hep çizgiliydi gömleği, giysisi de koyu renk. İnce, uzun... Hergün mü hergün, günün her saati orda. O'nu, ışığı sönmüş gözleri açık uyur gibi, süzük ve baygın bakışlarla, biri gözlük, biri vitrin olmak üzere iki camın arkasından, önündeki caddeden gelip geçenlere bakarken görürdük. Geçenlere, onları denetler gibi bakardı.

Bu cam güzeli çıkartma adamla bikez konuşmadım. Sesini bile duymadım. Hatta O'nu Tokatlıyan, sonraki adıyla Konak Oteli'nin vitrin camının dışında hiç görmedim. Kim ve kimin nesi olduğunu da bilmiyorum. Böyleyken bu çıkartma adamın cam arkasındaki o mum görünümünün öyle etkisi altında kaldım ki, bir yaşam uydurup O'nun romanını yazdım. Otomobil Sevdası adıyla yazdığım bu roman, Vatan gazetesinde tefrika edildi. (Yılını anımsayamıyorum, 1950'den önce olacak.) Bu roman kitaplaşmadı. İlginç olanı şudur: Romanın başlığını yapan ressam, romanda okuduğu adamı tanımış olacak ki, başlıkta tıpatıp çıkartma adamın yüz resmini yapmıştı.

Ben, çıkartma adama romanda bir yaşam uydurmuştum. Oysa Sabahattin Kudret Aksal, O'nun yaşamının bir gizini ve niçin yıllarca otel camının arkasında mum gibi oturup durduğunu biliyormuş. Soylu ve eskiden varlıklı bir İstanbul ailesindenmiş. Yıllar önce güzel bir kızla evlenmiş. Kısa bir süre sonra —her nedense— karısı evden çıkıp gitmiş, bir daha da dönmemiş. Adam, karısına yangın, tutkun... Aramış taramış, sormuş soruşturmuş, karısını bulamayınca, bütün İstanbullular bu İstiklal Caddesi'nden geçtiklerine göre, nasıl olsa günün birinde karısının da ordan geçeceğini düşünüp, başlamış Tokatlıyan otelinin caddeye bakan pencere camının arkasına oturup sabahtan akşama dek önünden geçenleri gözlemeye... Görev gibi, hem de cuma-pazar demeden, tatil-bayram ayırmadan, bitek gün sektirmeden orda oturup karısının önünden geçmesini beklemiş yıllar yılı... Ola ki günlerden bigün, karısı da ordan geçer.

Tokatlıyan otelinin adı Konak oteli oldu. O yine ordaydı. Sonra Konak oteli işhanına çevrildi, ne o eski salonlar, ne de o eski salonların geniş camları kaldı... Peki, cama yapıştırılmış o çıkartma adam ne oldu? Cama sanki öyle yapışmıştı ki, otel hana çevrilip de vitrin camları ordan çıkarılırken, cama yapışık çıkartma adam da camla birlikte çıkarılıp başka yere götürüldü, belki de cam kırıldı, adam da öldü...

Mahallenin Delisi

DELİLER eskiye göre çok daha çoğaldı, yaygınlaştı sanırım.Kentleşmenin, endüstrileşmenin, geçim zorlaşmasının, işsizliğin, nüfusartışı ve sıkışıklığının, çevre kirliliğinin, gürültünün, daha pekçok etmenlerin etkisiyle insanlar sinirsel bunalımlara düştüklerinden deliliklerinin derecesi az olsa bile deli sayıları çok arttı eskiye göre. Eskiden, yani elli-altmış yıl önce hemen hemen her mahallenin ayrı bir delisi vardı. Yalnız mahallelerin değil, köylerin de kendilerine özgü delileri vardı. "Köyün delisi" masallarımıza da girmiştir. Köyün delisi, yada mahallenin delisi, ille de varlığı gerekli bir insan bile sayılır, bunlara biraz da kutsal gözüyle bakılırdı. "Deli ile Veli, dıştan bakınca belli olmaz" denilirdi. "Kimin deli, kimin veli olduğu bilinmez" denilirdi. Şimdilerde unutulmuş bir atasözü de vardır: "Bir köye bir deli yeter!" Bir mahalle yada bir köy, bir deli beslemek ister, ikinci üçüncü deliyi de üstlenmek istemezdi. Bu atasözü uygunsuzluk yapanlara "Delilik yapma, bize bir deli yetiyor" anlamınaydı. Köyün yada mahallenin delisi, bir anlama orda yaşayan insanların sigortasıydı. Nasıl olsa o köye, o mahalleye bir deli gerekli sayıldığına göre, delilik için Tanrı onları değil de deli olanı seçmiş, öbürlerini kurtarmıştı. Bu yüzden kendilerini kurtararak onların yerine deliliği üstlenen köyün yada mahallenin delisi bir kutsallık kazanmış oluyordu; köylü yada mahalleli onu beslemek ve korumak zorundaydılar. "Deli mi veli mi?", "Deli gördüğün veli çıkar" sözleri bu deli kutsamasından çıkmıştır.

Eski İstanbul'un çok değişik, çok renkli mahalle delileri vardı. Bunlar zamanında yazılmış olsaydı bugün dilimizde çok zengin ve tarihsel bir deliler koleksiyonu bulunacaktı.

Kentleşme ve apartıman yaşamı, mahallenin delilerini yoketmedi, ama gizledi. Artık o deliler eskisi gibi ve eskisi kadar ortada görünmüyorlar. Çünkü eski mahallenin komşular arası açık yaşamı, kentleşmeden sonra apartımanların birbirine kapalı ve yabancı yaşamına dönüştü.

Endüstrileşmenin sonucu kentleşmede delilerimizin hem sayıları arttı, hem türleri değişti. Delilerimiz de çağdaşlaştı. Bugün artık İstanbul sokaklarında, kendisini otomobil yada kamyon sanan direksiyonlu deliler görüyoruz.

Köyün delisi, yada mahallenin delisi, gerçekte bunların hemen hepsi yada çoğunluğu, frengi kalıtımıyla doğmuş akıl ve beden sakatlarıydı. Böyle olmayanları da, yine başka nedenlerle akıl ve beden sakatı kalmış insanlardı.

Halkın gözünde mahallenin yada köyün delisi, ayrı bir tür deli sayılırdı. Genellikle tımarhanelik deli sayılmazlardı, şimdi sık kullanılan "kafayı üşütmüş", "üşütük", "fıttırmış" gibi delilik derecelerini ölçmeye yarayan halk deyimleri yoktu ama, "oynatmış", "hafif oynatmış", "tahtası eksik", "bir tahtası eksik", "kaçırmış", "zıvanadan çıkmış", "terelelli", "tozutmuş", "kontak", "kafadan kontak", "Mazhar Osmanlık" gibi, şimdilerde de kimisi kullanılan deyimler vardı.

Halk delilik derecelerini şöyle ayırmıştı: Deli, zır deli, zırzır deli, hınzır deli... "Hınzır deli", gerçekte deli olmayıp da, edepsizlik, şirretlik, terbiyesizlik edenlerdi. Sarhoş, delilikten de beter sayıldığından "Sarhoştan deli bile korkarmış" denilirdi.

Şimdilerde artık her köyün ayrı bir delisi pek kalmadı. Hele mahallenin delisi, mahalle kalmadığından hiç yok... Eskiden mahallede bir yada iki deli gösterilebilirken, günümüzdeki kentlerin konut bölgelerinde ne çok deli olduğunu anlamamız için, apartıman yaşamının ve kat mülkiyetinin ortaya çıkardığı, aynı apartımanda oturanların ortaklaşa toplantılarını ve o toplantılardaki tartışmaları düşününüz. Örneğin yirmi ortaklı bir apartıman toplantısındaki konuşma ve tartışmalar, ordakilerin haberleri olmadan sesli olarak filme alınabilmiş olsaydı ve bu filmi yine o ortaklar seyretselerdi, delilerimizin akıllılarımızdan daha çok olduğunu yine kendimiz görecektik ve aşağı yukarı her dairede oturan, öbür dairedekilerin toptan deli olduklarına inanacaktı belki de... Oysa bu dairelerde oturanların hiçbirisi de deli değil, hiç değilse eski mahallenin delisi denli deli değildirler.

Köyün yada mahallenin delileri, deli olmaktan çok "aptal" sayılan insanlardı. Belki de bunların kutsal sayılmaları bundandı. Çünkü "aptal" anlam değiştirmiş, yeni anlam yüklenmiş eski bir sözcüktür. Anadolu'da "abdal" denilenlerle "aptal" aynı nitelikte değildir. On dört yaşımdayken, Caferağa Camisi'nde cuma

namazından sonraki va'zında bir imamın bu konudaki sözleri şöyleydi:

—Aptal deyip geçmeyin... Siz aptal bilirsiniz, bakalım aptal mı, yoksa Allah'ın abdal'ı mı? Aptal ne demek? Aptal, abdal demek ki, "âb" ve "dil" kelimelerinden oluşur. Aptalın aslı "Âb-i dil"dir. "Âb" Farsça su demek "dil" de gönül demek... Öyleyse "abidil" yani Abdal dediğimiz insan gönlü su gibi akan demektir, gönül insanı demektir...

Böyle demişti bir imam yarım yüzyıl önce.

Kasımpaşa'da oturduğumuz günlerde,Çırpıcı Çayırı'nda seyrettiğim babaları tutmuş Araplardan (Zencilerden) sonra tanıdığım deli, kiracı olarak oturduğumuz Cerrahpaşa'daki evimize yakın yerde yaşayan bir delliydi. O, bütün mahallenin, bütün Cerrahpaşa semtinin delisiydi. O'nun halk arasında adı"Annebeşpaa"ydı. Çünkü o, bütün gün sokaklarda her gördüğü insandan "Anne, baş para!.." diye dilenirdi. Durmadan "Anne beş paa" dediği için, adı "Annebeşpaa" olarak kalmıştı. Gerçek adını bilmezdik.

Köyün delilerine köylü, mahallenin delisine de mahalleli bakardı. Cerrahpaşa'nın "Annebeşpaa"sına da mahalleliler bakardı. O'na nikel beş paralık verilirse uğur geleceğine, o gün işlerin iyi gideceğine inanılırdı. "Annebeşpaa" için, beş paradan başka para almaz, bir lira, beş lira versen yine almaz, alması için ille de beş para verilecek, denilirdi. Bigün denemek için "Annebeşpaa"ya kırk para (bir kuruş) uzattım. Nasıl olsa olmayacak ya... Ama sanıldığı kadar deli olmadığından "Annebeşpaa" verdiğim kırk parayı almıştı. Çünkü O'nun için bütün maden paralar "beş para" idi.

Bizim "Annebeşpaa"ya benzeyen biri daha varmış Koska, Laleli taraflarında diye duyardık. O da on para istermiş, bu yüzden adı "Anneonpaa"ymış.

Yarım yüzyıl önce bütün İstanbul'un tanıdığı bir deli de "Koca Kafalı Hasan Bey"di. Buna deli demek doğru olmayabilir. Doğuştan sakattı. Kafası, topatan kavunu biçiminde, normal üç kafa büyüklüğündeydi. Ve içi su dolu olan bu ağır kafayı zorlukla taşıdığından ağır ağır yürür ve bütün davranışları da, konuşması da ağır ve yavaş olurdu. Koca Kafalı Hasan Bey "Pazarola Hasan Bey" diye anılır ve öyle tanınırdı. Çünkü sözlüğü çok dar olan bu adam, sabah erkenden başlayarak, Küçükpazar, Yemiş İskelesi, Tahtakale, Yenicami, Unkapanı, Yağkapanı gibi iş yerlerinin yoğun olduğu yerleri dolaşırken, dükkân ve mağaza sahiplerine "Pazarola..." derdi. O'nun pazarola demesi uğur sayıldığından kendisine para verilirdi. Alışverişleri artsın diye sabahları Pazarola Hasan Bey'in yolunu bekleyen işyeri sahipleri bile vardı. Durmadan bütün gün dolaşırdı Pazarola Hasan Bey. Bu yüzden O'nu bütün İstanbullular tanırdı.

Ünlü karikatürcümüz Cemal Nadir, Amca Bey, Akla Kara, Dalkavuk gibi karikatür tipleri yaratmıştı. Karikatürcü Ramiz de Tombul Teyze tipini yarattı. Böylece beş-altı kareli çubuk karikatürler yapmak moda oldu. İşte o sıra Karikatürcü Orhan Ural da Pazarola Hasan Bey'i, çubuk karikatürlerinde tipleştirdi. Gerek Cemal Nadir'in, gerek Ramiz'in karikatür tipleri çok tutulmuşken, Orhan Ural'ın Pazarola Hasan Bey tipi tutunmadı. Bu tutunmayışın nedeni, salt çizgi ve espri düzeyinin aşağı oluşu değil, yaşamdan alınan tipin de yanlış seçilmiş olmasıydı. İster gerçek yaşamdan seçilmiş olsun, isterse sanatçı yaratmış olsun, bu tiplerin gülmece duyarlığı, üstün zekâsı olması gerekir. Pazarola Hasan Bey'in kendisi, gülmece duyarlığı şöyle dursun, üç normal kafa büyüklüğündeki kafasının içi su dolu, sözü kıt bir zavallı hastaydı.

Napolyon

ÇAĞDAŞLARIM içinde on Türk şairi göster deseler, biri O'dur, derim. "Neden beş değil, yirmi değil de on?" diye sorarsanız, sormakta haklısınız. O'nun değerini anlatabilmek için gelişigüzel bir sayı söylüyorum. Ama bugün, ölümünden on yıl sonra, adı pek anılmıyor, yada iki-üç yılda bir, bir yazı içinde adı şöyle bir geçiyor. Şair denilmeye bin tanık isteyen öyleleri de var ki... Hayır, susayım en iyisi. O'na gelince kimseden ses yok... Ne ölümünden sonra para bıraktı, ne uğraşacak kimsesi var ki, adına anma törenleri düzenlensin, ödüller konulsun, yarışmalar yapılsın. Ama ben bir Türk edebiyatı tarihi olduğuna ve olacağına inanıyorum. Unutulur mu? Sanmıyorum. Şimdilik kırkbeş milyonuz. Elbet aramızdan, değerbilir insanlar da çıkacak. Neden böyle koyu bir sessizliğe gömüldü? Salt adına törenler düzenlenmediği, yarışmalar yapılmadığı için değil. Daha yaşarken bile adından sözedilmezdi. Çünkü deliydi, darıltmadık, kırmadık, gücendirmedik, kavga etmedik bir arkadaşını, bir dostunu bırakmadı. Başka şairler, yazarlar, desteklenmek için zorlama arkadaşlıklar, yapay dostluklar, sahte çevreler kurarlarken, o kendisini gerçekten sevenleri bile kırmış, herkesi gücendirmiş, çevresini daralta daralta yoketmişti. Ölümünden sonra O'nun değerine bunca ilgisiz kalınmasının en büyük nedeni budur.

Biz Kuleli Askerî Lisesi'nde öğrenciyken, O'nun ününü taa Bursa'lardan duyardık. O, Bursa'da Işıklar Askerî Lisesi'nde öğrenciydi. O'na Napolyon derlerdi. Bizim asker okullarındaki öğrenciliğimizde Napolyon kahraman modelimizdi. Yaşamı acı yenilgilerle son bulmuşken, yine de her öğrenci Napolyon olmaya özenirdi. Çünkü, böyle bir özenle yetiştirilirdik nedense... Nasıl her yiğitin yüreğinde bir aslan yatarsa, her askerî okul öğrencisinin gönlünde de bir Napolyon yatardı. Napolyon gibi giyinip davranmaya özenilirdi. Parası olanlar, subayların giydiği barut rengi kaput kumaşından kendilerine kaput yaptırırlar, parası olmayanlar da okulun verdiği kaba tüylü gümüşi renkli kumaştan kaputları terziye bozdurarak, kendilerine kaput diktirirlerdi. Omuzlar geniş, bel de ince görünsün diye, kaputun iki omuzu, vatka konularak genişletilirdi. Bu kaputun yaka altı astarı da al kırmızı olacak. Bütün bunlar yasaktı, ama yine yapılırdı. Al kırmızı astarı görünecek biçimde kaputun yakasını kaldırıp, sağ elini de kaputun açık düğmelerinden geçirip göğsüne soktun mu, al işte sana bir Napolyon... Bir de şöyle dalgın uzaklara bakarsın, ordularını seyrediyormuş gibi... Galata'daki Yeni Dünya Fotoğrafhanesi'nde çekilmiş Kuleli'lerin resimlerinin çoğu işte bu pozdaydı.

Halıcıoğlu, Maltepe, Kuleli, Işıklar askerî liseleri, ayrıca Konya, Erzincan askerî ortaokulları... Bu okullarda bunca Napolyon vardı da, bunların arasından salt birinin adı Napolyon olarak yayılmış, ünü almış yürümüştü. Daha o zamandan delilikleri dillerde dolanırdı. Bütün asker okullarının öğrencileri O'nun sanını bilir, serüvenleri, anekdotları dilden dile dolanırdı.

Daha lisenin ilk sınıfındayken, yaka astarı al kırmızı, barut rengi kumaştan kaput giydiği yetmemiş, bir de ayağına rugan Napolyon çizmesi çekmiş. Bu da yetmiyor, Napolyon olması için, nerden bulursa bulur, Napolyon gibi ak donlu ata biner, Bursa'nın o tek anayolu olan Cumhuriyet caddesinde aşağı-yukarı gezermiş.

Üstüne anlatılanlar çok, biri şu: Kırda talim yapmakta olan bir takım bulmuş. Başlarında belki bir çavuş var... Napolyon, yaka astarı al kırmızı kaputu, rugan çizmesiyle at üstünde. Bir komut çekmiş:

— Takım! Uygun adıım, marş!..

Napolyon at üstünde önde, takım arkasında, rap rap rap... Kentin içinden geçip gidiyorlar. Takım, bir muhallebici dükkânı önüne gelince komut veriyor:

— Takım, dur!..

Sonra muhallebiciye sesleniyor:

— Erlere birer tabak dondurmalı muhallebi ver!

Erler muhallebileri yiyince takımı gönderiyor. Muhallebici parasını isteyince:

— Ne parası be! diyerek bir de adamı azarlıyor.

Işıklar Lisesi'nde başedemeyince, okulu değişirse belki aklı başına gelir diye, belki de başka bir nedenle, Kuleli Lisesi'ne gönderiyorlar. Biz dokuzuncu sınıftaydık. Duyduk ki, bizim liseye Bursa'dan Napolyon gelmiş. Napolyon'un yüzünü göremedik. Çünkü okula gelir gelmez tecrithane denilen okul cezaevine tıkmışlardı. Aman okulu karıştırır, öğrencileri birbirine katar diye O'nu aramıza salmamışlar. Dört gün kalmış tecrithanede, Kuleli yönetimi kabul etmeyip geri göndermiş Bursa'ya. İşte Napolyon, böyle bir Napolyon... Işıklar Lisesi'ni bitiremedi, alaya çıkarmışlar. Trakya'da askerliğini yapmış. Sonradan bana

söylediğine göre, revirlerde, hastanelerde geçirmiş askerlik günlerini ve hastanelerdeyken, Cumhurbaşkanı özel kalem müdürünün çevirdiği ve Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un da önsözünü yazıp devletin ikibin bastırdığı, Max Beer'in "Sosyalizm ve Sosyal Mücadele Tarihi" adlı kitabını okumuş. Kendisini yakından tanıdıktan sonra, bu kitabın bütününü okumuş olmasına inanamadım. Şurasından burasından okumuş olabilir. Kitap okumazdı. Sıkıntılı bir insan. Şaşılası bir şey ama, çok az kitap okuyan başka değerli şairler de gördüm.

Türk basın dünyası Babıali'ye bir göktaşı gibi düşmüştü. Çevrelerinde bulunduğu insanlar: Prof. Mustafa Şekip Tunç, Peyami Safa, Prof. Hilmi Ziya Ülken, Necip Fazıl ve daha anımsayamadıklarım.

Neyle yaşadı? Seviyle... Sevmekten başka bir işi olmadı bu dünyada dersem, doğruyu söylemiş olurum. Sevmek deyince, tam karşıtını da hesaba katmamız gerekir; sevmemek, kızmak... işte O'nun işi sevmek ve sevmemekti, kızmaktı.

Geçinmek için kısa sürelerle gazetelere takma adla yazılar yazdı, anaparasını başkalarına verdirterek, edebiyat ve sanat dergileri çıkardı. Ama bunlar esas işi değildi, ayrıntı ve önemsiz işlerdi; asıl işi sevmekle sevmemekti.

1944 yılında, adını çoktanberi duymakta olduğum Napolyon'u tanıdığım zaman artık O'na Napolyon demiyorlar, adının başına "deli" nitelemesini ekleyerek, adını söylüyorlardı. "Deli" O'nun küçükadı gibi olmuştu. Deliydi ve bir kızı deliler gibi değil, delicesine sevmekteydi. Sevmek dersem, öyle beribenzer sevmelerden değil, Kerem'in Aslı'yı, Mecnun'un Leyla'yı, Ferhat'ın Şirin'i sevmesi gibi, sevginin yoluna baş koymacasına, kendini bitirircesine, kendini öldürürcesine... Kızı çoktan beri seviyordu. Belki ilk zamanlar kız da O'nu sevmiş olabilir. Ben kızı hiç görmedim. Son zamanlarda o da göremiyordu sevdiği kızı. Göstermiyorlardı. Kızın zengin ailesi görüşmelerini yasaklamıştı. Belki kız da istemiyordu. İsteseydi, hiç O'ndan kaçar mıydı? O kız uğruna ne dayaklar yedi. Kızın arkasına düşmesin, kapılara gelmesin, yollarını beklemesin diye döğdürtmüşler. Kaç kez yüzü gözü mosmor olmuş görmüştüm O'nu. Dayaktan yılacaklardan değil... Sonunda kızı Paris'e kaçırmışlar. Galiba evlendirmişler de... Normal bir insan sevmek yada evlenmek isterse, önce onun maddî koşullarını hazırlayacak parayı kazanır; sonra ona göre sever ya da evlenir. O, önce sever, sonra sevgisinin gerektirdiği koşulları hazırlardı. Sevgilisi Paris'e gitmiş. O işsiz diye, parasız diye burda mı kalacak? Paris'e gitmekle kalmadı, bir yıla yakın zaman da orda yaşadı. Hergün gazetesi sahibi Faruk Gürtunca dostuydu. Sanki Hergün gazetesinin çok gereksinmesi varmış gibi o gazetenin Paris muhabiri oldu. Ordan gazeteye yazı yada haber gönderdi mi? Sanmıyorum. Gereği de yoktu ki... Napolyon'un Paris seferi tam bir fiyaskodur, bozgundur. Fransızcayı öğrenemediyse de Türkçeyi unutmadan döndü Paris'ten.

Cağaloğlu yokuşunda karşılaştık. O iniyor, ben çıkıyorum. O'nu görür görmez gülmeye başladım. Gerçekte durumu gülünç değil, üzünç vericiydi. Ama kendimi tutamadım ki... Bir yıl önce Paris'e giderken, kaşı kirpiği, saçı bıyığı yerli yerindeydi; oysa şimdi O'nu karşımda cascavlak görüyordum. Ne kaşı, ne kirpiği vardı. Tek tüy bulunmayan kafası ve yüzü kırmızımtırak bir büyük yumurta gibi. Paris'te sevdiği kız yüzünden öyle sıkıntılara düşmüş, öyle bunalımlar geçirmiş ki, bu yüzden hormonal dengesizlik ya da yetersizlik nedeniyle, saçları, kaşları, kirpikleri dökülmüş, ne kıl, ne tüy tüs kalmış... Sonraları İstanbul'da tüylenmeye başlayıp kaşı kirpiği çıktıysa da, bıyıkları tel teldi, saçları da hiç çıkmadı.

Dergi çıkarıp batırmaktan, arada sırada takma adla gazetelere yazı yazmaktan başka bir işi olmadı; yani belli ve belirli bir iş tutmadı, ama paraca sıkıntı da çekmedi. O'nun yaşam felsefesi şuydu:

"O bir şairdi. Toplumda haksız ve çok para kazanan bisürü değersiz insan vardı. Bu toplum O'nu beslemek ve yaşatmak zorundaydı. O gereksinimlerini söke söke alırdı."

Sorunu böyle koyunca, geçim zorluğu çekmesi olanakdışıydı.

Yaşadığımız bir olay, onun bu felsefesinin uygulamasıdır.

Askerlikte şapkasız gezilmediğinden, alışmışım şapkaya, sivile geçince bir fötr şapka almıştım. O şapkayı, vapur yolculuğunda, vapurun filesinde unuttum. Yıllar sonra bir şapka daha aldım. Kahverengi bir fötr. Bir gün bile giyemediğim için fiyatını da unutmuyorum, altı lira. İşsizdim, param da yok. Ne diye şapka alırım? Almışım işte... O akşam, şimdi bir banka şubesi olan Nisuaz pastanesindeydim. O da geldi.

— Ne güzel şapka! deyip masadaki şapkayı başına giydi.

Hiç param yoktu.

— Satayım sana... dedim.

— Kaça?

— Bugün altı liraya aldım.

— Tamam, alıyorum...

Şapka kafasında çıkıp gitti. Bikaç gün sonra parayı istediğimde,

— Senin saçların var, benim yok. O şapka senden çok bana gerekli... dedi.

Parayı alamadım. O'nun şapkaya gereksinmesi vardı. Nasıl, nerden olursa olsun, şapkayı alıp giyecekti.

Bu olay O'nu eksik anlatır. Tam olarak anlatmak için, şapka olayından onbeş yıl sonraki başka bir olayı anlatmayılım.

Kadıköy'den Karaköy'e gelirken vapurda buluştuk. Boynunda bir atkı vardı. Elimle tutup,

—Ne güzel! dedim.

—Beğendin mi? diye sordu.

—Güzel... dedim.

O akşam, elinde bir küçük paketle evimize geldi. Bana verdiği o küçük pakette, boynundaki atkının bir yenisi vardı. Hemen o gün gidip atkıyı aldığı yerden bir tıpkısını daha almış. Hâlâ saklarım o armağanını. Kullana kullana katlandığı yerden eprimiş olduğu için daha özenle kolluyorum.

Yine Nisuaz'da oturuyorum bir gece. Bir gün önceden beri yemek yememiştim. Geldi, yanıma oturdu. Bitikliğim belliydi ki,

—Neyin var? diye sordu.

—Hiç... dedim.

—Yemek yemedinse birlikte yiyelim hadi.

Huyunu bildiğim için,

—Ama bende para yok... dedim.

Bunu söylemek zorundaydım. Çünkü yemeği yedikten sonra, "Param yok, hadi paraları ver bakalım..." diyebilirdi.

—Bende var... dedi.

Ağacaminin köşesinden sapınca soldaki bir aşevine girdik. Çok kalabalıktı. İyice karnımızı doyurduk. Garson hesap pusulasını masaya bıraktı. O pusulayı aldı, kalktı, kapı dibindeki kasada oturan adama hesabı ödeyecek. Ama parayı vermeden, girip çıkanlar arasından sıyrılıp dışarı çıktı. Ya şimdi benden isterlerse? Garsonun biri arkamdan koşup da "Parayı vermediniz" derse... Öldüm öldüm dirildim... Dışarı çıktım ama, bitik. Baktım, köşede beni bekliyor. O'nun bir yapay, kesik kesik gülüşü vardı: He he he heee...

—Yahu, ne yaptın?

—Ne yapmışım..Karnın doydu ya, sen ona bak. Herifler dünyanın parasını kazanırken bir yazarla bir şair aç kalacak, ha?

O'nun yaşam anlayışı buydu.

O gün ben kimbilir nasıl olmuşum ki, bu olayı unutamamış, tam yirmi yıl sonra kendi evinde kalabalık bir yemekte kendiliğinden olayı anlatıp şöyle açıkladı:

—Benim o lokantada hesabım vardı; yemeği yer, parasını aydan aya öderdim. O akşamki yemekleri de benim hesabıma yazmışlardı. Aziz'in bundan haberi olmadığından parayı vermeden kaçtığımı sandı. He he he heee...

Yirmi yıl sonraki bu açıklamasına inanmamıştım.

İkinci Dünya Savaşı sonunun o Nisuaz geceleri, yoksulluğumuzun en dibe indiği zamanlardı. O günlerde kimse O'nunla İstiklâl Caddesi'nden geçmek istemezdi; salt İstiklâl Caddesi'nden değil, başka yerlerden de, ama en çok oradan... Diyelim, birlikte yürüyorsunuz. Karşıdan bir yada iki kadın geliyor. Yada önünüzden iki-üç kadın yürüyor. O kadınların yanında erkek de bulunabilir. O birden elini daldırıp kadınların göğüslerini sıkabilirdi, yada arkalarından elini bacak aralarına dek sokabilirdi. Sıkabilirdi, sokabilirdi ne demek, sıkardı ve sokardı, çimdiklerdi. Çocuk değil, delikanlı değil, ayaktakımı değil, aydın, değerli bir şair. Yanındaki insanın bu rezilliğe dayanması zor. Kadınlar bağırır, yada yanlarındaki erkek söylenirse, o kendine özgü yapay gülüşüyle gülerdi: Hee heee...

Çok soğuk bir kış gecesi, Nisuaz'dan gece birde, ikide çıkmış, evlerimize birlikte yayan gitmiştik. O'nun evi Saraçhanebaşı'nda bir yerlerde olacaktı ki, orda benden ayrılırdı; ben de Laleli'ye evime giderdim. Beyoğlu'ndan Beyazıt'a yayan kaç saat sürerdi, bilmiyorum. Zevk için değil, paramız olmadığından yayan giderdik. Bir gece yine birlikteydik. Atatürk Köprüsü'nden geçiyorduk. Gerçekten çok merak ettiğim için, kadınlara neden böyle kaba davrandığını, bundan nasıl bir beğeni duyduğunu sordum. Bisüre sustu. Sonra durdu, kendince açıklamada bulundu. Söylediklerini bunca yıl sonra sözcük sözcük iletemem, ama anlattığı, anlam olarak şuydu:

"Ben Babıâli'ye geldiğim zaman, uzaktan adlarını duyduğum, yazılarını hayranlıkla okuduğum bitakım insanları —bunların adlarını bir bir saymıştı— çok büyük, yüce insanlar sanıyordum. Sonra bir de aralarına girdim, kendilerini yakından tanıdım ki, peygamber sandığım bu adamlar bir bok değillermiş. Bütün dünyam yıkıldı, değer yargılarım allakbullak oldu."

Açıklamasının özeti işte buydu. Hiçbişeyi kutsal tanımayınca, o kaba davranışları da özellikle yapıyor, kutsal sanılan bütün değer yargılarını hiçe saymak için, alay etmek için herşeyle...

Yürüdük gittik evlerimize.

Yüzyüze gelmeden önce ulu kişiler sandığı insanları yakından tanıyınca, onların kofluğunu görüp kalıplaşmış değer yargılarını hiçe saydığını söylüyordu ama, şu da bir gerçek ki, kültür diye her ne öğrenmişse, o insanların evlerinde, çevrelerinde, toplantılarında —kulaktan dolma da olsa— öğrenmişti; o ortam O'nun okulu olmuştu.

Açıklamasını bu biçimde yaptığı o tür davranışlarını sonraları bırakmıştı. Belki bunlar, o döneminin delilikleriydi.

Yine bir gece birlikte evlerimize dönerken, yaşlılık günlerimizi konuşuyorduk. Benim gelecek için hiçbir güvencem yoktu; ne gelecek için, ne de o gün için... O, babadan kalma Bursa'da bir evi olduğunu söyledi. Çok para ediyormuş, ama satmıyormuş, satmayacakmış da... Ev, evli kızkardeşiyle O'nunmuş. O evi, geleceğinin güvencesi sayıyordu. Çok yaşlılığında, hastalığında, çalışamaz olduğunda o evi satacaktı.

Bigün gündüz geldi Nisuaz'a. Masada başkaları da vardı. Yüksek sesle bir şiir okudu. Sonradan çok ünlenen şiir: Mehmetçik Memet... Güzel de okuyordu. Heceleri söyleyiş biçiminden, bir tirenin gidişini duyar gibi oluyordunuz. Bu şiiri o denli çok yerde, o denli

çok okudu ki, çok kişi O'nun ağzından bu şiiri ezberledi. ama şiir yayımlanmadı. Epiy zaman sonra bu şiirin Nazım Hikmet'in olduğu ortaya çıktı. Nazım Hikmet'in yayımlanmamış şiirini nasıl ezberine almıştı?

Kavgadan korkmazdı; sonunun ne olacağını düşünmeden kavga eder, kendisi de kavga çıkarırdı. Buna karşılık, polisten, savcıdan, mahkemeden, soruşturmadan çok korkardı. Bu yüzden siyasal hiçbir savaşıma girmedi. Bunca korkusuna karşın Nâzım Hikmet'e çok büyük hayranlığı olduğundan Bursa'ya bir gidişinde cezaevine gidip Nâzım Hikmet'i ziyaret ediyor. Nâzım o şiirini okuyor. Nâzım'ın bir okumasıyla siiri hemen orada ezberine alıyor. İstanbul'a gelene dek şiiri tekrarlayıp duruyor.

Böyle anlatmıştı o olayı. Neden kendi şiiri diye okumuş olduğunu sorduğumda yanıtı şuydu:

—Amacım, şiirin yayılmasıydı. Nâzım'ın olduğunu söylesem, korkudan kimse şiiri dinlemezdi bile...

Evet, gerçekten de korkunun kol gezdiği dönemlerdi.

Öyle sanırım ki, Nâzım'ın şiirini kendine maletmek istememişti. Asıl korkan kendisiydi. Şiirin Nâzım Hikmet'in olduğunu söylemekten korkmuştu. Ayrıca, bir okunuşta şiiri belleğine geçirmiş olduğundan, şiirin kimi yeri yanlış kalmıştı belleğinde.

Korkaktı dedim, hele hapse girmekten çok korkardı. Emniyet Müdürlüğü'ndeki hücrelerden birinde bisüre tutulup bırakılmıştım. Beni gördüğünde gözlerini dehşetle açarak,

—Nasıl dayanıyorsun, ben olsam deliririm be... diye haykırmıştı.

—Sen zaten deli değil misin? diye şaka etmiştim.

—Şimdiki gibi değil... Beni hücreye kapasalar çıldırırım, o zaman herkes anlar delirdiğimi... demişti.

Evet, O'nu o daracık karanlık yere kapasalar, gerçekten de çıldırırdı.

Şiir kitabını kendisi çıkarır, sonra bütün arkadaşlarına, tanıdıklarına, dostlarına salma salardı. Çok geniş bir çevresi vardı. Diyelim üst fiyatı iki lira olan kitabını —kimi kitabının üstünde fiyat basılı olmazdı— tanıdıklarına, onların varlıklarına göre, elli liraya, yüz liraya, hatta beşyüz liraya satardı; satardı demek doğru değil, bu parayı onlardan alırdı. Bu davranışı, yaşam anlayışına uygundu.

Hem içerik, hem biçim bakımından güzel dergiler çıkardı, ama hiçbiri iz bırakmadı. Çünkü, amacı, bir sanat meraklısı zenginin koyduğu anaparayla dergi çıkararak kendi geçimini de sağlamak olduğundan, çıkardığı dergiler uzun yaşamlı olmuyordu. O dergiler, belli bir akımın yolunda yada belli bir kuşağın sözcüsü de olmamıştı. O denli çok dergi çıkarmıştır ki, bunları saptamak zordur. Başkasının parasıyla dergi çıkarıyordu denilince, başkasının parasını yediği anlaşılmamalıdır. Aldığı para, emeğinin karşılığı bile değildi gerçekte. Türkiye'nin o günkü ortamında o güzelim dergiler çok satmıyorsa, bunun sorumlusu O değildi. Dergilerine ilân almanın yollarını da bulurdu. Dergi çıksın diye para koyanlara, bir derginin sahibi olmak onuru yetiyordu. Böylece sanat çevresine giriyor, sanat insanlarıyla tanışıyorlardı.

"Bir Sürgünün Anıları" adlı kitabımda sözünü ettiğim "Müvellit Tabib"in koyduğu parayla Bursa'da Nilüfer adlı bir dergi çıkarmıştı; örneğin o hekim bu dergiyi çıkarmış olmakla övünürdü.

Çok darda kalırsa Alaettin'e gider, ondan para alırdı. Alaettin bir başka güzel deliydi. Ne çok kişiye, özellikle sanatçılara yardım etmiş, iyilik yapmıştır.

1960 yılından sonra Napolyon'la daha da yakınlaştık. Moda'daki evinde haftada bir şölenler verip dostlarıyla birlikte olmayı pek severdi. Bu yemekli toplantılara birbirlerini sevenleri çağırmaya özen gösterirdi. Evindeki bu toplantılardan birinde yalnızlığının acısını öylesine somutlaştırmıştı ki, hiç unutamıyorum: Apartıman dairesinin kapısını açarken, kilitte dönen anahtarın çıkardığı ses... Sonra insansız eve girişi ve o boş evde kendisiyle ilk konuşan, ayaklarının altında gıcırdayan döşeme tahtaları... Elektrik düğmesi çevirdiğinde çıkan o çıt sesinin sonsuz yalnızlığında yankılanarak büyüyüp uzaması...

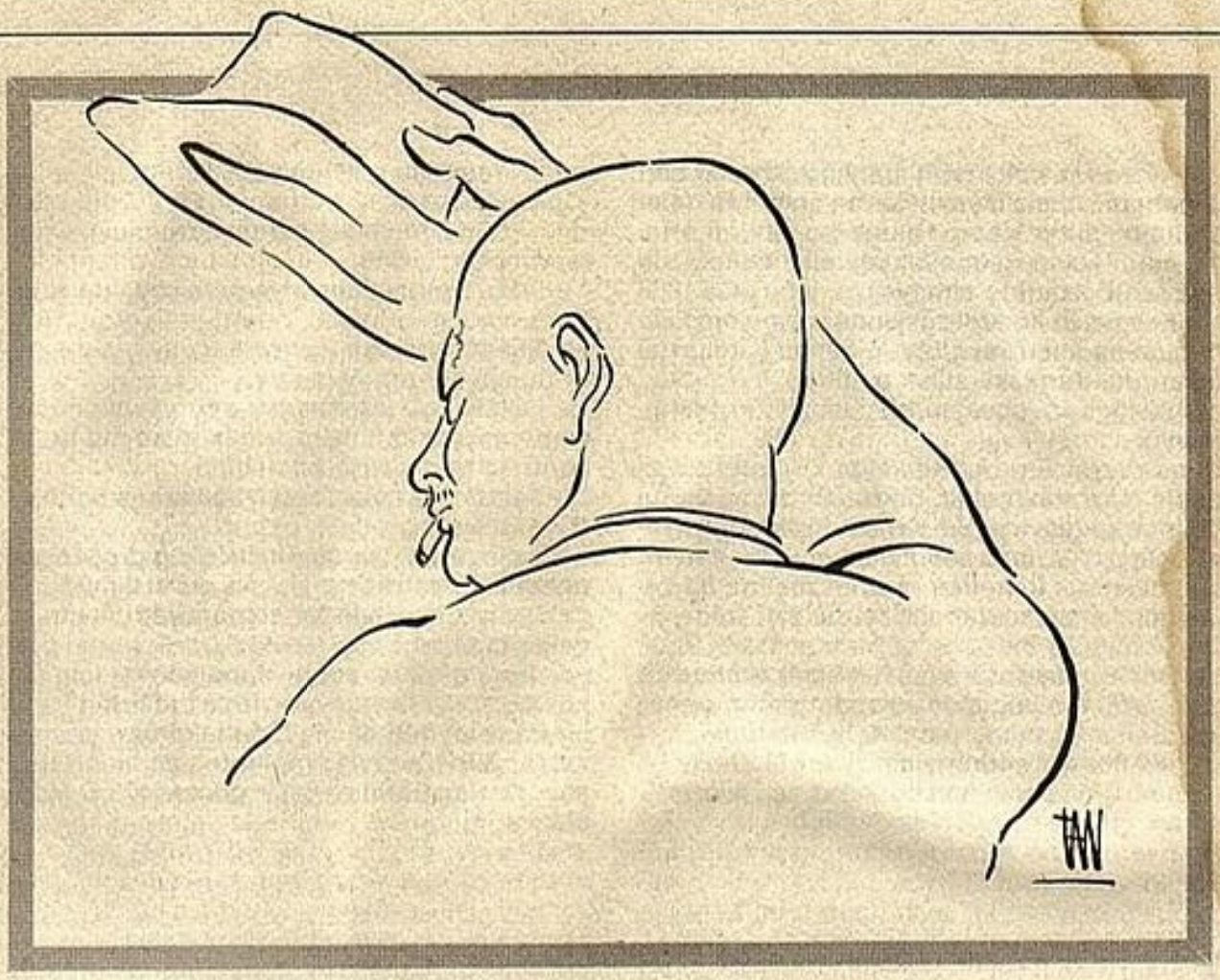
Demek, yalnızlıktan acı duyuyordu. Oysa o sırada kendisini büyük bir özveriyle seven, bütün dayanılmaz tersliklerine uysallıkla katlanan, varlığının ilk olan her duygusunu, herşeyini O'na sunmuş bir kadın vardı yaşamında. Günün birinde bu hanımla ilişkisini bıçakla keser gibi kesivermişti. Hanımın yandaşı olarak ayrılmanın nedenini sorduğumda,

—Kendisine söylettim be!.. diye haykırmıştı.

Sevgilisi olan o kadının kendisine ihanet ettiği kanısındaydı.

Kimi işlerinde yardımcı olmam için aracılığımı isterdi. O'na bir yardımım olur umuduyla, hiç sevmediğim insanlarla tanışıyor, onların evlerine gidiyor, onlara zamanımı veriyordum. Ne türlü, ne şaşılası insanlarla beni tanıştırmıştı. Hem de en uygunsuz zamanda gelir yada telefon ederdi, beni bitakım evlere götürür, bitakım insanlarla tanıştırırdı.

Çıkarmakta olduğu bir derginin anaparasını vermiş olan zengin bir hanımın evine, o hanımın çağrılısı olarak eşimle birlikte beni götürmüştü. O sıkıcı geceden belleğimde salt Falih Rıfkı Atay'ın oğlu kalmış hayal meyal. Bu konukseverliğe bizim de karşılık vermemiz gerekiyordu. Biz de o hanımla eşini evimize yemeğe çağırmıştık. O gece başka konuklarımız da vardı. Bütün konuklardan sonra O, bir arkadaşla geldi. Onlar gelir gelmez de, bizim evde yumruklu tekmeli bir kavgadır başladı. Hâlâ o kavganın nedenini bilmiyorum. Tabaklar, cıgara tablaları havada uçuşuyordu, camlar kı-

rılıyordu. Nedir, neyin nesidir, anlayamadık gitti. Evimizden ilk kaçan o zengin hanımla eşi olmuş, ben görmedim. Çünkü kavgacıları ayırıyordum.Giderken bir de güzel aşağılamış bizi. Öbürleri de gitti. Kavgacılardan biri, bizi ilgilendirmeyen bir konu üstüne bizim evde kavga ettikleri için özür dilemek inceliğini de gösterdi. Hepsi gitti. Donanmış soframızda biz bize kaldık.

Yine bir gece telefon etti. Falanca evdeymiş. Evsahipleri, ille de benimle görüşmek istiyorlarmış. Arabayla gelip alacaklarmış. Olmaz demenin yararı yok, üsteliyor. Belli ki, o insanlarla bir ilişkisi, onlardan bir çıkarı olacak... Ayrıca yüzüm yumuşak, hayırdemesini bilmeyen insanım... Gelip arabayla aldılar. Eşimle gittiğimiz evin sahibi avukat. Bir şaşılası ev, bir şaşılası aile...

İki-üç hafta sonra o avukatla vapurda karşılaştık. Adam bana öğütler vermeye kalkmaz mı: "Gittiğiniz yol yanlış... Yanlış yoldasınız beyfendi..."

Zengin bir tüccar, Napolyon'a para verip bir dergi çıkarttıracak.Ama bir koşulu varmış. O dergide ben de yazarsaymışım işe girişecekmiş. Salt dergi çıkabilsin diye peki dedim. Bu ilişkiyle o tüccar bizi bir kulübe çağırdı. Zekeriya Sertel'in Moda'daki eski evini kiracıları kulüp yapmışlardı. Tüccar arabasına aldı, eşimle beni o kulübe götürdü. Koltuklardayız. İçkiler, çerezler ortadaki alçak bir masada. Konuşma sırasında tüccar, Napolyon'u küçümseyen bir şaka yaptı. Napolyon'un tel tel bıyıkları seğirmeye başladı. Dudaklarından eksilmeyen cigarasını dişleri arasında ezip duruyordu. Yüzünün kırmızımtırak rengi yeşil-sarıya dönmüştü. Anladım, bir fırtına kopacak... Havayı yumşatmak için sözde nükteler yapıyordum. O hiç konuşmuyor, dişlerini gıcırdatarak cigarasını eziyordu. Adamın şakasının üstünden belki on dakika geçmişti ki, oturduğu yerden birden nasıl bir tekme savurduysa, adamın altındaki kısa ayaklı koltuğun kaymasıyla, adam sırtüstü düştü, ayakları havaya geldi. Ortadaki masa alabora oldu.

Kalkan tüccar efendilik gösterip biriki sözcükle yetindi.

Biz de kalkıp evimize yollandık. Elbet o dergi de çıkamadı.

Bildiğim, hiç sevgisiz kalmamıştı. Hele bir hanımı sevmişti ki, hani o uğruna saçının sakalının, kaşının kirpiğinin döküldüğü kızı sevdiği gibi... Tanıdım o hanımı, saygı duymuşumdur.

Bilmediğim bir nedenle bu hanımla araları açıldı. Hanım, başka bir yazarla arkadaşlık kurdu; o da sevdiğim bir yazardı.

Benimle darılması da işte bu yüzdendir. Suçum neymiş? O hanımın arkadaşının dostum olması...

O günlerde radyoda bir oyunum oynandı. Radyo oyunumun kahramanı, kendini şair sanan bir zavallı. Kendisi dinlememiş, radyodan dinleyenler anlatmışlar konusunu. Kendisini yazdığımı sanmış. Bu yüzden bana da dargın...

Bir akşam üzeri Ankara caddesinden iniyordum. Remzi Kitabevinin önünde O'nu gördüm. Selam verdim.

— Kavga etmediğin, darılmadığın bir ben kalmıştım, bana da darıldın en sonunda... Darılıp darılmamak senin bileceğin şey, ama sana şunu söyleyeyim: Seninle alay etmek için yazdığımı sandığın o radyo oyununu taaa 1953 yılında Paşakapısı cezaevinde yazmıştım ki, o zaman ne senin sevdiğin o hanım vardı ortalarda, ne de öteki... Çok ayıp!

(O radyo oyununun adı:"Boşan Zincirlerinden")

Cigarası yine dudaklarında. Biyandan cıgaranın dumanını çeker, biyandan da cıgaranın ağzındaki ucunu çiğneyerek, kızılderililer gibi, ıslanan tütünün suyunu emerdi. Bu yüzden dudaklarının kenarları tütünle tükürüğün karışımından sarımsı köpüklenirdi. Salt yolda, dışarda değil, evinde bile, ağzında acılaşan tütün tellerini nereye olursa olsun sesli sesli tükürüverirdi. Kimileyin de ağzında ıslanmış olan cıgaranın ucunu koparıp yere fırlatırdı.

Sözlerim üzerine yine öyle güldü: He he heee... O gülüşü, bana ilk olarak yapay gelmemişti. Açıklamamdan sevinmişti:

— Yaa, öyle mi? dedi.

— Öyle...

— Sen benim dostumsan O'nun evine gitmeyecektin... dedi.

— Evet sen dostumsun, ama O da dostum...

Birlikte yokuşu indik.

Bir daha görüşemedik.

Evinde kalp durmasından ölmüş. Yalnızbaşına, yapayalnız... Üç gün öylece kalmış, öldüğünü üç gün kimse bilmemiş.

Altmış yaşında öldü. Yaşıttık. Şimdi ben O'ndan on yaş büyük oldum.

Yaşlı, kimsesiz, hasta günlerinde güvence olsun diye satmadığı evi ne oldu, kimbilir...

Bir olanak bulduğumda, elime ilk fırsat geçtiğinde bir sevgi ve arkadaşlık borcu olarak, hem de Türk edebiyatına hizmet için O'nun bütün şiir kitaplarını "Bütün Şiirleri" adlı bir ciltte derlemek istiyorum. Yoksa, unutulmayacak değerdeki Napolyon, görkemli deli şair, bu değerbilmez ortamda unutulup gidecek.

Sevi Yollarında Bir Tutkun

CARP Okulu'nu bitirmişiz. Yıl 1937. "Askerî Fen Tatbikat Okulu"nda teğmen rütbesiyle iki yıldır öğrenciyiz. Bizden önceki sınıftan muhabere teğmeni Ş. ile yakınlığımız, ikimizin de spora olan ilgimizden doğdu. Ş. benim gibi değil, uzun boylu, yakışıklı bir delikanlı, üstelik hep güleç yüzlü. Gülümseyen yüz herkese yaraşır, ama O'na daha bir yaraşırdı. Bir olay, bir söz nedeniyle değil, O'nun yüzü kendiliğinden güleçti. Öyle sanırım ki, uyurken de yüzü hafifçe gülümsüyor olmalıydı. İyi giyinirdi. Giydiğini kendine yakıştıranlardandı. Aynı sınıfta olmadığımızdan çalışkan bir öğrenci olup olmadığını bilmiyorum, ama izlenimime göre pek öyle çalışkan, derslere ilgi duyan bir öğrenci değildi. Kimseyle sıkıfıkı olmaz, arkadaşlarıyla arasında bir aralık bırakırdı. Her zaman gülümseyen yüzüne karşın, yine de sinirli bir insan olduğunu sanıyorum. Çünkü gülümseyişi bir nedene dayanmayan, belki de bir sinirsel kas gerilimiydi. Vücut güzelliğine önem verirdi. İnce beli, geniş omuzları, üçgen göğsüyle övünür gibiydi. Özellikle voleybolde küt dedikleri top inişleri pek ünlüydü.

Okulu bitirip askerî birliklere dağıldı bizden önceki sınıfın öğrencileri. Ertesi yıl da biz birliklere verildik. Sekiz yıl sonra ben askerlikten ayrıldım.

Bigün Ş.'yi Aksaray'da gördüm. O da sivil giyinmişti. Sanki uzaklaşmış birisine yada hemen kalkmak üzere olan bir taşıta yetişmek istermişcesine hızlı hızlı gidiyordu. Bisüre arkasından gittimse de yetişemedim. O'na yetişebilmem için koşmam gerekiyordu. Arkasından baktım, aynı hız temposuyla yürüyüp uzaklaştı.

Yine o gün öğleden sonra Ş.'yi Taksim alanında gördüm. Bu kez ters yöne, Tünel'e doğru, yine o geç kaldığı bir yere yetişme telâşı içinde hızla yürümekteydi.

O günden sonra Ş.'yi yıllarca İstanbul caddelerinde pekçok kez gördüm. Aynı gün İstan-

bul'un üç yerinde, örneğin sabahleyin Beyazıt'ta, öğleden sonra Şişli'de, akşamüzeri Aksaray'da gördüğüm olurdu.

Yine öyle hep iyi giyimliydi. Spor giyiniyordu. Yaşlanıyordu ama, hâlâ yakışıklıydı. Her gördüğümde, ilk gördüğümde olduğu gibi bir yere, kalkmak üzere olan bir taşıta, öndeki birine yetişmek istercesine, uzun uzun adımlarla, hızlı hızlı gitmekteydi.

Teğmenliğimizdeki spora düşkünlüğünü anımsayıp, sağlığını ve vücut biçimini korumak için yollarda uzun yürüyüşler yaptığını düşündüm, yürüme de bir spor... Ama sıcakta, soğukta, günün her saatinde, görev yaparmış gibi bir insanın sabahtan akşama dek hızla yürümesi, spor için bile olsa pek doğal sayılmazdı. Öyle hızlı ve tutkulu yürürdü ki, iki-üç sözcük konuşabilmek için bile O'nu durdurmak bana olanaksızmış gibi geldiğinden, yollarda gördüğümde kendisiyle konuşmak girişiminde hiç bulunmadım. Yirmi yıl boyunca, belki de daha uzun zaman O'nu hep böyle yollarda koşuşturururken gördüm. En seyrek, ayda bir-iki kez görüyordum. Kent merkezinin uzaklarında, dolaylarında hiç görmedim; hep anayollarda, merkez yerlerde dolaşır —dolaşır değil— durmadan hızla yürürdü.

Ş.'nin neden böyle İstanbul anayollarında taban teptiğini, çok sonraları ortaklaşa bir tanıdığımızdan öğrendim. Ş. teğmen olarak daha Askerî Fen Tatbikat Okulu öğrencisiyken bir kızı sevmiş. Okul Harbiye'deydi. Kızın evi de oralarda bir yerde... Bu olayı o zaman ben de azçok biliyordum. Ama bu sevginin ayrıntılarını bilen yoktu. Kız da Ş.'yi seviyor muydu, yoksa tek yanlı bir sevgi miydi? Bilmiyoruz. Büyük burjuva ailenin kızı olmalıydı.

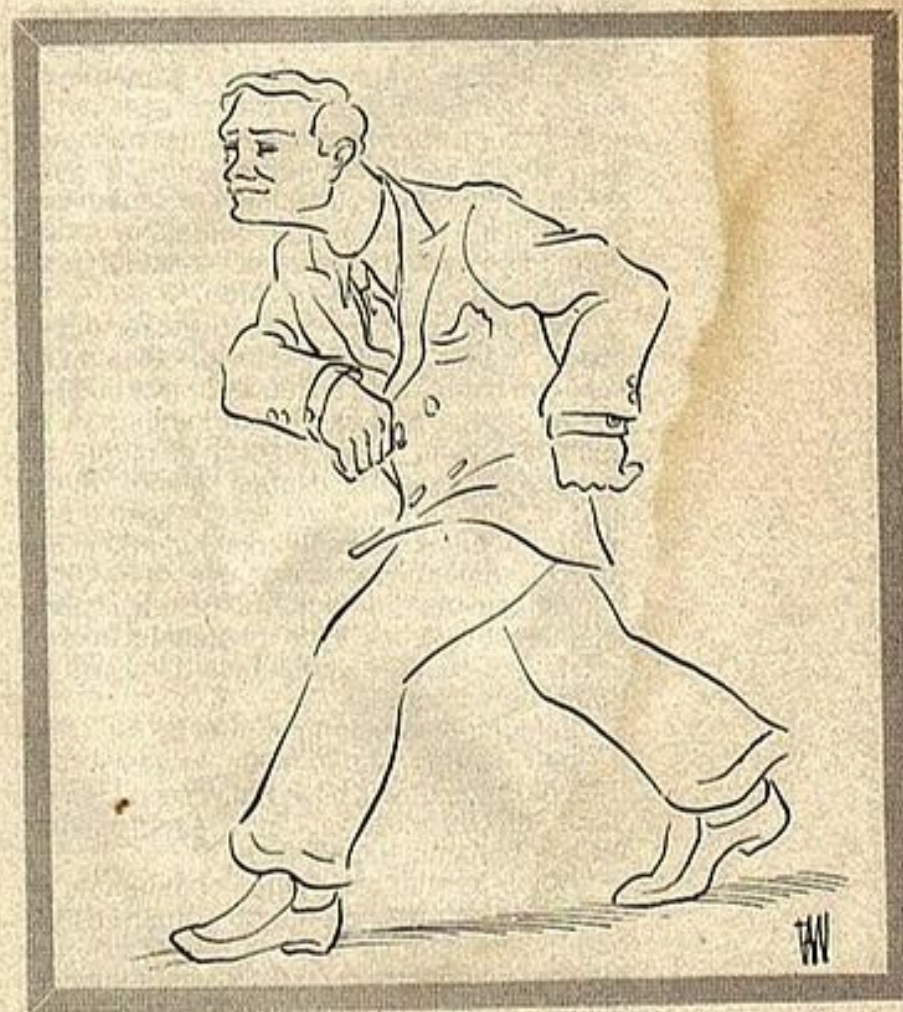
Büyük burjuva aileleri, kızlarını oğullarını, sermaye elden kaçmasın kaygısıyla, kendi sınıflarından biriyle evlendirmek isterler. Bir büyük burjuva yıllar yılı sınırdan sınıra dolaşacak, köy-kasaba dolanıp görev yapacak bir dargelirli —kendilerine göre— bir subayla kızını evlendirmek istemez genellikle. General, büyük komutan olacakları umulan damatlar elbet ayraldır. Kendi açılarından haksız da sayılmazlar. Büyük sınıf ayrılığı olanların evliliği çoğunlukla mutluluk getirmiyor.

Sevdiği kızı Ş.'ye vermezler, yada kız Ş. ile evlenmek istemez. Bu ayrıntıyı da bilemiyoruz. Bildiğimiz, Ş. ile sevdiği kızın evlenemedikleridir. Büyük sevi tutkusunun önüne dikilen engeller, Ş.'nin ruhsal dengesini sağlayan supapları atmasına neden olur. Dünyası kararır. Ama umudunu hiç kesmez. Hergün mü hergün, yaz demeden kış demeden, sabah erkenden geceyarılarına dek, eski İstanbul yakasındaki kendi evinden Nişantaşı dolaylarındaki sevdiği kızın evine dek gider gelir. Bu gidiş-gelişlerinde yürüme hızı hergün biraz daha artar.

Sevdiği kızı sanki alıp kaçıracaklarmış da o da yetişip kurtarmaya gidiyormuş gibi yürür. Böyle hızlı hızlı gidişi, belki sevdiği kızı görmek içindir. Gözü sevgilisinden başkasını, dünyayı görmez. O'nun için artık ne askerlik, ne görev, ne birlik, ne rütbe vardır. Varsa yoksa o kız... Sonunda uzmanlarca muayene edilir; ruhsal durumu nedeniyle askerlik yapamayacağı anlaşılır, malûl aylığıyla ordudan çıkarılır. Artık özgürdür, büsbütün kendini yollara verir. Göreve gidercesine her sabah erkenden evinden çıkar, geceye dek yolları teper ki ne tepme.

Sonraları sevdiği kızı da o eski evinde göremez olur. Bu tebelleşten kurtulmak için başka eve mi taşınmışlar, başka ile mi gitmişler, yoksa kız evlenip gitmiş midir; burası belli değil. Ş. sevdiği kızı bigün göreceği umudunu hiç yitirmez, nasıl olsa O'nu bir yerlerde görecektir. Sevgilisinin geçebileceğini sandığı İstanbul yollarında yürür durur. Ne denli çabuk, ne denli hızlı yürürse, sevdiği kızla karşılaşmak olasılığı da o denli çok. Yürür de yürür.

O'nu böyle yürürken yıllarca gördüm. Son on-onbeş yıldır göremez oldum. Yine yürümekte olsaydı, O'nu bu İstanbul caddelerinden bi-

rinde kesinlikle görürdüm. Zavallı Ş...

Ek: Ş.'ye değgin bu yazıyı yazdıktan ikibuçuk yıl sonra yine O'nun için günceme şunları yazmıştım:

"Bu sabah, gece kaldığım Büyük Londra Oteli'nden çıktım.Saat 8.30'du.Yürüyerek radyoevine gidiyordum. Istiklâl Caddesi'nde Ş.'yi gördüm. Yine öyle, yıllarca önceki gibi, bir yere yada birine yetişmek istercesine hızlı hızlı yürüyordu. Giysisi eskiydi. O yakışıklı Ş. çirkinleşmiş, öyle yaşlanmış ki... Bisüre yolda durup arkasından baktım. Yüreğim burkuldu.

Dayak ve Kösnüllük

BİRBİRİYLE ilişkisi olmayan biçok değişik iş kurmuş, başarmış, yada başarmış gibi görünmüş, sonunda kurduğu her işi batırmıştır. Becerikli olduğuna hiç kuşku yok, ama zeki olduğu söylenemez. En sonunda filimciliğe yönelmiş ve filimcilikte tuttunmuştur.

Filimciliğe yeni başladığı günlerdeydi. Ruhsal bunalıma girdi, ,'a da böyle bir sanıya kapıldı. Bu türlü ruhsal bunalımlar bana hep tuzu kuru insanların şımarıklıkları gibi gelir. Neydi O'nun ruhsal bunalımı? Karısından başka kadınlarla cinsel ilişkide bulunamıyormuş. Filimciliğe başladığına göre, bu ruhsal bunalımdan kurtulması gerekiyordu.

Eskiden erkeklerin cınsel güçsüzlüğüne "bağlı" derlerdi. Büyü yaparak erkeklerin erkekliğini bağlarlardı. Bütün kadınlara bağlı erkekler olduğu gibi salt kendi karısına ya da belirli bir kadına "bağlı" erkekler de olurdu; büyü buna göre yapılırdı. Nefesi keskin "nüfuzu keskin" hocalar, büyü yaparak, erkekleri bağlıyorlardı. Erkekliği bağlı erkekler, erkekliklerinin çözülmesi için, başka büyücülere gider, dünyanın parasını yedirirlerdi. Bu büyü işleriyle, erkeği bağlamak, yada bağlanmış erkeğin erkekliğini çözdürmek işleriyle daha çok kadınlar uğraşırlardı.

Eskiden büyücülerin yaptığı bu işi, şimdi psikiatr denilen uzman hekimler yapıyor. Elbet arada çok büyük bir ayrım var; eskiden büyücülerin çok ucuza yaptığı işi, şimdi psikiatrlar çok pahalıya yapıyorlar.

Büyük kentler salt delileri çoğaltmadı, aynı oranda deli hekimlerini de çoğalttı. Büyücülük yasaklanınca, bilimsel büyücü demek olan psikiatrlar ortaya çıktı. Federal Almanya'nın bir kentinde tanıdığım bir hanım, o kentin ünlü bir psikiatrından randevu alabilmek için onbeş gün beklemiş, onbeş gün sonraki randevusunda hekim muayenesi için ancak sekiz ay sonrasına gün verilebilmişti.

Anlatacağım filimci, karısından başka kadınlarla cinsel ilişki kuramama hastalığına yakalanınca bir ünlü ruh hekimine gitmişti. Hekim, bikaç psikanalizden sonra, neden eşinden başkasıyla cinsel ilişkide bulunmadığını anlamış. Filimci hekimin bu keşfini büyük bir hayranlıkla karşılamıştı. "Nasıl da bildi yahu..." deyip duruyordu. Siz de merak ediyorsunuzdur sanırım, bu adamın neden harama uçkur çözemediğini.

Her psikanaliz seansında hekim O'na, anılarını, geçmişini, çocukluğunu anlattırıyormuş. Anlatırken anlatırken, yakalayıvermiş, filimcinin cinsel başarısızlığının nedenini. Filimci çocukluğunda, anasıyla babasının cinsel ilişkide bulunmalarını bikez ayrıntılarıyla seyretmişmiş. Böylece, babasını neden sevmediği de anlaşılmış. Bu seyir olayı yüzünden, çocukluğu ve gençliği, babasının egemenliği altında ezilmiş.

Böyle bir olayı seyretmiş olmak, baba düşmanlığı yaratıyorsa, ailelerinin pekçoğu tek odalı gecekondularda, evlerde, kulübelerde yaşayan Türkiye'de babasını seven oğlan çocuğu bulmak pek zordur.

Filimcinin böyle bir çocukluk anısından ötürü, nasıl olup da salt nikâhlı eşiyle ilişki kurup da, başka kadınlara erkekliğinin "bağlı" olduğunu anlamamıştım ama, elbet bunun da bir bilimsel açıklaması vardı.

Filimcinin tedavi edilip edilmediğini bilmiyorum. Ama bana o zamanlar, karşısında cinsel güçsüz kaldığı kadını, içinden döğmek isteği geçirdiğini söylemişti. Döğmek isteği duymuş, ama döğememiş.

Başka birini tanıyorum, ünlü ve gerçekten değerli bir tiyatro oyuncusudur; O bu döğmek isteğini içinde duymakla kalmamış, cinsel

güçsüzlüğünü kol gücüyle gidermek için sevdiği kadını sıksık döğmüştür. Sevdiği kadın da, o dönemin en ünlü tiyatro oyuncusuydu. O güzel kadını neden döğdüğünü biliyordu. O da tedavi için bir psikiatra başvurmuştu.

Aynı nedenle kadın döğen birini daha tanıyorum. Bu, benim mucize saydığım insanlardandır. Klasik bir öğrenimden geçmemiş, ilkokuldan sonra öğrenim görmemiş, ama kendi kendilerini yetiştirerek, aydın düzeye yükselmiş insanlar benim için mucizedirler. Bu işte böyle bir mucize adamdı. Doğu Anadolu'muzdan yoksul bir köy çocuğu... Belli bir işi, bir uğraşı yoktu, ama taştan ekmeğini çıkaran insanlardandı. En zor koşullarda bile, hiç yoktan bir iş kurar, kazanır, çevresindekilere, yakınlarına da yardım ederdi. Doğrusu bu işler her zaman, yasal işler olmazdı. Örneğin, çok satılan bir soğukalgınlığı ilacının sahtesini bir Yahudiyle birlikte yaptırıp piyasaya sürmüştü. Biraz daha açıklamak gerekirse, daha önceden bu işi yapan Yahudi'ye gözdağı vererek, havadan Yahudinin ortağı olmuştu.

Uzun boylu, iri ve yakışıklıydı. Kalın ve tok sesi vardı. İyi giyinmesini severdi. Çok okurdu. O'nunla konuşan, tartışan bir aydın, O'nun klasik öğrenimden geçmemiş olduğunu anlayamazdı. Ben O'nu biçok fakülte bitirmişlerden üstün görürdüm. Bütün bu iyi, olumlu yanlarına karşılık, dayanılmaz, çekilmez bir yanı vardı: alınganlık... Aşağılık duygusundan kaynaklanan alınganlığı yüzünden hırçın, saldırgan ve ataktı. Bu yüzden O'nunla sürekli geçinmek olanaksızdı.

Hep "di'li geçmiş"le anlatıyorum; çünkü o altın yürekli yiğit insan yok artık, çok gençken öldü.

Yaşamında kız arkadaşı olmadığını biliyorum ve kadınla ilişkisi olduğunu da sanmıyorum.

İşlerinin çok iyi gittiği, küçük bir fabrika da kurduğu dönemde, Saraçhanebaşı'nda iki katlı bir evin alt katını kiralamıştı. Ev sahibi üst katta oturuyordu. Ev sahibinin, üniversite öğrencisi olan güzel bir kızı vardı. Birbirlerini sevdiler. Bugün yarın nişanlanacaklar diye bekleniyordu. Evlilik için de hazırlanıyordu. Bir de ne duyalım, kızı sabah-akşam döğüyormuş. Kızı neden döğdüğünü bize açıklayacak bir psikiatr yok, ama bana öyle gelmiştir ki, yaşamına hiç kadın girmemiş olan o genç adam, cinsel gücünü isbat edemeyince, güçsüzlüğünü örterek gidermek için kızı döğüyordu. Hele bir kezinde kızı öyle döğmüştü ki, kız hastanelik, kendisi de karakolluk olmuştu. Sonunda da evden taşınmak zorunda kaldı. İşleri hergün daha iyiye gitti. Büyük zenginliğin kapısından girmek üzereyken o amansız hastalığa yakalanıp öldü. Benim bilebildiğim, yaşamındaki ilk ve son tek sevi, dayak attığı işte o üniversiteli kızdı.

Türkçede de, başka dillerde de, hem insanın cinsel gücüne, hem bir partinin ya da siyasal kişi ve grubun başa geçme —hükümet olma— gücüne **İKTİDAR** deniliyor. Fransızcada "pouvoire", İngilizcede "power", Türkçede aynı anlamda iktidar, hem erkeklik gücünü, hem siyasal gücü anlatıyor. Söz buraya gelince, bir horoz ve bir hükümetin yaşanmış öyküsünü anlatmak istiyorum.

Çatalca'da, Vakıf'ta çok güzel, kırmızının değişik tonlarında tüyleri olan çok süslü, iri bir kırmızı güle benzeyen ibiği külhanbeyce sola devrik müthiş fiyakacı bir horozum vardı. Yirmi tavuğu tek başına yönetiyordu ve aşırı kıskançtı. Bir kuluçka tavuğun civcivleri arasında yetişen piliç, sonra da yarka olan beyaz horoz can düşmanıydı. Beyaz horoz da güzelleşti, irileşti, ama kırmızı horoz ona göz açtırmıyor, soluk aldırmıyor, onu tavukların yanına bile sokmuyordu. Yirmi tavuktan birini bile, kendisinden bir kuşak sonraki horoza bırakmıyordu kırmızı horoz. Beyaz horoz bir yaşında oldu, ama bikez bile tavuklara karşı horozluğunu isbat edemedi, yani iktidarını gösteremedi. Ama ne oldu, biliyor musunuz? Çılgın bir horoz oldu. Kırmızı horoz yüzünden tavuklara iktidarını isbat edememesinin acısını insanlardan çıkarmaya başladı. İnsanların üzerine atılıyordu. Öyle ki, pençesiyle, mahmuzuyla, gagasıyla insanı yaralıyordu. Bana da düşmandı. Ne yaptımsa onu kendime alıştıramadım. Yem verdim, baktım, üstüme atıldığında yakalayıp sevdim, ama hepsi boşuna... Gözlerinde bile yırtıcılık vardı. Hele bikez, bacağıma saldırmış, gagasıyla mı, mahmuzuyla mı, pençesiyle mi, kadife pantalonumun üstünden bacağımı yaralayıp kanatmıştı. En çok da kadınlara düşmandı. Vakf'a, diyelim dört konuk birden gelir de bunlardan biri kadın olursa, erkekleri bırakır, önce kadının üstüne atlardı.O beyaz horoz çok kadının çorabını parçalamıştır. Konuklar geldiğinde, bir bekçi köpeğinden korur gibi, onları hozordan korumaya çalışırdık (*).

"Benim Delilerim"de, buraya dek, insanların delilerinden sözetmişken, şimdi de bir deli horozu anlattım. Niçin bu horoz insanların üstüne atlayıp onları gagalıyor, pençeliyordu? Bana öyle gelir ki, yukarda anlattığım deli erkekler, niçin kadınları döğüyorlarsa, bu deli horoz da aynı nedenle insanların üstüne saldırıyordu. O deli erkekler de, o deli horoz da iktidarını gösteremiyordu. İktidarlarını kullanamamak, iktidarsızlık "impotence" onları delirtmişti. Şimdi, burdan siyasal iktidarlara gelelim. Dikkat ediniz, tarih boyunca ve her ülkede hangi hükümet iktidarsızsa, gerçek bir iktidar olamamışsa, iktidarsızlığı oranında kendi yurttaşlarına baskı yapar. En çok baskı yapan, ençok zartzurt eden iktidarlar, en iktidarsız olanlardır. Bu baskıcı iktidarsız hükümetlerin, karılarını döğen iktidarsız kocalardan, tavuklara gösteremediği horozluğunu

insanlara gösteren o horozdan bir ayrımı yoktur.

Yine böyle kadın döğen başka birini tanıyorum; kendi anlattığına göre, o erkeklik taslamak, güçsüzlüğünü örtmek için değil, kendi kendini cinsel kışkırtma için kadını döğüyordu. Bu adam, bir yazardır, Türk değil... Yakınlarda öldü. Uzun boylu, iri kalın püskül kaşlı biri... Ellinci yaşdönümü töreni daha yeni yapılmıştı. Altı kez evlenmiş, ayrıca dört kadınla da nikâhsız birlikte yaşamış. Bunların dışında da başka kadın ilişkileri olmuş. Demek, kadına düşkün bir adam... Kendi söylediğine göre, döğmeden kadınla cinsel ilişkide bulunamazmış... Bununki dayak atarak kösnüllük (şehvet) duymak değil; kadına dayak atarak kendini cinselliğe kışkırtmak... Bu denli çok kadın değiştirmesi de bundanmış, kadınlar dayağa dayanamıyorlarmış.

Bu yazarın yaşamı çok şaşılası biçimde sonuçlandı. Gece geç saatlere dek içtikten sonra, konuk olduğu kentin otelinde odasına çekilmiş. Yanında bir kadının olup olmadığı bilinmiyor. Ertesi gün, geç saatlere dek odadan çıkmayınca, kapısını kırıp içeri giriyorlar. Bakıyorlar ki, çoktan ölmüş... Tanık olan biri "Hiçbir cenaze töreninde bu denli çok kadın görmemiştim" dedi. Boşadığı, ayrıldığı, ayrılmadığı, ilişkide bulunduğu bütün kadınlar, cenazesine gelip gözyaşı dökmüşler.

Eşine dayak atarak, kendini cinselliğe kışkırtmanın tersine, eşinden dayak yiyerek (masochism) cinsel istek duyan birini de tanıdım. Bu, genç, güzel bir kadındı. Önemli bir tiyatrocumuzun turne tiyatrosundaçalışıyordu.Ankara'daydılar. Benim bir oyunumun provalarına çalışıyorlardı. Ben de onlarla birlikte aynı otelde kalıyordum. (O tiyatronun sahibi de öldü, o otel de yıkıldı.) Bir ayım onlarla birlikte geçmişti. O hanımı da o tiyatroda tanımıştım. "Taşbebek" denilen türden bir güzeldi. Duru beyaz balık etinde, yani argoda "lokum" yada "fıstık" denilenlerden... Saçları, açık sarıya boyalı. Aşırı makyajlı... Giyimine de çok özenirdi. Aşırı duygusaldı. Elbette yalınkattı. Bir yetenek değildi ama tiyatroya tutkundu. Belki de taşbebekliğine güvenerek, kolayından ünlenmek istiyordu. O tiyatronun yaşamı tam anlamıyla sefaletti. Taşbebeğin her davranışından bu sefalete yabancı olduğu belli oluyordu ama, kendini yine de o sefalet ortamına çok iyi uyarlamıştı. Belki başka bir çıkış yolu yoktu. Sonradan zengin bir ailenin kızı olduğunu öğrendim. Babasıyla dargındı. Babasının kim olduğunu saklamaya çok özenirdi. Annesi salt kızını görmek için İstanbul'dan gelmişti de, annesiyle buluşmaya gideceği gün Taşbebeğin en büyük üzüntüsü özellikle çantasının eski olmasıydı.

Babasının istemediği bir delikanlıyla ya evlenmiş, ya nikâhsız birlikte yaşamış. Bir zaman sonra o delikanlıdan ayrılmak zorunda kalmış; belki zorunda kalmış, belki de delikanlı bırakıp gitmiş. Onurlu kızdı. Baba evine dönemez. İşi yok... Korkunç bir yokluğa, sefalete düşmüş. Şimdi ayrıntılarını anımsayamıyorum, soğuk bir kış gecesini bir cami avlusundaki girişe sığınarak, nasıl geçirmiş olduğunu anlatmıştı. Kendisini bu zor durumlara düşüren ve yaşamının yönünü değiştiren o delikanlıyı anarken bile çok duygulanıyordu. Neymiş bu delikanlının özelliği ki, bunca kötülüğe karşın Taşbebeğin yüreğinde yer etmiş? Döğermiş... Öyle güzel döğermiş ki... Yediği dayaktan Taşbebeğin her yanı çürük içinde kalırmış, duru ak teni mosmor lekelerle çiçeklenirmiş. Hatta karyolaya bağlar da öyle döğermiş.

Taşbebek, dayaktan kösnül (şehvetli) bir duyguya kapıldığını söylerdi. Kendisini döğen, döğerek zevk ve cinsel doyum veren delikanlıyı unutamıyor, yine böyle dayaklı bir sevi arıyordu.

Ruh hastalıkları kitaplarında Sadism'i okumak başka, onlardan birini böyle canlı olarak karşısında görüp onunla konuşmak başka şey... O ince, o duygusal kızın dayaktan hoşlanması benim için anlaşılır şey değildi.

Sonraları başka tiyatrolarda oynadı. Bir tiyatrocuyla birlikte oldu. Yıllardır görmüyorum. O zengin babası ölmüşse, iyi öğrenim görmüş olan kızkardeşiyle birlikte büyük bir kalıta konmuştur.

(*) Deliler konusuyla ilgisi yok ama, beyaz ve kırmızı horozların sonunu belki merak etmişsinizdir diye anlatayım. Beyaz horoz birbuçuk yaşında oldu. Artık tavuksuzluk canına yetti. Kırmızı horoz da yaşlanmaya başladı. Beyaz horoz, eskiden olduğu gibi kırmızı horozdan kaçmıyor, onunla döğüşe girişiyordu. Her döğüşüş sonunda yeniliyordu ama, kırmızı horoz karşısında gittikçe daha çok dayanıyordu. İki horozun aradabir olmak üzere döğüşleri aylarca sürdü ve sonunda beyaz horoz, kırmızı horozu kaçırdı ve son döğüşlerinde kırmızı horozu kan içinde bırakıp perişan etti. Kırmızı horozu, beyaz horozun pençesinden zor kurtardık.Bundansonrası pekacıklıdır. Kırmızı horoz o korkunç dayağı yedikten sonra, tavuklardan uzaklaştı. O akşam kümese girmedi. Karanlıkta yakalayıp ben koydum kümese. Ertesi sabah yine uzaklara gidip tekbaşına kaldı. Daha şaşılası olanı yem de yemedi ve dört gün sonra öldü. Belki de hastaydı da hastalıktan öldü. Ama önemli olan, bizim dışımızdaki olgu değil, o olguyu bizim yorumlayışımızdır. Yanlış bile olsa, benim yorumum şu: Kırmızı horoz, tavuklarının önünde dayak yediği için, horozluk onuru kırıldığından kendini açlığa mahkum ederek, canına kıydı. Horozda onur duygusu olur mu? Olmaz. Gerçek olmasa da ben böyle yorumluyorum, horozda insanı görerek...

Curcuna Delisi Kız

YAZMADIĞIM bir yazıdan ötürü -evet, gerçekten yazmadığım bir yazı yüzünden - 1952 yılında on altı ay hapis yatırılıp Nevşehir Cezaevi'nden çıktıktan sonra, yazar olarak çalışabileceğim hiçbir iş kalmamıştı. Hiçbir kitapçı kitabımı çıkarmıyor, hiçbir gazete ve dergi yazımı yayımlamıyordu.

Biri on, biri dokuz yaşında iki çocuğum var ve onlarla birlikte yalnızım. Durumum çok zordu.

İnsan, alıştığı, bildiği işin büsbütün dışında bir iş yapamıyor. Kitap yazamazsam, yazılmış kitapları satarım, diye düşündüm. Gazetede yazı yazdırmazlarsa, hiç olmazsa o gazeteleri satarım.

Bana bütün yaşamımda hiç karşılıksız, benden hiçbişey bekleyip ummadan yardım eden, iyilik yapan iki-üç kişiden -belki üç bile değil - biri olan sevgili Sabahattin'in yardımı ve desteğiyle, daha yeni kurulmuş ve kurulmakta olan ilk Levent mahallesinde bir kitapçı dükkânı açmıştım. (Sözünü ettiğim Sabahattin, Benim Delilerim'de baş yeri alması gereken kişilerdendir. Çok yazık! Bir hiç yüzünden yirmiiki yıl hapis cezasına çarptırılmış, uzun yıllar cezaevinde yatırılmıştır. Bana göre, ruhsal durumu yüzünden hapis yatırılmaması gereken bir insandı. Ne diyebilirim? O benim kafamda ve yüreğimde bir "mübarek deli", hatta bir "kutsal deli" olarak hep yaşayacaktır. Biliyorsunuz, ben bu yazı dizisinde anlattığım delilerimin deliliklerini aşağılayıcı bir nitelik olarak almıyorum. Sabahattin'i burda anlatmayacağım. Çünkü O'nu çok daha uzun yazıp anlatmalıyım. "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" adlı özyaşamımı anlatan kitabımda O'na geniş yer ayıracağım.)

Kitapçı dükkânı açmak için neden Levent'i seçmiştim? Yeni ve o zamana göre oldukça pahalı, ama taksitle satılan evleri satın almış burjuvaların semtiydi Levent. Okumaya ilgileri vardır, kitap, gazete, dergi alırlar diye düşünmüştüm. Hiç de umduğum gibi çıkmadı. Bu konuda anlatacağım çok şey var ama, konuyu dağıtmamak için salt bir örnek vermekle yetineceğim. Benim kitapçı dükkânımın bir altındaki dükkân pastacıydı. Ordan pasta, şekerleme, çukulata alan şık hanımlardan kimisi bahşiş de verip pastacıdan çıkar benim dükkânıma girerlerdi. Bunların içinde, arka kapağında fiyatı yazılı kitabı daha ucuza almak için benimle pazarlık edenler bile çıkardı. Pastacıya bahşiş verip kitapçıyla pazarlık. Çok düşünmüşümdür bunun üstünde. Pasta, çukulata, şekerleme alma alışkanlıkları vardı; çünkü misafir günü, yaşgünü filan gibi günler yaparlardı, ama kitap alma alışkanlıkları dahaca başlamamıştı. Yani dahaca tam burjuva olmamışlar, burjuva olma özentisi içindeydiler. (Hepsi değil elbet, ama çoğu.)

Evde iki çocuk... Yemeği ben pişireceğim, bulaşığı ben yıkayacağım, çamaşırı ben... Parayı ben kazanacağım... Her sabah erkenden, Levent'in yeni evlerine gazete dağıtacağım... Ne zor günlerdi!.

Dükkânımın üst yanında bir pavyon vardı. Burasını pavyon yapıp işleten kiracı da İbrahim Altın adlı biri. O da ayrı bir güzel deli ki, deliliğinin güzelliği ve acılığı anlatılır gibi değil. Bir zamanlar İstanbul'un -ki bütün Türkiye demekti - en iyi, en usta, en ünlü kadın iskarpincisi... Sosyete hanımları, iskarpinlerini İbrahim'den giydiklerini söyleyerek birbirlerini kıskançlıktan çatlatıyorlar. Beyoğlu'nun İstiklal Caddesinde koca bir mağazası var ki, sosyete kadınları, orijinal model iskarpin almak için kuyruğa girmişler.

Bana şu olayı kendisi anlatmıştı. İskarpin modelciliğinde (zenne modelcisi) ününün alıp yürüdüğü, zenaatte kimsenin eline su dökemediği o günlerde bile, yine kadınlar yüzünden sermayeyi kediyeyüklemiş. Mağazadaki iskarpin kutuları boş. Sosyete kadınları kuyrukta ama, iskarpin yok, yada çeşiti çok az. Mahmutpaşa'daki iskarta mal satanlardan iskarpin toplatır, taban astarlarını kendi markası basılı astarla değiştirip satarmış. Ne fiyat isterse veriyorlar.

Darphane gibi para kesen o mağazayı sen devret, gel Levent'te pavyon aç... Bu adam da bar çalıştırmayı, pavyon, gece kulübü işletmeyi seviyordu. Zavallı İbrahim, pavyonculukla, barcılıkla yaşamını acılar içinde çeke çeke tüketti.

Ne benim kitapçı dükkânım işliyor, ne İbrahim'in pavyonu çalışıyor. Aklı sıra İbrahim de orasını kendi deyişiyle "nezih aile muhiti için pavyon" yapacaktı. İkimiz de dertliyiz.

"Nezih aile muhiti" yapmak istediği pavyonu zaman zaman olur olmaz insanlarla doldardı. Şimdi ayrıntılarıyla anımsayamayacağım, bir ge O'nun pavyonunda personel için pişirilen kazan fasulyesinden yerken İbrahim geldi yanıma. Yatacak yeri olmayan bir kızı evime götürmemi söyledi. Kızı da uzaktan gösterdi. Pistte çılgınca dans eden, zıplayıp sıçrayan bir

kız. Belli ki dünya umurunda değil... Ufaktefek, güzelce de...

İbrahim'e, evde çocuklarımın olduğunu söyledim, hepimiz iki katlı bir evin alt katında bir odadayız. İbrahim,

— Ben de onun için söylüyorum ya, dedi, çocuklara bakar, nasıl olsa sana bir yardımcı gerekli.

O gece daha neler konuştuğumuzu şimdi anımsamıyorum. Belki, hiç de böyle olmamıştı. Ama belleğimde böyleymiş gibi kalmış. Her nasıl olursa olsun, o gece kızı eve götürmüştüm.

Kızın adı Nejla. Kimin nesi olduğunu ne o söyledi, ne ben sordum. Annesinin Rum olduğunu söylemişti; O'na değgin bildiğim salt bu... Onsekizinde var yok.

Ertesi sabah çocukları okula gönderdim, kendim de Nejla'yı evde bırakıp işime gittim. Akşam eve döndüm ki, şaşılası bişey: Ev derlenip toparlanmış, silinip süpürülmüş, yemekler yapılmış...

Daha yemeği yerken Nejla yalvarmaya başladı:

— N'olur, pavyona gidelim...

Yorgunum, uykusuzum, ertesi sabah da her zamanki gibi erkenden kalkıp evlere gazete dağıtmalıyım. Kız, yalvar yakar oluyor:

— N'ooolursun...

Gittik İbrahim'in pavyonuna. Kız pavyona girince değişiyor birden bambaşka bir kız oluyor; gülmeler, kahkahalar, yaşıtlarıyla çılgın danslar, eline alıp mikrofonu şarkılar söylemeler... Hem de ne şarkılar, Türkçesi, Rumcası, İngilizcesi... Aradan otuz yıl geçmiş, ne zaman radyodan "Edirne'nin boyacısı birinci" ve "Arabası dört teker" türkülerini duysam, Nejla'yı anımsarım. En çok bu iki türküyü söylerdi.

Saat 24 oldu.

— Hadi artık gidelim... diyorum.

— N'olur, biraz daha... diye yalvarıyor.

Geç saatlerde eve gittik.

Ertesi gün yine evde bırakıp işime gittim. Akşam döndüğümde yine aynı şey... Çamaşır, ütü, orta işi, herşey bunda... Yemekte, pavyona gidelim diye yine yalvarmaya başladı. Veee her akşam bu böyle... Akşam olup da hava kararırken "vakt-i kerahet" geldi diyen akşamcılar gibi, bu da pavyona, bara, bir gece kulübüne gitmek için can atıyor... Tutmanın, durdurmanın olanağı yok. Olmaz, desen, çekip gidecek, başına buyruk... Kızın hastalığı curcuna delisi olmasıydı. Pavyondan içeri girer girmez, kendi havasını bulur, ancak o zaman yaşamaya başlardı.

Doğrusu ya bencilce düşündüğüm için evden ayrılmasını istemiyordum, ama nasıl olsa bigün çekip gideceğini de biliyordum. Tek evden gitmesin diye her akşam ben de O'nunla birlikte pavyona gider, O'nu salardım; ben de pavyonun gerisindeki, kapısı vişneçürüğü renkli kadifeden perdeli odaya çekilir, kitabımı okur, yazımı yazardım. O'nunla zıpzıp zıplayacak halim yoktu ya... Kız her gece pavyonda kurtlarını döküyordu. Hepsi iyi de, her gece eve dönüşümüz O'nu zorlayarak oluyordu. En iyisi kızı geceleri özgür bırakmaktı. Curcuna delisi kız, akşam karanlığı basınca sanki ikinci kişiliğine bürünüp pavyon, bar, kulüp gibi çalgılı bir eğlence yerinde kendini buluyordu.

Bir gece yine İbrahim'in pavyonundaydık. Ben yine o kadife perdeden kapısı olan "halvet" yerinde çalışıyordum. Dalıp gitmişim. Baktım, salondaki orkestra susmuş, gürültü dinmiş... Müşteriler de gitmişler. İbrahim'in pavyonunda çalışanlardan biri,

— Nejla gitti... dedi.

İyi, olacağı buydu. ben kurcalamayınca adam daha da açıkladı:

— Orkestranın davulcusuyla birlikte arabaya binip gittiler.

Hiç şaşmadım. Bir aya yakın evimde kalmış, evi düzene sokmuştu.

Zaman geçti. Levent'teki dükkânı bırakmak zorunda kalmıştım. Beyoğlu Bursa Sokağı'ndaki fotoğraf stüdyosunu açmıştım. Buraya hergün pekçok kadın gelip giderdi: Bar kızları, sokak kadınları, filim artisti adayları, çaptan düşmüş yada ikinci sınıf artistler, foto-roman oyuncuları filan... Bigün, aşırı süslü bir genç kadın geldi.

— Beni tanımadınız mı? dedi.

— Bağışlayın, tanıyamadım.

Güldü.

— Ben Nejla...

Bizim Nejla, iki yıl içinde iyice gelişmiş, kalçaları sağrılaşmış, göğüsleri irileşmiş. Boyu bile uzamış, belki yüksek topuklu giydiğinden... Makiyaj da beş-on yaş büyük gösteriyor.

Bir barda konsomatris olarak çalışıyor; hem de şarkı söylüyormuş. İyi para kazandığı, kılığından, giyiminden, hatta çantasından bile belli oluyor.

Curcuna delisi Nejla hiç ummadığım bişey söyledi. Yine evime gelmek istiyormuş. Çocuklarıma da bakarmış, ev işlerimi de görürmüş...

Olmaz dedim mi, demedim mi, bilmiyorum. Ama ben beni bilirsem, olmaz diyememişimdir. O konuşmanın nasıl sonuçlandığını anımsamıyorum ama, eve gelmemişti.

Aradan sekiz-dokuz yıl geçmişti. İbrahim Altın, Tünel'e yakın bir yerde yine bir bar işletiyordu. Gecenin erken saati, İbrahim'le bardan çıktık, İstiklal caddesinde gidiyoruz. Caddeye diklemesine bir ışıklı reklam indirilmiş. İbrahim o ışıklı reklama baktı. Kırmızılı, mavili, yeşilli neon ışıklarıyla bir gece kulübünde çalışan artistlerin adları yazılı. Adlardan birini bana gösterip,

— Bunu tanıyor musun? dedi.

Bir yabancı kadın adıydı.

— Hayır... dedim.

— Bu senin Nejla yahu... Hem dansöz, hem şarkıcı... Daha çok para kazandığı için yabancı adıyla çalışıyor. Ünlendi kız...

— Sen niye çalıştırmıyorsun? diye sordum.

— Çok para istiyor, veremem... dedi.

Bir gece çalıştığı bara gidip şu Curcuna Delisi kızı bir göreyim, seyredip dinliyeyim diye içimden geçirdim ama, bu isteğimi bitürlü gerçekleştiremedim.

Nejla kimbilir nerdedir şimdi? Ne olmuştur? Her nerde olursa olsun, günün birinde benim bir öykümde, bir romanımda, yada bir oyunumda yaşayacaktır. Şimdi kırksekiz yaşında olmalı...

Daha başka Curcuna Delisi kızlar da tanıdım ama, en tipik olanı Nejla'ydı.

Hâce

SULTANAHMET ceza ve tutukevinin, öbür tutuklulardan ayrılmış ve onlardan soyutlanmış, siyasî koğuşunda, genç, ortayaşlı ve yaşlı olmak üzere, kırk kişiyiz. Siyasî koğuşa komünist diye hergün biriki kişi daha tıkılıyor. Bunlar kimler?.. Birkaçını anlatmaya çalışayım. Kendini, bütün dünyada gelmiş, geçmiş felsefecilerin en büyüğü sanan bir deli... İslâmın beş şartından hiçbirini yerine getirmiş değil ama, bütün dünyayı İslâmlıkla doğru yola getirecek. Bütün sorunu şu: Camilere nasıl daha çok insan sokabilir?.. Bikez camilere insanları sokabilse, insanlık kurtulacak...

— Kendin bile girmediğin camiye nasıl başkalarını sokacaksın? dedim.

O, doğru yolu bulmuşmuş. Bu nedenle O'nun camiye girme gereksinmesi yokmuş.

— Lüter de senin gibi düşünmüş, kiliseye daha çok insan getirmenin yollarını araştırmış.

— Kim Lüter?..

— Bir Alman papazı.

— Başarmış mı?..

— Evet... Kiliselere müzik sokmuş, çalgı sokmuş, koro sokmuş... O zaman kiliseler dolmaya başlamış... Sen de camiye çalgı sokarsan, camilerde şarkı, koro söyletirsen... Zaten var, tekbir, ilâhi, salavat getirmek nedir, korodur... Sen daha ileri gitmelisin...

— Yani?..

— Dans da... Biliyorsun o da var, mevlevi tekkelerindeki sema nedir, baledir...

Önerilerime aklı yatmıştı.

Bu zavallının ayakkabıları delikdeşik, pantalonu yama tutmayacak denli yırtık, ceketi paramparça, gömleği lime limeydi, ama

boynundan boyunbağı hiç eksik olmazdı; yağdan, kirden pırıl pırıl parlayan ipleşmiş bir boyunbağının düğümü gırtlağının üstünde dururdu. Artık gömleği parçalana parçalana giyilemez olmuştu ki, boyunbağını çıplak boynuna bağlamaya başladı.

Bir sözde komünist daha vardı. 1917 Devrimi'nden ailesiyle birlikte kaçıp İstanbul'a sığınan beyaz Ruslardan çok yaşlı bir adam. Çar ordusunda bir genç subaymış. İstanbul'a kaçınca badanacılığa başlamış. Yakınında kibrit çaksan, patlıcan moru kocaman burnu parlayacak, o denli alkolik. Geceleri, arkadaşların kolonyalarını çalar, içerdi.

Bir serseri daha vardı, sanki tutuklanmasından o koğuştakiler sorumluymuş gibi, sabahtan gece uyuyana dek komünistlere sövüp sayardı ve üstelik komünistlikten sanıktı.

Ortaköy'lü Yunanistan arnavudu bir bahçıvan... Galiba adı Vangel'di. Ranzadaki yatağına yüzükoyun uzanıp, herkesin gözü önünde günde bikaç kez mastürbasyon yapan bir deli...

Beşiktaş tramvay deposunun helâsına orak çekiç resmi çizdi diye yakalanıp, getirilmiş bir gece bekçisi ki, bilip konuştuğu bütün sözcüklerin toplamı bini ya bulur ya bulmaz. Orak-çekicin resmini değil, kendisini görse de ne olduğu sorulsa, orak-çekiç diyemez.

O günlerde iktidar Amerikan yardımı ve kredisi alabilmek için komünizme karşı savaşım vermek ve bol sayıda komünist yakalamak zorundaydı. Komünist diye yakalanan delilerden biri de bütün Türkiye'yi il il, ilçe ilçe, bucak bucak, hatta köy köy gezip, dolaşarak Kur'an, sureler, arapça basılı âyet levhaları, Muhammediye, Cebel Vakası, Bedir gazvesi, Kerbela vakası, Namaz duaları, Karınca Duası, Yangın Duası, Çevirgel, Zaloğlu Rüstem hikâyesi ve daha bunlara benzer basılı nesneler satan,biraz Arap, biraz Kürt, biraz Türk, bunların hepsinin karışımı,belki de bunlardan hiçbiri olmayan, karmakarışık, şaşılası bir adamdı.. O dönemde "Komünistler her kılığa girer" sloganı pek geçerliydi. Demek komünistin biri de işte bu kılığa girmiş ve gerçekten de öyle iddia ediliyordu. Komünist kılığına girmiş bir gerici...

Bu insanlarla günlerce, aylarca bitek büyük odada, burun buruna yaşamanın zorluğunu düşünün. Bu odadan günde bir saat bahçeye çıkarılırdık.

Birazını anlatmaya çalıştığım bu dökünütler gelmeden önce, herbirimiz haftadan haftaya verebileceğimiz parayı verir, bu parayla ortaklaşa yapılan yemeği birlikte yerdik. Parası çok olan çok verir, az olan az verir, hiç olmayan da vermezdi... Ben haftada on lira verebiliyordum. (1951 yılı) En çok verebilen haftada yirmi lira veriyordu.

Anlatmaya çalıştığım kimisi deli, kimisi serseri takımından bu insanlar da koğuşumuza verilince, isteristemez onları da toplu yemeğe buyur ediyorduk. Bir kişiyi, iki kişiyi konuk etmek neyse, ama bunlar on kişi olunca, işimiz zorlaştı. Aç oturduğumuz sofradan aç kalkmaya başlamıştık. İkinci bir oda olsa, ayrılır orda yerdik. Ama tek odamız vardı. Sonunda onların da yemek giderlerine parayla katılmalarını istedik. Türkiye'yi baştan başa dolaşıp kitap satanın, öbürlerini şöyle zışkırttığını duydum:

— Ne diye para verecekmişiz... Bizi komünist diye onların yanına koydukları yetmiyor da mı bir de üste para verelim. Nasıl olsa Ruslar onları besliyor, onlar da bizi beslemek zorunda... Ceplerinden para çıkmıyor ya...

Gezgin kitap satıcısı, bana dalkavukça ve sahte bir saygı gösterirdi... "H" harfini gırtlağının taaderininden, bir yerleri yırtılırmış gibi çekip çıkararak, "Hoca" yerine bana "Hâce" derdi. Osmanlıcada "Hoca" "havace" olarak yazılır ve "Hâce" okunurdu. O da bana "Hâce" diyordu.

Yemek parası vermedikten başka, herkese eşit dağıtılan yemekle de doymuyor, en az üç kişilik yemek yiyordu. Yemek dağıtan arkadaşa.

— Koy, daha koy... deyişi çok sinirime dokunuyordu.

Para vermezse yemek ortaklığımızdan çıkaracaktık. İşte o günlerde bana gelip,

— Hâce, gurben, bene bir dilekçe yaz... dedi.

Tutuklanalı iki ay olmuş, daha sorguya çıkmamıştı. Neden tutuklandığını da bilmiyordu. Dilekçeyle başvurup sorguya çıkarılmasını isteyecekti.Bana büyük güveni vardı; ya da öyleymiş gibi görünüyordu. Ben O'na dilekçe yazarsam, hemen bırakılacağına inanıyordu. Öteki koğuşlardan birinin, yazdığım dilekçeden sonra hemen salıverilmesi üzerine, bana dilekçe yazdırmak isteyenler artmıştı.

Gezginci kitapçının telesmesi boşunaydı. Daha geleli iki ay olmuştu, oysa altı aydan beri sorguya çıkmayı bekleyenler vardı.

Yemek için kendisi para vermezken, para vermemeleri için başkalarını da kışkırttığını öğrendikten sonra çağırttım. Korkulu bir saygıyla geldi.

— Buyur Hâce... Beni emreylemişsen...

— İftiraya uğradım deyip duruyorsun...

— He vallaha iftiradır.

— Burda kolay kolay kimsenin sorgusu yapılmıyor. Seninki de uzayacağa benzer. Yazık oluyor sana...

— Yazıktır Hâce.

— En iyisi senin muayeneni isteyelim: hastaneye yatar, rahat edersin... Belki de muayeneden sonra serbest bırakırlar.

— Nasıl edek de muayenemi isteyek...

— Bir dilekçe yazarım senin ağzından. Burdan bikaç arkadaş da senin gerçekten hasta olduğunu yazar. Onu da dilekçene ekleriz.

— Hâce, Allah senden razıola... diye dualara başladı...

Bir dilekçe yazdım; "Ruhî ve aklî" hastalığı dolayasıyla bunalımlar geçirmekte olduğundan muayeneye gönderilmesini istiyordu.

Dilekçeyi nöbetçi gardiyana vermesini söyledim. Dualar ederek gitti.

Normal olarak bir tutuklunun bu türlü muayeneye gönderilmesi bikaç gün hatta haftalar sürer. Dilekçe cezaevi yönetmenine gidecek. O hastane revirinin hekimine gönderecek. İlkin hekim bakacak. Gerekli görürse akıl hastalıkları hastanesine yada adlî tıb'a gönderecek. Cezaevi arabasının boş olduğu bir gün hasta yollanacak... Oysa bunu, dilekçesini verdikten bir saat kadar sonra alıp götürdüler, bir daha da getirmediler. Gidiş o gidiş. Doğrusu işlemin bu denli ivedi yapılacağını hiç sanmıyordum.

Aradan altı ay geçti. Altı ay sonra geldi ki koğuşa, süklüm püklüm... İlk muayenesinden sonra hemen akıl hastanesine göndermişler, orda da alakoymuşlar... Demek, gerçekten akıl hastasıymış. Öbürlerini de muayeneden geçirseydi uzmanlar, bence onların da akıl yada ruh hastası oldukları anlaşılacaktı. Gezginci kitapçının akıl hastanesinde, canına tak demiş. Hele şok tedavisi de yapılınca anasından emdiği burnundan gelmiş. Benim her ne istersem yaptırabileceğimi sanıyordu. Sahte saygısı daha da artmıştı. Ama arkamdan da söylemediğini bırakmıyordu.

— Ya yemek için para ödesin, ya kendi başına yesin... diye haber gönderdim.

— Başüstüne.. demiş.

Sanırım, bisüre para ödemiş, sonra kendi başına yemeye başlamıştı.

Problemler Potpurisi

BİR hanımı anlatacağım, tanıdığım kadarıyla... Bir yazar, başkasını anlatırken, ister istemez kendisini de anlatmış olur. Stefan Zweig gibi. Andre Maurois gibi, Romain Rolland gibi büyüközyaşam (biyografi) yazarları tarihsel kişilerin yaşamlarını anlatmışlardır; ama o kişileri kendi görüşleriyle, kendi yorum ve ölçütleriyle, kendi değerlendirmeleriyle yazdıkları için, zorunlu olarak kendilerini de anlatmış oldular.

Tarihsel kişileri bile anlatırken yazar kendini de anlatmış oluyorsa, ilişkide bulunmuş olduğu kişileri yazdığında haydi haydi kendini de anlatmış olur.

Bu hanım, bana gönderdiği bir mektubunda şöyle yazıyor:

"....Yıllardır sürüp gelen, çokça da aileye sahip çıkacak bir erkeğin bulunmaması nedeniyle bir potpuri haline gelmiş benim problemlerimle sizi rahatsız etmemin ne denli doğru olmayacağını anladım."

Potpuri (*) haline gelmiş problemler... Kendi mektubundan aldığım bu güzel ve çok şeyi açıklayıcı benzetmeyi, yazıma başlık olarak aldım: Problemler Potpurisi...

Problemler Potpurisi olan hanımı anlatmadan önce, yazımın başında da açıklamaya çalıştığım gibi, biraz kendimi anlatmak zorundayım. Kişiliğimi açıklayan bir özelliğimi anlatmazsam, bu hanımla ilişkimin nasıl ve neden başlamış olduğunu da anlatamam.

Acı çeken çocukla acı çeken kadın benim zaafımdır; çocukla kadının acı çekmelerine hiç dayanamam. Hangi kadın, hangi çocuk olursa olsun, acı çekmelerine tanık olursam, onları bu acıdan kurtarmak için elimden gelen herşeyi, her özveriyi yaparım; yapamazsam, onların acı çekmelerine tanık olmamak için ordan kaçar ve bisüre o acıyı kendimde duyarak yaşarım.

Genelde insanın, hatta hayvanın bile acı çekmesi dayanılası değildir, ama çocuğun ve kadının acı çekmesine hiç dayancam yoktur. Bu aşırı acıma duygusu yüzünden başımdan çok şaşılası olaylar geçmiştir. Belki onları "Benim Kadınlarım" başlıklı yazı dizilerinde anlatırım.

Problemler Potpurisi olan hanımı anlatmadan önce, bu olayı anlatmakta kolaylık olması için başka bir olayı anlatayım.

1966 yılı olacak, bigün YÖN dergisine gitmiştim. Hamdi Avcıoğlu, bir hanımın telefonla beni aradığını, kendisine telefon etmemi rica ettiğini ve telefon numarası bıraktığını söyledi. Sonra da kadının, olağanüstü güzel konuştuğunu ekledi..

Verilen telefon numarasını çevirdim. Telefona çıkan hanıma kendimi tanıttım. Gerçekten olağanüstü güzel bir konuşması vardı; tok, dolgun bir ses... Heceleri hakkını vererek tek tek söylüyor. Sözdizimi çok düzgün. Söyleyiş biçimi (diction, prononciation) olağanüstü...

Sesini, konuşmasını duyarak o insanın fiziği, kişiliği tasarlanabilirse, ben telefonda konuştuğum o kadını şöyle tasarlamıştım: Elli belki de altmış yaşın üstünde, tam İstanbul eğitimi almış, diri-dinç, kültürlü ve soylu kişiliği olan bir hanımefendi... İşte bu hanımefendi bana telefonda, çok zor durumda olduğunu, kendisine ancak benim yardım edebileceğimi, içinden çıkılmaz sorunlarını çözümde yardımım olabileceğini söylüyor ve evine gitmemi rica ediyordu. Evinin adresini de verdi. Geleceğimi söyledim.

Hamdi Avcıoğlu da, kadının benim kestirdiğim yaşta olabileceğini söyledi.

Zor durumda kalmış bir kadın... Bu bir oyun, bir şaka, bir alay, bir delilik, bir saçmalık, hatta daha da kötü şeyler olabilir. Bütün bu olasılıkları da hesaba katarak, başka türlü yapmak elimden gelmediği için, onca sıkışık işlerimin arasında, verilen adrese gittim. Ziyaretimin bence en kötü yanı, olayı eşimden gizlemek zorunda kalışımdı. Niçin yakın insanlar, yakın olmaları gereken insanlar, kimi şeyleri birbirinden gizlemek zorunda kalırlar? Gizleyen kadar, onu gizlemek zorunda bırakanın da sorumu yok mu?

Bu ziyareti eşimden gizlememiş olsam ve kendimi haklı da bulsam, eşitlik ilkesine dayanarak eşim de bana şöyle diyebilirdi: "Telefonla bir erkek de beni yardımına çağırırsa koşup gidebilir miyim?"

Bu soruyu sormakta da haklı olurdu elbet.

Ama ben başka türlü davranamayacağımı nasıl anlatmalıyım?

Telefon eden hanımın evi, İstanbul'un Anadolu yakasında uzak ve bulunması benim için zor bir yerindeydi. Otobüs, dolmuş, taksi yolculuğu...

İnsanların pekçoğu gibi ben de kendimi dengeli, akıllı sayarım. Ama şu telefon çağrısına, hem de onca işini bırakarak koşmak pek mi akıllıca bir davranıştır? Kendimi akıllı sayarken, halkın şu deyişini anımsarım hep: "En akıllımız deli Mehmet, o da tımarhanede direğe bağlı."

Bir apartmanın ikinci katı. Kapıyı çaldım.

Bir genç hanım kapıyı açtı. Konuşmasından, telefondaki hanım olduğunu anladım. Hiç de sandığım gibi yaşlı değil, gençmiş... Güzel de... Bir de küçük kızı vardı; bale okuluna giden kız bana özel gösteriler de yaptı.

O hanımın anlattıklarını burda açıklamamın hiçbir anlamı da, yararı da yok. Bir yazara okuru, bence, özel ve kişisel sorunlarını, dertlerini de açabilir, ama evine çağırarak değil... Yinede bir saate yakın oturdum ve bir daha görüşmedim o hanımla. Her ne biçimde olursa olsun, ilişkimi sürdürmüş olsaydım, elbet bu hanım da "Benim Delilerim" arasına girecekti, hem de hiç deli sayılmayacağı halde...

Bu olaydan yine deli sayılamayacak başka bir hanıma geçiyorum. Bu hanımla bir sanat galerisindeki konferansta tanışmıştık. Çarpıcı bir görünüşü vardı; açık sarı saçlı... Al bir de eşarp sarmıştı boynuna. Albenisi vardı. Konferansı yanyana oturarak dinlemiştik.

Yaşını kestirmek zor, kırkın üzerinde olmalı, ama ne kadar üzerinde? Bunu kestiremem... Sekreterlik yaptığını söylemişti. İngilizce biliyordu. Amerika'da bulunmuş ve çalışmıştı. Şiir yazıyormuş, bir de şiir kitabı varmış. Bana göndermek istermiş kitabını. Elbet bir gerek duydu ki, sinirlerinin bozuk olduğunu, iki kez Fransız Akıl Hastalıkları Hastanesinde yattığını da söyledi. İşte bütün konuşmamız bu; en çok on tümce içinde geçmişti.

O hanımın adını unutmuştum. Bisüre sonra postayla evime şiir kitabı gelip de, kitabın arkasında resmini görünce kendisini anımsadım. Şiirleri herhangi kadın duyarlığını anlatmaktan öteye varmıyordu. Genellikle gönderilen mektuplara yanıt veririm, kitaplara da teşekkür mektubu yazarım. Ama o hanıma mektup yazmadım; sanırım, şiirleri için kendisini memnun edecek sözler söyleyemeyeceğim için mektup yazmamıştım.

Aradan iki yıl geçti, o hanımdan bir mektup aldım.

Hep şunu düşünmüşümdür: Bir mektup kimin malıdır? Gönderenin mi, yoksa gönderilenin mi? Bu iki kişiden mektubun sahibi olma hangisinin hakkıdır? Hem bir hukuk, hem bir ahlak sorunu ortaya çıkıyor; hatta hem de bir telif hakkı sorunu... Mektup gönderilen kişi, gönderenin izni olmadan bu mektubu yayınlayabilir mi? Hatta, gönderen kişi, kendi yazdığı mektubu bile, gönderdiği kişinin izni olmadan yayınlayabilir mi?

Bu yazı dizisinde kimi mektupları, yazanından izin almadan yayımlarken de bu sorunu düşünmüştüm. Mektupları yazanların kimliklerini açıklamadığıma ve kendileri için aşağılayıcı yada başka bir kötü niyetim olmadığına göre, mektupları yada mektuplardan kimi bölümleri açıklamamda bir sakınca olmayacağı kanısındayım.

Mektubu şu:

"Sayın Aziz Nesin Bey,

Sizinle (.....) bir oturumda yanyana bulunmuş ve tanışma mutluluğuna ermiştim, belki hatırlayacaksınız."

Okuduğu bir kitabımdan övgüyle sözettikten sonra şöyle yazıyor:

"Geçenlerde TV'de, bilmem seyrettiniz mi, bildiğiniz bir konu "Mc Carty Belası" adlı bir film gösterildi. Yıllar önce Amerikan toplumunun yaşadığı bir olay. Ben sanatçıyı diğer insanlardan çok ve daha kolay severim. Bu nedenle hep o çevrede bulunurum.

Aklıma şöyle bir fikir geldi. Toplumumuzun bugünkü yapısına, yaşantısına uygun yerli bir Mc Carty belası (....) tiyatro oyunu olarak yazılsa ve oynansa..."

Daha sonra şair hanım, sanat çevrelerinde eleştirmen olarak bir ad veriyor ve O'na Mc Carty'nin avukatlığı rolünün verilmesini öneriyordu.

Mektubunda, böyle bir adı verdiği için de, şöyle yazıyordu:

"Sizden bu mektuptan kimseye bahsetmeminizi özür dileyerek rica edeceğim."

Bana duyduğu bu güven beni sevindirmişti; ben de bu mektuptan ve o addan kimseye sözaçmadım.

Şiir kitabı için de kendi yargısı şuydu mektubunda:

"Yıllar önce çıkan şiir kitabım bir bocalama ürünüdür."

Bu olgun eleştirisiyle şair hanım gözümde değerlenmişti.

Mektubuna yanıt vermişim. Yanıtım üzerine, görüşmemiz için Çatalca'ya Vakf'a gelmiş, ama beni bulamamış. Bu mektubunda da kendi şiirlerini şöyle değerlendiriyordu:

"İtiraf etmeliyim ki şiirlerimin çoğu bir bocalama ürünüdür. Şimdi bazı çalışmalarım var. Yepyeni, dinamik bir ikinci kitap çıkarmayı hep düşündüm, fakat ben uçmak isteyip de kanatları olmayan bir kuş gibiyim."

Bu ne güzel bir özeleştiridir... Bu dünyada aşırı tutkuları, zayıf yeteneklerini çok aşan ve buyüzden serçe gibi uçmak isteyen filler çoktur.

Mektubu şöyle bitiyor:

"Vakf'ın dışardan şahane bir görünümü var. Küçük ev de pek şirin. Ne mutlu size.

Mektubunuzu beklerim. Selam ve sevgiyle."

Yanıt verip vermediğimi kesin bilmiyorum. Ama her mektuba yanıt vermek töremdir. Bu mektuba da yanıt vermiş olmalıyım. Bundan sonra işte o mektubu aldım. Hani işte o benden yardım isteyen mektubu...

"Sayın Aziz Nesin Bey,

Pekçok kimse gibi ben de kendimi size yakın hissettiğim için bu mektubu yazıyorum. Sizi şahsen çok az tanımama rağmen, size ve davranışlarınıza güveniyorum! Sizin saçmasapan işlerle uğraşmayacağınızı çok iyi biliyorum. Eğer fikrimi çok anormal bulmazsanız, güvendiğiniz, tanıdığınız, kafası işleyen bir erkeğin dostluğunu isteyecektim. Mektupta an-

latmak çok zor, açıkçası beni ezen bir kimseye karşı ufak bir yardımını rica edecektim, fakat bu şahsın kesinlikle resmî biri olmaması lazım.

Tanıdıklarım arasında yardımını isteyebileceğim kimse yok. Zaman zaman oldu ama, o zaman da ben çekimser kaldım. Eğer böyle bir tanıdığınız varsa bizim ev çok uygun."

Daha sonra bu mektubu yazdığı tarihten başlayarak bir hafta, hergün saat 12-18 arası evde olacağını yazıyor, ev adresini bildiriyor ve mektubunu şöyle bitiriyor:

"Cüretim için pekçok özür dilerim. Ömrüm boyu minnettar kalacağım. Sevgiler."

İşte mektup bu...Bu mektuptan sonra, sanırım çoklarına göre, benim deliliğim başlıyor. Bir kadın, yalnız bir kadın benden yardım bekliyor... Yardım için zamanım yoksa, başka birini yardıma göndermemi diliyor. Başka kimi gönderebilirim, haydi git de şu kadına yardım et, diye... Kime karşı yardım edilecek ve ne biçim yardım? Önce bunları öğrenmeliyim ki, birisini kadının yardımına gönderebileyim... Saflığımla alay ediyorsanız, edin; çünkü ben hiçbir zaman kurnaz olduğum iddiasında bulunmadım.

Bu zavallı kadını ezen bir kimse varmış... Yazar hayalim işlemeye başladı. Böyle bir kadın nasıl ve niçin ezilir? Bir mafianın mı elinde? Sömürülüyor mu? Sömürülüyorsa hangi biçimde sömürülüyor?

Öyle de çok ve ivedi yapılması gereken işlerim var ki, böyleyken yine de gitmeye karar verdim. Hayalimde yarattığım tehlikelere karşı, şair hanımı nasıl savunacağımı da hiç düşünmüyorum.

Bu benim, bir kadının yardım çağrısına ne ilk, ne ikinci, ne beşinci koşmam... Gerçekten aldırmazlık etmek elimde değil.

Onca işim varken şair hanımın evine gittim. Giderken de, bu ziyareti eşimden saklamak zorunda olduğum için sıkılıyordum. Eşime söyleyemezdim, çünkü o benim aklımdan geçirmediğim yorumlarda bulunur ve bu olay, hiç yoktan bir çatışma konusu olurdu. Şimdiyse dul bir erkek olarak, rahatlıkla olayı anlatabiliyorum.

Şair hanımın evi uzak... Istanbul'un uç yerlerinden birinde. Gittim. Evi buldum. Asansörle çıktım. Kapının zilini çaldım, çaldım, çaldım ve çaldım. O günün tarihini, ziyaret saatimi, adımı yazdığım bir küçük kâğıdı kapı aralığına sıkıştırıp döndüm.

Geriye dönerken durmadan kendime söyleniyorum:

"Bunca işin varken... Ta Istanbul'un bir ucuna koş gel... Sende de akıl mı var? Sen kendini 17. yüzyıl şövalyesi mi sanıyorsun da kadını kurtarmaya koşuyorsun... Bir de dostlarına "Başımı kaşımaya vaktim yok" diye mektuplar yazarsın... Yahu sen, Yalnız Kadınları Avutma Derneği üyesi misin, ezilen kadınları kurtarma takımından mısın? İyi ki evde yoktu kadın... Aklın başına gelsin de..."

Böyle söylendim ya, dönüşümde yardım isteyen başka bir kadının mektubunu bulsam, ona da koşardım. Kadın kadın diyorum hep, sanılmasın ki, yardım isteyen erkeğe koşmam... Ama konumuzun gereği kadından sözediyorum.

Bu olayın burda kapanmış olması gerekirdi, ama o şair hanım yeniden şu mektubu yazmamış olsaydı:

"Sayın Aziz Nesin Bey,

Binlerce özür dilerim. Cüretimden son derece utandım. Ne kadar da yanlış bir davranıştı. En nefret ettiğim şeyler yaşamımda başıma geldi. Gösterilen nezaketten istifade etmek gibi. Sizin sorumluluğunuz size yeter. (.....)"

"Size bir kez daha mektup yazabileceğimi sanmıyordum o bilinçsizce davranışımdan sonra. Ama (iki kitabımın adını yazıyor) okuduktan sonra bu mektubu yazmaktan kendimi alakoyamadım.

(.....)Yıllardır sürüp gelen, çokça da aileye sahip çıkacak bir erkeğin bulunmaması nedeniyle bir potpuri haline gelmiş benim problemlerimle sizi rahatsız etmenin ne denli doğru olmayacağını anladım. (.....)"

Daha sonra gelen mektubunda şöyle yazıyor:

"Davranışımdan pekçok utandım. Nedenini izah etmek istiyorum. Beni Vakf'a davet eder misiniz? Boş zamanınız olursa tabii."

O günlerde bir yurtdışı gezisine çıkacağımı, yanıt olarak bildirdim ve ne zaman döneceğimi yazdım.

Yine mektupları geldi. Şiirlerini de gönderiyordu. Bunlar, yayınlanmış kitabındakilerden daha güzel şiirlerdi. İsterdim o şiirlerden birikiki örnek vermek. Ama şair hanımın kimliğinin bilinmesini istemediğim için şiirini yayınlamıyorum.

Bir mektubunda, görüşmemiz için ne zaman Vakf'a gelebileceğini soruyordu. Uygun tarihi bildirip buyurmasını yazdım. O gün, öğleye doğru geldi. Aynı gün, Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyesi olan bir konuğum daha vardı. Vakf'ı gezdirdim. Birlikte öğle yemeği yedik. Öbür konuğum gittikten sonra şair ha-

nımla kaldık. Neden zor durumda olduğunu, kimin kendisini ezdiğini merak ediyordum.

— Anlatın... dedim.

Anlattı.

Çok gençken evlenmiş. Hele o yaşta alabildiğine albenisi olan kızların çoğu gibi, o da erkenden kocaya varmış ama, öyle kısa sürmüş ki evliliği, anlatacak bişey anımsamıyor gibi. Bir daha evlenmemiş. Amerika'ya gitmiş, orda sekreterlik yapmış. Demek, İngilizcesi çok iyi... Orda büsbütün kalabilirmiş. Ama dönmüş... Ankara'da bir işte çalışıyor. bir sabah işine gitmek için durakta otobüs beklerken bir adamla konuşmuş. Ondan sonra o adamı çok kez görmüş, konuşmuş yine. Adam, adını, işini, çalıştığı yeri sormuş. Ve ne olmuşsa işte o adamı tanıdıktan sonra olmuş. Nereye giderse gitsin, hangi işe girerse girsin, nerde olursa olsun, kiminle arkadaşlık ederse etsin, o adam yıllardanberi bu şair hanımın ardını hiç bırakmaz ve hep izletirmiş onu. Yani kendisi bu kanıda...

Şair hanımı, büyük bir ciddilik ve dikkatle dinliyordum.

Kendisini ezdiğini yazdığı adam, işte bu adamdı.

— Ne yapıyor size?

— Diyelim, bir erkek arkadaşım oluyor. İki kez, üç kez birlikte oluyoruz, sonra bir daha görünmüyor.

— Neden?

İşte o adam yüzündenmiş... Kiminle arkadaş olsa, hemen bu arkadaşlığı bozuyormuş, kendisi için bişeyler söyleyerek... Çok zengin ve çok etkili bir adammış.

İçtenlikle ve arkadaşça konuşuyoruz.

— Sizinle evlenmek mi istiyordu?

— Hayır...

— Öyleyse sizinle yatmak mı istiyor?

Öyle nüfuzluymuş ki adam, onun için bu konular önemli sayılmazmış. İsterse, çok genç ve güzel kadınlarla olabilirmiş.

Ben o adamın hangi nedenle yıllardanberi bu şair hanımın arkasını bırakmadığını, O'nu hep izlettiğini, neden bu kadına durmadan düşmanlık ettiğini, bulduğu erkek arkadaşlarını neden ayırttığını anlamaya çalışıyorum.

Bir erkek arkadaşını anlatıyor bana, içtenlikle. Üç-dört kez birlikte gezmişler, yemek yemişler. Son buluşmalarında bu erkek arkadaşının davranışlarından anlamış ki, o adam yine araya girmiştir ve bu arkadaşlık ilişkisini bozacaktır.

Erkek arkadaşı, her zaman daha çok oturmak isterken yanında, o gün çok ivedi işi olduğu için gitmek zorunda olduğunu söylemiş. Gerçekten de bir daha görünmemiş.

Mektuplarından birinde yazdığı eleştirmene neden kızdığını sordum. O da, bu şair hanımı hangi erkekle görse, arasını açıyormuş...

Yıllardır kendisini izleten ve arkadaşlıklarını engelleyen o çok zengin ve etkili kişi, büsbütün bir hayali miydi bu şair hanımın, yoksa böyle bir erkek gerçekten vardı da, o gerçeğin üstüne bitakım hayaller mi eklenmişti?

Fransız sinir hastalıkları hastanesine iki kez yatışını anlattı. Şimdi iyiydi. Denizi ve gezmeyi çok seviyordu. Özgürdü.

— Güzel bir hanımsınız, sizin sürekli bir erkek arkadaşınız olmalı... Olabilirse, evlenmelisiniz de... dedim.

Evet, doğru... O da bunu istiyordu. Ama işte o çok zengin ve çok etkili adam bırakmıyordu ki...

Şair hanıma yardım edemeyeceğimi anladım. Çok da üzüldüm.

Vakf'ın önünden minibüse bindirip uğurladım. Gittikten sonra o hanımı epiyce düşündüm. Gerçekten sabırlı bir erkek yakını olabilse, kendini ezen o erkek sanrısından belki O'nu kurtarabilir diye düşünüyorum.

Son mektubunda şöyle yazıyor bana:

"(..... sizinle birlikte yediğim bifteğin, pilavın tadını unutamadım, votka da nefisti. (.....) O gün sizi çok yordum ve üzdüm, ama siz herkesten çok iyi bilirsiniz ki, kahramanınız Paşazade'nin başına neler geldi; burası Türkiye...

Denge teorisini düşünerek..."

Evet, mektubunda denge kuramından sözediyor. Bu benim kuramım. Demek o gün iki konuğuma bu denge kuramını anlatmışım, belki şair hanıma yararlı olabilirim diye, belki de O'na değil de öteki konuğum üniversite öğretim üyesine yararlı olmak için...

"Problemler Potpurisi" hanım, hangi erkekle yakınlık kursa, arkadaşlığa başlasa, yıllar önce Ankara'da bir otobüs durağında görüp birkaç söz konuştuğu adamın gizlice araya girip bu ilişkiyi bozduğuna inanıyordu ve buna hep inanacaktı.

(*) Potpuri: Seçilmiş müzik parçalarından bir demet, bir koleksiyon.

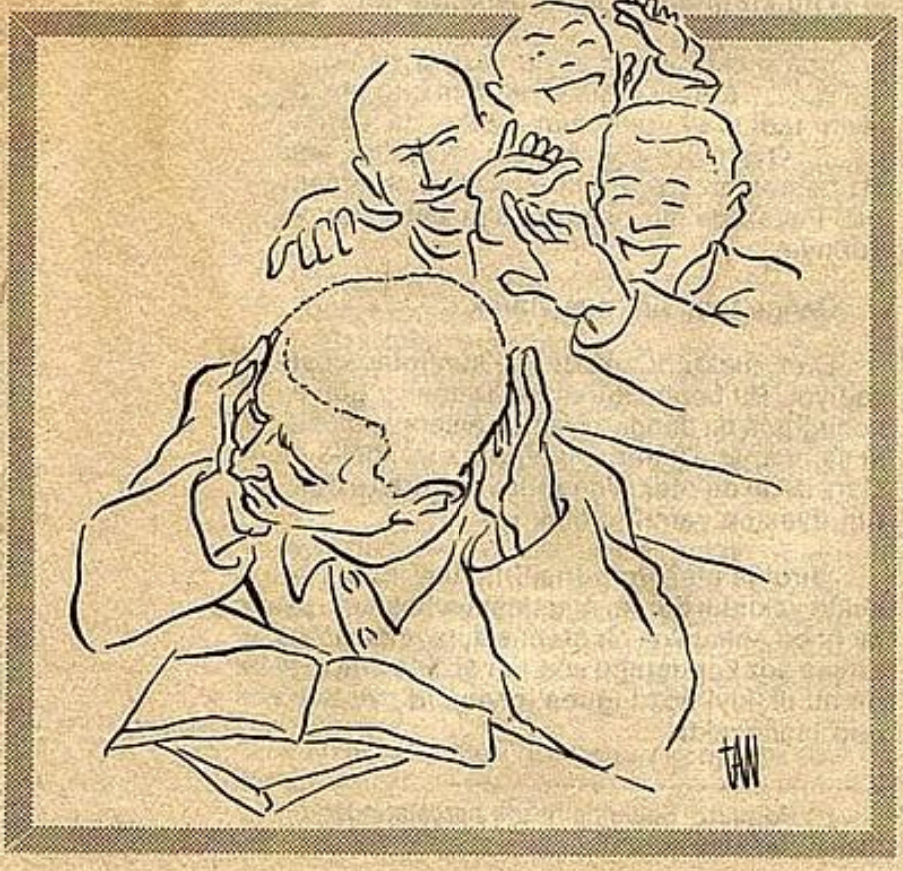
Münir Bey

ÇOCUK, insanın hayvanlığa en yakın olduğu dönemdeki durumudur. Çünkü çocuk, dahaca toplumsallaşmamış insandır. Toplumsallaşmadığı için de, hayvana daha yakındır. Böyle oldukları için de çocuklar bencildir, kıyıcıdır, acımasızdır. Bencillik yerine elcil ve özgeçili olmayı, kıyıcılık yerine acımayı toplumsallaştıkça öğrenmeye başlayacaktır.

Çocuğun sevimliliği de, toplumsallaşmamış olmasından, yetişkin insana göre doğal olmasından ileri gelir. Çocuk doğaldır, yetişkinse toplumsaldır. Çocuk eğitimi demek, çocuğu doğallıktan daha çabuk toplumsallığa geçirmek demektir.

O bencil, kıyıcı ve acımasız çocuklar bize sevimli geliyorlarsa, doğal olmalarındandır bu.

Çocuğun toplumsallaşması kaç yıl sürer? Kaç yaşında çocuklar, bencillikten, kıyıcılıktan, acımasızlıktan kurtulurlar? Bu, ortamın ve çevrenin koşullarına, eğitime ve çocuğun kendi özelliklerine bağlıdır.

Bizler, altmış kişilik bir derslik dolusu öğrenci, onbeş-onaltı yaşlarında çocuklardık ve daha toplumsallaşmamıştık; öylesine bencil, öylesine kıyıcı ve öylesine acımasızdık... Hiç değilse, altmışımızın kırkı, kırkbeşi böyleydi... Böyle olmasaydık, içimizden birini, o zavallı Münir adlı arkadaşımızı zorla, zorlaya zorlaya, alay ede ede delirtir miydik? Nasıl haindik, nasıl kıyıcıydık ve nasıl hiç acımasızdık...

Kuleli Askeri Lisesi dokuzuncu sınıf öğrencileriyiz. O yıl, Bursa Askeri Lisesi dokuzuncu sınıfından dönmüş onbeş kadar öğrenci geldi; onları da bizim dersliğe verdiler. Münir... Bakın, şimdi bu yazıyı yazarken bile O'na küçük adıyla Münir diyemiyorum, Münir Bey demek geliyor içimden. O'na, Bursa'dan birlikte geldiği dönek sınıf arkadaşları Münir değil, Münir Bey diyorlardı. Bizler de onlar gibi Münir Bey demeye başladık. Bu "Bey" nitelemesinde, bir aşağılama, bir küçümseme vardı. Aynı dersliktaki altmış sınıf arkadaşı, salt O'na "Bey" demekle, O'nu kendilerinden saymıyor, dışlıyor, ayırıyorlardı.

Dersliğe ilk geldiği gün O'nun ayrılığı, başkalığı belli oldu. Çünkü, ellidokuz öğrenciden hiçbiri Münir Bey'le yan yana bir sırada oturmak istememişti. Sonunda biri buna razı oldu. Dersliğin en önünde sağdaki sırada oturuyordu.

Önüne gelen O'na bağırıyordu:

— Münir Beeey, Münir Beeey!

Seslenmek için değildi bu bağırmaları, alay için... Canı sıkılan, eğlenmek isteyen, zaman geçirmek isteyen O'nunla alay ederdi:

— Münir Beeey... Ulan Münir Bey!

Ufaktefek, kısarak boylu bir çocuktu. Kırmızıya yakın pembe bir teni vardı. Elleri, ayakları küçücüktü... Hele o incecik, küçücük parmakları hemen dikkati çekerdi. Yüzü ergenlik sivilceleriyle doluydu. Yüzünün pembe derisi pul puldu.

Hepimiz çocukluğumuzdaki deneyimlerimizden biliriz: alaya kızmak, daha çok alayı çeker. Alay edilenler kızdıkça, onlarla daha çok alay edilir. Çünkü alayın amacı, alay edileni kızdırmaktır. Buyüzden alaya kızmamak, en iyi savunma yoludur. Kızdıramayınca, bir zaman sonra alaycılar alaydan vazgeçerler.

Ama bu kural sökmüyordu. Çünkü zavallı Münir Bey, Münir Beyliği ve kendisiyle alay edilmesini öyle benimsemişti ki, hiç kızmıyordu. Kızmıyordu demem yanlış olur, kızgınlığını dışa vurmuyordu. Alay edilince, alayda azıtılınca, çok ileriye varılınca, zavallının pembe teni kızarırdı. Ben O'nun sol arkasındaki sı-

rada otururdum; ordan ensesinin bile kızardığını görürdüm. Kızar, kızgınlığını hiç dışa vurmaz, sesini çıkarmazdı. Çünkü kızmasının, alayları daha da artırmaktan başka hiçbir yararı olmayacağını biliyordu. Nice alay edilirse edilsin, hiç sesini çıkarmaz, oturduğu sırada, başı önünde ders çalışıyor görünürdü.

Önce çocuklardan biri "Münir Beey..." diye bağırır bikaç kez, sonra öbürleri de katılır bu bağırmaya ve bir koro olurdu. Münir Bey kızmayınca yada kızgınlığını dışa vurmayınca, bu kez onunla alay edenler, sanki neden kızmıyor diye kendileri yavaş yavaş kızmaya başlarlar, ağızla yaptıkları alaylarını saldırıya döndürürlerdi. Kâğıtları topak yapıp Münir Bey'in kafasına atarlardı. Tak tak, kafasına inerdi bu topaklar... Ne sabırlı bir insandı o küçücük Münir Bey, yine kızmazdı, yada kızdığını belli etmezdi. Sözde başı kitabına eğik ders çalışır görünürdü. O'nun kızmaması, kızdırmak isteyenleri deli ederdi. Bu kez elle, ayakla saldırıya geçerlerdi. "Madik atmak" diye bişey vardır bilir misiniz? Argodaki anlamı dışında madik atmak, madik atılacak kişinin kafasına arkadan sağ elin başparmağını dayayıp geri kalan dört parmakla birden vurmak demektir. Madik atılan sersemler.

Bağırarak, kâğıt topağı atarak Münir Bey'i kızdıramayanlar bu kez madik atmaya başlarlardı. Münir Bey, iki eliyle kafasını korumaya çalışır, sesini çıkarmazdı.

Münir Bey, derslik, yemekhane, yatakhane arasında gider gelir, bunun dışında bahçede dolaşmaz, konferans salonuna girmez, elinden geldiğince çocuklara görünmemeye çalışırdı. Çünkü kalabalık arasında O'na yapmadıklarını bırakmazlardı.

İki ders yılı aynı derslikte bulunduk. Bu iki yılda bikez bile bizimle okulun hamamına gidip yıkanmadı. Pisliğinden değil, hamamda arkadaşları -arkadaşları olması gereken canavarlar- O'na yapmadıklarını bırakmayacaklardı, bunu biliyordu. Evet, dış görünümü pisti Münir Bey'in. Hepimizinki gibi dik yakalı olan ceketi kirliydi ve yakası yağlıydı. Ama nasıl temizlenecekti ki...

Çalışıyordu Münir Bey. Ne zaman? Kendisiyle alay edilmediği zaman. Ama kendisiyle alay edilmediği zaman yoktu ki... Yumuşak öğretmenler dersteyken bile O'nunla alay edilirdi.

Münir Bey kendisine yapılanları subaylarımıza şikâyet edemezdi. Bizim zagonumuz içinde, bizim disiplinimizde şikâyet, hele ihbar, en büyük alçaklık, ahlaksızlıktı. Şikâyete kalksa durumu çok daha kötü olacaktı.

Derslikten yemekhaneye gidene dek, arkasından en az iki-üç kişi tekme atardı. Yazılamaz daha başka şeyler de yaparlardı.

Münir Bey kirpi gibi kendi üstüne kapanmak, kimseye görünmemek isterdi, ama O'nun, kirpininki gibi kendini koruyacak dikenleri de yoktu. Elinden gelse, gözsüz köstebek gibi toprağın içine girip orda korunacaktı.

Bana sormak istersiniz belki: Sen niçin karışmadın? Neden önlemedin Münir Bey'le alay edilmesini? Neden O'nu savunmadın?

Bu kolay değildi ki... Herşeyden önce yumrukların konuşması gerekirdi. Ben oldukça gözü pektim ama, ateş olsam cürmüm kadar yer yakabilirdim. Münir Bey'i korumaya gücüm yetmezdi. Bundan başka, herkes için, Münir Bey'in durumuna düşmek tehlikesi de vardı... Hiçbirimiz bu tehlikeden korunmuş yada bağışıklı değildik. Bikez insanın ayağı kayıp da alay edilir duruma düştü mü, bir daha bundan kurtulması kolay değildi. Münir Bey'le o kadar çocuğun alay etmesinin nedeni de buydu. O'nunla alay ederek, kendilerini alay edilmekten koruyorlardı. Münir Bey'in alay hedefi olmasının daha genel bir nedeni vardı. Onbeş-onaltı yaşlarındaki bu canavarlar, üstün gelme, üstün olma duygularını O'nun üstünde biliyorlardı. Diyelim, dersliğin en güçsüzü, Münir Bey'le alay ederek kendi gözünde güçlülük kazanıyordu. Tembeller O'nunla alay ederek, başka bir üstünlük sağlıyorlardı. Kendileriyle alay edilenler O'nunla alay ederek, üstünlük kazanıyorlardı.

İki kez kendisiyle yakınlık kurmak girişiminde bulundum. Benim yapabileceğim ancak buydu. Ama başaramadım. Konuşmak bile istemedi. Kimseye güvenmiyor, inanmıyordu. Bir kedinin düşmanına tısladığı gibi bana kuşkuyla bakarak sorularıma yanıt vermek, benimle konuşmak bile istemedi, biriki sözcükle yetindi.

İki ders yılı boyunca alay edildi Münir Bey'le. Ne alay etmeyin diye yalvardı, ne subaylara şikâyet etti, ne de kızdığını dışa vurdu... Yalnız bikez sırasında ayağa kalkıp arkadaki çocuklara doğru dönerek,

— Yapmayın çalışamıyorum, sonra beni alaya çıkaracaklar... dediğini anımsıyorum.

Bunu söylerken de, kanı tepesine sıçramış olmalıydı ki, pul pul kabarmış olan yüzünün pembe derisi mosmor olmuştu.

Hiç kuşkusuz Münir Bey, bir dengesizdi, normal değildi... Nasıl normal olabilirdi ki, bitek arkadaşı, güvendiği bitek insan yoktu... O'nu zorlaya zorlaya delirtenler kendi arkadaşları, arkadaşları olması gereken çocuklardı. İki yıl içinde O'nun bikez bile, güldüğü değil, gülümsediği bile olmadı.

Sonunda Münir Bey alaya çıkarıldı. Bizler o zaman onsekiz-ondokuz yaşlarındaydık. Bütün alaya çıkanlara acınır, ama Münir Bey alaya çıkarılınca kimse O'na acımadı. Herkese çok doğalmış gibi geldi.

Münir Bey'i zorla delirten o günün canavarları ne oldu? Onların çoğu albaylıktan emekli oldu. İçlerinden biriki general, bikaç asker mühendis çıktı, türlü değişik işlerle uğraşanlar oldu. İçlerinden biri de yazar oldu; o benim işte... Ya zavallı Münir Bey ne oldu?

Bir Anne Özverisi

DAHA önce de, hasta çocuğuna tüm yaşamını bağlamış anne özverisine tanık olmuştum. Bu kız çocuğu, sinirsel dizgesindeki bozukluktan olacak, doğuştan dengesizdi. Onbeş - onaltı yaşında ancak gösteriyordu. Gövdesinin bir yanı tutmuyor, bir ayağını sürüye sürüye annesine dayanarak yürüyebiliyordu. Salt annesinin anlayabildiği bikaç heceli sesler biçiminde özel bir dili vardı. Zavallı kızcağızın her zaman ağzı açık ve hiç durmadan salyası akardı.

O sırada ben, cezaevinde, çok dini bütün bir Müslüman olarak tanıdığım bir adamın Nuruosmaniye'deki bakkal dükkânının ortağıydım. Bu ortaklık için yatırdığım küçük sermayenin günden güne nasıl eridiğini seyrediyordum.

Sözünü ettiğim anne, hergün sabahın çok erken saatinde, sakat kızının elini koluna takmış, her iki - üç adımda bir durup kızının salyalarını bir tülbentle silerek bizim dükkânın bulunduğu sokaktan geçerken, bize uğrar, sanırım öğle yemeği olarak, az peynir, zeytin, salam, ekmek gibi yiyecek alırdı. Kızının çıkardığı bitakım seslerden O'nun ne istediğini anlar ve benden şeker, fıstık, çukulata gibi şeyler satın alırdı. Kadın, ortayaşlıydı. Gençliğinde güzel olduğu belliydi, hâlâ da güzeldi, temiz giyimliydi, güngörmüşce davranışları vardı. Fabrikada, yada benzeri bir işyerinde çalışıyor olmalıydı. Kızını bırakacağı kimsesi yoktu ki, onu da her sabah çalıştığı yere birlikte götürür, birlikte dönerlerdi. İş dönüşü her akşam bizim dükkânın önünden, Nuruosmaniye Camisi'nin avlu kapısının açıldığı sokaktan geçip giderlerdi.

Bu anne, kızının sakat doğmasından belki de kendini zorunlu sayıp bütün yaşamını özveriyle kızına bağlamıştı.

"Benim Delilerim"de anlattığım her insanın yaşamı ayrı bir dram, ayrı bir romandır. Bunlar, öykü yada roman olarak da yazılabilirdi. Ama gerçeği, içine hiçbir anlatı sanatı (fiction) katmadan yazmak istedim.

Anneyle kızı geçip giderlerdi. Arkalarından bakar, onların bilmediğim yaşamlarını, nasıl yaşadıklarını, geçmişlerini kafamda kurar dururdum. Oturdukları ev... Bu sakat kızın babası nerde? Bu anne, kızını yalnız bırakamadığına göre hiç gezmeye, sinemaya gidemez, komşuya çıkamaz...

Evet, bunların hepsi ayrı bir roman...

Bir Rudolf Valentino Daha

KENDİNİ öldürmek bir delilik, en azından bir dengesizlik midir, yada bir anlık dayanılmaz ruhsal bunalımın sonucu mudur? Kendini öldürmenin dengesizlik yada delilik olup olmadığı, o insanın kendini öldürme gerekçesine göre anlaşılabilir sanırım. Örneğin, tiyatrosuyla turnedeyken bir trafik kazasında genç yaşta ölen çok değerli tiyatrocu Asaf Çiğiltepe'nin babası olan albay, Kurtuluş Savaşımızda, Ordu komutanlığına sözverdiği saatte düşmanın elinden "Çiğiltepe"yi alamadığı, yani görevini yapamadığı için kendini öldürmüştü. Ölümünden beş dakika sonra da o tepe düşmandan geri alınmıştı. Bu kendini öldürmeyi dengesizlik sayamayız.

Bana göre, ölümcül bir hastalık yüzünden dayanılmaz acılar çeken ve kesinlikle sağalmak ve kurtulmak umudu kalmamış bir insanın, çevresindekilerden sürekli yardım dileyerek kendi gözünde onurunun kırılmaması için kendini öldürmesini delilik yada dengesizlik saymak çok yanlış olur. Yaşamın acı gerçeği şu ki, bu son umutsuz duruma düşmüş hastanın bir an önce ölmesini onu çok seven yakınları bile isterlerken, yine de hastanın kendisini öldürmesine engel olmaya çalışırlar. Ben böyle ölümü sürüncemede kalmış hastaların kendini öldürmek isteyişlerine çok tanık oldum.

Şiirlerine, yazılarına, eylemlerine bakılırsa büyük Sovyet şairi Mayakovski'nin nasıl olup da kendini öldürdüğüne şaşmamak elde değil. Mayakovski'nin kendini öldürme gerekçesi olarak bikaç ayrı yorum yapılmıştır.

Mayakovski ne denli dışa açıksa, O'nun çağdaşı Yesenin de o denli içe dönük büyük bir şair. O da kendini öldürdü.

Bu cana kıymaları bir ruh hastalığı saymasak da, sürekli kendini öldürmek isteyen ruh hastaları da var. Ne denli gözetim altında tutulurlarsa tutulsunlar en sonunda kendini öldürme fırsatını buluyorlar. Bir arkadaşımın kardeşi, kendini öldürme hastasıydı. Belki yüz kez kendini öldürmeye girişti, sürekli gözetim altında olduğu için her girişiminden sonra kurtarıldı; ama sonunda -başardı demek doğru mu?- kendini öldürmeyi başardı.

Bir ruh hastalıkları kitabında okumuştum; kendini öldürme hastalarından biri hastaneye yatırılıp sürekli gözetim altında tutularak biyandan da tedavisine çalışılıyor. Hastanın yanına kendini öldürmek için kullanabileceği hiçbir aygıt, araç, gereç konulmuyor. Ama hasta yine de kendini öldürmenin bir yolunu buluyor. Şöyle: Yemek verilmiş. Çatal vermemişler ama kaşık var. Çorba kaşığına su doldurarak, burnunu kaşıktaki suya sokuyor, ağzını kapıyor ve adam, bir kaşık suda boğuluyor. Ne inanılması güç bir olaydır bu... Hastada kendini öldürme istenci (iradesi) öylesine güçlü ki, solunmamak için ne ağzını açıyor, ne de burnunu kaşık içindeki sudan çıkarıyor. Kendini öldürmek, yaşamının tek amacı olmuş artık.

Yakın bir arkadaşım da elli yaşından sonra kendini öldürme tutkusuna kapılmıştı. O'nu, çevirileriyle, yazılarıyla Türkiye'nin seçkin aydınlar çevresi çok iyi tanır. Steinbeck'i Türkçeye ilk o kazandırmıştı. Faulkner'den de çevirisi vardır. O'nun çevirileri, çeviri edebiyatına örnek olarak gösterilir. Ayrıca, başarılı bir amatör ressamdı. İnce bir aydındı. Kendisinde ruhsal bir çöküntü başladığını duydum. Doğrusu pek önemsemedim; çünkü, dengeli bir aydın olduğu için kendikendisini kurtarabilir diye düşündüm. O sırada genç yaşında kendini öldüren bir aydın için Yeni Dergi'de, neredeyse kendini öldürmeyi öven, hatta gerekliliğini bile savunan çok karamsar bir yazısı çıktı. Tanıdığımız kişiliğiyle O'nun böyle bir düşüncede olmaması gerekirdi. Bu yazının yayımlanışından sonra bikaç kez kendini öldürme girişiminde bulunduğunu duydum. Olacak şey değil! Kimi insanların kişiliklerini azçok biliyorsak, onların neyi yapıp neyi yapamayacaklarını kestirebiliriz. O'nun canına kıyma isteği, tanıdığımız kişiliğine aykırıydı.

Daha sonra evine kapanıp kaldığını, hiç dışarı çıkmadığını, kendini öldürebilmek için özellikle yemek yemediğini duydum. Daha önce gitmeliydim, ama yapamadım; evine ziyaretine gittim. Çok zayıflamıştı. Eskiden de zayıftı, ama bu kez büsbütün zayıftı. Boyu uzun olduğundan zayıflığı daha çok göze batıyordu.

Yaşamın anlamsızlığını, hatta saçmalığını anlattı durdu. Özellikle geveze ve neşeli olmaya çalışarak karamsar havayı dağıtmaya boşuna çalıştım. O'nun karamsarlığı gerçekçiymiş gibi savunması karşısında iyimser olması için çaba göstermesi gerektiği üstünde konuştum.

Hastalığını biliyordu, öyleyse kendikendini kurtarabilirdi;O'na kendisinden başka kimse yardım edemezdi.

— Biliyorum ama, elimde değil... Yapamıyorum... dedi ve açıkça ölmek istediğini belirtti.

Boyalı kalemle yaptığı bir resmi gösterdi; gerçekçi bir resim: "Kendisi çırılçıplak yere uzanmış, sırtını da bir büyük kaktüsün dikenlerine yaslamış..." O resmi çok sevmiştim. Belki de o resim, ruhsal durumunu yansıtıyordu. (Bu güzel resmi, herkesin görebilmesi için bir kitabımın kapağına koymak üzere resmin salt bir renkli fotoğrafını almak istemiştim. Ama olmadı.)

Umut vermeye çalışarak, sözde yüreklendirerek evinden ayrıldım. Çok düşündüm; O'nun kendini öldürme isteği ve girişimleri, kendince bir fantezisi miydi? Dikkati çekmek mi istiyordu? Bunlar zayıf olasılıklar... Herkes, herkes için kendince yorumlar yapar ya, ben de şu yorumu yapmıştım: Öğrenciliğindenberi kendisine çok umut bağlanmış bir insandı. Büyük yazar olma umudu taşıyordu; daha başka sanat tutkuları vardı... Hiçbiri gerçekleşememişti. Geçim kaygısıyla bitakım küçük görevlerde bulunmuştu. Çok başarılı çevirileriyle de yetinemiyordu. Emekli de olmuştu, yaşı elliyi geçmişti. Bireysel umudunun ötesinde toplumsal değişim için de umudu kalmamıştı; ülkemizin, halkımızın değişmeyen, değişmemiş denilecek denli çok az değişmiş olan durumu da ortadaydı... Buyüzden umutsuzluğa saplanmış, kötümser bir havaya girmişti. Hiçbişey değişemeyecekse, değiştirelemeyecekse, hiçbir umut kalmamışsa yaşamak saçmaydı.

Benim bu yorumum da ayrı bir saçmalık olabilir.

Sağlığı gündengüne daha kötüye gidince tedavi için Ankara'da bir hastaneye yatırılmış. Duyduk ki, yattığı hastanedeki odanın penceresinden kendini atıp öldürmüş.

İçimde hâlâ şöyle bir duygu vardır. O karamsar günlerinde, örneğin resimlerinden bir sergi açılabilseydi, bu sergi ilgi görseydi, basında yankısı olsaydı, yada yazıları derlenip yayımlansaydı, iyi eleştiriler alsaydı... Yada iyi olanaklarla, belki bir kurumun çağırılısı olarak dışgezilere çıkabilseydi; yani O'nu yaşama bağlayan bir olay... Belki diyorum, belki de bu gerçek değeri olan ince aydınımızı yitirmezdik... Ama bu "olsaydı"lar hangimiz için olabilir ki?

Bir de, ortaklaşa yaşamları hiç bozulmamış, birbirlerinden hiç ayrılmamış, ayrılmak da istemeyen eşlerin, kendilerini birlikte öldürmeleri olayı var. Çağımız uygarlığının en sivrilmiş ve seçkin zekâlarından Zweig'ların karıkoca birlikte kendilerini öldürmelerine hep şaşmışımdır. Bu büyük zekâ, nasıl böyle bir bunalımdan kendini kurtaramıyor? Belli, onların kendilerini öldürmeleri, korkunç bir bunalım sonucu, yani bir sürelik bir dengesizliktir. Nazi canavarlığı karşısında çıkış yolu bulamamak, umutsuzluğa kapılış, yurdundan, zengin kitaplığından, dosyalarından, notlarından uzak kalmanın verdiği karamsarlık, Zweig'ları kendilerini öldürmeye sürükledi. Stefan Zweig'ın böyle bir kendini öldürme gerekçesi olabilir. Ya eşi? Aynı gerekçeyle mi, yoksa kocası yokken yaşamaya dayanamayacağını sandığı için mi kendini onunla birlikte öldürdü?

Kısacası, bir insanın canına kıymasının bir delilik yada bir dengesizlik olup olmadığı, kendini öldürme nedenine bakılarak anlaşılabilir.

Birbirlerini çok sevip de evlenmelerine engel çıkınca, bu engeli aşamayarak birlikte yaşamlarına son veren sevgililer çoktur. Böyle bir kendini öldürme, dengeli bir karar sonucu olamaz. Evlenmelerine engel çıkaran anababalara sonsuzca acı çektirmek, bundan başka, öteki dünyada birleşecekleri umutları da olduğu için, yine bir dengesizlik sonunda birlikte kendilerini öldürmüş olanlardan bir çifti tanımıştım. Onların sevileri, bir zamanlar İstanbul'da söylence olmuştu: Türk Rudolf Valentinosu'yla sevgilisinin birlikte canlarına kıymaları...

Sevdiği kızla günün birinde yolda rastlaşmak umuduyla yaşam boyu hızlı hızlı yürüyerek taban tepen Ş.yi anlatırken "Büyük burjuvalar, kızlarını, oğullarını, kendi sınıflarından biriyle evlendirmek isterler." demiştim. Bu olay da işte tam böyle...

Yıl 1933 filan olacak... Her ülkenin bir cici zamanı, tatlı dönemi (belle époque) vardır. Yaşam düzeyi bugüne göre aşağılarda olan Türkiye 1930'larda bir cici zaman yaşıyordu. ABD'de patlayan büyük parasal bunalım, zaten yoksul olan Türkiye'ye gecikerek bulaşmıştı. Bugün Türkiye'nin en zenginleri sorulsa nasıl herkes belli bikaç adı saymakta birlikse, o yıllarda da sayılı zenginlerin başında S.ler geliyor.

Şaşılası bir durum var; hem Birinci, hem İkinci Dünya savaşlarından önce, sanki gelecek savaş felaketine gözlerini kapamak istercesine dünya iki kez iki büyük romantik dönem yaşadı. O romantik dönemin, erkeklerin aklını başından alan sinema tanrıçaları, kadınların yüreğini ağzına getiren sinema tanrıları vardı. Sinema tanrılarının Zeus'ü de Rudolf Valentino denilen süzme gözlü, büzme dudaklı, İtalyan kökenli bir Amerikan filim artisti. Bu Valentino, tam o romantik döneme yaraşır biçimde hayalet gibi bir adamdı; esmer mat tenli, ince hastalık denilen veremli görünüşlü, avurtları biraz çökük tazı yüzlü, koyu parlak gözlü, çekme burunlu bir adam... Briyantinli olduğundan parlak ve yapış yapış saçları iyice taranarak bastırılmış kafasına. Bütün dünyanın akılsız kadınları -ki her zaman erkeklerinin de sayıları çoktur- ölüp bitiyorlar bu perde hayaletinin uğruna... Gerçekten de uğruna öldüklerini, bu Valentino denilen yakışıklı makarnacı

ölünce, dünyanın birçok yerinde kadınlar kendilerini öldürerek, isbat da ettiler.

Valentino'nun ölümü bir yandan kıyamet kopardı, bir yandan da kara bir yas gibi dünyayı dolandı. Sağlığında sırtından para kazanan Amerika'nın sinema kapitalizmi, Valentino'nun ölüsünden de para kazanmanın yolunu buldu. Ölen Valentino'nun yerine, ona benzer, onun tıpkısı canlı bir kopyası aranıyordu. Bütün ajanslar bu haberi dünyaya yaydılar. Bizim gazeteler ve dergiler de, her zaman olduğu gibi, salatalığını uzatana tuzu benden diye koştukları için yerli Valentino aramaya başladılar. Yeni bir Valentino bulmak, bayağı uluslararası bir yarışma oldu. Biz de aşağı kalacak değildik ya... Gazetelere, dergilere, yerli Valentino fotoğrafları yağıyor, bunlar hergün yayınlanıyor. Fotoğrafı her yayınlananın içinde, yeni Valentino olmak, milyonlar kazanmak, Amerika'da film çevirmek, dünyanın en güzel kadınlarına bile ancak bir saatcik zaman ayırabilecek kadarlık özveride bulunmak umudu yatıyor. Basık burunlusu, çarpık çenelisi, şaşısı, şaşkalozu, Valentino'ya benziyorum diye gazetelere fotoğrafını gönderiyor. Neren benziyor Valentino'ya diye sorulursa, "Yüz önemli değil, makyajla, estetik ameliyatla yüzümü benzetirler, ama benim asıl huyum, ruhum Valentino'ya benzer." diyorlar.

Gerçekte Amerikan sinema kapitalizminin yeni bir Valentino filan aradığı yok; amaç, bu reklam yoluyla Valentino'nun eski filmleri piyasaya sürülsün, yeniden pazarlansın eski filmleri.

Bizim yerli Valentino benzerlerinin en beğenileni bir süvari teğmeniydi. O'nun resmi, Valentino'nun resmiyle dergilerde yan yana basıldı ve okurlara soruldu: Hangisi gerçek Rudolf Valentino?

Valentino sağ olsaydı, o bile bu resimlere bakınca, hangisinin kendisi olduğunu karıştırabilirdi. Bizim yerli Valentino, Amerikan artisti

Valentino'dan çok daha Valentino'ydu.

Belleğimde yanlış kalmadıysa süvari teğmeninin resmi Hollywood'a gönderilmiştide, orada da çok beğenilmişti. Bizimkisi, ölü Valentino'ya benzeyenlerin en başında geliyordu. Yada bizim gazeteler böyle uyduruyorlardı.

O süvari teğmenini tanımıştım. Askerî Lise (Kuleli) öğrencisiyim. Hafta tatili günlerinde, Kadıköy'de, Moda'da, Mühürdar'da gezinirken o süvari teğmenini görürdüm. Mühürdar'dan Moda'ya yada ters yöne doğru karşıdan iki besili ve bakımlı at üstünde iki kişi geliyor; biri o süvari teğmeni, öbürü de sevgilisi, güzel bir kız... Kız da, binici kılığında, külot pantol, ayağında çizmeler, üstünde spor ceket, başında binici şapkası, boynundaki ipek eşarp Marmara rüzgârında kanat çırpıyor... Süvari teğmeninin barut rengi uzun ve geniş etekli pelerini de, denizden gelen esintiyle dalgalanıyor.

Valentino benzeri yakışıklı süvari teğmeniyle sevgilisini ben hep bu görünümde görmüşümdür. O güzel kız, Türkiye'nin o zamanki sayılı zenginlerinden S.'nin biricik kızıydı.

S.'lerin Mühürdar'da, büyük ve bakımlı bahçeli, yüzü mermerli, ak boyalı bir evi -ev ne demek- konağı var. Bahçenin tıraşlı çimenleri üstünde, renkli Yedi Cüce'yle Pamuk Prenses'in heykelleri. Süvari teğmeninin sevgilisi işte böyle bir evin kızı.

O zamanlar, Mühürdar'da, Moda'da, araba çokluğundan gidiş-geliş sıkışıklığından yol karşıdan karşıya geçilmez değildi ve oralarda at binip gezinti yapılabilirdi.

O iki at geçip gidince, arkalarından onlara bakanlar konuşurlardı:

— İkisi de birbirinin dengi...

— Birbirlerini seviyorlarmış...

— Nişanlıymışlar...

— Yok, daha nişanlanmamışlar...

— Öyle mi? Neden acaba?

— Kızın ailesi evlenmelerine izin vermiyormuş da...

— Ne diye böyle gezmelerine izin veriyorlar öyleyse?

— O başka, evlilik başka...

Gel zaman git zaman, bir haber duyuldu: Evlenmelerine kızın ailesince izin verilmediği için iki sevgili birlikte canlarına kıydılar.

O dönemde, intihar haberlerinin gazetelerde yayınlanına yasağı konulmuş muydu, yoksa daha sonraları mı buyasak konuldu, bu olay gazetelerde çıkmış mıydı, şimdi anımsayamıyorum.

Büyük burjuva aile, kızını bir subayla evlendirip de O'na acı çektiremez. Öyleyse kız da, kendini öldürüp, ana babasına yaşam boyu acı çektirir böyle.

Süvari teğmeniyle sevgilisi birlikte ölmeye kara veriyorlar. Anadoluhisarı Mezarlığı'na gidiyorlar. Neden oraya? Bana sorarsanız, yeri çok iyi seçmişler. Orası, Boğaziçi'nin en güzel yerlerinden biridir. Mezarlık, Küçüksu'ya giderken sağda, bir yamaçtadır. İki sevgili oraya çıkıyorlar. Mezar yerlerini seçip oturuyorlar. Öpüşmüş olmalılar elbet... Belki ağlamıştı güzel kız. Birbirlerine son kez bakmışlardır. Sanırım, o romantik dönemin bu sevgilileri, öteki dünyada mutlu olabilecekleri hayaline inanıyorlardı. Orada, birbirlerine hiçkimse engel olamayacaktır. Tanrı, birbirlerini sevenlere acır. Kız orada gelinliğini giyecek, mum çiçekleriyle, incilerle bezeli duvağını takacak, teğmenin koluna girecek... Birinin barut rengi pelerininin, öbürünün ak gelininliğinin etekleri savrula savrula bulutların arasında uçuşacak...

Teğmen tabancasını çekiyor. Önce sevgilisine ateş ediyor, kızın başı göğsüne düşüyor. Sonra namluyu şakağına dayayıp tetiğe basıyor. Orada kucak kucağa ölüyorlar.

Şimdi ikisinin mezarı birarada, oradadır. Arasıra yolum düştükçe o mezarlığa gider, onların mezarlarına bakarım. Niçin? Bilmem... Benim için de o romantik çağımızın bir uzak anısıdır belki de... Beş on yıl var, yolum oralardan geçmedi.

Hiç kuşkusuz, bu acıklı iki ölüm de bir dengesizlik sonucudur. Evlenebilmiş olsalardı, belki bir zaman sonra ev içi kavgaları başlayacak, birbirlerini yiyip bitirecekler... Kimbilir belki de... Ama onlar üzerine bu denli çok varsayımlara hakkımız olmamalı.

Ek: 1982 yılının güzü, yağışlı, esmer bir gün... Yine de güzeldi benim için o gün. Değer verdiğim bir hanım arkadaşımla birlikteydim. Anadoluhisarı'nda denizüstünde bir aşevinde yemeğimizi yerken, arkadaşıma yukarıya yazdığım süvari teğmeniyle sevgilisinin acıklı biten sevgisin anlattım. Arkadaşım, onların mezarını görmek istedi. Ben de çoktan beri gitmemiştim. Nasıl olsa oraya dek gitmişken, o esk sevi mezarını ziyaret etmeliydik. Yeğni yeğni çiseleyen yağmurda yürüdük, tepeye tırmandık, sevgililerin mezarını aradık. Ama boşuna... Yerini biliyordum. Baktım, aradım, yok... O mezarlıkta, mezarlara basmadan, değil adım atacak, ayak basacak yer bile kalmamış. Her yanı aradık, yok... O acıklı seviden bir im bile kalmamış. Biz de o gömütlükteki, Recaizade Ekrem'in oğlu Nijad'ın mezarını ziyaret edip döndük.

Olmayanı Seven Adam

KADIN erkek, hepimiz bir olmayanı sevmişizdir; hâlâ da seviyorsak, bir olmayanı sevmekteyizdir. O sevdiğimiz olmayan, hiçbir zaman olmayacaktır ve o olmayan, bu yeryüzünde bizim olmadığımız zamanlarda da olmuştur ve olacaktır ve insansoyu varoldukça o olmayan sevgili de hep varolacaktır ve insansoyunun kendini en güzel aldatmacası o olmayan sevgilinin olduğunu sanmasıdır. Bu sanı, insansoyunu dünyanın gerçekliği dediğimiz, gerçekteyse —sonunda ölüm olduğu için— saçmalık olandan kurtarmaktadır. Bu dünya güzelse, yaşamaya değerse, o olmayan sevgiliyi var sandığımız için güzeldir. Bu yüzden yaşanmaya değerdir. O olmayan sevgilinin bigün gerçekten olmadığına inananlar için dünyanın gerçekliği artık saçmalıktır ve o zaman dünya yaşamaya değmez; çünkü şiirsiz bir dünyadır. İyi ki olmayan ve hiçbir zaman olmayacak olan sevgilinin olduğuna inanıyoruz.

Büyük bir uçak... Yolcu dolu. Bu uçak üç saat havada kalacak. Yolculardan bir sarışın genç kadın başını yanındaki esmer adamın omuzuna koymuş, gözlerini de yummuş, uyudu uyuyacak... Başını omuzuna koyduğu adam, genç kadının olmayan ama olduğunu varsaydığı sevgilisidir. Bir hafta önce bu sarışın kadınla o erkek bir liman kentinin bir gece lokalinde içtikten sonra dans ediyorlardı. Sarışın kadın başını erkeğinin omuzuna dayamış, sessizce ağlıyordu ve dans ettiği erkek O'nun gözyaşlarını öperken, gözyaşının tuzlu tadını dilinde duyuyordu. O erkek gözyaşlarıyla konuşan bu sarışın kadını, o olmayan ve hiçbir zaman da olmayacak olan sevgilisi sanmaktaydı; ama O, o sevgilinin olmadığını hiçbir zaman da varolamayacağını bilmiyordu; o olmayan sevgilinin, kolları arasında olduğunu sanıyordu.

Orası nasıl bir düşsel kentin dış mahallelerinden bir geniş sokaktı öyle... Erkek için salt bikez yaşanmış bir sokaktı orası, ikinci kez yaşanamayacak olan. İki geçe ağaçlar vardı. Ağaçların altında sıralar diziliydi. Ağaçlardan birinin altındaki sıraya oturmuşlardı. Çoktanberi yağmur çiseliyordu. Erkek, genç kadının parmaklarını avucuna almış, salt elleriyle konuşuyordu. Ağacın yapraklarında tümür tümür olmuş yağmur damlalarının yuvarlağında o sokağın bir bölümü yansıyordu. Erkek, genç kadının parmaklarını okşarken, üstlerine eğilmiş dallardan birinde sıralanmış yağmur damlalarından yansıyan o sokağın evlerini seyrediyordu. Yağmur damlaları dallardan, yapraklardan üstlerine düşüyordu. Erkek, o hiç tanımadığı sokaktaki ikişer katlı evlere bakıyor ve içinden o evlerden herhangi birisinde, parmaklarını okşadığı o olmayan ama olduğunu sandığı sevgilisiyle birlikte yaşamış olmayı özlüyordu. O evlerden birinde hiç tartışmasız, hiç kavgasız yaşasalardı ve hep böyle gözleriyle, elleriyle konuşsalardı ve hep sevip, sevilselerdi.

Boğaziçi'ni boydan boya gören yüksek bir set üzerindeki gazinoda bir masaya karşılıklı oturmuşlardı. İkisi de dirseklerini masaya dayamışlar ve başlarını birbirlerine yaklaştırmışlardı. İkisi de birbirlerinin gözbebeklerinde yansımış yüzlerini seyrediyorlardı. Erkek, gözlerini, kızın gözbebeklerinde yansıyan kendi yüzüne yaklaştırarak sordu:

— Benimle evlenir misin?..

Erkek, kızın gözbebeklerinde yüzünün yansımasını göremedi, çünkü kız gözlerini kapayıp, başını önüne indirmişti. Dudakları kıpırdadı. Duyulur duyulmaz bir sesle fısıldadı:

— Evet...

Erkek, o olmayan sevgilisi sanıyordu evlenme önerdiği kızı... Kız da erkeği, olmayan sevgilisi sanarak "evet" demişti.

Lâcivert renkli yıldızla dolu bir şemsiyenin altında içiyorlardı. Müzik içkiden daha çok sarhoş ediyordu ikisini de... Masadan uzanıp karşısındaki kadını nasıl öpebildiğine yirmi yıldan beri şaşmaktadır. Üstüste düşkırıklıklarıyla yıkılmış erkek, öptüğü kadını, o olmayan sevgilisi sanmıştı. Erkek ayağa kalktı. Kadın da ayağa kalkıp iskarpinlerini ayağından çıkarıp, fırlattı, iskarpinin bir teki dans pistine uçmuştu. Dans mı ediyorlardı, uçuyorlar mıydı, ikisi de anlayamadı.

Gorki'nin midir, Çehof'un mudur, kesin olarak anımsayamıyorum; bir öyküsü vardır, bir terzi işçi kızın öyküsü... Terzi kız okuryazar olmadığından, sevgilisinden gelen mektuplara kendisi yanıt yazamaz, okuryazar olan bir tanıdığına yazdırtır. Hergün, hergün değilse iki günde bir, tanıdığına gider, sevgilisine mektup yazdırtır. Kız söyler, tanıdığı da yazar. Oysa terzi kızın sevgilisi hiç olmamıştır. Hiç olmayan sevgilisinden de O'na hiç mektup gelmemiştir. Ama O, olmayan sevgilisini varsaymakta, olmayıp da varsaydığı sevgilisinin de kendisine her gün mektuplar gönderdiğini varsaymaktadır. Olmayan sevgilinin göndermedi-

ği mektuplara yanıtlar yazdırtmaktadır. Elbette bu kız bir delidir. Peki, o terzi yardımcısı kız delidir de, sevgilisini, nişanlısını ya da kocasını, o olmayan ve hiçbir zaman da olmayacak olan sevgilisi sanan kadın çok mu akıllıdır? Örneğin yirmibeş yıllık eşini, o olmayan sevgilisi sanan koca çok mu daha akıllıdır?

Evet, terzi yardımcısı kızın sevgilisi yok, ama olsaydı ne değişecekti? Bu kez olan sevgilisini, o olmayan ve hiçbir zaman da olmayacak olan sevgilisi sayarak kendisini aldatacaktı.

Hepimizin hiçbir zaman olmayacak olan sevgilisi, düşseldir, tasarımsaldır, salt düşüncelerde vardır, yani o bir hayaldir, bir melektir o...

"Yok senin vasfettiğin dilber bu şehr içre Nedim

Bir peri suret görünmüş bir hayal olmuş sana"

Lise öğrenciliğimde sevdiğim bir arkadaşımın annesinin bana anlattığı bir anısı vardır. Bu hanım, bir saraylı Çerkez kızı. Daha ondört yaşındayken, evlendirmeye karar verirler. O yaşına dek saraydan çıkmamış, çıkmışsa da öteki saraylılarla birlikte kupa arabasına yada saray faytonuna binip başka sultanların yalılarına, konaklarına gitmiş. Evlendirmeye karar verirler, ama kiminle evlendireceklerini daha bilmiyor kız. O'na evleneceği erkeğin bir genç şeyh olduğunu söylemişler.

Ondört yaşındaki saraylı Çerkez kızı, evlendirileceği genç şeyhin nasıl bir adam olduğunu —olabileceğini— günlerce, haftalarca, aylarca tasarlamış durmuş. Şeyh, şeyhefendi hazretleri! Elbette O, öteki insanlara, şu her zaman, her yerde görülen insanlara benzemez. Başka türlü bir insandır. Ötekiler gibi olsa ne diye şeyh olsun? Bambaşka bir insan o... Herhalde bu şeyhefendi hazretlerinin burnundan sümük akmaz... (Aynen böyle anlatıyordu arkadaşımın annesi...) Saraydaki yaşlı akağa gibi, burnunu gümbürtülü gümbürtülü mendiline boşaltmıyordur. Ne zaman akağa bir çarşaf genişliğindeki mendiline burnunu sümkürse, bir gemi demir alıyormuş gibi ses çıkarır. Sonra akağa gibi, her sabah uyandığında zorlanarak ciğerinden balgam sökmüyordur. Hiç şeyhler böyle şeyler yaparlar mı! Yapmazlar. Şeyh geğirmez de... Yellenmez de... Şeyh, tertemizdir.

Böyle tasarlamış görmediği sevgilisini. Sonra evlenmiş o genç şeyhle.

Aaaa!.. Bir de bakmış ki şeyh öksürüyor, bütün ötekiler gibi O da öksürüyor. Öksürmekle kalsa iyi, balgam da çıkarıyor. Burnunu da siliyor. Burnunu silmekle kalsa iyi, öyle bir gümbürtü çıkarıyor ki... Aaaa, geğiriyor da... Bu ne biçim şeyh böyle? Şeyhler hiç geğirir mi? Geğirmekle de kalsa iyi, osuruyor da, hem de öyle gürültülü osuruyor ki... A, aaaa! Helaya da çıkıyor!..

Ondört yaşındaki saraylı Çerkez kızının içine bir kuşku düşmüş: "Yoksa şeyhle evlendiriyoruz diye beni kandırdılar mı? Şeyh diye beni başkasıyla mı evlendirdiler? Beni aldattılar mı?"

Saraylı hanımefendi, ondört yaşının bu duygularını anlatırken gülerdi.

Ondört yaşındaki saraylı Çerkez kızını kimse aldatmamış, kandırmamış, O kendi kendisini aldatıp kandırmıştır; tıpkı benim, sizin, hepimizin yaptığı gibi O, olmayan bir sevgi yaratmış, kocasının o olmayan sevgili olmasını istemiştir.

Nice gerçekçi olursak olalım, kendimizi nice gerçekçiyiz diye aldatırsak, aldatalım —bir işe de yaramaz ya...— hepimiz kendimizi kandırdık, hâlâ da kandırmaktayız. Yaşamın güzelliği belki de kendimizi aldatmamızdadır; yoksa şiir olur muydu!

Gencecik bir gelin, kocasının mendiline sesli sesli sümkürmesine sinirlenir. Konukların yanında bile böyle yapıyor. Ayıp, yerin dibine geçiyor. Yemekte bile burnunu öyle sesli siliyor ki, sanki kışlada karavana borusu çalınıyor sanırsın... (Gelin, albayın kızı olduğundan boru seslerini iyi tanır.)

Güzel gelin, taze gelin, hiç boşuna üzülme. Ya kocan neler geçiriyor içinden senin için?..

Pazar sabahı, yataktasınız. Yatak keyfi yapıyorsunuz. Sen, şiltenin üstünde kıvrıla kıvrıla bel kemiğini kütürdetiyorsun: Kütüüürr, kütür... Kocan, gözleri açılmış, şaşkınlıkla sana bakıyor. Bu kütürtüler, kolunu beline dolarken coşkulandığı sevgilisinin bel kemiğinden mi çıkıyor? Sen, elinle çeneni bir sağa, bir sola itip boyun kemiğini çatırdatıyorsun: Çatı-

ır, çatır. Allah allah... Bu çatırtı, sevgilisinin kuğu boynuna benzettiği o narin boynundan mı çıkıyor...

Belini kütürdetiyorsun, boynunu kütürdetiyorsun, bileklerini, ayak bileklerini çatırdatıyorsun, parmaklarını çıtırdatıyorsun...

Kocan yalvarıyor:

— Ne olursun sevgilim, kütürdetme, içim fena oluyor...

Aradan onbeş yıl geçiyor. Bu kez kocan biraz serteliyor:

— Yahu, yeter be, yeter... Kütür kütür, çatır çutur, ne oluyor be...

Bu on beş yılda sen de epeyce yüzgöz olmuşsun kocanla:

— Aaa, ne varmış bunda... Rahatlıyorum ayol, alışmışım ben... (Yine kütürdetme, yine çıtırdatma...)

Evliliğin yirmibeşinci yılında bigün kocan bağırıyor:

— Sırık hammalları gibi belini kütürdetip durma be...

— Ayol, rahatlıyorum diyorum sana... Bu evde de bana hiç rahat yok.

Evinizde konuklar var. Kocan onlara bişeyler anlatırken, birden bir çıtırdı sesi duymasıyla huylanıp bakınıyor. Sen parmaklarını çıtırdatmaktasın... Kocan, sen parmaklarını çıtırdattıkça, anlattığı olayı, kesik kesik, dalgın dalgın anlatıyor; biraz da saçmalayarak anlatıyor.Çünkü, gözü çıtırdattığın parmaklarında, kulağı parmaklarının çıtırdısında... Biyandan anlatıyor, biyandan da düşünüyor: "Bir zamanlar avucuma alıp da coşkulanarak, duygulanarak öptüğüm o incecik parmaklar, şimdi şu karşımda çıtır çıtır çıtırdayan parmaklar mı?" Ve kocan birden haykırıyor:

— Ay yeter:

Kendini kaybedip, birden bağırmış, kendi bağırtısıyla yine birden kendine gelip konuklardan,

— Bağışlayın...diye özür dileyip, "Nerde kalmıştık efendim..." diyerek sözünü sürdürmeye çalışıyor.

Sen yine parmaklarını çıtırdatıyorsun... Parmaklarını çıtırdatmakla da kalsan yine iyi, arada bir de parmaklarını ağzına sokup tırnaklarını kemiriyorsun.

Konuklar bikaç kez kocana soruyorlar:

— Neyiniz var?

— Yok, bişeyim yok... Nerde kalmıştık efendim...

— Renginiz sarardı da...

— Bişey değil efendim, arada bir öyle oluyorum...

Konuklar tedirgin olup giderler. Sonra da dedikodular başlar:

— Adam deli yahu... Düpedüz deli...

— Nesi var.

— Oturmuş konuşuyoruz güzel güzel... Anlatırken anlatırken birden arada bir "Yeter be...", "Yeter ulan.." diye haykırıveriyor. Sonra da "Affedersiniz, nerede kalmıştık..." deyip sözünü sürdürüyor...

— Vahvah, delirmiş demek...

Bir kadın, hiçbişey yapmasa,on yıl, onbeş yıl, yirmibeş yıl, kocasının karşısına geçip sessiz sessiz tırnaklarını kemirerek çıldırtabilir.

Ben böyle çıldırmış birini tanıyorum. İnanınız gerçek... Askerî ortaokulda, askerî lisede ve Harp Okulu'ndan arkadaştık. O topçu subayı oldu, ben istihkâm... Çakı gibi bir teğmendi, gayetle sporcu... Sporculuğu altmış yaşına dek sürmüştür; belki de hâlâ spor yapıyordur ama, altmışından sonra O'nu görmedim. Çünkü, anlatacağım olaydan ötürü darıldı bana... Kışın. evet kışın denize girer, denize giremezse evinde soğuk suyla yıkanır... (Bu da bir delilik mi, diyecekiniz? Olabilir... Kimsenin karşı koyduğu yok.)

İlk evlendiği eşini çok seviyordu.

Uzun yıllar birbirimizi yitirdik. Bu arada eşi ölmüş. Yıllarca bekâr kalmış. Yıllar sonra O'nu gördüğümde, bekârdı. Bigün sevinç içinde. coşkuyla evime gelip evleneceğini söyledi. Evleneceği hanım da kendisi gibi bir dulmuş, memurluk yapıyormuş. Çok aydın bir kadınmış. Aydın olmasına işaret olarak da,

— Senin bütün kitaplarını okumuş... dedi.

Ne iyi... Demek gerçekten aydın (!) bir kadın.

Mutluluklar diledim.

O kadınla evlendi. Çok seyrek, yolda karşılaştığımızda ancak görüşebiliyorduk. İkinci evliliğinin üstünden üç-dört yıl geçmişti, vapurda gördüm. Perişandı. Tikler başlamıştı. Ama öyle çok kişide görülen, kaş-göz oynatması, yanak seğirmesi gibi, bıyık titremesi gibi tiklerden değil... Aşağıyukarı her iki-üç dakikada bir dudağının sol yanı bikaç kez titreyerek inip kalkıyor ve o sırada ne demek olduğu anlaşılamayan "Şttrrrt..." gibilerden bir ses fışkırıyor ağzından. O ses fışkırırken de, elinde olmadan tükürükler saçıyor. Bundan o denli tedirgin ki, zavallı, mendili hep elinde ve başını karşısındaki insana çevirmemeye çalışarak konuşuyor. Besbelli, normal değil...

İçini çekerek,

— Ah, dedi, ah... Seni görmeliyim, sana anlatacaklarım var... Başıma neler geldi bir bilsen... Delireceğim yahu, delireceğim... Burda anlatamam, evine geleyim de bigün, anlatayım başımdaki derdi...

Telefop edip eve geldi.

— Bunu senden başkasına anlatamam... dedi.

— Nedir? dedim.

Karısı, o aydın kadın, gece - gündüz, evde - sokakta, hiç durmadan —affedersiniz tastamam O'nun deyişiyle söyleyeceğim— osuruyormuş.

Başladım gülmeye. Ben gülünce çok kızdı. Dudak titremesi ve o şaşılası sesi ağzından fışkırtması sıklaştı.

— Yahu, arkadaş diye sana derdimi açıyorum, sen de gülüyorsun. Başkasına bunu söyleyemezdim, seni yakınım bildim. Tam da adamına anlatmışım...

Gitmeye kalktı. Zorla oturttum. O benim neden güldüğümü bilmiyordu ki, hiçkimse de bunu bilmeyecek. Kendimi tutmaya çalışıyor, ama tutamayıp, gülüyordum.

— Belki kadıncağızda gaz vardır... dedim.

— Gaz var, tuz var... Her ne b. varsa, ben bittim yahu, çıldıracağım diyorum sana... Böyle bir (.....) duyulmamış.... Evlendik evleneli daha bir gece şöyle rahat uyuyamadım. Gecede on kez, onbeş kız sıçrıyorum uykumdan. Evde ikimizken yapılsa iyi, her yerde yapıyor, yolda, taşıtta.... Farkında olmadan birden bağırıyorum...

— Neden?

— Hâlâ neden diye soruyorsun, yahu ben bir topçu subayı olarak top atışında bile böyle bir gürültü duymadım...

Belki de ağzından çıkan o anlamsız fışırtı, uykuda sıçrayıp haykırmasındandı.

— Doktora götürsene...

— Gitmedik doktor mu kaldı... Üstelik bu kadın yaptığından da keyifleniyor. Beni deli eden de o... "Yahu yapma, kendini tut!.." diyorum, yılışarak bana sırıta sırıta "Kötü şey iyi insanın içinde durmaz!.." demiyor mu, delireceğim be... Gülme Allahaşkına...

— Affedersin, sana gülmüyorum...

— Burda benden başka gülünecek kimse yok ki...

Duymazdan gelmesini, aldırmamasını söylüyorum, söylüyorum ama lâf olsun diye... Bikez, iki kez, beş on kez olsa aldırmayabilirmiş ama her zaman böyleymiş. Bunun nasıl bir işkence olduğunu isbat için bana Sırp suikastçısı Prencip'e yapılanı anlatıyor.

— Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun Veliahtı Arşidük Ferdinand'ı öldüren Sırp suikastçısı Prencip'i yakalayınca ne yaptılar? Birinci Dünya Savaşı'nın patlaması için, barut fıçısına dönen dünyanın fitilini ateşleyen herif... Böyle bir adamı öldürürsek yazık olur, deyip daracık bir yere kapamışlar, öyle dar ki, kıpırdayamıyor. Yukarıdan tepesine, hiç durmadan belli aralıklarla su damlatmaya başlamışlar: Şıp, şıp, şıp... Bir damla, beş damla, yüz damla vız gelir, ama gece gündüz durmadan başına tıp tıp damlıyor. Ne olmuş sonunda biliyorsun, herif delirmiş... Ben de deliriyorum yahu, bir kez, beş kez, yüz kez değil ki... Boyuna (O sesin taklidini yapmıştı) sesi kulağımda...

Gerçekten de delirmişti. Boşanmasını salık verdim.

— Ben bu derdimi ilk sana açıyorum, hâkime nasıl söyleyebilirim kardeşim. Dilekçeye bile yazılmaz bu rezalet... Sonra bakalım, Medenî Kanunumuzda bu yüzden ayrılmak için madde var mı?

Evden çıkıp, gidecekmiş, ama emekli aylığı ayrı bir ev açmasına elvermiyor. Evde kalsa çıldırıyor... Karısı "Boşanırım ama, bu evi üstüme yaparsan..." diyormuş.

Dudağının sol yanında o fışkırtılı sesleri çıkartarak.

— Yahu, diyordu, karı yel sayesinde ev sahibi olacak be... Olduğu olacağı hayatta bir evim var, o da elden çıkacak...

O günden sonra arkadaşımı bir daha görmedim.

Arkadaşım, evlenmeden önce eşini bana "çok aydın bir kadın..." diye överken, o olmayan sevgilisini övmekteydi. Karısının çıkardığı o uygunsuz sesler olmasa, olmayan sevgilisini varsayıp kendini kandıracaktı.

Terzi yardımcısı kızın sevgilisi yoktu, ama olsaydı ne değişecekti ki... Olmayan sevgilisini var sanacak, aldanacak, ama aldandığını anlamayacaktı. Oysa olmayan sevgilisinin ağzından kendine mektuplar yazdırdığında aldanmıyor, kendisini aldatıyor ve kendisini aldattığını da biliyordu.

Bu bir öyküdür. Ama bu öyküyü Cahit Sıtkı Tarancı yaşamıştır. Olmayan sevgilisini "Beşiktaşlı kız" diye adlandırmış ve Beşiktaşlı kızın ağzından kendi kendine sevi mektupları yazmış, bu mektupları kendi adresine postalamıştır. Mektuplar eline geçince de, gerçekten bir sevgilinin gönderdiği mektuplarmış gibi sevinmiş, olmayan sevgiliye yanıtlar yazmıştır. Kendi söylediğine göre, o olmayan sevgiliyi varsayarak, kendisini aldatması bir yıl sürmüş, sonunda mektuplaşmalarını keserek, kendi deyişiyle Beşiktaşlı kıza, yani o olmayan sevgiliye ihanet etmiştir.

Hiçbir sevgili, olmayan sevgili kertesinde güzel değildir. Ama biz sevgilimizi, o olmayan sevgili gibi güzel görürüz.

"Benim Delilerim"den birinin bir sevgilisi vardı. İnce, uzunca, esmer, koyu kara saçlı, koyu kara gözlü, uzun saçlarını topuz yapan bir kızdı. Pek öyle güzel sayılmazdı. O sevgilisiyle birlikte bigün Galata Köprüsü'nden geçerken bir arkadaşıyla karşılaştı. Esmer sevgilisini bikaç adım geride bırakıp, arkadaşıyla konuştu. Arkadaşı,

— Kim bu kız? diye sordu.

"Benim Delilerim"den biri olan,

— Bir İspanyol... dedi.

Aradan zaman geçti. İspanyol dediği o kızla evlendi. Evlendikten bir süre sonra, köprü üstünde karşılaşmış olduğu arkadaşına eşini tanıtması gerekti:

— Karım!..

Arkadaşı baktı ki, İspanyol kızı çatır çatır Türkçe konuşuyor, hem de istanbullucanın en incesinden...

— Hani bu İspanyol kızıydı be...

"Benim Delilerim"den birinin yanıtı şu olmuştur:

— Seni kandırmadım. Ben O'nu hep İspanyol kızı olarak görmüşümdür.

Sonradan bu konuda bana da şöyle demiştir: "O'nu hep İspanyol olarak tasarladım. Kendi kendime "Say ki İspanyol kızı..." dedim.

Olmayan sevgili hep bir tasarımdır. Olan sevgiliyi, olmayan sevgili sanırız. Olan sevgilide, o olmayan sevgiliyi buluruz. Taaa ki, ger-

çekler kafamıza dank edene dek... Sınıf arkadaşım, ikinci eşinde o olmayan sevgilisini görmüştü; O'nu yaşam boyu tasarladığı kadının ta kendisi sanmıştı. Ama kadın, "Kötü şey iyi insanın içinde durmaz" diye sırıtarak çıkardığı gürültülü seslerle arkadaşımı kendine getirmişti. Öteki de, belini kütürdeterek bir melek olmadığını kocasına zorla anlatabilmişti.

Bütün yaşamlarında o olmayan sevgiliyle yaşamış olanlar vardır. Onlar ne güzel delilerdir. İşte onlardan birini anlatacağım.

Babamın dostuydu. Babam O'nu, O da babamı çok severdi. Bir esnaftı. İyi bir semtte dükkânı vardı. İş alanını ve işyerini söylemeyeceğim, eşi dostu çoktur, tanınmasını istemiyorum. Şimdilerde ya çok yaşlıdır ya da ölmüş olmalı.

Babam çok sevdiği o dostu için, deli, derdi. Evet, deliydi. Neden? Her insanın bir olmayan sevgilisi vardır; ama o olmayan sevgiliye iskarpin alıp giysi diktiren, hastalandı diye hekime gönderen varmıdır? Vardır, işte O...

Tanıdığımda elli-altmış yaş arasındaydı. Babam O'ndan yaşlıydı.

Demek, evlenmeye istekliymiş ki, tanıdıklarından yaşlı bir hanımın evlendirme önerisini iyi karşılamış. O yaşlı tanıdık hanım, babamın dostunun evlenebileceği uygun bir kız tanıyormuş.

Babamın dostu yaşlı ama, dul yada boşanmış kadınla evlenmek istemiyormuş.

O yaşlı aracı hanım,

— Kızoğlankızdır... demiş.

Önceden nişanlanmış mı, başkasıyla sözkesilmiş mi, başka erkeklerle ilişkisi, arkadaşlığı filan olmuş mu? Hayır efendim, eline erkek eli değmemiştir...

Yaşlı olmasın ama, çok genç de olmamalı... Orta yaşa varmamışsa iyi...

Aracı kadın, kaç yaşında bir eş istediğini anlayınca, kızın yaşını da söylüyor:

— Daha otuzunda...

Açıksaçık kadınlardan hoşlanmıyor.

Yooo, bu gayetle kapalı, edepli bir ev kızı...

Babamın dostu, beş vakit namazında niyazındadır...

Aracı kadın, kızın da namazında orucunda olduğunu söylüyor.

Bütün bunlar bir konuşmada anlatılmıyor. Haftalarca, aylarca sürmüş bu konuşmalar. Konuşa konuşa en ince ayrıntılara dek inmişler. Kızın saçının rengi, teninin rengi, gözünün rengi, boyu bosu... Görgülü kız, hanım hanımcık, ev kızı... Babamın dostunun o olmayan sevgilisinde hangi özellikler, nitelikler varsa hepsi bu kızda toplanmış. Eh artık, buluşup görüşsünler de Tanrı'nın buyruğuyla evlensinler

— Olur, demiş aracı hanım, pazartesi günü saat üçte filanca yerde...

Sözkesilen günden bir gün önce gidip o aracı hanım,

— Zavallı hastalandı da, diyor, haftaya perşembeye buluşursunuz kısmet olursa...

— Peki...

Aracı hanım perşembeden önce gidip,

— Perşembe günü, uzaktan konukları gelecekmiş de, Ankara'dan akrabalarıymış... Haftaya cumaya olsun, mübarek cuma günü... diyor.

İşte böyle böyle aradan yirmi yıl geçiyor. Benim bildiğimde yirmi yıl geçmişti; sonrasını bilmiyorum. Belki de babamın dostunun ölümüne dek sürmüştür.

Bu olay, bir sevgiliyi, o olmayan sevgili sanmak değil. Çünkü, aracı kadının anlattığı kız, gerçekten de yok; böyle bir kız dünyaya gelmemiş. Bir insan nasıl olur da böyle yalanlarla yıllarca oyalanabilir?.. Üstelik, öyle de dengeli, akıllı, mantıklı bir insandı ki... Demek, dengeli insanın yaşamı bile, iğneye takılıp, hep aynı sesi veren bozuk plak gibi, bir yere gelip takılıyor ve o takıldığı yerde hep aynı dengesizlik sürüyor.

Babamın dostu, başkalarının yanlışlarını, yanılgılarını görür, akıllıca, mantıklıca eleştirilerde bulunur, biçoğunun sorunlarını çözen bir insandı. Yaşamında kadın olmayan erkek değildi. Hatta yaşamına girmiş kadınlardan birini ben de tanıyordum. Babam, işte böyle bir adamın, nasıl olup da yıllar yılı, olmayan bir kadını var diye aldanmasını anlamıyordu.

— Nasıl olur da bir insan bir hayale hakikate kanar? Hayal bile değil; bir hakikatin ancak hayali olur... O kızın hakikisi yok ki hayali olsun...

— Baba, söylemiyor musun bunu kendisine? diye sorardım.

Babam,

— Oğlum, öyle bir kandırmışlar ki onu, bana bile inanmaz artık... Hiç söylemez olur muyuz, kaç kere söyledim. Neye yarar ki...

O aracı kadın niçin yıllar yılı adamı oyalayıp kandırıyordu? Çünkü, o adamı geçim kapısı yapmıştı. Gerçekten bir kızla tanıştırıp, evlendirse, geçim kapısı da kapanacaktı. Ben o kadını tanımadım; ama müthiş bir kadın olduğu belliydi. Babamın dostunun, bir olmayan sevgiliye yıllarca inanabileceğini nasıl da sezmişti...

Babamın dostu, o olmayan sevgilisinin salt göz, kaş, ten, saç rengini değil, ağzında kaç sağlam diş olduğunu bile biliyordu, hangi dişi dolgu, kaç dişi kaplama...

— Çarşamba günü buluşacaktınız ama, dişi ağrıyor da zavallının...

— Yaaa... Vahvah...

Babamın dostu, olmayan sevgilisinin dişinin tedavisi için para veriyor.

Elbet iş diş tedavisiyle başlamamıştı, daha önceleri de vardı. Yirmi yıldan beri her gün evlenecek olduklarından, nikâhtan sonra birlikte oturacakları ev kiralanmış, her ay kira ödeniyor. Eve eşya, mobilya alınmış. Elektrik, su, havagazı parası da her ay ödeniyor. Kapıcı parası bile veriliyor. Babamın dostunun evlenmesi için her şey hazır, salt ortada kadın yok...

— Hastalandı da... Biliyorsun gastriti vardı...

Haydi doktor parası, ilaç parası... Olmayan sevgili zaman zaman küçük ameliyatlar bile geçirirmiş.

Düğün hazırlığı çoktan yapılmış, gelinlikler, giysiler, iskarpinler... Her yıl giysinin yazlığı kışlığı...

Kadın erkek, hepimiz, bir olmayan sevgiliyi varsaymışızdır ya da olan sevgiliyi o olmayan sevgili sanıp bilerek bilmeyerek kendimizi aldatmışızdır. Ama olmayan sevgilinin ağrıyan dişini tedavi ettiren, beyaz yazlık iskarpin, biraz ayağını sıkıyor diye o olmayan sevgilisine başka bir yazlık iskarpin alan, o olmayan sevgiliye apandisit ameliyatı yaptıran, belki dünyadaki tek insan babamın o dostudur. Benim bildiğim yirmi yıl, kimbilir daha kaç yıl aldatılmıştır. Ölmüşse, o olmayan sevgilisini görmeden ölmüştür zavallı... Belki sevgilisini hiç görmediği için, sevgilisini o olmayan sevgili sanıp evlenenlerden çok daha mutlu olmuştur.

Cahit Sıtkı, olmayan bir Beşiktaşlı kız yaratmış, o olmayan sevgilinin ağzından kendine sevi mektupları yazmış, kendi adresine postalamıştır ve bu mektuplara yanıtlar vermiştir.

Terzi yardımcısı kız, bir olmayan sevgiliye sevi mektupları yazdırtmıştır.

Hep düşünmüşümdür; babamın dostu, o akıllı, o mantıklı adam, gerçekten kandırıldığını bilmiyor muydu, o olmayan sevgilinin olduğuna gerçekten inanıyor muydu? Yoksaaaa, o olmayan sevgilinin olmadığını bile bile sanki varmış gibi mi davranıyordu? Bana sanki ikinci olasılık varmış gibi geliyor. Hangisi olursa olsun, o olmayan sevgiliyi gerçekten varsaysa da bir deli, varsaymayıp da sanki varmış gibi davranmışsa yine başka bir deli, ama ne güzel bir deli...

Tatlı Betüş'ün Sonundaki Kadın

TÜNEL'den Taksim'e dek İstiklal Caddesi'nin her iki yanındaki anayol ve arayolların, dört çalgı, beş kız, on müşterinin girebileceği, her kovuğunda, her deliğinde bir gece kulübünün, bir pavyonun, bir barın açıldığı dönemdeydi. "Benim Delilerim" de anlattığım Çakır Rauf'un sevgilisi de böyle barlardan birinde çalışıyordu. Çakır Rauf, ille de sevgilisini bana gösterecek. Beni, danışacak tek büyüğü saydığından, sevgilisi üstüne benim oyumu alacak; daha doğrusu O kararını vermiş de, kendi kararını bir de bana onaylatıp içi rahat edecek.

Mağaralar, kırda, dağda olur. Büyük kentlerin mağaraları da, apartımanların diplerinde oluyor. Galatasaray'la Tepebaşı arasındaki büyük yapılardan birinin dibindeki mağaraya yedi-sekiz basamakla indik. İçerisi şıkır şıkır, pırıl pırıl, renk renk... O ışık şıkırtısından, o renk pırıltısından eşyanın eskimişliği ve kirliliği, insanların da yorgunluğu, bezmişliği belli olmuyor. İkinci değil, üçüncü sınıf bir bar...

Çakır Rauf, yanıma getirip sevgilisini tanıttı. Gerçekten özgün güzellikte havalı bir kız. Birinci sınıf barlarda çalışabilir. Sanırım, birinci sınıf barda ikinci sınıf konsomatris olacağına, üçüncü sınıf barda yıldız olmayı yeğlemiş. Hep bir masadayız. Aynı masada bir kız daha var, Çakır'ın sevgilisinin arkadaşı... İşte anlatacağım kız bu. Çakır'ın sevgilisi mi, yoksa o kız mı daha güzel diye sorulsa yanıtım şudur: Paşa gönlün bilir. İkisi de ayrı ayrı güzel. Güzelleri betimleyerek tanımlarız ya, o kız "inci gibi" denilen güzellerden. Anadolu güzelinin ince çizgilisiydi. Açıkbuğday rengi, beyaza yakın ten. Saçları ve gözleri koyu siyah... Giysisi de siyah ipekliden olduğundan inciliği, siyah kadife kutuya konulmuş gibi daha da çok ortaya çıkıyor. Bir kasaba kızı olmalı. Kızla dans ettim. Yaa, demek o zamanlar barlarda dans da edermişim. "Hey gidi hey!" demenin tam yeri işte. Başka bir gece daha o bara gitmiş miydim, şimdi bilemiyorum. Ama O, Bursa Sokağındaki, açtığım Paradi Fotoğraf Stüdyosu'na sıksık gelmeye başlamıştı. Fotoğrafları da çekilmiş ve elbet parası da alınmıştı. .

Evi, fotoğraf stüdyosuna yakındı, ancak bir kilometre... Eski, ahşap, iki katlı bir evde —belki evin bir bölümünde— anası ve bir yaşındaki çocuğuyla oturuyordu. Barda çalışarak, anasını ve çocuğunu geçindirmekteydi.

Üstüne düşmedim, pek öyle ilgi de göstermedim. O'nun gelip gitmeleri bir yıl kadar sürdü. Bu bir yıl içinde O'nda fizik bir değişme oldu. Ayağının birini eski kolaylığıyla kullanamıyordu. Sol ayağına egemen değildi. Sinirsel bir hastalığı olmalıydı. Belki de soy-

dan gelme bir hastalıktı. Başlangıçta hastalık çok ağır ilerliyordu. Sol ayağını hafifçe sürüdüğü pek belli olmuyordu, hatta ayrımsanamazdı.

Gelip gitmeleriyle aramızda bir yakınlık kuruldu, hiçbir sevgi ilişkisi olmayan bir yakınlık. Bekârdım, hem de beş yıldanberi... O'nu bir bekâr arkadaşımın odasına götürmüştüm. o bekâr arkadaş da, Benim Delilerim'de "Kurnazlık Oyunu" başlığıyla anlattığım kendini fare zehiriyle öldüren kişi...

İstiklal Caddesi'ne açılan yan sokaklardan birinin başında, her odası ayrı ayrı kiraya verilmiş çok büyük bir apartıman. O odalardan birinin kapısını, verilen anahtarla açıp içeri girdik. Bekâr odası denilemeyecek denli güzel ve bir bekârın tek odada yaşadığı anlaşılmayacak denli de düzenli, temiz. Kızın zamanı vardı. Ordan çıkıp çalıştığı bara gidecekti. Şurdan burdan konuşuyorduk. O anlatıyordu. O'nu o gün dinlerken, günün birinde o zavallı kızcağızın yaşam öyküsünü "Benim Delilerim" arasında yazacağım hiç aklıma gelir miydi? Ben mi bişeyler sormuştum da anlatmıştı, yoksa o kendiliğinden mi içini dökmeyi gereksinmişti, şimdi anımsayamıyorum. Çalıştığı işin gereği, her türlü erkeği aramadan bulabilirdi de, kendisini dinleyecek bir erkeği bulması zordu. Belki anlatmayı gereksiniyordu. Anlattı anlattı... Çocukları çok sevdiğim için olacak, anlattıkları içinde bende iz bırakan çocuğu üstüne söylediklerydi. Karşılıklı oturmuş da öyle konuşmuyorduk. Yataktaydık. Yatakta anlatıyordu. Çocuğu üzerine anlatırken ağlamaya başladı. Hıçkırıklarından kesik kesik anlatıyordu. Çocuk, benim zayıf yanım... Allakbullak oldum.

Çocuğu o zaman bir yaşındaydı. Babası bir teğmenmiş. İstanbul'da, galiba Ayazağa'da bir birlikte görevliymiş. O'ndan ne para, ne nikâh, ne yardım istiyor, salt çocuğunun babalığını üstlenmesini diliyordu. Çocuğu babasız, piç olsun istemiyordu. Sözü buraya gelince sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Yastık sırılsıklam olmuştu.

Teğmen niçin çocuğu üstlenmiyordu? Bir subayın bir bar kadınıyla evlenmesine izin verilmeyeceği; bu ilişki açığa vurulursa subaylıktan çıkarılacağı için mi? Çocuğun babalığını üstlenirse, ya kadın sonradan evlenmek için dava açarsa? Ya çocuğun kendisinden olduğuna inanmıyorsa?

Bunları sordum kendisine.

— Nasıl olur, dedi, O'nunla tanışmadan önce bar kadını değildim ki... Çocuğumuz doğup da beni yüzüstü bırakınca, ne yapabilirim başka, ister istemez bara düştüm. Birlikte oturuyorduk. Birbuçuk yıl bir evde birlikte yaşadık. Başka hiçbir erkek tanımamıştım. Sonra beni yüzüstü bırakıp gitti... Çocuğunun babalığını kabul etsin, yeter... Nikâh istemiyorum diye noterden senet vereyim.

Ağlıyor hıçkıra hıçkıra. Ben de kendimi zor tutuyordum.

Saatler geçti.

— Haydi... Dedim,

Kalktık. Yatağa nasıl girdikse yine öylece çıktık. Bekâr arkadaşın odasına salt O'nu dinlemek için gitmiş oldum.

Giyindik.

Teğmenin adresini aldım O'ndan.

Teğmene, çocuğu için konuşmamız gerektiğini anlatan uzunca bir mektup yazıp postaladım. Görüşmemiz için de, bir hafta tatili gününde belli saatte fotoğraf stüdyosuna gelmesini rica etmiştim. Doğrusu ya, geleceğini hic ummuyordum. Bildirdiğim yere, bildirdiğim saatte geldi. Bir tasra delikanlısı, taşralılığı üstünden dahaca atamamış bir genç subay. Benden on-oniki sınıf sonraki dönemden. Bir teğmene baktım, bir kızı düşündüm. Kız için bu teğmen rüyalarının şehzadesiydi.

Geldiği için teşekkür ettim. Hangi nedenle bu işe aracılık ettiğimi anlatmaya çalıştım. Yapmak istediğim salt bir iyilikti; çocukları çok sevdiğim için.

İlkin, çocuğun babalığını kabul edip etmediğini öğrenmeliydim. Büyük bir saflık ya da yiğitlikle kabul ediyordu, evet çocuk kendisinindi.

Bunlardan sana ne, diye terslik de edebilirdi. Oysa saygılıydı, hatta biraz da suçlu suçlu konuşuyordu.

— Evlenemeyeceğinizi anlıyorum, olanaksız gibi bir şey... Ama bikez çocuğunuz olmuş. Çocuğunuzun annesi de sizden evlenme, nikâh istemiyor. Yardım, para da istemiyor. İstediği tek şey, çocuğuna nüfus kâğıdı çıkarabilmek için, sizin babalığı kabul etmeniz.

Yapacağına sözverdi. Ben de inandım. Sonra ekledim:

— Annesi sizden çocuğunuza bakmak için para istemiyor. Ama hangi koşullarda çalışıp çocuğunuza baktığını biliyorsunuz. Aylığınız yeterli değil ama, yine de kendiliğinizden az da olsa yardım etseniz iyi olur sanırım.

— Elbette... dedi.

Belki de ben, saf görünen o teğmenden çok daha saftım. Verdiği sözün hiçbirini tutmadı. Benimle konuştuğu zaman, atandığı doğudaki bir birliğe gitmek üzereymiş. Buluştuğumuz gün o denli saygılı ve saf görünmesinin nedeni belki de üstlerine sorunu yansıtıp şikâyet edeceğim korkusuydu.

Teğmenle konuştuğumu, çocuğun babalığını üstleneceğini, hatta aydan aya para da vereceğini söylediğimde çocuk gibi sevinmişti. Sevinci boşunaymış zavallının. İstesem teğmenin adresini bulabilirdim ama neye yarardı ki. Resmen şikâyet edilse belki de mesleğinden olurdu.

O teğmen şimdi ya albaylıktan emekli olmuştur, belki de generaldir, belki de ölmüştür. Ya o kadın? Sol bacağındaki sinirsel hastalığı gittikçe artıyordu. Hastalık birden hızlandı nedense... Yürürken sol ayağını sürümeye başladı. Fotoğraf stüdyosuna gelmek için merdiveni çıkamaz olmuştu. Belki bu yüzden, belki de kendisini o durumda göstermek istemediği için bize uğramıyordu. Solundaki inme, ayağından bacağına, bacağından kalçasına, kalçasından koluna doğru ilerlemekteydi. Bu durumda elbet dans edemeyeceği için artık barlarda çalışamazdı. Tek işe yarardı, ayaktakımı erkeklerin kösnüllüklerini çok ucuza dindirmeye... Sanırım, çocuğunu ve anasını geçindirmek için O da bunu yapıyordu.

Bigün yolda karşılaştık. Birden başını benden öteye çevirip, gövdesinin sol yanını sürüye sürüye uzaklaştı. Başını benden öteye çevirmesinde kırgınlık, dargınlık değil de, sanki utanç, sanki suçluluk duygusu vardı; o duruma gelişinden utanıyormuş, bundan kendisi suçluymuş gibiydi. Başını çevirmekle iyi yapmıştı. Ne konuşacaktık? Ne yapabilirdim? Acımaktan başka... Ben acıyacaktım, O da utanacaktı.

Yıllar yılı görmedim O'nu. Fotoğraf Stüdyosu'ndan çoktan ayrılmış, yeniden gazeteciliğe başlamıştım. İkinci kez evlenmiştim, iki çocuğum daha olmuştu.

Soğuk bir kış akşamıydı. Sulu kar yağıyordu; yani İstanbul'un en pis havası... İstiklal Caddesi'nden Tepebaşı'na geçilen o daracık ara sokaklardan birinde giderken O'nu gördüm. O sokakta, iki geçeli küçük meyhaneler, içkili aşevleri, küçük gece lokalleri, içlerinde çok boyalı kadınların da oturduğu çayevleri vardır. İşte oradaydı. Bakımsız yolun çukurlarından birine çamurların içine yuvarlanmıştı. Çok sarhoştu. O sinirsel hastalığı göğdesinin bütün sol yanını kaplamıştı; sol yanı hiç tutmuyor, göğdesinin canlı sağ yanı, cansız olan sol yanını sürükleyerek taşıyordu. Yüzünün sol yanı da çarpılmıştı. On yaş, yirmi yaş değil, belki kırk yaş yaşlanmıştı. Saç-baş dağınık bir cadıya dönmüştü. Yine de bu pis görünümü içinde, o eski "inci gibi"liğini tanıdım.

O daracık yolun iki geçesindeki dükkânlardan kadınlar, erkekler kapı önlerine çıkmışlar, yere yuvarlanmış, çamurlar içindeki çarpık kadınla alay ediyorlardı. Belli ki, O'nu çok öncelerden tanımaktaydılar. Belki de her akşam oralara gelmekteydi. O da kendisiyle alay edenlere sövüyordu. Bu sövgüler, sövülenleri eğlendiriyor, güldürüyordu. Salt kendisiyle alay edenlere değil, gerek bu dünyada gerek öteki dünyada kutsal olarak bilinen her ne varsa, kurumlara, kuruluşlara, kişilere, makamlara, varlıklara, hepsine silme sıvama sövüyordu. Öyle bir sövme ki, bildiğiniz bilmediğiniz, duyduğunuz duymadığınız, en kaba, en çirkin, en iğrenç sözcüklerle... O söğdükçe çevredekiler kahkahalar atıyorlardı. Gülenler, alay edenler içinde iyiyürekliler, bir bardak şarabı, bir kadeh rakıyı uzatıyorlar, çarpık kadın da kendisine verileni bir dikişte içiyordu.

Orada durup bir süre baktım O'na. Beni görse bile, artık tanıması olanağı yoktu ve artık o durumda görünmekten utanıp da başını benden çevirmeyecekti.

Orda toplananlardan birine özellikle sordum:

— Kim bu kadın?

— Görmüyor musun, delinin biri işte... Kafadan çatlak... Her akşam gelir buralara, o bu içki verir, o da zıkkımlanır...

O söverken, içimden, ben de O'nunla birlikte sövmeye başladım. Benim de yürekliliğim işte o kadarcıktı, ancak içimden sövebiliyordum.

Ağır ağır yürüdüm, bir gece o üçüncü sınıf barda tanıdığım "inci gibi" güzel kızı düşünerek.

Tatlı Betüş adlı romanımın bitişinde anlattığım kadın işte budur.

Bir Delikanlının Delilikleri

TANIDIĞIM güzel delilerden biri de rahmetli Rüknettin Resuloğlu. Kitaplık bir deliydi rahmetli. Ama ben O'nun deliliğini değil de, O'nun aracılığıyla başka bir deliyi anlatacağım için, Resuloğlu'na kısaca değinip geçeceğim.

Rüknettin Resuloğlu jübilesini yapıyormuş. Bana da bir çağrılık göndermiş. Dostları çoktu. En yakını da, herkese Reis diye seslendiği için, kendisine de Reis denileri Bedri Rahmi Eyüboğlu'yla ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu.

Bu jübileye benim gibi şaşanlardan biri de Bedri...

— Yahu, deli bizim Rüknettin. İnsan kendi kendine jübile yapar mı? Hem neyin jübilesi?

Ayral anlamlarının dışında jübile, herhangi bir meslekte uzun bir süre (örneğin elli yıl) başarılı olarak çalışanlar için düzenlenen bir tören demektir. Resuloğlu'nun böyle uzun sürmüş mesleği, başarılı bir işi yok... İş sayılırsa, en sürekli işi, toplantılarda başarıyla taklitli gülütler, öyküler anlatması... Sanatsever, sanatçı dostları olan, şakacı, hoşsohbet, nüktedan bir gönül adamı. Büyük inat ve özveriyle "Yelken" adlı bir dergi çıkarmıştı bir zamanlar. Bir de Karaköy'de bir hanın bodrumunda "Merhaba" adlı daracık bir yer açmıştı, sanatçılar gelsin diye... Benim bildiğim, hep zarar eden işler. Karaköy'de bir handa yazıhanesi vardı, orda taşımacılık yada komisyonculuk gibi işler yaptığını duyardım ama, orası sanatçıların uğrak yeriydi. Orda söyleşilir, gülüşülürdü, ama hiç işten konuşulduğunu duymadım.

O gece Bedri'yle birlikteydik.

— Jübilesine gitmezsek darılır...dedi.

Hiç değilse geç gidelim diye düşündük. Geceyarısına doğru, Parkotel'de yapılan — yani kendikendine yaptığı— Rüknettin Resuloğlu'nun jübilesine gittik. Rüknettin redingot giymiş, taklitler yaparak gülütler anlatıyordu. Bir ara yanımıza gelip, geç gelişimizden dolayı alınmış olduğunu belli etti.

Oradan ayrıldığımda saat biri geçiyordu. Yanımda kimin olduğunu şimdi anımsayamıyorum. Gümüşsuyu yokuşundan iniyoruz. İki delikanlı önümüzü kesti. Elektrik direğinden oldukça uzakta olduğumuzdan yüzleri pek seçilmiyordu; ama yine de loşlukta görüyordum yüzünü. Biri öne çıkıp bana şöyle dedi:

— Biz Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim bölümü öğrencisiyiz. Hiç paramız yok. Bu gece dışarda kaldık. Bize otel parası verir misiniz?

Belki de bu denli incelikli değildi sözleri, ama anlamı buydu. Ne ezilerek, ne de kabalıkla söylemişti. Söyleyiş biçiminden, beni tanıdığını ve istediği parayı vereceğime de güvenli olduğunu anladım.

Rastlantı işte, üstümde para var. Ne kadar olduğunu şimdi anımsayamıyorum ama, ikisinin de otelde kalabileceği kadar para verip,

— İyi geceler... deyip yürüdüm.

Yanımdaki arkadaşımın kızdığını çok iyi anımsıyorum. Ona göre bunlar öğrenci filan değil, serseriydi. Otele gidecekleri de yoktu, içeceklerdi.

Ben de otele gideceklerini sanmıyordum ama, Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim öğrencisi oldukları bence kesin. Böyle olduğu şurdan belli; Akademi'den olmayan iki delikanlının, Akademi öğrencisi olduklarını söylemek nerden akıllarına gelsin?

Birkaç yıl geçti. Şimdi anlatacağım olay olmasaydı, ben o gece olanları belki de hiç anımsamayacaktım.

1960'lı yılların sonları. Gençlerin politik başkaldırıları yeni yeni başlamış. Bir akşam, Karaköy'den vapurla Kadıköy'e geçiyorum. Her zamanki gibi, vapurun "lüks mevki" denilen, lüksle hiçbir ilişkisi olmayan bölmesinde koltukta oturuyorum. Fazladan para ödeyip lüks yerde oturmamın nedeni şu: Birinci mevkideki kanapeler yüksek, benim de boyum kısa, oturunca bacaklarım havada kalıyor. Oysa lüks yerdeki kanapeler alçak.

Bir genç lüks salona girdi. Yanımdaki boş koltuğa oturdu. Tanıdım onu. Birkaç yıl önce bir gece Gümüşsuyu yokuşunda benden para isteyen delikanlıydı. Davranışından ve benimle konuşmasından anladım ki, kendisini

tanıdığımı sanmıyor. Bana oldukça sert şöyle dedi:

— Gazetedeki yazılarınıza göre siz solcu bir yazarsınız. Solcu yazar lüks'te oturur mu? Ne diye siz de bizim gibi vapurun kıyısındaki tahta kanapelerde oturmuyorsunuz? Bu lüks yer için ödediğiniz parayı bizim gibi yoksul gençlere verseniz daha uygun olmaz mı?

O'nun sözlerini, arkamdaki kanapede oturanlar da duymuşlardı ve kıpırdanmalarından bu sözlerden tedirgin oldukları belliydi. Belki de benden gereken sert bir yanıt vermemi bekliyorlardı. Oysa ben yumuşak biçimde konuştum:

— Çok haklısın. Benim lüks'te oturmam doğru değil. Hatta böyle vapurlara binmem bile doğru değil. Aslında benim gibi bir yazarın özel motoru, özel yatı, hatta vapuru olmalı. Özel yatımla, vapurumla yolculuk yapmalıyım. Ama ne yapayım ki bunların hiçbiri yok bende. Ben de bu kalabalık vapura binmek, lüks denilen bu yerde oturmak zorunda kalıyorum.

Kızgınlığa benzer bir küskünlükle kalktı, çıktı salondan. Pencereden O'nu görüyordum. Vapurun kıyısındaki tahta kanapeye oturdu. Yanında arkadaşları vardı.

Delikanlının sözlerine kızan yanımdaki tanımadığım yolcular, O'na kendi istedikleri sertlikte karşılık vermediğim için beni biraz eleştirdiler.

Yine aradan birkaç, belki beş-altı yıl geçti. Mehmet Keskinoğlu Ankara'da bir tiyatro kurmuş. Ben de Ankara'daydım. Oyununu seyrettikten sonra Keskinoğlu o gece evine yemeğe çağırdı. Levent'ten çocukluğunu bildiğim, Ela (Güntekin) ile evlenmiş olduğundan evliliklerini de kutlamam gerekiyordu.

Ev, bir geniş çatı katı. Yerlerde geniş minderler, sedirler... Konuklar kalabalık. Konuklar arasında, bir gece otel parası isteyen, neden vapurun lüks yerinde oturduğumu soran delikanlı da var. O zamana dek adını, ne iş yaptığını bilmiyordum. Orda tanıştırdılar. Asıl adını değil de, yaygın bir lakabı var, onu söylüyorlar. Tanıştırırlarken de o lakabıyla tanıştırıyorlar. Daha o zamandan ünlü bir ressam olmuş. Resimleri iyi para ediyormuş. Geleceği parlakmış.

Ben O'nun geleceğinin parlak olacağını, daha adını bilmediğim zamanlardaki iki karşılaşmamızda sezmiştim. Böyle delice atak yapanlar orta yerde kalamaz; ya ezilip silinir, ya yücelerde parlar.

Benimle o gecekı konuşmasından anladım ki, kendisini anımsadığımı hiç sanmıyor. O deliliğinden iz kalmamış gibi; erinçli konuşup tartışıyor. Kendisini tanıdığımı söyleyip söylememekte ikircikliydim. Bir ara,

— Sizi tanıyorum... dedim.

Sanki O beni tanımıyormuş gibi,

— Nerden? diye sordu.

Vapurdaki olayı anlattım. Nasıl tanımış olduğuma pek şaştı. O zaman, daha eskiden de tanıdığımı söyledim. Bir gece Gümüşsuyu yokuşundaki karşılaşmamızı anlattım. Hele bu olayı nasıl anımsadığıma büsbütün şaştı.

Sonraları sergiler açtı. İyice ünlendi. Paris'e gittiğini duydum. Epiy kalmış Paris'te.

Geçen gün Cumhuriyet Gazetesi'nde İnönü Vakfı'nın resim yarışması ilanı vardı. İlanda yargıcılar kurulu (jüri) üyesi olarak O'nun da adını gördüm. Hem lakabı, hem de ayraç içinde gerçek adı yazılıydı. Herkes o ünlü ve değerli ressamı bugün de lakabıyla tanıyor.

Böyle bir ressamımızın delikanlılık döneminin deliliklerini bilmiş olmaktan övünç duydum. O delikanlılığı hâlâ sürüyor mu? Sürüyorsa ne güzel!

Devletin Gönüllü Danışmanı

TEK parti iktidarı dönemi. 1946 yılının 16 Aralık günü İktidarın kışkırttığı güçler, fıkra (Köşe yazısı) yazarı olarak çalıştığım Tan Gazetesinin basımevini yıkmışlardı. Gazetenin iki sahibi Zekeriya Sertel (ve eşi Sabiha Sertel) ile Halil Lütfi Dördüncü'yü, uğratıldıkları maddi zarar yetmezmiş gibi, bir de tutuklayıp hapse atmışlardı. Sanki ortada bir suç varmış ve sanki o suçlu da benmişim gibi, işsiz arkadaşsız ortada kalakalmıştım. Tanıdıklarım selam vermiyor, arkadaş sandıklarım yolda karşılaştığımızda başlarını başka yana çevirip, beni görmezden geliyorlardı. Çok zor günler yaşıyordum. Evde, iki çocuğum ve eşimle dört kişiyiz. Hiçbir yerde iş vermiyorlar. Bulaşıcı bir hastalığa yakalanmışım ve hastalık hemen kendilerine de geçecekmiş gibi herkes benden kaçıyor.

Basım ustası arkadaşım Aziz Uçtay yeni bir işe girmişti, bir afiş basımevinde çalışıyordu. Bigün bana basımevi sahibinin benimle görüşmek istediğini söylemişti. Ne o basımevini biliyor, ne sahibini tanıyordum. Bir iş umudu olmadığı için önemsemediğimden gitmedim.

Bigün umutsuzluk içinde Babıali yokuşunun sol yaya kaldırımından çıkıyordum; karşıdan gelmekte olan irikıyım bir adam "Oooo..." ünlemleriyle iki kolunu da açarak üstüme geldi. Herkesin benden kaçtığı bir dönemde bir adam bana sıcak bir yakınlık gösteriyordu.

— Sizi gökte ararken, yerde buldum... dedi.

Çok şaşırmıştım. Demek o karanlık günlerimde beni de arayan biri varmış.

"Beni gökte ararken yerde bulan" kişi, arkadaşım Aziz Usta'nın çalıştığı basımevinin sahibiydi. Koluma girdi. Karşı yaya kaldırımına geçtik. Ordaki bir kapıdan basımevine girdik. (Ordaki yapılar tümüyle yıktırılıp, yol açılmış, o yapıların az daha gerisine büyük bir iş hanı yaptırılmıştır.)

Basımevi iki katlıydı. Alt katta basım makineleri, üst katta odalar vardı. Bu yapının üçüncü katı da ev olarak kullanılıyordu.

O dönemde, özellikle afiş basabilen tek basımevi orasıydı. Tek olmasının nedeni, o basımevinde şimşirden yapılma her boyda harflerin bulunmasıydı. Resimsiz bütün afişler orda basılırdı.

Basımevinin sahibi, burasını başka birisinden satın almış olmalıydı; çünkü işin ustası değildi. Çocukluktan, çıraklıktan yetişmiş gibi görünmüyordu. Ama kendisini harflerle afiş kompozisyonu yapmanın uzmanı sayardı. Ona göre, hiçkimse kendisinden daha güzel afiş düzenleyemezdi.

Tek afiş basan yer olduğundan, her afiş bastıracak olan O'na başvurmak zorundaydı. Afişte hangi sözler geçecekse o sözler bir kâğıda yazılıp O'na verilmeliydi. Yazıların düzenlenmesini, istiflenmesini bir uzman olarak ille de o yapacaktı. Müşteri bastıracağı afişin düzenlenmesine karışacak olursa buna çok kızardı. Çünkü bu işi O'ndan daha iyi hiçkimsenin bilmediği kanısındaydı.

İstanbul Şehir Tiyatroları, özel tiyatrolar, yeni yayımlanacak dergi ve gazeteler afişlerini o tek afiş basan basımevinde bastırmak zorundaydılar. Rakibi de olmadığından, en çoğu iki bin basılacak afişler için fiyat biçmek O'nun insafına kalmıştı.

Bütün bunların böyle olduğunu sonraları öğrenecektim.

Basımevinin ikinci katında, pencereleri caddeye bakan bir büyük odaya girdik. Odada iki masa, dolaplar, koltuklar, kanape, sandalya ve sehpalar vardı.

Beni gökte ararken, yerde bulan adamı inceliyordum. İri bir yüz, nice traş olsa sakal dipleri belli yanaklar, etli dudaklar... Bişey düşünmeye başlayınca, daha etli olan alt dudağı biraz sarkardı. Yanaklarından çenesine doğru derin bir çizgi uzanıyordu. Parmaklarında iki altın yüzük. Ağzını çokça açtığı zamanlar altın kaplama bir dişi de görünüyor. Sakal tıraşının kıl dipleri, yanaklarına yeşilimsi bir tül çekilmiş gibi, esmer yüzünü daha da koyulaştırıyordu.

Yıktırılan Tan gazetesindeki köşe yazılarımı her gün ilgiyle okuyormuş, çok beğeniyormuş. Belleğinde olan fıkralarımı bana anlatmaya başladı.

Böyle övgülerden hangi yazar hoşlanmaz! Ben de sevinmiştim elbet...

Tan gazetesini yıkanlara, yıktıranlara kızıyordu...

Niçin beni aradığını merak ediyordum. Onu da açıkladı. Kendi basımevinde bir haftalık dergi çıkarmak istiyordu. Çoktanberi bu isteği besliyordu ama, güveneceği insan bulamıyordu. Sonunda beni bulmuştu. Sermaye ondan, emekle bilgi benden. İkimiz de kendimizde olanları ortaya koyacaktık.

— İşte basımevi... İşte yönetimevi... Bu kat sizin. Bu katta iki oda bir salon var. Dilediği-

niz gibi bir dergi çıkarın burda. Her ne isterseniz hazır, emrinizde.

Düş gibi bişeydi bu. "Körün aradığı bir göz, Allah verdi iki göz" dedikleri gibi bir olay.

— Ne zaman işe başlayacağız? diye sordum.

İşsizlikten bekleyecek takatim kalmamıştı.

— Hemen... Ne zaman isterseniz... Ben bu iki odadaki dosyalarımı, yazılarımı, herşeyimi alırım burdan, dolapları boşaltırım... Buraları sizin artık. Kendiniz bir kadro kurun. Ben hiçbişeye karışmayacağım.

Şimdiki aklım olsa şunları sorardım:

"Bir dergi yayımlamaktan amacınız ne? Politik bir amacınız mı var? Salt para kazanmak için mi dergi çıkarmak istiyorsunuz? Yoksa ünlenmek mi dileğiniz? Yoksa, basımevinize sürekli bir iş mi sağlamak istiyorsunuz? Çıkaracağımız dergide benim durumum ne olacak? Ortak mıyız? Ortaksak, ben yüzde kaçla ortak olacağım? Yoksa aylıklı mı çalışacağım?"

Daha bunlar gibi bisürü sorular sorardım şimdiki aklım olsaydı; ama hem şimdiki aklım ve deneyimim yoktu, hem şimdikinden çok daha saftım, hem de aylardan beri işsiz olduğumdan ve başvurduğum hiçbir yerde iş bulamadığımdan, o denli umarsız kalmıştım ki, böyle soruları sormak hem aklıma gelmiyordu, hem de sormaya yüreklenemiyor olmalıydım. Sorular sorarsam, ya olmaz derse... Büyük bir coşkuyla işe dört elle sarılacaktım.

Yayımlayacağımız dergi konusunda ononbeş dakikacık konuşmuştuk ki, sözü basım mürekkebine getirdi. İyi basım mürekkebi bulunamıyormuş. O eski Alman basım mürekkepleri yokmuş. Ticaret Bakanlığı içalım izni vermiyormuş, ya da ancak belli kişilere veriyormuş. Bu da kötüye kullanmaya yol açıyormuş. Basım mürekkebi alışverişi Yahudilerin elindeymiş. Yahudi tüccarlar, bakanlıklarda etkili olabilecek kişilerle ortaklık kurup onların aracılığıyla içalım izni çıkarıyor, getirttikleri basım mürekkeplerini de yine başka aracı ellerle karaborsaya sürüyorlarmış.

— Haksızlığa hiç dayanamam! dedikten sonra, camlı dolaptaki dosyalar arasından birini çekip, çıkardı, masaya açtı.

— Bakın, nasıl uğraştım bu işle... deyip, telli dosyadaki kâğıtları çevirdi, son bölümdeki yazılı kâğıdı okumaya başladı.

Okuduğu yazı Ticaret Bakanlığı'na yazılmıştı. Yazımakinesiyle yazılmış on sayfadan uzun bir yazıydı. Her sayfayı okuması iki dakika sürse, demek, yirmi dakika okudu. Okuduğu yazının biçem bakımından üç özelliği vardı.

Birincisi, tümceleri çok uzun ve dolambaçlıydı. Sol kulağını, sağ elini bacaklarının arasından geçirip, ensesinden dolaştırarak gösteriyordu. On ayrı tümce olabilecek bir sözü "rek-rak", "ıp-up", "diğinden-duğundan" ekleriyle "ve" "yahut" bağlaçlarıyla birbirine bağlayıp, tek tümce olarak sakız gibi çeke çeke uzattıkça uzatıyordu.

İkinci özelliği de yazısının içine bol bol yasa maddeleri serpiştirmiş olmasıydı. Örneğin "Ticaret kanununun falan sayılı maddesinin filanca bendine göre...", "Her ne kadar filan kanunun falan sayılı maddesinin falanca maddesi şöyleyse de, yargıtayın falan tarih ve filan sayılı içtihat kararının filanca bendi mucubince...", "Ceza Muhakemeleri Kanununun muadddel filan maddesinin filanca fıkrasına atfen...", "Ceza prensiplerinin ruhuna uymaması sebebiyle..." diye yazmıştı.

Yazısının üçüncü özelliği, çok ağdalı hukuk diliyle yazılmış olmasıydı. Pek çok eski hukuk terimleri kullanıyordu. Öyle ki, okuyanlar, bu yazıyı bir hukukçunun yazmış olduğunu sanabilirdi. Sanırım, O'nun da amacı buydu, okuyana bu sanıyı vermek istiyordu.

Yazısının özelliği değil de, bir niteliği, onca uzun tümcelerle yazmış olmasına karşın yine de dilbilgisi ve sözdizimi yanlışı yapmamasıydı.

Bu uzun yazısını okurken kimi yerde durup,

— Nasıl? Ama nasıl? diye soruyordu.

— Güzel... Demek zorunda kalıyordum.

— Bu nasıl bu, iyi demiş miyim?

— Evet, iyi...

— Ya burası? Müthiş değil mi? Dikkat ettiniz mi... burda yani... Demek istiyorum ki... can noktası bu konunun.... Anlaşılıyor, değil mi?

— Anlaşılıyor.

Bu sorularıyla O benden gerçekte "Ah, çok güzel... Bravo... Olağanüstü... Elinize sağlık... Ah ne güzel yazmışsınız ... Harika: Elleriniz dert görmesin" gibilerden övgüler bekliyordu. Ama ben dalkavukluğu o denli ileri götüremediğim için, ancak yarım ağızla "İyi...", "Güzel" demekle yetiniyordum.

Yazısını okuyup bitirince bir daha sordu:

— Nasıl buldunuz?..

— İyi.

Bir daha onaylatmak istedi:

— İyi değil mi?..

— Evet...

— Gönderdim geçen hafta. Bakalım ne cevap gelecek... Daha bu kadar değil, bunun öncesi de var. Bakın şu dosyaya, dolu.

Dosyadan bir yazı daha okumaya başladı. Arada yine aynı soruları soruyordu:

— Nasıl?

— Ya burası?

— İyi vurmuşum, değil mi?

— Bakın bakın, nasıl alay ediyorum...

Akşam olmuştu. Ertesi sabah erkenden işe başlamak umuduyla ordan ayrıldım. İş bulmanın, hem de tam istediğim gibi bir iş bulmanın sevinciyle uçuyordum. Bu sevincimi birileriyle paylaşmalıydım. O bunalımlı günlerimde üç yakın arkadaşım vardı: Celal Sılay, Sait Faik ve Hüsnü Söylemezoğlu, Celal Sılay, tam anlamıyla delibozuk olduğundan O'nunla bir duyguyu paylaşmak olanaksızdı. Sait Fa-

ik de deliydi ama, delibozuk değildi, O hem duygularını anlatır, hem de başkasının sorunlarını dinlerdi. İçlerinde en akıllısı Hüsnü Söylemezoğlu'ydu ama, O da sanatçı değildi. Hüsnü de işsizdi. Ucuz olduğu için çok kötü bir otelde kalıyordu. Önce Hüsnü'yü buldum. O'nunla bu dergide birlikte çalışabilirdik. Sait'le nerde buluştuğumuzu anımsayamıyorum. Ama o gece Beyoğlu, Balıkpazarı'ndaki Cumhuriyet meyhanesindeydik. Sait, çıkaracağım dergi için elinden geleni yapacaktı. Neydi elinden gelen? Öykü yazmak... O günlerde daha röportaj yazarlığına başlamamıştı.

Coşkudan, sevinçten o gece az uyuyabildim. Geceyi yatakta tasarılarla geçirdim.

Sabah erkenden basımevine gittim.

— Günaydın.

Basımevi sahibi,

— Günaydın... dedikten sonra elimden tutarak,

— Gel Allaşkına, dinle şunu... Dün gece yazdım... deyip beni odaya soktu. Dün gece yazdığı müsvetteyi okumaya başladı. Yollar yapılıp, asfaltlandıktan sonra, kanalizasyon için, yapılmış yolların yeniden kazılıp açılmasını, kanalizasyonlar da bitip yol yeniden yapıldıktan sora bu kez de havagazı borularının döşenmesi için bir daha yolların açılmasını, daha sonra ya elektrik yeraltı kablolarının ya da telefon yeraltı hatlarının geçirilmesi için, yapılmış yolların bikaç kez daha açılıp, kapanmasını eleştiriyordu. Bu yazısını o gün yazı makinesinde çoğaltıp, Belediye Başkanına, İçişleri Bakanlığına, Bayındırlık Bakanlığı'na gönderecekti. On-onbeş sayfalık yazısı, yine yasa maddeleriyle yine ağdalı hukuk terimleriyle bezeli ve uzun tümcelerle kurulmuştu. Gerçekte eleştirilerinde hiç de haksız değildi. Ama ben yeni bir işe başlamanın coşkusu içindeyken O'nun önerilerini, eleştirilerini hiç de dinleyecek durumda değildim.

Yazısını bitirdikten sonra,

— Bu daha bişey değil; ben bunlara öyle yazılar yazdım ki, köpek yese kudurur. Allaşkına bir de şunu dinle... dedi.

O gün de öğleye dek eleştiri yazılarını eskiden yazıp gönderdiği ve yeni yazdığı dilekçeleri dinlemek zorunda kaldım. Öğleyin, çalışma yerimi söylediğim arkadaşlarım gelmeye başladı. Arkadaşlarla, önce dergiye bir ad bulmaya çalıştık. Adı, içeriğine uygun olmalıydı. Öyleyse, derginin içeriği ne olacaktı? Kadrosunu kimlerden oluşturacaktık?

Daha önce Sedat Simavi'nin "Yedi Gün" dergisinde çalışmış olduğumdan dergicilikte az çok deneyimim vardı.

Arkadaşlarla birlikte simit-çayla öğleyi atlattık. Basımevi sahibi o sırada görünmedi. Daha sonraki günlerde anladım ki, ancak öğle yemeğine gittiği saatlerde beni rahat bırakıyordu. Öğleden sonra yine bana o bitmez tükenmez dilekçelerini, yakınmalarını, önergelerini, resmi yerlere yazılmış başvurularını, ilgili kimselere yazdığı eleştirilerini okudu.

İşte o basımevinde aşağıyukarı hergünüm böyle geçiyordu. Zavallı Sait Faik, dergi çıkaracağım umuduyla bana bir öyküsünü getirmişti. Celal Sılay da bir düzyazısıyla bir şiirini vermişti. Daha kimlerden yazı almıştım? Belki Ümit Deniz'den, daha birilerinden... Basımevi sahibinin yazılarını okumasından fırsat bulabildiğim zamanlarda —ki bu fırsatı bana çok az veriyordu— çıkaracağımız dergi için çalışıyordum.

Günler geçiyor, ama dergi için ortada somut hiçbişey görünmüyordu. Oysa benim günügününe yaşamak sorunum vardı. Evimde satılabilecek pek bişey kalmamıştı ama, her ne kalmışsa onları da birer ikişer elden çıkarıp günügününe evimi geçindirmeye çalışıyordum. Nasıl olsa dergiyi çıkarıp para kazanacaktık... Bunca sıkıntıyı çekmeye değerdi. Dergiden para kazanacağıma iyice inanmıştım; çünkü başka hiçbir umarım olmadığından inanmak zorundaydım.

Bana dergi çıkarmamı öneren basımevi sahibinin bir dengesiz —bir deli, bir tatlıkaçık da diyebiliriz— olduğunu çoktan anlamıştım ama, varsın olsun, ne zararı var, diye düşünüyordum.Dergi için daha çok geceleri evde çalışabiliyordum. Gündüzleri de O'nun okuduklarını dinlemekle zamanım geçiyordu. O ağdalı hukuksal terimler... O upuzun, dolambaçlı tümceler... Falan kanun maddesinin filan fıkrası... Aradabir de soruları: "Nasıl, iyi mi? Güzel demiş miyim?.."

O okurken içim ezilir, bayılacak gibi olurdum. Dergi çıkaracağız umuduyla bu iç kaziyıcı işkenceye dayanmaya çalışırdım.

O'nun bir ruhsal dengesiz olduğundan hiç kuşkum yoktu. Kimlere yazılmış ne mektuplar, ne dilekçeler, ne yazanaklar, ne önergelerdi onlar... Yol geçirmek yada yeni yapılar kurmak için kesilen ağaçlara değgin ve ağaç sevgisini anlatan Belediye Başkanlığı'na, Orman Genel Müdürlüğü'ne, Bakanlıklara yazılar... Çöp toplanması ve toplanan çöplerin değerlendirilmesi üzerine öneriler. Dışsatım konusunda önergeler... Belediye kent içinde gerekli yerlerde yeterli sayıda genel helâ yaptırmadığı için her çişi gelenin dibine işediği "Eşeklere mahsus helâ" yazılı pis kokulu duvarlardan kimlerin sorumlu olduğu üzerine eleştiriler... Radyodan verilen hava raporunun tutmazlığı yüzünden yurttaşların uğradığı zararlar... Hele bu dilekçelerden biri çok ilginçti: Kullanılan damga pullarının miktarı, bilmem hangi yasa, yada tüzük yada genelge gereğince yanlış yapıştırılmakta ve buyüzden yurttaşlarımız yılda şu kadar milyon zarar etmektelermiş. İcra koğuşturmalarındaki yazışma ve posta ücreti, kısacası kırtasiye denilen boş işler yüzünden devletin yılda uğradığı zarar şu kadar milyon lirayı buluyormuş.

Belki bunların hiçbirinde haksız değildi ama, O her konuda akıl hocalığı yapmak ve devletin gönüllü danışmanı olmak istiyordu.

Günlerini bu yazıları yazmak, müsvetelerini yazı makinesinde çoğaltmak, bu yazıları postalamak, dosyalamakla geçirirdi. Peki, basımevini kim yönetirdi? Karısı. Bütün basımevini yöneten, çalışanlarla, işçilerle ilişkileri düzenleyen hep o becerikli, çalışkan kadındı. Bu kadın bana ve dergiyi hazırlamak için bana yardımcı olmak isteyen arkadaşlarıma hiç önem vermezdi. Hatta bizi adam yerine bile koymazdı. Bana selam verdiğini, yüzüme şöyle bir gülümsediğini, biriki sözcük konuştuğunu anımsamıyorum. Beni görünce başını çevirip, geçerdi. Kadının bu kaba davranışından alınmıyordum. Çünkü kocasının da onunla pek ilgilendiği yoktu. Bana, kocası onu salt bir işçi olarak kullanıyor gibi gelirdi. Karısına değer vermiyor sanırdım. Sonradan hiç de öyle olmadığını anladım. Belki de kadın, kocasının "gönüllü danışmanlık" gibi bir tutkusu olduğunu biliyordu. Belki daha önceleri de kocası, yazılarını okuyup dinletebilmek için benim gibi birilerini bulmuştu. Kadına göre, kocası her resmi yere akıl verme hastası, bizler de kocasını işinden alakoyan asalaklardık. (O kadıncağız genç yaşında kanserden öldü.)

Kadın, basımevini yönetiyor, kocası da resmî yerlere gönüllü danışmanlık yapmak için yazılarını yazmaya zaman bulabiliyordu. Bu yazıların dışında O'nun tek işi, basılmak üzere getirilen afişlerdeki yazıların düzenlenmesi, sözcüklerin istiflenmesi, harf büyüklüklerinin belirlenmesi, renklerin seçilmesiydi. O bu işi sanki anıtsal bir yapının projesini çizen bir mimar havalarında yapardı.

Bana durmadan yazılarını okuyup dinleten bu adamın geçmişini düşünüp, O'nu şöyle tasarlardım. Eskiden basım işleriyle hiç ilgisi olmayan bir küçük devlet memuru olmalıydı. Ortaokulu bitirmiş olabilirdi. Belki uzatmalı candarma onbaşısı yada çavuşuydu. Daha sonra bir devlet dairesinde küçük bir memur olarak çalışmıştı. Müthiş yetenekli ve tutkuluydu. Öğrenim fırsat ve olanağını bulmuş olsaydı belki görevinin üst basamaklarına dek yükselebilecek bir iyi yargıç yada çok başarılı bir avukat olacaktı. Elde edemediği bu fırsatın yoksunluğu, içinde tortulanıp kalmış ve O'nda korkunç bir aşağılık duygusu biçiminde belirmişti. Bu belirtiler bir ruhsal dengesizlik olarak ortaya çıkıyordu. Yargıçlardan, savcılardan, milletvekillerinden, bakanlardan, belediye başkanlarından, yasaları, tüzükleri, çok daha iyi bildiğini isbata çalışıyordu.

Becerikli ve tutumlu bir insan olduğu için o küçük memurluğunda epiy para biriktirmiş, bikaç kazançlı iş daha yaptıktan sonra, mesleği basımcılık olan bir ustadan bu basımevini ucuza satın almıştı.

Bana,hiç bilmediğimO'nunöz yaşamı böyleymiş gibi gelirdi.

Orda çalıştığım ilk günlerde resmî makamlara yazıp gönderdiği bu yazıları yayınlamak için bir dergi çıkarmak istediğini sanmıştım. Hatta arada bir kimi yazısını kısaltır, düzeltir, dergide yayınlarız diye düşünür gibi olmuştum. "Düşünür gibi" diyorum, çünkü bu benim basımevi sahibine kolayca verebileceğim bir ödün değildi.

Sonradan anladım ki, adamın amacı, yazılarının yayınlanması da değil. O. düşüncelerinin, yazılarının çok değerli olduğunu, üstelik bunları çok da güzel yazdığını, değerli bulduğu bir yazara onaylatmak istiyordu. Böylece, aydın bir kişi olduğunu çevresindekilere, ama daha da çok kendisine isbatlamış olacaktı. Bana yazılarını dinletebilmek için de, dergi çıkarmak bahanesiyle beni oyalıyordu. Belki bu isteği bu denli açıkseçik değildi, ama bilinçaltı isteğinin böyle olduğunu sanıyorum.

İki ay geceli gündüzlü dergi çıkaracağız diye uğraştım, çalıştım, didindim, yazılar topladım, yazılar yazdım. Büyük bir başarı umuduyla günlerimi çay-simitle geçiştirdim.

— Hazırlığımız tamam, artık kâğıt almalıyız... diyorum.

Ses yok. Yanıt yerine kolumdan tutup şöyle diyor:

— Gel Allaşkına, bir yazı yazdım, dinle şunu...

Başka bir zaman.

— Herşey tamam, artık dergi ruhsatı çıkarmalıyız... diyorum.

Yine koluma girip,

— Şu dilekçemi dinle Allaşkına... diyor.

O okurken bayılacak gibi oluyorum.

Sonunda anladım ki, iki ayımı boşuna har-

camışım. Bir daha o basımevine uğramaz oldum. O da arayıp sormadı, dergi de çıkarmadı.

En çok üzüldüğüm şey, yazılarını okurken arada durup da,

— Nasıl yazmışım? İyi mi? diye sorduğu zaman, O'na gereken ve hak ettiği yanıtı verememiş olmamdır.

Ayda, yılda bir Babıali'de karşılaşıp, selamlaşıyor, konuşuyorduk da...

Basımevi ve yanındaki yapılar istimlak edilip yol açıldı. O'nun da basımevini Beyoğlu'nda bir yere taşıdığını duydum. Bu arada, O'na rakip başka afiş basımevleri de kurulmuş, ofset basım da Türkiye'ye gelmişti.

Aradan yıllar geçti. Türk Edebiyatçılar Birliği'nin ikinci başkanıydım. Birliğimiz için bir gece düzenleyecektik. Bu gece için bir afiş bastırmamız gerekti. Eski tanıdık olduğu için, bir zamanlar beni "Gökte ararken yerde bulan" adamın basımevine bu işle ilgili arkadaşımı göndermiştim. O arkadaşa, ünlü afiş uzmanı, parayı peşin almadan afişimizi basamayacağını söylemiş.

Büyük bir para değildi. Paramız da vardı. Afişimizi, rakibi olan başka bir basımevinde bastırdık.

İşte, "Benim Delilerim"den birini daha öğrendiniz sevgili okurlarım. Ama salt bir deliyi öğrenmekle de kalmadınız, benim de enayiliklerimden birini öğrenmiş oldunuz.

Bir Yaşam Boyu Çile

ONA "Birlikte Öldüklerim" adlı kitabımda geniş yer vereceğim. Gerçekte O'nun ölümüyle ben de, az değil, epiyce ölmüştüm. "Benim Delilerim"e girecek olan kendisi değil, eşidir. Siyasal tarihimizde çok önemli yeri olması gerekir; vardır demiyorum, gerekir diyorum. Bu yazı dizisinde açıklanması gereksiz nedenler yüzünden değeri gözlerden silinmek istenmiştir. Yaşadığımız çağın gerçek tarihini yazmak isteyenler, elbet O'nun siyasal savaşımına gereken değeri verecekleridir.

Gerçek dostlarımdan biriydi. Benden on yaş büyüktü. Çile çekmek denilince akla her ne gelirse, hiç yakınmasız, hepsini çekmiş, haksızlıklara yiğitçe direnmiştir. Yaşamı, baştan sona dramlarla doludur.

Balıkesir'in eski, soylu, köklü bir ailesinden. Sanayi okulunu bitirmiş. Ankara Hukuk Fakültesi'nin ortaokulçıkışlıları aldığı dönemde girdiği Ankara Hukuku'nda yüksek öğrenimini yapmış, uzmanlık öğrenimi için Belçika'ya gönderilmiş. Belçika'da sosyalist dünya görüşünü benimsemiş. Belçikalı bir kızı sevmiş. Evlenmek üzere yurda sevgilisiyle birlikte dönmüş. Geleneklerine sıkısıkıya bağlı köklü ailenin karşı koymasıyla karşılaşınca, sevgilisiyle evlenememiş. Halkevi başkanı olarak Balıkesir'in kültür yaşamını canlandırmış; Balıkesir'e büyük bir sanat devinisi getirmiş. Ruhi Naci'nin dergisinde şiirleri yayımlanmış. Sosyalist düşünceye katkıda bulunmak için Fransızca'dan iki kitap çevirmiş.

Balıkesir'de öğretmen olan genç bir kızla evlenmiş. Eşi, sarışın, güzel, iyi bir aileden, herkesçe de beğenilen, ama aşırı suskun bir insan. Bir oğulları dünyaya geliyor. Genç kadında toplumsal uyumsuzluklar başlıyor. Zaman zaman içine kapanıklık ve aşırı suskunluk...

Dostum, adliyede görevlidir. Başarılı çalışmalarından ötürü genç yaşında önemli yerlere gelmiştir. Görevi gereği Balıkesir'den ayrılmıştır. Eşi, sürekli tedavi, bakım ve gözetim istediğinden, anababasının yanında kalmak zorundadır. Bu tarihten sonra O, sonsuz bir bekâr yaşamı sürmek zorunda kalmıştır.

Savcı olarak İmralı Cezaevi yönetmenliğini yürütmektedir. Burda hükümlülere ilk olarak çağcıl yöntemleri uygulamış, bütün hükümlülerin gönlünü kazanmıştır. Hükümlülerin yaptıkları iş ve eşya ve ürettikleri mallardan İzmir Fuarı'nda sergi açılmıştır. Bu sergide çalışanlar, sergiyi yönetenler, ağır cezalı hükümlülerdir. Hepsi de özgürce, denetimsiz çalışmaktadır. Hiçbiri kaçmamıştır. Büyük kuyumcuları soymaktan suçlu bir ağır cezalı serginin ve cezaevinin para işlerine bakmaktadır. Paraları alan, hesabı tutan, bankaya tekbaşına götürüp yatıran odur.

Daha sonra cezaevleri müfettişi oldu.

Tan gazetesine makaleler yazmaya başladı. Bu makaleler büyük ilgi toplayınca Tan gazetesine günlük yazılar yazmaya başladı. Tek parti iktidarının aşırı baskı dönemiydi. Memurların siyasal yazı yazmaları yasaktı. Yazdıkla-

rı siyasal sayılarak mahkemeye verildi. Bu ilk siyasal yargılanışıydı. Bundan sonra bu yargılanmalar yaşamı boyunca sürdü. Bir yazının siyasal olup olmadığının belirlenmesi, hele o dönemde, çok zordu. Davanın gidişine göre, yazıları siyasal sayılıp resmî görevinden çıkarılacaktı. Daha önce kendi isteğiyle istifa etti. Avukatlığa başladı. Anne hasta olduğundan, küçük oğlunu yanına aldı. Bu yüzden özel yaşamı zordu.

Halkı için toplumsal ve siyasal görevleri olduğuna inanıyordu. Türkiye çok partili düzene geçince bir parti kurdu. Kimi çevrelerin burada anlatılması gereksiz saldırılarına uğradı; özellikle anlaşılmak istenmedi. Bir siyasal hareketin, bir kadronun tekelinden çıkması istenmiyordu.

Bir siyasal eylemin halkla bütünleşmeden başarı kazanacağına inanmıyordu. Türkiye gerçeklerine uygun biçimde örgütlenmek istiyordu.

Biyandan iktidarın amansız baskısı, öte yandan belli çevrelerin insafsız saldırıları arasında kaldı.

Salt olanaklarını değil, bütün olanaksızlıkları bile zorlayarak, önce haftalık dergi, sonra bir günlük gazete yayımladı. Bir aydın halkçının, emekçiler için her ne yapması gerekirse hepsini yapmaya sonuna dek çalıştı; varını yoğunu ortaya koydu. Ama iki ateş arasında kalmıştı. Her iki cepheden O'na ateş eden silahların mermileri üzerine "hainlik" kusuyordu. Onlarca bir haindi.

Yaşamı her yandan kötülüklerle kuşatılmıştı:

1— Ev yaşamı çok tedirgindi. Büyümekte olan oğluna kendisi bakmak zorundaydı. Evliydi ama bekâr yaşamı sürdürüyordu. Oğlunu annesiz bırakmak istemediği, ruhsal hastalığı nedeniyle nikâhlı eşinden boşanmak onurunu zedeleyeceği için, umutla eşinin iyileşmesini bekliyordu.

2— Parti, dergi ve gazete çalışmaları yüzünden girdiği büyük ekonomik sıkıntıları kimselere belli etmemeye çalışarak göğüslemeye uğraşıyordu.

3— Gerek tek parti iktidarı, gerek sonraki çok partili dönemin siyasal polisinin ve gizli haberalma örgütünün ağır baskısı altındaydı. Sık sık tutuklu olarak yargılanır, sonunda beraat ederdi. Bu tutukluluk süresi, bir kez iki yıl sürmüştü.

4— Aynı dünya görüşünde olması nedeniyle birlikte çalışmaları gerektiğine inandığı kişi ve örgütlerin saldırılarına uğramaktaydı.

5— Bütün bunlar yetmezmiş gibi, partide en güvendiği arkadaşlarından bir bölümü, halkımızın dediği gibi "Üç kazı güdecek, kaz çobanlığı edecek" güçte bile değillerken, baskınla partiyi ele geçirmek denemesine giriştiler.

6— Çin'i öven kitabında "Üstüngel" adını, örgütte "Marat" adını kullanan ve kendi arkadaşlarının "Laz İsmail" dedikleri, son yıllarda Türkiye'deki kendi yayınlarıyla artık hiçbir gizli yanı kalmamış bulunan ve İsmail Bilen gibi daha birçok adlar kullanmış olan kişi, o dönemde "Erdem" adıyla Moskova radyosundan Türkiye üzerine yorumlar yapmaktaydı. Yorumcu Erdem, Moskova radyosundan sürekli eleştirilerini O'nun üzerine yağdırmaktaydı. Eleştiri sınırlarını çok aşan bu saldırılara dergisinde ve gazetesinde yanıt vermek zorunda kalışı da O'nun büyük üzüntülerinden biriydi.

Yıllarca ayrı kaldığı eşini, oldukça iyileştiği haberini alınca, İstanbul'a yanına getirmişti. O zaman görmüştüm eşini. Sarışın, ince ve arı yüzlü, güzel bir hanım. Hep durgundu. Hastalığı donuk bakışlarından hemen belli oluyordu. Benimle hiç konuşmamıştı. İçinde bulunduğu dünyanın ötelerinde, başka bir yerlerde yaşıyormuş da, sanki buraya yanlışlıkla yolu düşmüş gibi, herşeye korkuyla, çekinerek, donuk donuk bakıyordu.

Eşini yanına getirmekle, çocuğu için iyi mi, kötü mü yaptığını kendikendisiyle tartışmış gibi bana sormuştu. Elbet benden yanıt beklemiyordu. Eşini yanına getirince sorunları daha da artmıştı. Hekimler, kadına tanı koymuşlardı: Şizofreni... tedavisi olanaksız hastalık.

Bir akşam evine gelince gördüğü durum, karısını evde çocuğuyla birlikte bırakamayacağını gösteriyordu. Kadını hastaneye yatırmak zorundaydı. Bakırköy Akıl ve Ruh Hastalıkları Hastanesi'nin paralı bölümüne yatırdı. Her hafta eşini ziyarete gidiyordu. Üç kez de birlikte gitmiştik. Kadın suskundu, konuşmuyordu.

O denli çok ihanete uğramıştır ki... Biri de şu. Partiyi ikinci kez, bir avukat arkadaşıyla birlikte kurmuşlardı. Partinin merkezi, öteki avukatın sahibi olduğu Beyoğlu'ndaki büyük apartmanın üst katıydı. Öbür avukat, tehlikeyi sezip istifa etmiş, parti merkezinin de sahibi olduğu yerden taşınmasını istemişti. Durum böyleyken başka bir olay patlak verdi. Partide çok aşırı coşkulu bir üye vardı. Her toplantıya katılır, toplantıda bulunanları, çok aşırı sözleri ve davranışlarıyla kışkırtırdı. Bu adamı ılımlı yola getirmek, dinginleştirmek için çok uğraşmıştı. Ama adam, yasaları hiçe sayan aşırılıklarıyla toplantıdakileri sürekli kışkırtmaktaydı.

Bir sabah, daha gün yeni ışırken kapısı çalındı. Dört kişi gelmişti. Bunlardan biri o parti toplantılarındaki kışkırtıcıydı. Gelenler, siyasî polis olduklarını, evi arayacaklarını söylediler. O kışkırtıcı, gelen siyasî polislerin şefiydi. Şaşkın bakışlarla, kışkırtıcının evi aramaktaki titizliğini seyretti. Arama bitince, önce savcılığa, orda tutuklayıp cezaevine götürdüler. Evde bıraktığı oğlunu akrabaları (yiğenleri) gelip alacaktı. Sonradan bana söylediğine göre, en çok evde kapalı unuttuğu kedi yavrusuna üzülmüş, o ne olacak diye... Tutuklu olarak yargılanmaları başladı. Duruşmalardan birinde, en güvendiği bir genç partili aleyhinde tanıklık etti. Üstelik söyledikleri doğru da değildi. Öyle

bir partiliydi ki, parti gazetesindeki yazılarında, saflarına katılmayanları toplumculuğa ihanetle suçlardı. (O tarihte ben başka bir cezaevinde bulunuyordum.)

Cezaevindeki siyasi koğuşta partili otuz kişi kadardılar. Tutuklulukları bir yılı geçmişti. Akıl hastanesindeki eşini, hastaneye para ödemediği için, anababası hastaneden çıkarıp Balıkesir'deki evlerine getirmişlerdi.

Kadının babasıyla bikaç kez konuşmuştum. Saygın, sessiz bir yaşlıydı. Daha o zaman bana söylediğine göre, O'na göre kızı hasta değildi. Kocasının kimi anlayışsızlıkları yüzünden bunalıma girmişti. Babalar, çocuklarına akıl hastalığı kondurmak istemezler.

Siyasî koğuşa her gün dört gazete alınıyordu. Sabah erkenden gazeteler gelirdi. Gazeteler her gün sırayla okunurdu. O'na gelince verilen üç gazeteyi okumuş, dördüncü gazeteyi bulamamıştı.

— Arkadaşlar Cumhuriyet kimde? diye sordu.

Bu soru üzerine, siyasî koğuşta koyu bir suskunluk oldu. Konuşmalar, bağırıp çağırmalar birden kesilmişti. Bir olağanüstülük olduğu belliydi. Bikez daha sordu:

— Kimde Cumhuriyet arkadaşlar?

Daha çok susulamazdı. Arkadaşlardan Mustafa Börklüce,

— Bu sabah Cumhuriyet gelmedi... dedi.

— Neden?

— Bilmem, gelmedi işte...

Hüsamettin Özdoğru,

— Bu sabah cezaevine gelmemiş Cumhuriyet... dedi.

Daha önce böyle söylemeyi kararlaştırmışlardı.

Koğuşta herkes doğal havasına girdi; daha doğrusu doğal havasına girmiş gibi görünmeye çalıştı. Nasıl edip de O'na o günkü Cumhuriyet gazetesini vermeyeceklerdi? Gazetedeki o haberi okumaması gerekirdi. Çünkü Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında bir haber vardı. O haberi okursa, bu yıkılmış adam büsbütün yıkılacaktı. O haber Cumhuriyet'ten başka gazetede yoktu. Cumhuriyet de koymayabilirdi ve bu yüzden yer yerinden oynamazdı.

Haber şöyleydi: "...Cezaevinde tutuklu bulunan....partisinin Genel Başkanı....nın akıl hastası olan eşi filanca, bugün Balıkesir'de şehir parkında otururken sekiz kişi tarafından kaçırılarak..."

Cumhuriyet gazetesinin kendisinden saklandığını sezmiş, kuşkulanmıştı. Gazeteyi buldurmak için başgardiyana haber verdi, bu işin üstüne düştü. Bunun üzerine arkadaşları gazeteyi kendisine verdiler. Yatağına uzanıp gazeteyi okumaya başladı. Öğleye dek yatağından kalkmadan düşündü, kimseyle konuşmadı.

Cezaevinden daha bir yıkılmışlıkla çıktı. Evinde her zamanki gibi yalnız yaşıyordu. Bir gece dostu Mansur Tekin'in evinden dönmüştü, mutfakta kendisine bir kahve pişirecekti. Beyin kanamasından oraya düşüp öldü. Ertesi sabah erkenden evindeydim. Yüzünün maskını aldırdım. O maskı saklamaktayım.

Kahredilmiş bir insandı.

Ölümünden sonra köşe yazarlığı yaptığım gazetede O'nun için şöyle yazmıştım:

"Her ölenimizle bir parça da biz ölüyoruz. Ama ölüm, onu sevenleri bir parça değil, çok, pekçok öldürdü. Hiçbir zaman ölümü, böylesine yanıbaşımda, hayır, yanıbaşımda değil, ta içimde duymadım. Soğuk, kıskaç gibi bir el yüreğimi sıkıyor.

Bir kuş düşünün, havası yok, rüzgârı yok... Bir balık düşünün, susuz, denizsiz... İşte O, aramızda böyle yaşadı, böyle göçüp gitti. Biyandan kendi denizini yapıp biyandan yüzmeye, biyandan kendi havasını yapıp biyandan uçmaya çalışmıştı.

Kısacık ellidört yılın içine çok iş sıkıştırdı. Kısa, ama dolu dolu, yoğun yaşadı; buna da yaşamak denirse... Biz bugün toprağa yorgun bir düşünen kişiyi bıraktık. Yorulmuş, havasız yerde kanat çırpmaktan, susuz yerde yüzmeye çalışmaktan yorulmuş, bitmiş bir ellidört yılı toprağa verdik.

Dert diye ne bilirsek, bir kişi nicesini çekebilirse, hepsini çekti, hepsine dayandı. Evcek, arkadaşçak, yoksullukça, hepsini çekti, hem de efendicesine, hiç dışa vurup yakınmadan, hiç sesini çıkarmadan... O'nun çektiklerinin bitekini çekene yiğit denir. Bütün bu dayanılmaz sıkıntılara, yurdunu, halkını çok sevdiği için katlandı. Biçoklarının düşlerini dolduran, erişilmesi çok zor yerlere, O kolaylıkla erişebilirdi. Ama o ellidört yıl, boyun eğmeden, doğru bildiği yolda yürümeyi yeğledi. Almadı, hep verdi, nesi varsa verdi.

O, yanlış anlaşıldı demiyeceğim. Zorla yanlış anlatılmak istendi. İğrenç, pis, değersiz anlamdaki politikanın yiyip bitirdiği, ezip öğüttüğü, yazık ettiği soylu bir kişidir. En korkunç, en iğrenç iftiralara uğradığı zaman hergün sırtısıra ondört-onbeş saat çalışarak, domates ekmekle, şarapla geçen günlerini ben bilirim. Bütün bunlara, Türk halkının yarına güvenini sağlamak, daha mutlu yaşayabilmesi için, gönüllüce dayandı.

DP muhalefetinin, CHP iktidarından demokrasi adına istediği her ne varsa, onları ilk söyleyen, ilk yazan O'dur. Gazeteler ortada, bu günkü muhalefet, demokrasi adına her ne istiyorsa, onların ilk savaşımcısı da O'dur.

Dostları bilir, çok dalgındı. Gideceği yeri bulamaz, başka bir yere giderdi. Verdiği sözü unuturdu. Artık son dalgınlığını yaptı, aradığı yeri yine bulamadı, yanlışlıkla toprağa gitti; dostlarına verdiği sözü de unutup öldü.

Halkımızın gelecek mutlu yarınları için çalıştı. Biz de hergün, daha mutlu, daha güvenli yarınların umudu içindeyiz."

"23 Eylül 1958"

Fal Delisi

KİMİ kadınlardaki konken yada benzeri kâğıt oyunu merakı (hastalığı)da bana göre bir tür delilik. Kırk yılda bir oynayanları söylemiyorum elbet, her gün, her gece, yirmidört saatin çoğunu bu oyunlara harcayanları söylüyorum. Hele bu konken hastaları içinde, Türkiye ölçüsünde kendilerine aydın denilebilecek, yüksek öğrenim diplomalıların da bulunması onlara deli denilmesini daha da haklı çıkarır.

Bu yazımın konusu konken delileri değil, az çok konken delilerine benzeyen, ancak onlardan daha da deli, iskambil kâğıdıyla fala bakan delilerden söz edeceğim.

Gerek bu konken delilerinin, gerek iskambil falı delilerinin kolayca kestirilebileceği gibi, aileleri içinde mutsuz ve yalnızlık duyumsayan kadınlar olduklarını anlamak için ille de psikolog, ille de psikiyatr olmak gerekmez; bu besbellidir. Kendilerini konkene yada fala kaptırıp içinde bulundukları acılı durumu unutarak yalnızlıklarını ve mutsuzluklarını gidermeye çalışırlar ama, tersine, daha mutsuz olur, daha yalnız kalırlar. Bunun bir zamanlar üzüntüsünü çekmiş bir insan olarak gözlemlerime göre şunu söyleyebilirim: Bu kadınların çoğu, gerçekte, hangi koşulda olurlarsa olsunlar mutsuzluğa ve yalnızlığa yargılı, hatta lanetlidirler. Çünkü, mutlu olma yolunun mutlu etmek, yalnız kalmama yolunun da yalnız bırakmamak olduğunu ya hiç düşünmezler ya da düşünseler bile alışkanlıklarından ötürü uygulayamazlar. Kendilerini kimin yada kimlerin mutlu etmesini istiyorlarsa onları mutsuz ederek, kendilerini kimin yada kimlerin yalnız bırakmamasını istiyorlarsa, önce kendileri onları yalnız bırakarak, kendi kendilerini de mutsuzlamış ve yalnızlamış olurlar. Bunlar, mutlu etmeden mutlu olmak, yalnız bırakarak yalnız kalmamak, yani hakları olmayanı istedikleri için bencildirler. Kısacası, kentliğillerin (burjuvaların) üretimde olmayanlarının bir hastalığı...

İşte bi sürü bilgiçlik tasladım, bağışlayın. Bu yazımla ne çok kadın okurumu kızdıracağımı, darıltacağımı da biliyorum. Olsun, pek azına da olsa belki bir yararım dokunur.

İskambil falı delisi iki hanım tanıdım. Fal delilikleri dışında ikisine de saygım var. İkisi de aydın, mesleği olan hanımefendi. Her gün iskambil falı açarlar. Bir başladılar mı fal açmaya kaç saat süreceği hiç belli olmaz. Hele biri, sabahleyin başlar fal açmaya öğleye dek, öğleyin başlar geceye dek, fırsat bulursa geceleyin de fal açar. Bıkmaz mı, usanmaz mı, yorulmaz mı? Hayır...

Bu hanımın niçin, yani hangi niyeti tutarak iskambil falı açtığını merak ettim. Diyelim insan herhangi bişey olacak mı olmayacak mı, olacaksa şöyle mi, böyle mi olacak, diye fal açar. Bu şeyler, iki tanedir, beş tanedir, on tanedir, sonunda biter. Bütün günler, geceler boyu bir insanın fal açması için merak edeceği kaç bin şeyi olmalı.

Bu hanımın bir yakınıyla bu konuyu şöyle konuştuk:

— İskambil falını niçin açıyor?

— Miras kalacak mı, kalmayacak mı, merak ediyor da...

— Kimden miras bekliyor?

— Amcasından.

— Amcası zengin mi?

— Milyarder.

— Kaç yaşında?

— Seksenini geçmiş.

— Nerde amcası?

— Avustralya'da.

— Demek, Avustralya'da seksenini aşkın milyarder bir amcası var?

— Yok canım. Amcası ne zengin, ne seksen yaşında, ne de Avustralya'da.

— Peki, nerde?

— Amcası yok ki... İskambil falı açabilmek için böyle bir oyun uydurmuş kendisine: Bir amcası olsaydı, amcasının başka hiç kimsesi olmasaydı, seksen yaşını geçseydi, milyarder olsaydı, Avustralya'da yaşamış olsaydı da ölseydi, kendisine miras kalacak mıydı, kalmayacak mıydı? İşte bunu merak edip öğrenmek istiyor. İnsan durup dururken, hiçbir nedensiz de fal açamaz ya...

Size nasıl geliyor bilmem, yalnızlığını ve mutsuzluğunu unutabilmek için bir insanın iskambil falında bir hiçe, bir olmayana, bir hayale tutunmaya çalışması, bana, çok acıklı bir delilik olarak görünüyor.

Eğreti Delilik

ESKİDEN röportaj yazarlığı, gazeteciliğin en kolay ünlenme yoluydu. O da bir röportajcı olarak genç yaşında ünlenmişti. Sonradan kimi gazetelerde günlük yazılar da yazdı. Başlangıçta ne biliyorduysa onunla yetindi. Kulak ve göz yoluyla kendiliğinden elde edilenin dışında bilgi edinmeyi, okumayı, sergilere gitmeyi, konser dinlemeyi ve benzeri kültür etkinliklerini hiç gereksinmedi. Ama zeki bir insandı. Soylu bir aileden geldiğinden, yaşamı boyunca, aile kalıtı taşınmazları satarak yaşadı.

Uzun bir dönem yakın arkadaşlığımız oldu. Eşi hastalandı. Kan kanseri olduğu anlaşıldı. Eşine çok büyük özveriyle baktı. Yapılması gereken, elinden gelen herşeyi yaptı eşinin sağalması için. İngiltere'den çok pahalı ilaçlar getirtti.

Çocukları yoktu. Eşini çok seviyordu. Arkadaşımı o dertli günlerinde yalnız bırakmıyordum. Hemen hergün birlikteydik. Eşini hastaneye yatırmak zorunda kalınca, geceleri de birlikte olmaya başladık. Evinde kalmam için üsteliyordu. Oysa, benim bakmak zorunda olduğum iki küçük çocuğum vardı. Çocukları da evine getirmem için üsteledi. Zor zamanında gönlünü kırmamak için öyle yaptım.

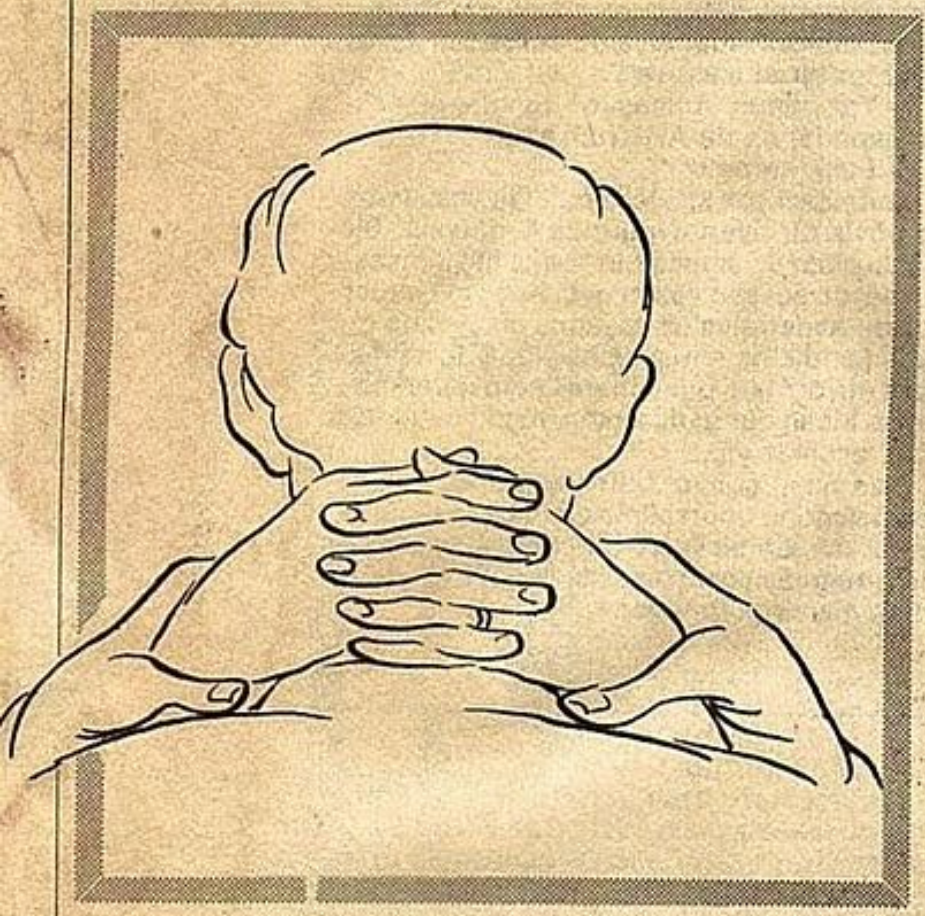
Oldumolasıya içkiye düşkündü, eşi hastanedeyken daha çok içmeye bir gerekçe bulmuş oldu. Salt akşamları katılıyordum, apartımanın en üst katındaki evinin geniş terasında birlikte içiyorduk. Evi, Kadıköy'de iskeleye yakın bir arka sokaktaydı. O geniş terastan, Kızkulesi açıkları, İstanbul limanı, Sarayburnu, Adalar görünüyor...

Konumuz hep eşiydi. Boyuna eşine olan sevgisini, onunla geçmiş anılarını anlatıyordu. Yıllardanberi evliydiler. Birbirlerini eskitmemişler, tersine hergün daha çok sevmişler. Böylesine bir karıkoca sevgisi beni hayran bırakıyordu.

Her ne olursa olsun, aynı konuyu günlerce, gecelerce dinlemek benim için hiç de kolay değildi ama, arkadaşımı o acılı zamanında yalnız bırakmamak için katlanıyordum.

Eşinin kurtulma umudu azalınca büsbütün karamsarlığa düştü, "O ölürse ben yaşayamam..." demeye başladı. Bir gece de epiy içtikten sonra kendini terastan aşağı atmaya kalktı. Zor tutup engel oldum. Daha karısının yaşamakta olduğunu anlatıyor, dilimin döndüğünce avutmaya çalışıyordum. Önlemesem, gerçekten kendini terastan atar mıydı, yoksa içkinin de etkisiyle büyük bir üzüncün gösterisi miydi, bilemem.

Hekimler, eşinin artık hastanede yatmasının bir yararı olamayacağını söylediler. Eşini, düzayak, daha uygun bir eve getirmeyi düşündü. Göztepe'de başka bir eve taşındı. Eşini

hastaneden bu eve getirdi. Bundan sonra bizim görüşmelerimiz de seyrekleşti.

Epiy bir zaman görüşmemiştik. Bir öğle üzeri Cağaloğlu'nda karşılaştık. Yüzü allakbullaktı. Sirkeci'de bir aşevine girdik. Öğle yemeğinde rakı içmeye başladık. Kendisi hiç sözetmeyince, eşinin nasıl olduğunu sordum. Günden güne kötüye gittiğini, ağrılarının çok arttığını söyledi.

Yüzünde, gözlerinin anlatımında, eşine olan o eski sevgisini göremedim. Tersine, sesinden, eşine sevgisizliği belli oluyordu. Bu değişikliğe çok şaştım. Anlattı. Anlattıklarını belleğimde kaldığı biçimde aktarıyorum.

"Artık normal sayılmaz. Öleceğini anladı. Kesinlikle biliyor öleceğini. Beni o kadar çok seviyor ki, benden ayrılıp bensiz ölmek istemiyor. Birlikte yaşamayacağımıza göre, birlikte ölmeliymişiz. Ağrıları dindiği zamanlar bana hep cenneti anlatıyor. Bana öğütler veriyor. Bu yaşımıza dek hep yanlış düşüncelere kapılmışız; öteki dünya, ruhlar dünyası da varmış. İnanmalıymışız ruhlar dünyasındaki sonsuz yaşama... Cennete birlikte gitmek için birlikte ölmeliymişiz. Benden ayrı geçecek bir saate bile dayanamazmış. Cennette bile bensiz yaşayamazmış."

Bunları söylerken kızdığı, eşinden nefret ettiği, O'na düşman kesildiği sesinden, mimiklerinden belli oluyordu. Daha sonraki konuşmalarından bu düşmanlığının nedenini de anladım.

"İlle de birlikte kendimizi öldürelim, diyor. Üsteleyip duruyor birlikte ölelim diye. Değil mi ki yıllardan beri birbirimizi eşsiz bir büyük aşkla seviyormuşuz, öyleyse bu aşkımızı ruhlar dünyasında da sürdürmek için kucak kucağa ölmeliymişiz."

Arkadaşım böyle konuşurken daha bir ay kadar önce, eski oturduğu evin terasında bir gece karşılıklı içerken, eşinin ölümünden sonra yaşayamayacağını söyleyip, kendini aşağı atmaya kalkışını düşündüm. Yalnız olsa böyle bir delilliğe belki kalkışmazdı ama, o gece tutmasam belki de kendini gerçekten atacaktı.

Şöyle anlatıyordu:

"İyice delirdi. Birbirimizin gözünün içine bakarak son soluğumuzu verelim, cennete birlikte gidelim, sonsuz ruhlar dünyasında yaşayalım, diyor. Bunu yapmak için, hiç acı vermeden bizi öldürecek zehiri de biliyormuş. Ben o zehiri sağlamış olduğunu bile sanıyorum. Tam deli... Razı olmadığımı anlayınca bana düşman kesildi. Şimdi evde iki düşmanız. Ama vazgeçmiyor isteğinden, ille de beni kendisiyle birlikte öldürecek. Bütün düşüncesi bu. Suyuma, çayıma, kahveme, yemeğime o zehirden koyacak diye her an korku içindeydim. Nasıl yaşanır böyle? Geceleri gözümü uyku tutmuyor. O'na arkamı bile dönemiyorum, ben görmeden bardağıma o zehirden koyacak diye. Nasıl bir zehir, toz mu, damla mı, hap mı? Arkamdan, bardağın içine bir şey düşmüş gibi hafifçe bir ses duysam irkiliyorum. Birlikte çay içmemizi istiyor. Olmaz, diyemiyorum. Bardaklarımızı değiştirmenin de yararı yok; çünkü kendi bardağına da zehir koymuş olabilir. Nasıl bir korku içinde yaşadığımı anlatabiliyor muyum; bir karabasan, korkunç bir bunalım..."

Anlatırken bile korku içindeydi.

Düşüncesine göre eşi delirmişti. Benim o günkü gözlemime göre, salt eşi değil, kendisi de delirmişti.

Bu konuyu iki kişilik bir oyun olarak yazmayı düşünmüştüm. Yazmayı tasarladığım daha böyle onlarca, belki yüzü çok aşkın oyun konusunun notları dosyalarımda duruyor. Belli ki yazamayacağım artık. Benden sonra da kimsenin işine yaramayacak. Hiç olmazsa bu yazı dizisinde bu delilik olayını saptayayım, dedim.

Kadının deliliği bence de kesindi. Ama bu, aşkın ve ölüm korkusunun verdiği eğreti bir delilikti. Örneğin yeni bulunacak bir ilâçla sağalsa kadında budeliliktenhiç iz kalmazdı. Kocasınınki de eğreti bir delilikti; salt zehirlenme korkusunun yarattığı delilik...

Kadın öldü. Çok geçmeden, hatta hiç geçmeden arkadaşım yeniden evlendi; yani o eğreti deliliğinden kurtuldu.

Bitakım nedenlerle aramız çok açıldı. Beni ölçüsüzcesine, hiç bağışlayamayacağım biçimde kırdı. Kendisi de hastalandı, kaldırıldığı Göztepe Sosyal Sigortalar Hastanesi'nde öldü.

Savcılığa Dilekçe

HİÇ değilse bu kitabı yazıp bitirene dek O'nu tanıdığım son deli sanıyordum. Oysa O'nu tanıdıktan sonra ne çok deliler tanıdım.

Amerika'da (ABD) bir üniversitenin düzenlediği uluslararası bir bilimsel kurultaya çağrılıydım, Sonradan, konferans için başka Amerikan üniversitelerinden de çağrılar almıştım. Kalp ameliyatı da olacağım için Amerika'ya gitmeyi çok da istiyordum. Ama pasaportum verilmedi. Pasaportumun verilmemesine bir yasal gerekçe bulmak gerekti. Bu gerekçeyi de buldular: Yirmiüç yıl önce, Ankara'da çıkan Öncü gazetesindeki bir yazım. Bu yazım "Az Gittik Uz Gittik" adlı kitabıma da girmiş ve bu kitap altı basım yapmıştı. Söz konusu yazının başlığı "Sosyalizm Ahlâktır."

Dava açıldı. Duruşmalara gidiyorum. Yine bir duruşma günü, koridordaki sırada oturmuş, ağır ceza mahkemesinden çağrılmamı bekliyorum. Yanıma iyice giyimli bir adam gelip oturdu. Karadenizliliğini ilan eden bir burnu var. Selam verdi. Adımı biliyor, beni tanıyor. Gazetelerden de dava konusunu okuyup öğrenmiş.

— Siz, dedi, sosyalizm ahlaktır, diye yazmışsınız. Peki, size göre sosyalizm niçin ahlaktır?

Duruşma saati geciktiği için canım sıkılıyor beklemekten. Bir de böyle sorular daha da can sıkıcı. Üstelik sosyalizmin neden ahlak olduğunu yazımda açıklamışım, bu yüzden de dava açılmış. Baştan savma bir yanıt da vermek istemiyorum. Kısa ve doğru bir yanıt vermiş olmak için şöyle dedim:

— Bana göre en büyük ahlâksızlık, insanın insanı sömürmesidir. Sosyalizm de sömürmeye karşı ve engel olduğu için, bana göre ahlaktır.

— Faşizm de ahlaktır... dedi.

Hmmm... Durum değişti. Baştansavmak için.

— Olabilir... dedim.

— Asıl sömürü İslâmlıkta var... dedi.

Ben yine,

— Olabilir... dedim.

Önce Mehmet Akif'in, sonra Atatürk'ün aleyhinde konuşmaya başlayınca, artık "Olabilir" diyemedim. Belli ki adam deli...

— Ben hiçbir kitap okumam, dedi, bugüne kadar hiç kitap okumadım.

— Olabilir.

Konuyu değiştirmek için, ne iş yaptığını sordum.

— Sismik (sismique) uzmanıyım... dedi.

Allah Allah! Şimdi gel de şaşma... Sismik, yani depremsel işler uzmanı.

— Nerde çalışıyorsun?

— Şimdi çalıştığım yok. Alman gemilerinde çalıştım. Ben bu dünyanın bütün denizlerini, kıyılarını gezmişimdir. Japonlardan Hindistanına Amerikasına kadar... Sismik araştırma gemilerinde...

Soruma dört çocuğu olduğu yanıtını verince bir üzünç duydum, acıdım zavallıya. Belli ki artık O'na gemicilik yaptırmıyorlar. Nasıl geçinir? Sandığım kadar deli değilmiş. Kazandığı paralarla dört dükkân satın almış, onların kirasıyla geçinirmiş, paraya gereksinmesi yokmuş. Şimdi yüksekkültür işleriyle zamanını geçiriyor.

— Seninle çok uğraştılar, dedi, bundan sonra da benimle uğraşsınlar. Bir kitap yaza-

cağım. Gazeteler hep senden söz edecek değil ya, sen yoruldun. Bundan sonra gazeteler beni ele alsınlar.

Sesimi çıkarmadım.

— Bunun için ne yapmalıyım? diye sordu.

— Bilmem... dedim.

— Birisinin beni ihbar etmesi gerekir. Sen ihbar eder misin?

— Hayır.

— Niçin bir iyilik yapmak istemiyorsun? Sen tanınmışsın işte, beni de tanısın dünya. İşte söylüyorum, bizim İstiklal Marşımız da yanlıştır. İhbar et beni...

Yine sustum.

— Öyleyse ben kendi kendimi ihbar ederim, dedi.

Yanımdan kalktı. Bir yerlere gitti. Sonra geldi, karşıda ayakta dikilip bir kâğıda bişeyler yazıyordu tükenmez kalemle. Uzaktan O'nu gözlüyordum. Yine gözden yitti. Az sonra yanıma geldi.

— Savcılığa gidip kendimi ihbar ettim, dedi, işte yazdığım ihbar dilekçesi bu.

Dilekçesini bana uzattı.

— Bende kalabilir mi? dedim.

— Kalsın... dedi.

— Savcı ne dedi?

— Kendi kendini ihbar olmazmış, dilekçemi almadı. Başkası ihbar etmeliymiş. Sen bir iyilik yapsan bana...

Mübaşir adımı seslendi. Duruşmaya girdim. Son duruşmaydı. Beraat etmiştim, ama beraatim de işe yaramadı, yine pasaportum verilmedi.

Ağır Ceza Mahkemesi salonundan o da çıktı benimle. Kurtulmaya çalışıyordum. Arkadaşım iki avukat yanımdaydı. O bizi izliyordu. Avukat arkadaşlardan birinin arabasına bindik. Kurtulduğumu sanıyordum. Arabayı süren avukat, dikiz aynasından gördü. Bir taksiye binmiş, bizi izliyordu. Evimi öğrenirse elinden kurtulamazdım. Dolmabahçe'ye dek izledi. Orda, sürücü arkadaşımız öyle zikzaklı manevra yaptırdı ki arabaya, O'nun bindiği taksi trafik polisinin işaretiyle öne geçmiş, Beşiktaş'a yönelmişti. Bizim araba da Taksim yoluna saptı.

Bir daha görmedim.

Savcılığa yazdığı dilekçeyi buraya aktarıyorum. Çok okunaksız, bozuk ve yanlış yazımlı bir dilekçe.

Cümhürriyet baş Savcılığına

10 - 5 - 1983

İçinde bulunduğum düşüncelerimin hepsinin insanlığın yararına olduğuna inanıyorum.

Lâkin her şeyde olduğu gibi benim düşüncelerimin insanlığa zararlı olabileceğini göz önüne alarak şu düşüncelerimden ötürü kendi kendimi mahkemeye veriyor ve mühakeme edilmemi arzediyorum.

1. İstiklâl marşımız yanlıştır. Mehmet Akif terörist önderdir.

2. Atatürk (Buraya almıyorum).

3. Kanunlarınızda insanları üygünsuzluğa, sapıklığa teşvik edicidir ve kanunlarınız katildir.

4. Faşizm, emperyalizm, sosyalizm ve komonızm ahlaktır, fazilettir.

5. Dünyadaki bütün dinlerin tatbiki yanlıştır.

T. T. (imza)

Hekim Deliler

SİNİR ve akıl hastalıkları hekimlerinin de (yani deli hekimlerinin) deli oldukları düşüncesi yaygındır. Bu yaygınlık hiç de boşuna değil, elbet bir doğruya dayanıyor. Deli hekimlerinin de deli oldukları, tiyatro oyunlarına, öykülere, romanlara bile ("Saman Yolu" adlı oyunda örneğin) geçmiştir. Deli hekimlerinin neden deli olduklarının halk içinde değişik yorumları vardır. Bunlardan en yaygını, yıllarca gece gündüz deliler arasında yaşaya yaşaya onların da zamanla delirdiği düşüncesidir. Belki de bu uzman hekimler, yıllarca deliliği incelediklerinden, kendilerindeki deliliği de sonunda bulurlar.

Tanıdığım ünlü ruh, akıl ve sinir hastalıkları uzmanı hekimler oldu. Onlar da tıpkı bizim gibiydiler, yani hekim olmayanlardan ne daha çok akıllı, ne de çok deli... Ama öyle sanıyorum ki, kimi deli hekimler, salt deli hekimleri oldukları için, kendilerini, delirmek zorunda duyumsuyorlar. Epiyce örnek verebilirim. Ama şimdi Prof. Dr. Rasim Adasal'dan sözetmek istiyorum. O'nun Tıbbiye'deki sınıf arkadaşlarından Türkiye'nin çok seçkin aydınları çıkmıştır. Dr. Neşati, Dr. Yusuf Balkanlı gibi... Bu sınıfın çoğu öğrencisi hekim olamadan Tıbbiye'-

den (Tıp Fakültesi'nden) solcu oldukları için atılmışlardır. "Manifest"i Türkçeye ilk olarak Fransızcadan çeviren Rasim Adasal bu kasırgadan her nasılsa yakasını paçasını kurtarıp hekim, daha sonra da değerli bir uzman olmuştur. Türçeyi çok güzel yazar, ama çok kötü hâlâ Giritli ağzıyla konuşurdu. Hiç evlenmedi. Önemli bir deliliğini, delilik sayılabilecek bir davranış alışkanlığını burada yazmak istemiyorum. Kitaplarıyla, yazılarıyla, dersleri ve konuşmalarıyla salt uzmanlık alanında tıbba değil, Türk kültürüne de hizmetler etti. Şimdi O'nun bir başka delilik halinden, nasıl bunalıma girdiğinden sözetmek istiyorum. Bunun için de bir gazete haberini buraya aktarmam yeter.

18 Mayıs 1980 tarihli Hürriyet gazetesinden:

Prof. Rasim Adasal ruhi bunalım geçirdi

Ankara, (Hürriyet) - 35 yıllık ruh hekimliğinde, binlerco kişinin "Ruhsal bunalımına" çare bulan Prof. Dr. Rasim Adasal, bu kış 77 yaşında "Ruhsal bir bunalım" geçirdi.

Bu ünlü ruh hekimi hakkında, bir söylenti, sevimsiz bir şaka değil, bizzat kendisinin açıkladığı bir gerçek...

Evet, Prof. Dr. Adasal, uzun hekimliği sırasında, hep hastalarında gördüğü, "Ruhsal bunalıma" uzun, soğuk, yakıtsız ve yalnız geçen bir kıştan sonra, kendisi de düştü... 35 yıl ruhsal bunalım geçiren onbinlerce hastaya şifa dağıtan Profesör Adasal, kendisine koyduğu teşhisi, gene kendisi şöyle anlattı:

"Bu kısa süren şok, doğrudan doğruya psikomatik bir reaksiyon. Bugün memleketimizde gerek erkek, gerek kadın ve gençlerde, bunun çeşitli sıkıntıları görülmektedir. Bunlar ancak, hekimliğin yardımı ile tedavi olarak kurtulmaktadır. Ben, bunu doğal mukavemet ve tecrübelerim sayesinde ve nihayet olağan bir reaksiyon olarak geçirdim."

Çok sinirli, asabî mizaçlı bir ruh hekimiyle çok kısa bir ilişkimiz olmuştu, onu anlatacağım. 1941 yılı. Erzurum İstihkâm Taburu'nda bölük komutan vekiliyim. Rütbem teğmen. Yaşamımda çok önemli yeri olan bu olayı ayrıntılarıyla anılarımda yazacağım için burda özetleyin değinmek istiyorum. Erzurum'a yakın Ilıca'ya dört-beş kilometre uzaklıktaki Birinci Dünya Savaşı'nda Rus'lardan kalma yeraltında büyük cephanelikler var. Kolorduдan bir buyruk geldi. Bu cephanelikleri ve içindekileri muayene edip neler olduğunu ve bunlardan yararlanıp yararlanılamayacağını, ne oranda hangilerinden yararlanılabileceğini saptamak üzere bir kurul oluşturulmuş. Kurulun başkanı bir tuğbay. Beni de o kurula almışlar. Kurulun en küçük rütbelisi benim. Beş üyelik kurul, gittik o yeraltı cephaneliklerine. İçlerinden birine baktık, ötekilere bakılmadı. Baktık dediysem, kapıdan girip şöyle bir baktık. Cephanelikler, büyük tepelerin altına gömülü. Isıya, rutubete karşı her türlü önlem alınmış. Akıl durdurucu bişey... Tepelerin çevresi dikenli tellerle çevrili ve nöbetçiler var.

O ilk gidişimizden sonra bir daha o cephaneliklere gitmedik ama, üç gün arka arkaya Ilıca'ya gittik. Ilıca'da lokanta var. Sahnesinde şarkıcı kadınlar şarkı söylüyor. Üç gün oraya gidip yedik içtik, Ilıca havuzunda yüzdük, eğlendik, akşama da evlerimize döndük. En küçük rütbeli olduğumdan bana söz düşmüyor. Ben, cephaneliklere girip inceleyeceğiz, çalışacağız diye bekliyorum. Üç günden sonra bir daha oraya gidilmedi. O üç gün içinde bize ödenek olarak para verildiğini de söylemeliyim. Aradan on gün kadar geçti. Tabura bir rapor geldi. Raporda kurulumuzun öteki dört üyesinin imzası var. En sonda da, en küçük rütbeli olan benim imzam olacak. Özet olarak yazanakta (raporda) şöyle deniliyor: "Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma cephaneliklerdeki bütün maddelerin imhası gerekir."

Tabur komutanımız Ziya Bey'e,

— Efendim, beni bu kuruldan çıkarsınlar... dedim.

— Neden? diye sordu.

— Çünkü ben bu yazanağı imzalayamam. Yerime başkasını bulsunlar imzalamak için. Cephaneliğe bikez girdik çıktık. Hiçbişey muayene etmedik, deney yapmadık. Hepsi bozuk, yararlanılmaz diye nasıl imza veririm?

Bikez kurula almışlar Kolordu Komutanının yazılı buyruğuyla, çıkaramıyorlar da...Tuğbay beni makamına çağırdı. Kolorduya gittim. Sertliğiyle ünlü bir tuğbay. (Aynı evde iki eşiyle birlikte yaşıyordu.)

— Teğmen, sen canına mı susadın? dedi.

Bende ses yok.

— Oğlum, sen deli misin?

Bende yine ses yok. Bu kez yazanağı uzatıp bağırdı:

— Çabuk imzala şunu!

— Bağışlayın komutanım, imzalayamam.. Yerime başka birini alınız.

— Bela mısın sen be?

Yine ses yok bende. Tuğbay yumuşak bir sesle,

— Peki öyleyse, dedi, her sabah sana bir arazi arabası göndereceğim, emrinde... Git, istediğin kadar incele..

Cuma pazar demeden günde enaz on saatten iki hafta boyunca cephaneliklerde her ne varsa hepsini inceledim. O saldırı, o savunma el bombaları, dinamitler, barutlar, mermiler, üç kiloluk dört köşe bombalar, şemsiyeli bombalar... Yepyeni, fantastik bir dünya içine girmiş gibiydim. Cephaneliklerin duvarları, rütübetten korunmak için, bir karışa yakın genişlikte mantar kaplı. Yerlere ahşap ızgara konulmuş. Bu cephanelerin çoğunun doğumu benimle bir, 1915 yılında yapıldığı yazılı. Hepsinin sandıklarında prospektüsleri var, Rusça...Bu prospektüsleri Rusça bilenlere çevirttim.

Bu çalışmanın sonucunu çok geniş bir yazanakla sundum. Şu maddeler bozuk, şu maddeler yüzde şu kadar bozuk, şunlar sağlam, şunlardan yararlanılabilir. Verdim yazanağı

Tuğbay'a. Onbeş yada yirmi gün sonra Kolordu'nun aylık genelgesinde benim başarım övülüyor ve para ikramiyesi verileceği bildiriliyordu. (İkramiye, aylığımdan çoktu. O zaman aylığım 67 lira filandı, yüz lira bile değil.) Genelgede, tarihi bildirilen pazar günü, bütün kolordu subaylarının Uzun Ahmet'e gitmeleri ve orada benim, Rus cephaneliklerinden çıkan bombalar üzerine kurs vermem buyuruluyordu.

Çok mutluydum.

Kısa keseyim. Uzun Ahmet'te çevremde geniş bir dairede toplanmış olan Kolordu subaylarına sandık içindeki bombaları anlatırken, evet... Elimdeki bombanın paslı yayı düşünce fitil ateş almaya başladı. Beş saniye sonra elimdeki bomba patlayacak. (Fitilin uzunluğu beş santimdir, saniyede bir santim yanar.) Bombanın patlayacağını benden başkası bilmiyor. Müthiş bir beş saniye... yanmakta olan fitilin çıkardığı "tıss" sesini yalnız ben duymaktayım. Anlatılır gibi bir olay değil. Bombayı fırlatıp atsam, subay çemberini aşırtamazsam pekçok subay ölecek. Elimden yere bıraksam, öteki bombalar da patlayacak. O beş saniye, beş saat gibi sürüyor. Üstelik elimdeki üç kiloluk siper savunma bombası. Patlayınca, her köşesinde üst üste konulmuş çelik misketler şemsiye gibi saçılıyor. Yani nasıl olsa oradaki insanlardan ölecekler olacak. Kendimi düşünmüyorum, benim yanlışım yüzünden ölecek olanları düşünüyorum. Sonunda kararımı verdim. Bombayı karnıma koyacak, üstüne iki büklüm eğilerek başkalarının ölümünü önleyecektim. Ama yine de çelik misketler başkalarını da öldürebilirdi. Öyleyse, şemsiyenin dışında kalmaları için yatmalıydılar.

Bütün bunlar beş saniye içinde nasıl düşünülebilir? İnsan beyni, mucizelerin en mucizesi... Elimde bomba, avazım çıktığınca iki kez haykırdım:

— Yaat! Yaaat!

Nasıl dehşetle bağırmışım ki çember olmuş subaylar birden yerle bir oldular. Bomba elimde, içi başka tür bombalarla dolu sandığa ters dönüyorum ki, öteki bombalar da patlamasın. Tam dönüşüm sırasında, gümmm... Ben yerdeyim, her yanımdan kanlar fışkırıyor. Ya sakat, ya yarım kaldıysam... Ölmedim diye bende bir üzüntü ve elbet çok büyük bir utanç... Size bu olayın daha müthiş bir yanını anlatayım. Tabur komutanım Binbaşı Ziya Bey, bomba patladıktan sonra tepeye çıkmış, tabancası elinde haber bekliyor. Ne haberi? Subaylardan ölenler olursa, tabancasının namlusunu şakağına dayayıp tetiğe basacak. Çünkü benden sonra sorumlu o...Ne olağanüstü bir sorum duygusu!

Beni yola indirdiler. Taşıt bekliyoruz. Şimdiki gibi yollar vızır vızır işlemiyor. Karşıdan gelen çimento yüklü bir kamyonu durdurdular. Çimento torbalarını indirdiler. Beni attılar kamyona... Doğru Erzurum Askerî Hastanesine... Çizmenin birinin içinde kan donmuş, çizme çıkmıyor. Bıçakla kesip çıkardılar cizmeyi. Sırtımdan içeri misketler girmiş. (Bir tanesi hâlâ durur sırtımda, ciğerin bir yanında. Siyami Ersek bir röntgen filmimi aldırdığında, ilkin bunu kanser kisti sanmıştı.) Bacaklarımdaki misketleri çıktılar. Sağ elimin serçe parmağının ucu kopmuş. İnsansoyu toptan delidir diye bir genelleme yapsam doğru olmaz, ama benim bir deli olduğum kesin. Sağ elimin serçe parmağının ucu kopmuş diye sevindim. Niçin biliyor musunuz? Ya sağ elimin işaret parmağının ucu kopsaydı... Tetiğe basamam diye beni kurmay yapmazlar ve ben de general olamazdım... Generalolmaya kendimi öylesine koşullandırmıştım ki...

Ama ben size bir ruh hekiminin deliliğini anlatacaktım. Hastanede tek kişilik bir odada yatıyorum. Karım, ilk çocuğuma gebe, doğurdu, doğuracak. Buyüzden ziyaretime gelemiyor. Ama bir kişi geldi ziyaretime. Kim dersiniz? Bana "Bela mısın sen be?" diye bağıran topçu tuğbayı. Odama girdi. Doğrulmaya davrandımsa da doğrulamadım. Karyolamın ayak ucunda durdu. Konuşmadan bana baktı baktı, sonra,

— Nasıl? dedi.

Haklı çıktığını sanıyordu.

O'nun "Nasıl?" sorusunu sanki bana "Nasılsın?" diye sormuşçasına,

— İyiyim, sağolun... diye yanıtladım.

Tuğbay başka bişey söylemeden çıktı odadan.

Cebimde bir liram var, başka param yok. O zaman bir lira çok değilse de az da değil, madeni bir lira... Canım çay istedi. Çaycı ere bir çay söyledim. Çayı getirdi. İçtim. Bir lirayı verdim, gitti. Beklerim beklerim, paranın üstünü getirmez. Üçüncü günü bir liranın üstünü istedim.

— Sen bana bir lira vermedin, on kuruş verdin... dedi.

Başka param olsa yanılmış olabileceğim diye düşüneceğim.

— Bir lira verdim.

Başladı bağırıp çağırmaya, boyuna söyleniyor. Sanki o teğmen de, ben erim.

— Senin parana mı tenezzül edeceğim... İstersen bir lira vereyim sana paran yoksa...

Ben bir erin böyle konuşmasına hiç alışık değilim. Göğsüm, bacağım, bir kolum sarılı.

— Seni şikâyet edeceğim... diye bağırarak çıkıp gitti. Sonradan duydum ki, nöbetçi hekimi olan bir akıl ve ruh hastalıkları uzmanı binbaşı hekime beni şikâyet etmiş. Bu hekimden de bütün hastane, küçüğü büyüğü hepsi korkuyor. Adı geçse, hastanenin duvarları bile titriyor, öyle bir korku salmış. Bunca korkulmasının nedeni de, ruh doktorunun deli olması.

Doğrusu ya, ben de korkmaya başladım. Deliden korkulmaz mı? Ama ben ondan değil, kendimden korkuyorum. Bu deli hekim olmadık bir delilik yapmaya kalkışırsa, ben de kendimi tutamam diye korkuyorum.

Yine nöbetçi olduğu bir gece odama girdi. Olayı sordu. Saygılı biçimde anlattım. Sonunda.

—Bende başka para olsaydı, belki yanıldığımı sanabilirdim. Ama o bir liradan başka param yoktu.

—Peki, sen ne yaptın o ere? diye sordu. Doğrusunu söyledim:

—Bağırdım, dayanamayıp sövdüm de... Birden kızdı:

—Olur mu, hiç olur mu... Neden dövmedin. neden? Hem öyle döveceksin ki, daha bişey yokken beni böyle dövdü, ya bir de şikâyet edersem beni öldürür, diye korkacak... Bir vurdun mu yere çarpılacak ki, kalkmaya dermansız kalsın...

Bu hekimdi, hem de ruh ve akıl hastalıkları hekimi. Anladım ki, adam gerçekten deli. Ama itiraf edeyim ki, o zaman bu sözleri hoşuma da gitmişti. Demek o zaman bende de o tür delilik varmış azbuçuk.

Güzeller Güzeli Bir Deli

CUMHURİYETİN ilk yıllarında Türkler Sovyetler Birliği'ne oldukça kolaylıkla gidip gelebiliyorlardı. Bunların arasında partili olanlar çoğunluktaydı. Kimisi yasal yoldan, ama çoğu gizlice gidiyordu Sovyetler Birliği'ne. Moskova'da üç-dört yıldahada uzun kalanlar oluyordu. Bunlar Moskova'da öğrenim görüyordu. Her zaman aynı kolaylıkla, hatta gelecekte çok daha kolayca gidip gelebileceklerini sandıkları için, o dönemde giden erkeklerin neredeyse hemen hepsi Sovyetler Birliği'nde resmî nikâhla evlendiler. Çocukları oldu. Bunlardan kimileri orada kalıp dönmedi, çoğu döndü. Bu dönenler, umdukları gibi bir daha Sovyetler Birliği'ne gidemediler. Orda bıraktıkları eşlerini, çocuklarını yıllar yılı göremediler; hiç göremeden ölenler de oldu. Bunlardan kimilerinin şimdi Sovyetler Birliği'nde torunları vardır.

İşte bu dramlardan birini anlatacağım.

Hüsamettin Özdoğu, benim tanıdığım gerçek aydın birkaç işçiden biriydi. Bunca yıl sonra bile O'ndan dinlediğim iki konferansı unutamam. Yaşamının sonuna dek işçi olarak kaldı. Çalıştığı her işyerinin vazgeçilemez tesviye ustası olduğundan, kendisi için çok ağır siyasal koşullarda bile işsiz kalmadı. Bir elinin iki parmağı-belki öteki elinin de tek parmağı-yoktu. İş kazalarında parmaklarını yitirmişti. Ne çok şey bilen, bildiğini de çok iyi bilen, ama neler bildiğini hiç belli etmeyen, suskun, hep güleç yüzlü, alçakgönüllü, dirençli, en karmaşık yurt ve dünya sorunlarını kolayca anlaşılır biçimde yalınlıkla anlatabilen yaman bir aydındı. Nice profesörler tanımışımdır ki, Hüsam'ın kültür düzeyinde değildiler.

Hüsamettin Özdoğu Moskova'da öğrenim gören Türklerdendi. Moskova'dan geldikten sonra bir daha oraya dönememiş, burada yakın arkadaşı dostum Mustafa Börklüce'nin kızkardeşiyle evlenmişti.

Hüsamettin'in Moskova'da evli ve bir kızı olduğunu bilmiyordum. İkinci Dünya Savaşı başındanberi Sovyetler Birliği'ne giden Türk yazarı olmamıştı. 1965 yılında ilk ben gitmiştim.

Rehberim, kaldığım Moskova Oteli'nde iki hanımın beni ziyaret etmek istediğini söyledi. Biri yaşlı, biri genç iki hanım geldi. Yaşlısı, Hüsam'ın eşi, genci de kızı Emel'di. Bir Türk yazarının Moskova'ya geldiğini gazete haberlerinden duyunca, biri eşinden, biri babasından haber alabilmek için beni arayıp bulmuşlar.

Hüsamettin kızı Emel'i, bir ya da iki yaşında bırakmış. Kırk yıla yakın zaman geçmiş, buluşup görüşememişler. Emel şaşılacak oranda babasına benziyor. Ama beni en çok şaşırtan, Emel'in şaşılacak oranda teyzesi Semiha'nın jestleriyle, mimikleriyle, tıpkı O'nun el, kol hareketleriyle konuşması oldu. Emel evli, o tarihte onüç yaşında çok güzel bir kızı (Hüsam'ın torunu) var.

Anneye gelince... Saçları ağarmış, tertemiz yüzlü, eski güzelliği şimdiki güzelliğinden belli olan, yanakları tozpembe renkte bir hanımefendi, evet, her davranışıyla bir hanımefendi. Öğretmenmiş. Ama Stalin döneminde öğretmenlik yaptırmadıkları için ana-kız büyük sıkıntılar çekmişler, hele o savaş yıllarında... Stalin'den sonra öğretmenliğini sürdürmüş,

emekli olmuş. Neden öğretmenlik yaptırmadıklarını sorup öğrendim: Kocası Türk diye... Hem ortada koca yok, hem de kocası Türk diye işsiz bırakılıyor. Stalin döneminde Sovyetler Birliği'nde kalmış olan Türklerin, biri dışında, hepsi sürgünlere gönderilmiş, kimileri sürgünde ölmüş, kimisi de yirmi yıl kaldığı Sibirya'daki sürgünden sağ dönebilmek dayanıklılığını göstererek emekli olabilmiştir. Bu, yadsınamaz tarihsel bir olaydır.

İkisiyle de dilmaçım aracılığıyla konuşuyordum. O güzel yaşlı anne insanın içine işleyen yumuşacık bir sesle anlatıyordu.

Kocasını görmeyeli otuzyedi yıl olmuş. Otuzyedi yıl, hergün O'nun yolunu beklemiş. Evlenmemiş. Kızının babasının (kocasının) durumunu sordu. Anlattım.

Buraya dek kadının anlattıkları acılı, ama doğal sayılabilir. Ama bundan sonraki sözleri tüylerimi ürpertti.

— Biliyor musunuz, dedi. Hüsamettin gittikten sonra ben yıllarca her gece rüyamda Galata Köprüsü'nü gördüm.

Şaşıp kaldım. Çünkü kadın hiç Türkiye'ye gelmemişti ki...

Yine de sordum:

— Siz İstanbul'u gördünüz mü?

— Hayır, hiç gitmedim.

— Galata Köprüsü'nün resmini mi görmüştünüz?

Olabilir ya, belki Hüsam eşine Galata Köprüsü'nün resmi bulunan bir kart göndermiştir. Ama o dönemde kart, mektup da gidip gelmiyordu Sovyetler Birliği'ne.

— Hayır resmini de görmedim... dedi.

— Öyleyse rüyanızda nasıl görüyordunuz?

— Hüsamettin bana sık sık Galata Köprüsü'nü anlatırdı. Öyle güzel, öyle etkili, hem de ayrıntılarıyla anlatırdı ki, Galata Köprüsü'nü görmüş gibi olurdum; demek, belleğimde anlatıklarının izi kalmış. O Türkiye'ye döndükten sonra her gece rüyamda Galata Köprüsü'nü görmeye başladım.

Müthiş bişey! Donup kaldım. Çok duygulanmıştım. Gözlerim doldu. Bi süre konuşamadım.

Bir kadın sevgisinin bu denli etkili biçimde simgeleştiğini ne görmüş, ne duymuş, ne bir yerde okumuştum.

Hüsamettin, yurdunu özledikçe genç ve güzel Rus eşine Galata Köprüsü'nü anlatmış olacak; yurt özlemini böylece gidermeye çalışmış olmalı. Kadın da, kocası dönmeyince, O'ndan dinlediği Galata Köprüsü'yle kocasını özdeşleştirmiş.

— Ama iki yıldan beri artık Galata Köprüsü'nü rüyalarımda göremiyorum... dedi.

Demek, iki yıldan beri kocasının döneceğinden, O'nu bir daha göreceğinden umudunu kesmiş.

Bir kadının resmini bile görmediği, ancak kocasının anlattıklarına göre tasarladığı bir köprüyü eşinin özdeşi olarak yıllar yılı rüyalarında görmesi delilik değil de nedir? Ama ne güzel, ne güzel, ne güzel bir delilik...

O görüşmemizden birkaç yıl sonra Emel iki kez İstanbul'a geldi, babasını teyzesini gördü, onların konuğu oldu. Ama Hüsam'ın eşi gelemedi. Gelse de neye yarar, artık rüyalarında Galata Köprüsü'nü göremiyordu ki....

Hüsamettin emekli olmuştu, yaşlanmıştı. Sovyetler Birliği'ne gitmek istedi. Pasaportunu da aldı. Yol hazırlığını yaptı. Yola çıktı çıkacak... Birden hastalandı. Ha bugün ha yarın iyileşip gidecek derken günden güne daha ağırlaştı. Kanserdi. Pasaportunu kulanmadan öldü.

Kırk Yaşında Bir Yetim

ÇOK yakın arkadaşlarımla bile nerde, ne zaman, nasıl tanıştığımı anımsayamam, nerede kaldı ki O'nunla tanıştığımı anımsayabileyim.

Zamanın tek parti iktidarı olan CHP hükümeti Tan gazetesini yıktırmış. Tan'da çalışan bikaç gazeteci ortada kalmışız. Herkes korku, yılgı içinde. Tan gazetesinde çalışanlar, hatta başyazarı ve sahiplerinden biri olan Zekeriya Sertel bile bir yere sinmiş. (Sonradan öğrendim, Zekeriya Sertel, eşi Sabiha Sertel'le birlikte Moda'daki evinden motorla Büyükada'daki bir dostunun evine gitmiş, kimseye yerini bildirmiyordu.)Benim gidecek, saklanacak, sığınacak yerim yok. Evimde kalamam. Nasıl kalayım? İki çocuğum ve eşim var, ama ne işim, ne param var... Çok geç saatlerde eve gider, sabah erkenden kendimi sokağa atardım, belki bir yerden biriş yada birisinden biraz borç para bulurum umuduyla...

Delilik salt bireysel bir olay değil, toplumsal delilikler, toplumsal isteriler de vardır. Bunun dünyada en büyük örneği Hitler Almanya'sının Nazizm dönemi. Türkiye'de de, o denli büyük olmamakla birlikte, bikaç kez toplumsal deliliğe tanık oldum.Toplumsal dellik başladı mı, akıllı kişiler deli sayılır. Bu toplumsal deliliklerden biri, Tan gazetesi yıkıldıktan sonra yaşandı. O toplumsal deliliklerden bikaç örnek vereyim. Tan gazetesinin yıkıldığı gün, hemen o gün, sanki bütün aşevlerinde, en lüksünden en kıytırığına dek hepsine birden göksel bir buyruk gelmiş gibi, yemek listelerindeki kırk yıllık "Rus salatası", "Amerikan salatası" olarak değiştirildi. Hâlâ bugün bile Rus salatasına, Amerikan salatası diyenler vardır.

Bir örnek daha... Galatasaray'da, şimdiki Yapı Kredi Bankası'nın tam karşısında büyük bir çorap mağazası vardı; adı "Rus Çorap Pazarı". Mağazanın ön yüzünün üstünde büyük siyah parlak kareler üstünde sarı yaldızla "Rus Çorap Pazarı" yazısı vardı. Tan gazetesinin yıkıldığı gün, baştaki siyah kareyi olduğu gibi kaldırdılar ve "Rus Çorap Pazarı", "Us Çorap Pazarı" oldu, yani akıl çorap pazarı... Hemen çarçabuk "R" harfinin yerine oraya koyacak başka bir harf bulamamışlardı.

Bir örnek daha... O dönemde "Tan" sözcüğü, özellikle ticaret yaşamında çok modaydı. Tan İşkembecisi, Tan Berber Salonu, Tan Kıraathanesi, Tan Lokantası, Tan Lostra Salonu vb. gibi birçok Tan vardı, ne yana dönseniz biriki Tan görürdünüz. Tan gazetesi yıkılır yıkılmaz, bütün "Tan"ların ilk harfi değiştiriliverdi birden bire, "Can Pastahanesi", "Kan Birahanesi", "Şan Lokantası", "Han Berber Salonu", "An Kunduracısı", "Pan Terzihanesi" vb. gibi.

Korkuya bile saygı duyarım, insancıl bir duygudur, ama korkudan korkmak iğrenç bişey... Arkadaşlarımız bile selâm vermemek için görmezden geliyorlardı. O'nu işte böyle iğrenç bir dönemde tanımıştım. İriyarı ve çok şişmandı. Sanırım, 120 kilo, belki de daha ağır olmalıydı. Ben O'nun gibi terleyen insan hiç görmedim. Şakır şakır terler, mendiliyle yüzünü siler silmez hemen yeniden boncuk boncuk terler fışkırırdı. Mendilleri terden sırılsıklamdı. Benden büyüktü, belki kırk, kırkbeş yaşında... Hiç kimsenin selâm vermediği, konuşmadığı öyle bir zamanda O'nunla arkadaş olmuştuk. Şairdi. Yedigün dergisindeki şiirlerinden adını anımsıyordum. Zonguldak'taki EKİ'de memur olarak çalışıyormuş. O sırada İnönü'ye bir şiir yazıp göndermiş, İnönü de O'na Zonguldak valiliği aracılığıyla armağan olarak bir saat yollamış. Sonradan darda kalıp o saati satmış.

Ben şimdi kendi kendime diyorum ki: "Hey kafa, artık anlasana... Millî Şef olduğu dönemde İnönü'ye övgü şiiri düzen bir adam işte!" Herhalde umursamazlıktandı benim O'na yakınlık duymam o sıra. Şiirleri, o yıpranmış türün en kötüleri değildi.

Bir yerden toplu bir para bekliyordu ama, nerden olduğunu anımsamıyorum. Eski çalıştığı yerden bir ikramiye mi, birikmiş aylıkları mı, işte öyle bişey, büyük bir para... O para eline geçesiye çok büyük sıkıntı içindeydi. Ama her akşam bir meyhanede rakı içmekten geri kalmazdı. O'nunla birlikte içmek istemezdim, iki nedenle. Birincisi o zamanlar içmeyi pek sevmezdim, ikincisi de O'nunla içince o umarsız, o parasız günlerimde bile, parayı ben ödemek zorunda kalacaktım. Ama O üstelerdi. Nasıl olsa yarın, yarın değilse öbür gün toplu parası gelecekti ve o zaman borcunu ödeyecekti bana. O toplu parası bir türlü gelmek bilmiyordu

Bigün bana çok zor durumda olduğunu söyleyip yardım etmemi istedi. Pansiyoner olarak kaldığı odanın iki aylık kirasını veremediği için evden çıkarılacakmış. Ordan çıkarılırsa sokakta kalacak. İki aylık kirasını bir yerden bulup buluşturup O'na borç olarak verebilir miydim? Toplu parası bugün yarın gelince elbet ödeyecekti.

Ben salt deli değil, aptalım. Kendim için isteyemeyeceğim borcu, O'nun için bir arkadaşımdan isteyip aldım, O'na verdim. Tarlabaşı'nda bir ara sokakta (Yağhane Sokağı'nın üstündeki sokakta) bir evin bir odasında kalıyordu.

Bol bol va'dediyordu. Parası gelsin hele bir, neler yapacaktı. Bu vaitlerinden birini hiç unutamıyorum. Atatürk'ün konuğu olarak İngiltere Kralı Sekizinci Edvard İstanbul'a geldiğinde, sırtında lâcivertle mavi arası renkte ve geniş beyaz çizgili kumaştan bir giysi vardı. Parası eline geçince, işte o kumaştan arayıp bulacak ve ikimize birörnek birer giysi diktirecekti.

Şimdi düşünüyorum: O zamanlar ben bütün vaitlere inanıyor muydum? Belki yüzde yüz değil ama, sanırım, bir olasılık diye inanıyordum.

Buraya dek anlattıklarımda bu adamın deliliği ortaya çıkmış değildir. O'nun deliliğini ben de çok geç anlayabilmiştim. Ne zaman içmeye başlasa, daha kadehteki içkiyi koklayınca hemen babasını anlatmaya başlardı. Babası İstanbul'un eski emniyet müdürüymüş. Babasını anlatır, över de över, sonra da ağlamaya başlar, babası için içki boyunca hiç dinmeyen gözyaşları dökerdi. Her akşam, her içkide böyle... Böyle bir baba sevgisi görülmüş değil. Benim de içim parçalanır, O'nu avutmaya çalışırdım. Yürek parçalayıcı acısının tazeliğine bakılırsa, babası altı ay, olsa olsa bir yıl önce ölmüş olmalıydı. Demek, nasıl bir baba sevgisi ki, öleli altı ay ya da bir yıl olmuş babasını unutamıyor, dilinden düşürmüyordu. O şakır şakır terlemesi yetmezmiş gibi bir de gözyaşlarını dökmeye başlayınca büsbütün ıslak bişey oluyordu. Bir gece,

— Baban ne zaman öldü? diye sordum.

— Babam? Ben oniki yaşımdaydım... Otuz yılı geçti.

Otuz yıl babasızlığın acısı dinmeyen kırk yaşında bir yetim. Ancak o zaman O'nun bir deli olduğunu anlayabilmiş, ilişkimi kesmiştim. Hani ben de az deli değilim.

Türk "Maurice Chevalier"si

FENERYOLU'ndaki evimde yaşadığım zamanlar, 1970'ten öncesi. Bigün telefonda okurum olduğunu söyleyen, adını veren biri, beni ziyaret etmek, benimle konuşmak istediğini söyledi. Gün ve saat verdim geldi. Efendi mi efendi, yumuşak, tatlı bir adam. Benden yaşlı. "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" adlı kitabımı okumuş, o kitaptan duyduğu coşkuyla benimle konuşmayı gereksinmiş. "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in birinci cildindeki önemli bir yanlışlığımı da gösterdi, ben de kitabın sonraki basımında o yanlışımı düzelttim. Babamın uygulama öğretmeni olarak çalıştığı Kalender Tarım Okulu'nu, yanlışlıkla Halkalı Tarım Okulu diye yazmışım. Kalender, Boğaziçi'nde, Halkalı taa nerde... Kendisi de bu okulu bitirmiş. İstanbul Belediyesi Bahçeler Müdürlüğü yapmış, sonra da Fidanlık Müdürlüğü'nden emekli olmuş.

Tam bir İstanbul efendisi, çelebi bir adam.

Çalışabilir güçte olup da işsiz dolaşan emekliler beni üzer. Niçin çalışmadığını sordum. Bir ara bir özel girişimin çiftliğinde çalıştığını söyledi. O çiftlikte tavukların "kanibalizm" hastalığını görüp çok şaştığını anlattı. (Kanibalizm sözcüğü Türkçe "kan" sözcüğünden üretilmiş değil ama, tavuklardaki kana susamışlık hastalığıdır. Doğada özgür gezip böcek yiyemeyen kapalı yerdeki tavuklar, kaniçmek gereksinimiyle birbirlerini yerler; öy-

le ki, yenilen tavuktan tüy ve kemikten başka bişey kalmaz. bunu önlemek için kapalı yerdeki tavuklara su verir gibi ayrıca kan da verilir.)

Bu olayı anlatmakla çiftliklerde neden çalışmadığını açıklamak istiyordu.

Buraya dek anlattıklarımda bu tatlı ve incelikli İstanbul efendisinin hiçbir deli yanı belli olmuyor, ben de anlayamamıştım.

Bana Türkçe, kalınca bir kitap verdi. Kitabın adı: "Maurice Chevalier."

Yazarı, kendisi. Pek şaştım, şaşıp kaldım. Tarım okulu çıkışlı, İstanbul Belediyesi Fidanlık Müdürlüğü'nden emekli bir memur Moris Şövalye için kitap yazmış olsun.

Moris Şövalye'nin kim olduğunu belki bugün bilmeyenler vardır. 1888 doğumlu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İkinci Dünya Savaşı başlayana dek ünü dünyayı tutmuş bir Fransız şarkıcısı. Operetlerde oynamış, ama daha çok müzikhol şarkıcısı olarak ünlü. Filmlerde oynadı, Holywood'da filmler çevirdi. O'nun filmlerdeki şarkıları en az otuz-kırk yıl beş anakara insanlarının dilinden düşmemişti. Özellikle hasır şapkası ve çok özgün gülüşüyle ünlüydü. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanları Fransa'yı işgal edince, Alman'larla işbirliği yaptığı için gözden düşmüştü. Savaştan sonra, böyle bir işbirliğini yapmadığını açıklamak istediyse de boşuna... O denli zengin ve ünlüydü ki, sanırım zenginliğini ve ününü korumak için Nazilere yanaşmıştı.

Emekli bir fidanlık müdürü Türk'ün, Fransız şarkıcısı Moris Şövalye'yle ne ilgisi, ilişkisi olabilir? Bizim emekli fidanlık müdürü, yatılı öğrenciliği sırasında o denli Moris Şövalye'ye benzermiş ki, arkadaşları O'na Moris Şövalye dermiş. Bu Moris Şövalyelik ünü gün geçtikçe yayılmış. O da MorisŞövalyeliği iyice benimsemiş. Filmlerini gördüğü Moris Şövalye gibi giyinmeye başlamış. Moris Şövalye gibi hasır şapka giyiyor, kelebek boyunbağı takıyor, O'nun gibi gülüyor ve O'nun plaklardan, filmlerinden öğrendiği şarkılarını söylüyor. Örneğin "Aşk geçittöreni" filminden şarkılar, zamanında herkesin bildiği "Paris damları altında" şarkısı...

Moris Şövalye'ye ne çok benzediğini anlatmak için, bana adayarak imzalayıp verdiği "Maurice Chevalier" adlı kitabını açtı, karşılıklı iki sayfadaki iki resmi gösterdi. Biri Moris Şövalye'nin o çok bilinen pozda ve kılıktaki bir fotoğrafı, biri de tıpkı O'nun gibi giyinip o kılık ve davranışa girmiş olan yatılı tarım okulu öğrencisinin fotoğrafı. İkisini birbirinden ayırmak olanaksız.

Bizimkine Türk Moris Şövalyesi demeye başlamışlar. Moris Şövalye'nin ünü dünyada yaygınlaştıkça, Türk Moris Şövalyesi'nin ünü de yayılıyor. Fransız Moris Şövalyesi'nin söylediği bütün şarkıları Türk Moris Şövalyesi de biliyor ve söylüyor. Bu yüzden müsamerelere, toplantılara, düğünlere, balolara çağırılıyor. Oralarda şarkılar söylüyor. Herkes karşısında

filmlerden tanıdığı Moris Şövalye'yi görüp şarkılarını kendi ağzından duyunca şaşırıyor.

İşte böyle, bizim tarım memuru yıllarca Moris Şövalye olarak yaşıyor; Moris Şövalyeliği iyice özümsüyor, O'nunla özdeşleşiyor. Öyle ki, zamanla özbenliği silinip yitiyor, kendisi yokoluyor, Moris Şövalye olarak kalıyor. Evlenmiş, çoluk çocuğu olmuş, ama O hep Moris Şövalye'dir.

Fransız Moris Şövalyesi çoktan ölmüştür, ünü dünyadan silinmeye başlamıştır, unutulmuştur. Bütün o görkemli geçmişi içinde özlem ve üzüntüyle yaşatan artık Türk Moris Şövalyesi'dir.

Böyle bir insan yıllarca devlet memurluğu yapıp emekli olunca ve yüklüce bir emekli ikramiyesi alınca ne yapar? Bakınız ne yapmış... Hemen pasaportunu alıp, Fransa'ya gitmiş. Bunca yıl kendisinden başka biri olduğu o adamın, yani Moris Şövalye'nin yaşadığı yerleri, evini, kullandığı eşyayı görecek, o ortamda, o çevrede yaşayacak. İlk yurt dışına çıkışı, Fransızca şövalye şarkıları söylüyor ama Fransızca da bilmiyor. Varsın olsun... Gidiyor Fransa'ya. Buluyor Moris Şövalye'nin evini. Ev değil, saray, büyüüüük bir saray... Orda resimler çektiriyor. (Bu fotoğraflar kitabında basılıdır.) Moris Şövalye'nin mirasçısı da yokmuş, onca servet ortada kalmış kime kalmışsa...

Fidanlık müdürü emeklisi, Moris Şövalye'nin yaşamının en ince ayrıntılı ve en önemsiz sanılacak yanlarını, en gizli yerlerini bile biliyordu. Sanmam ki, özyaşamını böylesine ayrıntılarıyla anımsayabilsin. Hacc'e giden bir Hıristiyan ya da Müslüman dindar gibi gezip dolaşmış o kutsal saydığı Moris Şövalye'nin evini.

Fransa'dan dönünce de işte bu kitabı yazıp kendi parasıyla bastırmış. Elbet satışı olmayan bir kitap... Türk Moris Şövalyesi, model aldığı Moris Şövalye uğruna daha da çoğunu yapamadığına üzgün.

Birlikte çay içtik, konuştuk, söyleştik. Sonra gitti.

Bir daha görüşmedik. Ama kitabı kitaplığımda.

Bu olay çok düşündürdü beni. Böylesine bir sevgi, böylesine bir bağlılık, ama boşuboşuna... Hiç kendisi olmadan ve hep başkasının yerine başkası olarak yaşamış, başkası olarak ölecek, belki de ölmüş bir adam... İşte bir doğal ve gerçek dublör!

İki Kişilikli Güzel Kadın

İKİ kişilikli insanlar, pek-çok romana, filme konu olmuştur. İki kişiliklilerin, gerçek yaşamda da, film ve roman konusu oldukları sayıda çok olduklarını sanmıyorum. Öyle olsaydı, yaşamımız süresince en az beş on iki kişilikli insan görmemiz gerekirdi. Pek seyrek olduklarını sandığım iki kişilikli ruh hastalarının çokça roman ve film konusu olmalarının nedeni, konunun ilginçliği, çekiciliği ve ilgi çekmede kolaylık sağlamasıdır.

İki kişilikli insan sayısı az olsa da, hemen hepimizin bikaç karşıt kişiliği birlikte yaşadığımız, buyüzden insanın anlaşılmasının zorluğu da ortadadır.

İki kişilikli bir ruh hastası olarak tanınmış bir güzel ve iyi kadından sözedeceğim.

Ben O'nu, daha ilk Levent'te kitapçı dükkânı açtığım zamanlardan (1953-55) tanıyordum. Pek güzel, pek alımlı çalımlı genç bir hanımdı. Levent'in çok güzel üçdört kadınından biriydi. Sanırım, Amerikan Koleji çıkışlıydı. İngilizce bildiğini kesinlikle biliyorum. Şık giyinirdi. Çekici ve çarpıcıydı.

Bikaç kuşaktanberi zengilikleri bilinen bir tanınmış ailenin gelini, bir işadamının eşiydi. Demek, mutlu olması için herşeye sahip...

Seyrek de olsa kitapçı dükkânıma gelirdi. Sarı saçlı güzel kadının burnu havalardaydı. Esnaf, satıcı, işçi filan gibilerini aşağı gören bir tutum içindeydi. Belki de salt bana öyleydi, belki bana öyle gelmişti, belki de ben orda aşırı solcu tanındığımdan o da bu ürekkliğin içindeydi. Ne olursa olsun, kendini beğenmişliği, burnunun havada oluşu, benimle yüzüme bakmadan konuşmasından, baksa da görmeden bakmasından belliydi.

Bir huyumu övmek için değil de, bir gerçeği belirtmek için söylemek zorundayım ki, dedikoduyu sevmem ve dedikodularla ilgilenmem. Bana anlatılan bir dedikoduyu da — önemsemediğimden olacak— hemen unuturum.

Dükkânıma gelen Leventliler, yine Leventliler için çok dedikodu yapıyorlardı ve elbet dedikoduların ağırlığı da kadınlardı. Encok dedikodusu yapılan, sözünü ettiğim hanımdı. Eşini, evini bırakıp üç gün üç gece, bir hafta, kimileyin on gün, iki hafta ortalardan yok olurmuş, gözlerden yitermiş. Sonra, bir de ortaya çıkarmış ki, perperişan... Gözden yittiği sürede, ne yaptığını, nerde olduğunu bilmezmiş. Yani, iki kişilikli bir ruh hastası... Ruh hekimleri tedavi ediyormuş. Genç kadının ne zaman başını alıp, nereye, kime, kiminle gideceği hiç belli değil. Kadın hasta olduğu için böyle yaptığından, elbet kocası da hastalığı yüzünden karısını boşayacak değil.

Levent'te kitapçılık yaptığım sıralarda O'nun için duyduklarım bunlardı.

Kitapçılığı bıraktım, Levent'ten ayrıldım. Beyoğlu Bursa Sokağı'nda fotoğrafçılığa başladım. O günlerde bu hanım eşinden ayrılmış ve tiyatro oyunculuğuna başlamıştı. Başarılı da oluyordu, adı ünleniyordu. Küçük Sahne'de ve başka tiyatrolarda oynuyordu. Muhsin Ertuğrul O'na önemli bir başrol de vermişti.

Ne var ki, duyduklarımıza göre, eski hastalığı sürüyor, zaman zaman başarıyla sürdürdüğü oyunu da unutup yine ortalardan yitiyor ve çalıştığı tiyatroyu zor durumda bırakıyordu. Hastalığı üzerine başka bişey daha öğrenmişti. O ikinci kişiliğini (belki de birinci) yaşamaya başlayınca, çok aşağı düzeyde erkek seçiyordu kendisine. Böyle bir erkekle bir haf-

ta, on gün bir yere kapanıp kalıyor ve hep içiyordu. Söylentiler bu yoldaydı. O erkekten kopması da kolay olmuyormuş. Kavga, patırtı, sövgü filan... Sahnede başarılı oyunlarını seyrettiğimiz o inci oyuncu bambaşka bir kadın oluyormuş.

Benim bildiğim, önemli çok kişi O'nu bu hastalığından kurtarmaya çalıştı. Başaramadılar.

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Tokatlıyan Han'ında bir yazıhanesi vardı. Benim orda olduğum bigün yazıhaneye geldi. Çok bozulmuştu. İçkinin ve ikinci kişilik yaşamının ağır izleri belliydi. Eski alımı çalımı kalmamıştı, ama yine de güzeldi. Yaşından daha yaşlanmıştı.

Aradan bikaç yıl daha geçti. Sürekli bir tiyatroda çalışmıyordu. Hatta biraz da unutulmuştu.

Ulvi Uraz, "Hadi Öldürsene Canikom" adlı oyunumu sahneye koyacak. Bu oyun için kadın oyuncu düşünüyor, arıyor. Bigün telefon edip, o hanım oyuncuyu düşündüğünü, ama kendisine önermeden bir de bana danıştığını söyledi. Ben de uygun olduğu yanıtını verdim. Gerçekten o rolü başarıyla oynayabilirdi. Kendisi için yeni bir atılım olurdu.

Ulvi Uraz, çağırmış, söylemiş. Çok sevinmiş. Okumak için oyun metnini almış okuduktan sonra da oynamaya karar vermiş.

Nerdeyse provalar başladı başlayacak. Uraz, yine telefon edip o hanım oyuncunun benimle görüşmek istediğini söyledi. Ulvi,

— Sana ne söyleyeceğini kestiriyorum, herhalde bana söylediklerini... dedi.

Gittim tiyatroya. Görüştük. Daha da çökmüştü. Söyledikleri, belleğimde kalan biçimiyle şunlardı:

— Aziz Bey, oyunu çok sevdim, oynamayı da çok istiyorum. Size büyük saygım var, bu yüzden utançlı düşmek istemem. Açıkçası kendime hiç güvenemiyorum. Hele bugünlerde iyice duyumsuyorum ki yeni bir bunalıma daha düşmek üzereyim. Bunca zaman sizi oyaladığım için üzgünüm, beni bağışlayın...

O'nu bir daha görmedim. Çok geçmeden de öldü.

Gerçekten iki kişilikli miydi, yoksa bunalımlarına çözüm bulamadığı için iki kişilikli olmaya mı sığınıyordu? Kimbilir...

Dramatik Delilik

YAŞAMIMDAKİ en dramatik delilikleri deprem bölgelerinde gördüm. Yine Erzurum'da teğmenim. Kolordudan birliklere gönderilen buyrukta, Erzincan depreminde yıkılan ve cephanelik olarak kullanılan kilisedeki cephane ve uçak bombalarının kurtarılması için bir gönüllü subay aranıyordu.

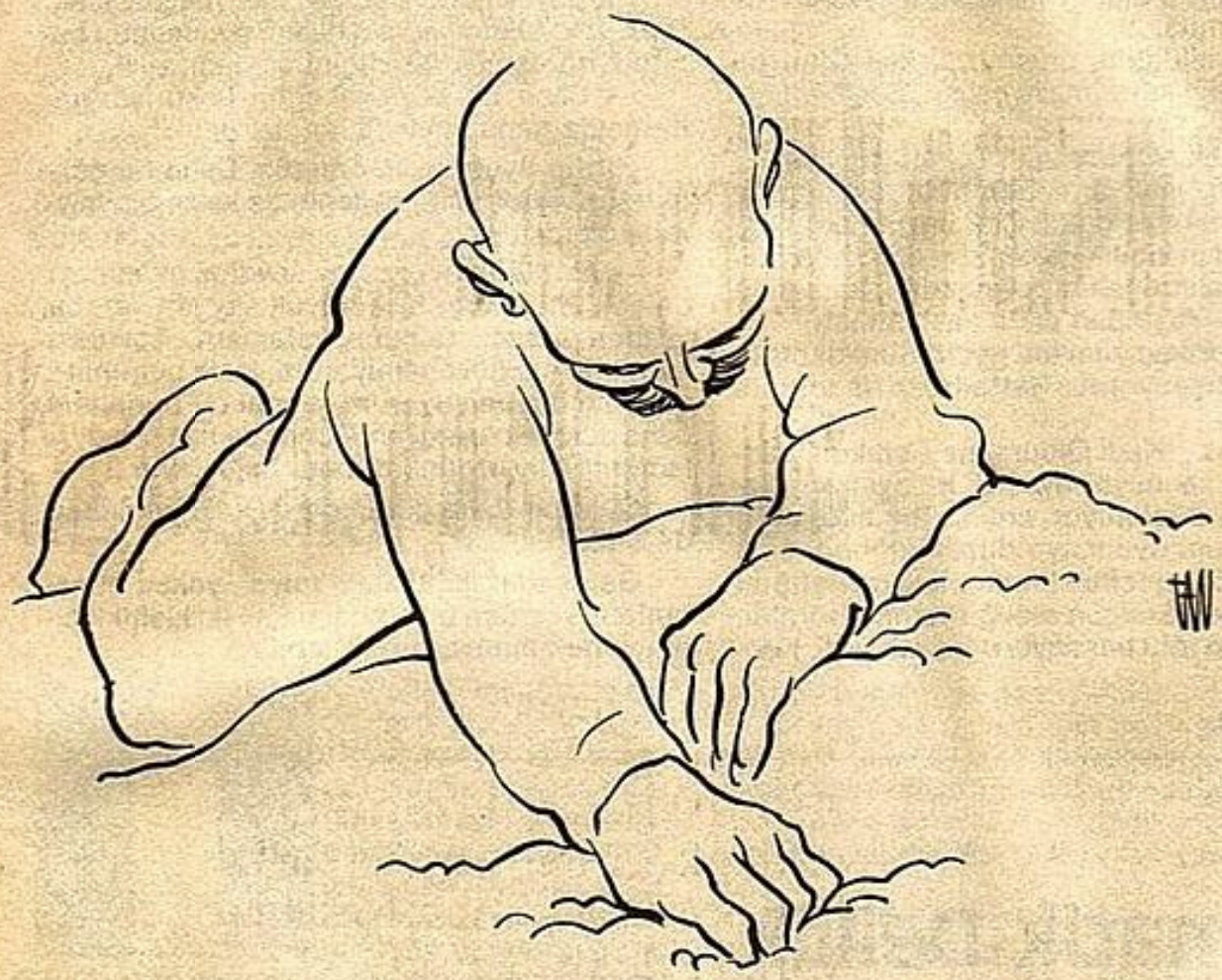
Uzun Ahmet'teki bomba kazasından öyle utanmıştım ki, bu utançtan kurtulmak ve beceriksizliğimi gidermek için bu gönüllü göreve istekli oldum. Hastaneden daha yeni çıkmıştım. Sargıları daha atmamıştım. Bastonla ve topallayarak yürüyordum. Başka bir gönüllü çıkmış olsaydı, sanırım beni göndermezlerdi o göreve. Karımın karnı burnunda Erzincan'a gittik. Ev yok, eşya yok. Saçtan bir barakaya yerleştik. Tümen Komutanı Tümgeneral Sadık Aldoğan, yıkık kiliseden cephaneleri çıkarabilmem için emrime bir bölük verdi. Başladık işe... Cephanelerin çıkarılmasını anlatacak değilim.

Kilisenin yanında ve bitişiğindeki bütün evler yıkılmış, her yer kerpiç, kütük, direk ve kiriş, çivi yığını... Yaz. Kayısı ve zerdali mevsimi. Ağaçların dibi, keçe serilmiş gibi zerdali ve kaysı dolu. Kilisenin yanındaki bu yıkık evlerden birine her sabah bir adam geliyor, elinde kazma ve kürek, toprağı kazıp eşeleyip duruyor. Bir şey aradığı belli...

Saç barakadan her sabah yıkık kiliseye atla gelirken, nasılsa ayakta kalabilmiş, yarı yıkık, sinema dekoru gibi salt ön yüzü duran, üç katlı eski, ahşap bir köşkün önünden geçiyorum. Yarıdan çok yıkık köşkün ikinci kat pencerelerinden birinin parmaklıklarına sarılmış, bakışları uzaklara bir yere saplanmış birkadın var. Uzun saçları darmadağın... Üstünde kara, uzun bir entari. Sabah gelirken, akşam dönerken kadını hep orda donmuş gibi görürüm. Ne yer, ne içer... Kimi kimsesi yok mudur? Deli deli bakışları hedefsiz.

Kilisenin yanındaki yıkık ev temelini her sabah kazarak eşeleyen adamla bigün konuştum. Ben sormadan kendisi, evin yere çizilmiş planını gösterir gibi anlattı:

— Şurası çocukların yatak odasıydı, kız dört yaşındaydı, oğlan altı... Cesetlerini bur-

dan çıkardık işte. Büyük kız gelinlik yaşta olduğundan şurdaki odada ayrı kalıyordu. Başına temel çivisi girmişti. Anam, sıcak diye mutfakta yatardı. Onu canlı buldum ama, yaralıydı, iki saat sonra o da öldü. Biz karımla işte bu odadaydık deprem olduğunda. Karımın üstüne koca hayıt düşmüş. Ben sağ çıktım.

Çok olağan bişey anlatır gibi, hiç üzüntüsüz anlatıyordu. "Kazıp eşeleyip günlerden beri burda ne arıyorsun?' diye sormak istiyor, ama acısını tazelememek için soramıyordum. O kendiliğinden söyledi:

— Amerika'da kardeşim var. Yıllar önce bana bir cıgara makinesi göndermişti. Deliğinden tütünü koyuyorsun, cıgara kâğıdını da salıyorsun. Sonra makinenin kolunu çeviriyorsun. Öte ucundan kalın gibi cıgara çıkıyor. Cigaranın kalınlığını da makineden ayarlayabiliyorsun. Çok güzel bir makineydi. Depremden sonra çok aradım, bulamadım. Çıkardıklarımız arasında yoktu. İşte şuralarda bir yerlerde olacak... Kazıyorum ki, cıgara makinesini bulayım. Bizim yatak odasının olduğu yerde bulamadım, şimdi sofanın olduğu yeri kazıyorum. Elbet bir yerden çıkacak, uçmadı ya... Çok güzel bir cıgara makinesiydi.

Cıgara makinesini aradığını söylemese deli olduğunu anlayamayacaktım.

1943 yılı... Bölüğümle birlikte Zonguldak'ta Uçaksavar mevzileri yapmaktayız. Bir gece büyük bir deprem oldu. Depremin merkezi Çerkeş'miş. Bölüğümü kurturma görevi için Çerkeş'e gönderdiler. Kış, kar, zehir gibi bir soğuk... İnsanlar soğuktan donmamak için mobilyaları yakıyorlar. Geceleyin yanan tahta eşyanın alevleriyle ortalık biraz aydınlanıyor. İşte o alevlerin aydınlığında yaşlı bir kadın, elinde iğne bişey dikiyor. Yaklaştım. Korkunç bir görünümdü. Yaşlı kadın, bir kız çocuğu cesedinin kopuk elini bileğine dikmeye çalışıyordu.

— Ne yapıyorsun? diye bağırdım.

— Torunum, dedi, dikiyorum.

Babam

KENDİMCE beğendiğim, eleştirdiğim huyları vardı Babamın... Kırk yaşımdan sonra bir de ayrımsadım ki, O'nda beğenmediğim huylar bende de başlamış ve gittikçe artıyor. En başta da aşırı coşkulu - hatta bağıra bağıra konuşma, hele tartışırken... Babam hep kızgın adamdı, kapağını fırlatıp handiyse patlayacak buhar kazanı gibi... Bu kazan Babamda ha patladı ha patlayacak durumdaydı, ama bende iki kez patladı: Biri yürek, biri inme...

O kızgın kabuğunun içine gizlediği yumuşacık, çok acımalı bir yüreği vardı, ama nasıl bir acıma, sonsuz ve sınırsız... Tutumluluğu da, eliaçıklığı da delilik ölçüsündeydi, tıpkı benim gibi bağışlayıp, tıpkı ben O'nun gibi...

Dünyada hiç kızmadığı, kızamadığı tek insan vardı: Ben! Yazık ki, çocuklarıma, Babamın gösterdiği hoşgörüyü gösteremedim. Kendime yontarak değil, insafla söyliyeyim: Bugünkü bana kızabilirsiniz, ama kızılacak bir çocukluğum da olmadı ki... Bana en çok, onca din eğitimi almışken "İslamın şartları"ndan hiçbirini yerine getirmediğim için, kızgınlığını dışa vurmadan, kızardı. Ben de gönlünü kırmadan sözü çevirir, konuyu değiştirirdim.

Yaşlandıkça daha çok ilaç alıyordu. Yine bana o her zamanki öğütlerine başlamıştı ki,

— Baba, dedim, bak ne çok ilaç alıyorsun. İlaçlar seni iyileştiriyor. Bu ilaçları ilk bulanların, yapanların hiçbiri Müslüman değil, hepsi de hak dinini kabul etmemiş kâfir. İnsanları, elbet Müslümanları da acıdan, hastalıktan, hatta ölümden kurtaran bütün bu insanlar Müslüman olmadıkları için cehennemde yanacak, onların bulup yaptığı ilaçlarla iyileşen Müslümanlar da namaz kılıp oruç tuttukları için cennete gidecek... Bunda bir haksızlık, bir terslik görmüyor musun?

Öyle bir baktı ki bana anımsadıkça hep utanırım.

Bunları Babamın deliliği diye yazmadım. Ama Babamın gerçekten iki büyük deliliği vardı; bunlardan biri her yerde ve her zaman için dünyanın en güzel delilliği olan aşk... Babam, çağımda tanığı olduğum en büyük aşıktı. Kime mi? Anneme... Hem de ölmüş eşine... Annem, 24 yaşında veremden öldüğünde Babam elli yaşındaydı. Annemin ölümünden sonra tam otuzüç yıl, 1961 yılında seksenüç yaşında ölünceye dek anneme olan aşkını içinde büyüterek yaşadı. Her gece, geceyarılarından sonralara dek ve her sabah gün ağarmadan yatağından kalkarak annemin ruhu için Kuran okurdu. Otuzüç yıl bu, hiçbir gece aksamadan böylece sürdü. Ölünce, anneme kavuşacağına, öteki dünyada yeniden O'nunla birlikte yaşayacağına kesinlikle inanıyordu, o ölümsüz ruhlar ülkesinde... Seksenüç yaşında bu inançla ölürken anneme kavuşacağından hiç kuşkusu yoktu.

Kadınlarımızda aşka böylesine bağlılık görülür de, erkeklerimizde görülmez. Elli yaşında güçlü, sağlıklı bir erkeğin, ölmüş eşinin aşkını, başka kadınla ilişkiyi de ölmüş eşine ihanet sayarak, otuzüç yıl sürdürmesinin ne demek olduğunu anlamak için, o yaşta ve o koşulda olmak gerekir. Annemin ölümündenyıllar sonra imam nikâhıyla bir kez evlendi, ancak üç gün dayanabildi, kadını gönderdi. Öyle sanıyorum ki, eşsiz aşkına ihanet ettiği sanısına kapılmış, büyük vicdan azabı çekmişti bu yüzden.

Babamın öteki büyük deliliği gömücülüktü (definecilik). Başkalarındaki delilikleri görüp eleştiren ve tanıdığım sayılı dengeli insanlardan biri olan babamın delilik sınırına giren gömü tutkusuna hep şaşmışımdır. Sevgimden, saygımdan Babama gömücülüğün bir delilik olduğunu açıkca söylemezdim ama, dolaylı yoldan bunu anlatırdım. O zaman Babam sanki suçüstünde yakalanmış gibi kıskıs gülerdi. Bundan anlıyorum ki, Babam, gömücülüğün bir delilik olduğunu biliyor, ama bu aşırı tutkusundan vazgeçemiyordu.

Ben beni bildiğimdenberi Babam hep gömü aramıştır. Gömücülük delilerinin en belirgin nitelikleri, gömüyü bulacaklarına değgin sonsuz iyimserlikleri, sarsılmaz inançlarıdır. Yaptıkları bin kazıdan gömü çıkmasa, binbirinci kazıdan kesinlikle çıkacağına inanırlar. Hiçkimse, hiçbir kanıt, belge onları gömücülükten döndüremez. İmgelem güçleri sonsuzdur. Uydururlar, ama uyduruklarına önce kendilerini inandırırlar.

Babamdan, buldukları, ama bir nedenle-ki bu kendi uydurdukları bahanedir— ellerine geçiremedikleri gömüler üzerine o denli çok olay dinlemişimdir ki... Gömücülerin kendi takımları vardır. Bir yerde bir gömü olduğu haberi alınınca takım hemen oraya varmalıdır. Çünkü, daha önce birileri gidip gömüyü kazıp çıkarır, savuşur. Babam öyle pekçok gömüyü kaçırdığına kendisini inandırmıştır.

— Tüh, gene kaçırdık. Bir gün önce yetişebilseydik alacaktık. Alınan gömünün çukurda yerleri bile belli...

Annem bunlara hiç inanmamıştır, ama karşı da gelmemiştir. Karşı gelse Babam dinlemezdi ki...

Bir haftalığına, en çok on günlüğüne gömü çıkarmaya giderler, Babam aylarca dönmez. Çünkü ilk kazdıkları yerde gömü çıkmayınca yada bulamayınca haydi ordan

başka bir yere gömü çıkarmaya, ordan daha başka yere. İlle de gömü bulunacak, eve eli boş dönülmeyecek... Annem, kimsesiz, gencecik ve hasta bir kadın. O günlerde annemin çektiği sıkıntılar, acılar anlatılır, yazılır gibi değildir.

Annemin ölümünden yıllar yıllar sonra, kendi karakterimin de dışına çıkarak alabildiğine acımasızlık ve kıyıcılıkla Babama,

— Anneme onca çile çektirdikten sonra şimdi sabahlara dek Kuran okumuşsun, neye yarar... demiştim.

Gözlerinden yaş süzüldüğünü görünce odadan çıkmıştım. Nasıl söyleyebildim bu sözü, nasıl böyle acımasız oldum, hem de Babama...

Salt Babam Anneme aşık değil, Annem de Babama aşıktı. Bütün iyi yanlarımı - ne varsa- birbirini seven anababanın çocuğu olmama borçluyum. Bunun, çok güzel şeyin beni yalnızlığa ittiğini de söylemeliyim. Çünkü yaşamımda hep o sevmeyi ve o sevilmeyi aradım durdum. Bulamayınca yalnızlığımın kalesine sığındım.

Her gömü arayışından bozgunla dönen Babam ayrı bir gömü öyküsü anlatır. Çocukluğum bu gömü öyküleriyle doludur.

Ellerinde gömünün haritası. Örneğin kuyudan elli adım karayel yönüne gidince bir dut ağacı var. Duttan iki adım ötede bir dikili taş. O taşın altı üç metre kazılınca büyük bir lahit kapağı taş var. Kaldırınca taşı, lahdin içi gömü dolu.

Haritada gösterilen yerde kuyu bulunur. Umutlar artar. Kuyudan elli adım karayel yönüne gidince dut ağacı da var, ancak ağaç kesilmiş, ama kökü duruyor. İki adım ötede dikili taş da var. Herşey yerli yerinde. Taşın altı gece sabaha dek kazılır. Her kazma vuruşta sanki gömünün sesi geliyor. Nerdeyse güneş doğacak. Kanter içinde nöbetleşe kazıyorlar. Kazmanın ucu bir taşa takılır. İşte lahit kapağı olan taş... Haydin, dayanın, çekin, kaldırın... Olanaksız. Koca taş kımıldayacak gibi değil. Yorulmuşlar da... Eh, sabahleyin manevelayla, halatlı makarayla, cereskalla taşı kaldırır, gömüyü alır, paylaşırlar. Lahdin başına nöbetçi de korlar, gidip yatarlar. Sabahleyin kalkınca bakarlar ki, o koca lahit taşı kaldırılmış, lahdin içi de boş... Demek, göz göre göre gömüyü çaldırmışlar.

Bu olay gerçekten böyle mi geçmiştir, yoksa uydurulmuş mudur? En az yarıdan çoğu uydurulmuştur.

Başka bir gömü aramada, bir haftalık çabadan sonra, takımdan biri allasmarladık bile demeden çekip gitmiştir. Besbelli, gömüyü alıp savuştu işte. Sonradan bu adam üstüne söylentiler yayılır: Apartman yaptırıyor, ticarete başlamış...

Elde harita da olsa, gömüyü herkes bulamaz, Roma'dan, Bizans'tan, Ceneviz'den kalma eskil gömülerin tılsımı vardır. Nasıl özel şifresi bilinmeden bir kasa açılamazsa, özgün tılsımı bilinmeden o eskil gömüler de bulunamaz. Tılsım bilinmezse gömü yokolur. Böyle bir gömü, haritasına göre bulunmuş, üç-dört metre kazılmış, gömüyü elleriyle koymuşlar gibi bulacaklar. Her işaret yerli yerinde. Bir de küpler kırılır ki, içleri sovan kabuğu... Gömünün kendi tılsımını bilmezsen altınlar sovan kabuğuna dönüşür işte böyle.

Her gömü takımının zengin bir yatırımcısı vardır, paralar ondan çıkar. Bunlardan biri büyük zenginlerden biriydi, bulunacak gömünün değerinden çok para harcamıştır bu uğurda.

Eskil gömülerden başka bir de eskiden Rumların, Ermenilerin yerleştikleri bölgelerdeki yeni gömüler vardır ki, dolandırıcılığa en uygun olanları bunlardır. Örneğin eskiden Rumların yerleştiği bölge olan Çatalca gömü aramak için delikdeşik edilmiştir. Türkiye'den ayrılırken Rumlar, Ermeniler, dönüp alacakları umuduyla altınlarını toprağa gömmüşlerdir. Bu gömüler büsbütün de düş değildir, bulunan gömüler de olur, ama arayarak değil de çoğu rastlantıyla.

Babam bir kez arkadaşlarıyla gerçekten bir gömü bulmuştu. On yaşındaydım. Heybeliada'ya taşınmıştık Annemin hastalığına iyi gelir diye. Yine gömü aramaya gitmiş olan Babamdan aylardanberi haber yoktu. Bursa'dan Babamın mektubu geldi. Mektubu ben okumuştum Anneme. Mektup kâğıdının birkaç yerine antika para resimleri yapılmıştı. Resimler elle yapılmamıştı. Paranın üstüne kâğıt konularak kurşunkalemle sürtülerek paraların basım gibi resmi çıkarılmıştı. Annem çok sevinmişti, Babam gömü buldu diye değil, O'ndan bir mektup geldi diye... Mektubundan birkaç hafta sonra Babam geldi eve. Ne gömü vardı, ne de parası... Yine bir olay anlatmıştı, şimdi anımsayamıyorum. Buldukları gömüyü arkadaşlarından biri mi çalıp gitmişti, yoksa izinsiz gömü açtıkları için Devlet mi el koymuştu, işte öyle bişey...

Çok şaşılası bişey, Annemin ölümünden sonra Babam gömücülüğü büsbütün bırakmadı ama, o eski gömü tutkusu, hatta gömüye ilgisi bile kalmadı. Annemin ölümünden çok sonraları yine gömü aramaya arasıra gittiği olurdu ama pek seyrek...

Gerçekten dengeli bir adam olan Babamın deliliğe varan bu gömü bulma-yada aramatutkusunun nedeni neydi? Elbet bunun bir nedeni olacaktı. Gerçeği elbet bilemem ama benim kişisel yorumuma göre, bunun iki nedeni vardı. Birincisi şu. Babam, özellikle Annemin ölümüne dek çok büyük yaşam sıkıntısı çekmiştir. Sıkıntı çekmiştir ama, bu sıkıntısını da kimseye, özellikle ailesine ve yakınlarına belli etmemeye çalışmış, sanki o çok sıkıntılı zamanlarında bile paralıymış, varlıklıymış gibi davranmıştır. O'nun o eliaçık davranışını görenler sıkıntı içinde olduğunu anlayamazlardı. Babama çekmiş bir yanım da budur, hem de daha aşırı biçimde. Gerçekten çok çalışkan, yapıcı ve kurucu bir adam olduğu halde büyük yaşam sıkıntısı çekmesi, O'nu gömü bularak birden zengin olma umuduna yöneltmiş olabilir.

İkinci neden daha da önemli... Büyük aşkı olan Anneme çok istemişken, güzel, rahat, sıkıntısız günler yaşatamamıştır. Sanırım ki, Annemi mutlu edebilmek için gömücülük tutkusuna kapılmıştı. Çünkü Annemle evlenmeden önce böyle bir tutkusu olmadığı gibi, Annemin ölümünden sonra da -epi zaman sonra- bu tutkusu tavsadı, bir iki eski hobi gibi pek seyrek gömü aramaya gitti.

Şimdi söyliyeceğim söze şaşacaksınız. Ben de bir gömücüyüm. Ancak benim aradığım, bulamadığım ve hiç bulamayacağım gömü, Babamın aradığı türden bir gömü değil. Çocuklarımın da birer gömü arayıcısı olmalarını diliyorum, salt kendi çocuklarımın değil, bütün çocukların... İşte onlar için yazdığım "GÖMÜ" şiiri:

GÖMÜ

Babam Abdülaziz Efendi
Yaşamınca bir gömü aradı
Sanki gömmüş gibi kendi
Yerini başkası bilmezdi
Bulamadan aradığını
Seksenüçünde tükendi

Gömü arayıcılar soyundan gelirim
Kimimiz altın arar kimimiz sevi
Hepimizin gönlünde o düşlem evi
Bulamayacağımı bilirim
O olmayınca ararım
Babam gibi bulamadan ölürüm

Türümüz tükeniyor gittikçe oğlum
Sürdür ata armağanı kalıtımızı
Kurutma bu has damarı insansoyundan
Olmasa da ara düşleyip bir gömü
Yaşamak aramaktır içindeki gömüyü

Vakıf 11 Nisan 1983

Arasöz

İki-üç günde bir aklıma, tanıdığım, tanışım, yakınım olmuş ya da arkadaşlık ettiğim "Benim Delilerim"den biri daha geliyor. Bu gidişle "Benim Delilerim" gittikçe artar ve ve sonu gelmez. Belki bu yazdıklarıma ilerde yeni delilerimi de eklerim.

"Benim Delilerim"in kimilerini anlatırken, tanınmamalarına, hatta kendilerini bile tanıyıp incinmemelerine çok özen gösterdim. Özellikle yaşamıma girmiş kadın delilerimi, onlara olan sevgimden ve saygımdan ötürü, ya hiç yazmadım ya da çok değişiklikler yaparak yazdım. Bütün kadın delilerimi yazamayınca, kendi deliliklerimin en azılı yanlarını da, ne yazık ki yazamamış oldum.

Çok sevdiğim rahmetli bir yayınevi sahibinin oturduğu Arnavutköyü'ndekiyalısında yemekteydik bigün. Soframız kalabalıktı. Gerçekten büyük sevgi ve saygıyla bağlı olduğum bir hanım arkadaşım da oradaydı. Bu hanım, çok haklı olarak, sevgi ilişkimizi hiç kimsenin anlamamasına, sezmemesine -ki olası değildir- çok aşırı titizlik gösteriyor, ben de O'nun bu isteğine hak vererek saygıyla ve özenle uyuyordum.

O sırada "Benim Delilerim"i yazmaya yeni başlamıştım. Konu benim delilerimden açıldı.

Yayınevi sahibi,

— "Benim Delilerim"den sonra ne yazacaksınız? diye sordu. O zamana dek bunu hiç düşünmemişken birden aklıma geliverdiği için içtenlikle yanıt verdim:

— " Benim sarhoşlarım"ı, sonra da, "benim kadınlarım"ı...

İlişkimizin herkesten gizli kalmasını isteyen o hanım arkadaşım, birden tepkiyle,

— Hayır, "benim kadınlarım"ı yazamazsınız! diye haykırdı.

Sofradakilerde kısa bir sessiz gülümseme oldu. Evet, anladım ki "benim kadınlarım"ı yazamayacağım. Oysa delilliklerimin en azılıları, en güzelleri ve en acılarını onlarla geçen günlerimde yaşamıştım. Onları ayrı ayrı yazamayacağım ama, yine de genel olarak ve salt kendime değin olmak koşuluyla bu konuda kimi şeyler anlatabilirim.

Yetmiş yıllık yaşamıma şöyle bir bakıyorum da, sevi ilişkilerimin hiçbirinde, şöyle akıllı, dengeli, mantıklı olmamışım. Becerip de sürdürememişim bu ilişkiyi. Sonunda, "Sevdanın mantığı olmaz, mantığı olan da sevda olmaz!" diye çıkmışım işin içinden, belki de işin kolayına kaçmışım.

İsterseniz delilik deyin, ben size sevi ilişkilerinde akıl, mantık olamayacağını, tersine, delilik, çılgınlık olacağını hemen şimdi ispat edebilirim. Bir erkeği çok seven kadın, ya da bir kadını çok seven erkek, sevgisini belirtmek için ne der? "Seni deliler gibi seviyorum.", "Seni çılgınlar gibi seviyorum." demez mi? Sevmenin en üst düzeyi, çılgıncasına, delicesine sevmektir. Sevgilisine, "Seni bütün aklımla, mantığımla seviyorum!" diyen insan ne gülünç olur. Buna karşılık insanlar, "Çılgınca-

sına bakan olmak istiyorum..." ya da "Deliler gibi general olmak istiyorum..." der mi? Sevi ülkesinde mantık, mantık bölgesinde sevi olmaz.

Aramızda büyük yaş ayrımı olan genç ve güzel bir hanımla dört ayımızı bölüştük. Ayrı dünyaların insanlarıydık, sonunda yine kendi dünyalarımıza döndük. Ayrılışımızdan bir yıl sonra, duydum ki evlenecekmiş ve evlenmeden önce benimle konuşmak istemiş. konuştuk. Yakında evleneceğini söyleyince,

— Seviyor musun? diye sordum.

— Mantık evliliği yapacağım... dedi.

Bir tuhaf acı duydum. çünkü mutlu olmasını, bunun için de kocası olacak erkeği, seviyorum, demesini istiyordum.

Bir başka genç hanım da bana olan duygusunu şöyle belirtmişti:

— Mantığımla yüreğim bana aynı şeyi söylemiyor.

Sonunda bu genç hanımın, mantığının mı, yoksa yüreğinin mi sözünü dinlediğini açıklamak istemiyorum.

Yine genç ve güzel -evet efendim, hepsi de gençti ve güzeldi ve yine genç ve güzeldirler- bir hanımla arkadaşlığımız iki yıl sürdü. Evlenmemizi önermiştim, kabul etmemişti. Sonradan evlendi. Aradan yıllar geçtikten sonra gelir bana, konuşur dertleşiriz. Benimle evlenmemiş olmakla açıkça ve içtenlikle "eşeklik etmiş" olduğunu söyler. Aradan bunca yıl geçtikten sonra düşünürüm, ya evlenmiş olsaydım, o zaman da ben "eşeklik etmiş" olacaktım.

"Benim kadınlarım"ı yazamadıkça, kendi deliliklerimin en deli yanlarını da yazamamış olacağım.

Yaşamları boyunca bikez bile deliler gibi ve çılgıncasına sevememiş olanlara çok yazık! Böyleleri ne fodul olurlar. Yaşamları boyunca hiç çılgınca ve deliler gibi sevememiş olanlara yazık ama, yaşamları boyunca hep deliler gibi, hep çılgıncasına sevmiş olan benim gibilere de daha çok yazık! Sanırım, en doğrusu çılgıncasına, deliler gibi sevip evliliği de akılla, mantıkla yürütebilmek!..

Yaşıtım bir yazar arkadaşım var. Onbeş yıl önce Türk -Alman Kültür Enstitüsü'nde bir konferansta bulunuyorduk. Çekici güzellikte- daha doğrusu çarpıcı güzellikte- bir hanım ilgimi çekti. Arkadaşıma,

— Tanıyor musun, kim bu hanım? diye sordum.

— Aman bırak... Sakın ha! Delinin biridir! dedi.

Sonradan öğrendim ki, "delinin biri" dediği hanım, arkadaşımın sevgilisiymiş, arkadaşlıkları da epey uzun sürdü.

Bigün o yazar arkadaşıma,

— Yahu, delinin biri dediğin o hanım senin sevgilinmiş, neden söylemedin? dedim.

O sıra benim de genç bir hanım arkadaşım olduğunu anıştırmak için,

— Hiç deli olmasalar biz yaşta adamlarla arkadaşlık ederler mi? dedi.

Oysa biz o zaman daha ellibeş yaşımızdaydık, gençmişiz, şimdiyse yetmiş. Hep düşünürüm: Yaşlı erkeği seven genç kadın mı deli, yoksa genç kadını seven erkek mi? Belki ikisi de...

Yine delicesine, çılgıncasına sevdiğim -elbet yine genç, güzel, üstelik zevkli ve kültürlü- bir hanıma,

— "Benim Delilerim'e seni de yazacağım, benim gibi yaşlı, hem inmeli bir adamı sevdiğin için... demiştim.

Güzel deliliği benimseyerek gözlerinde güneş açmış, gülümsemişti. Sonradan aklına, mantığına döndü de deli olmadığını ispatladı. Varsın öyle olsun, şiirlerimde, öykülerimde o güzel deliliğiyle yaşayacak, hem de hiç akıllanmadan, hem de hiç yaşlanmadan, hem de hiç ölmeden... Bana yaşattığı o güzelim deliliklerim için O'na her zaman teşekkür borçluyum.

Kısacası şunu demek istiyorum: "Benim kadınlarım"ı yazamayınca, kendi asıl büyük deliliklerimi de yazamayacağım. Çünkü onların hepsine barlarda, pavyonlarda, gece kulüplerinde çalışanlardan en seçkin aydın olanlarına dek içten, sonsuz, çok büyük saygı duydum ve hiçbirine sahtecilik yapmadım, hepsi de benim için gerçek hanımefendiydiler.

Bu da Benim İşte

GEÇENLERDE bir oyundaydım. Oyun arasında Güler bana.

— En büyük deliyi ne zaman yazacaksınız? diye sormuştu.

— Kendimi en sona bıraktım, demiştim Güler'e.

Ben en büyük deli miyim? Hayır, delilerden biriyim, sıradan bir deli...

—Peki, benim delilliğimi merak eden Güler kim?

Sanırım 1960 yılıydı. O yılın bir gecesi Can Yücel bana kendisini tanıtmıştı. Ankara'nın neresindeydi? Anımsayamıyorum. Belki sokakta, belki kapalı bir yerde... Evine götürmeyi üsteleyerek önermişti. Babasının da sevineceğini söylemişti.

Hasan Ali Yücel'i o gece tanımıştım. Anı-

lar pek belirgin değil. Evde, söyleşilerinden yararlandığım seçkin aydınlar vardı. Belleğimde kalan, Prof. Pamir, bir de doğabilimci Hikmet Bey... Sonraları Hasan Ali Yücel'in Dragos'taki evine bikaç kez gitmiştim.

Ankara'daki evlerine girdiğimizde Can Yücel bana güzel bir kız tanıtmıştı: Nişanlısı Güler... Güler'in o zamanki güzelliğinden uzun saçları kalmış belleğimde. İşte o zamandan bu yana Güler, Can Yücel'in eşi, yani bir ağır yaşam işçisi... Bana "En büyük deliyi ne zaman yazacaksınız?" diye, belki de kocasını ne zaman yazacağımı sormuştu. Hayır, Can Yücel de büyük delilerden değil, o da sıradan herhangi bir deli... Elbet yazacağım Can Yücel'i de, ama "Benim Delilerim"in ikinci cildinde.

Bunca yıllık kocasını bilmez mi Güler? Öyleyse, o da çokları gibi, benim deliliğimi merak ediyor.

Ben deli miyim? Bu soru, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanının adı değil, kendime yönelttiğim bir soru. "Benim delilerim" adlı bu yazı dizisine başlayana dek kendimi hiç, ama hiç deli olmayan, çok dengeli biri sanıyordum, hem de içtenlikle inanıyordum deli olmadığıma. Olsa olsa kendimi, çok dengeli bir insan sanarak, bu yüzden zaman zaman toplumla uyum sağlayamayan biri, yani tam dengeli olmam yüzünden dengesizler arasında deli sanılabilecek biri sayıyordum. Dengeli olduğum da doğru, ama dengeli olmak da bir yerde hatta bikaç yerde kaçak verip deli olmaya engel değil.

"Benim Delilerim" adlı şu yazı dizisini yazana dek, sizin gibi ve herkes gibi ben de kendimden başkalarındaki dengesizlikleri görüyor, ama kendimi görmüyordum. Bu yazıları yazmak için çevreme, insanlara, arkadaşlarıma, hatta geriye dönüp anılarıma bu gözle bakmaya başlayınca şunu saptadım: Ay benim ne çok deliliklerim varmış! Ben bitek deli değil, deli dolu bir tımarhaneymişim de ayırdında bile olmamışım.

Kendi deliliklerimi görüp gösterebilecek miyim; görebilirsem, içtenlikle yazabilecek miyim? Bu, gözün kendisini görmesi kertesinde olanaksız. Ama ayna (yani beni gören başkalarını) kullanarak, bunu içtenlikle yapmaya çalışacağım.

Özeleştiri yapmak bile zordur, nerde kaldı ki, insanın kendi deliliklerini görüp içtenlikle yazması... Çok kez özeleştiri yapayım derken kendimizi övdüğümüzü ayrımsamayız bile.

Yıllar önce bir yazın dergisi, yazarlardan özeleştiri yapmalarını istemiş, bu yayına de benimle başlamıştı. Gerçek bir özeleştiri yapabilmek için insanın kendisine acımasız, hatta kıyıcı davranması gerekir... Bir insanın kendi kendisini örneğin apandisit ameliyatı etmesi gibi bişey.

Böyle birini tanımıştım. Anlatayım.

Kendikendini Sünnet Eden Çocuk

KİMİ delilikler insanın yaşamında sürgit değildir yada şöyle diyelim; her insanın yaşamında delilik dönemleri vardır yada zaman zaman yapılan delilikler. Bu anlatacağım da, bir yaşamda bikez yapılmış delilikler-den.

Askerî liselere o ders yılı yazılıp gelmiş yeni öğrencilere, bir önceki yıl gelmiş olanlar yada daha eski öğrenciler "Kaydukabul" derler. "Kaydukabul" demek, okula yeni yazılıp alınmış demek... "kayd ü kabul" sözünde, bir alay, bir küçümseme, bir horozlanma vardır; bir kümese yeni sokulan horoza, kümesin eski horozunun horozlanması gibi. "Kaydukabul" öğrenciler de bu alaylardan siner, pısarlar, ama ertesi yıl yeni öğrencilerle "kaydukabul" diye alay ederek bunun acısını çıkarırlar.

1932-33 ders yılına Kuleli Askerî Lisesi'ne "kaydukabul" öğrenci çok alınmıştı. (Eski Kara Kuvvetleri Komutanı, şimdi de Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi, aynı sınıftan olduğumuz Orgeneral Nurettin Ersin de o kaydukabul öğrencilerdendi.) O yılki kaydukabul öğrencilerin hemen hepsi taşralı ve taşra okullarından geldiklerinden, kendilerini okul çevresine uyarlayana dek, şakanın, küçümsemenin, alayın daha da çok hedefi olmuşlardı.

Askerî liselerde aradasırada sağlık muayenesi yapılır. Sağlık muayenesi denilen de şu: Öğrenciler sırayla ve soyunuk olarak bir yüzbaşı yada binbaşı hekimin önünden geçerler. Hekim,

— Donunu indir! der öğrenciye.

Öğrenci donunu indirir. Hekim uzaktan bakar.

— Geç! der.

Sonra arkadaki öğrenci gelir.

Bilmiyorum ama, belki de bu muayeneyi, çocukların sünnetli olup olmadıklarını anlamak için yaparlardı.

O yıl gelen "kaydukabul" öğrencilerden biri sünnetli değilmiş. Oysa, daha okula girerken muayene edilir ama, o çocuk her nasılsa o ilk muayeneden geçmiş yada muayene olmamış.

Okulda bu söylediğim muayene yapılıyor. Sınıf sınıf öğrenciler hekimin önünden geçiyor. (Bizim sınıfımız 900 öğrenciydi.) Söylediğim öğrenci Fransızca kısmındaydı. Öyle anlaşılıyor ki, zavallıyla "kaydukabul" diye çok alay etmişler, o da çok sinmiş. O kısmın muayene sırası gelmişti ki, bir bağırıp çağırmadır duyuldu. Helaların olduğu bölümden bir çocuk çıkardılar. Çocuk kan içinde. Pantolonunun önü açık ve bacaklarına doğru şakır şakır kan akıyor. Ama bağırıp çağıran, önünden kan fış-

kıran çocuk değil, O'nu heladan çıkarıp götüren çocuklar.

Nedir ne değildir diye araştırıldı, az sonra öğrenildi.

Hekim sırayla dört-beş öğrenciyi birden odasına alıp,

— Donları indirin! diyor.

Bu çocuğun sünnetsiz olduğu anlaşılacak, anlaşılınca da alaydan kurtulması olanaksız. Salt alay olsa da iyi, daha kimbilir neler yapacaklar, bağlamaktan, boyamaktan, tükürmeye dek... Ne yapsın zavallı, alıyor tıraşbıçağını, giriyor helaya.. Bir eliyle çekiyor etten perdesini, öbür eliyle tıraşbıçağıyla kıtır kıtır kesmeye başlıyor.

O zamanki yoksulluk da olur yoksulluk değildi, anlatılır gibi değil. Bir tıraşbıçağıyla kaç kez tıraş olunur? İki kez, bilemedin, üç-dört kez. Biz, cam bardakların içinde elimizle sürterek bileye bileye bir tıraşbıçağıyla on kez, onbeş kez tıraş olduğumuz olurdu. O çocuk da böyle bir körlenmiş tıraşbıçağıyla kendini sünnete kalkmış.

Hastaneye kaldırdılar. Sünnetini yenilemişler. Ama çok kullanılmış, belki de paslı tıraşbıçağından mikrop kaptığı için, az kalsın sünnetlik yeri bile kalmayacakmış çocuğun.

Kendikendini sünnet etmeye kalkmak elbet bir delilik, ama bu sürekli bir delilik değil de, gelgeç deliliklerden. Herkesin yaşamında böyle gelgeç delilikler vardır.

Kasaba minnet etmeyip kendikendini sünnet etme yürekliliğini yada deliliğini gösteren bu çocuk gözümde büyümüştür.

Eşya ile Konuşmak

EVET, insanın kendi deliliğini bilmesi ve açıklaması, kendikendini sünnet etmesi, ameliyat etmesi gibi zor bir iştir ve ayrıca bir başka delilliktir. İnsanlar genellikle deliliklerini ya kendileri bilmedikleri yada bilirlerse gizledikleri halde, içlerinden kimisinin deliliğini açıklaması, delilik değil de nedir?

Benden özeleştirimi isteyen o yazın dergişine, benden sonraki yazarlar da içtenlikle özeleştirilerini yazacaklar diye, elimden gelen içtenlikle, hatta acımasızca özeleştirimi yapıp eksiğimi, eksikliğimi sayıp dökmüşüm. Benden sonra yapılan özeleştirileri okuyunca şaşırıp kaldım. Hepsi de özeleştiri diye, kendilerini övüyorlar. Eski İstanbul hanımlarının "Huyumu seveyim..." diye sıksık yineledikleri bir sözleri vardı. Bu özeleştiriler de öyle işte... Boşuna demeyişler "Özeleştiri, yapılmış yanlışlarda kendisinden başka herkeste eksiklik ve sorum arayıp bulmak demektir" diye...

Açıkça söyleyeyim ki, kendi deliliklerimi yazayım derken, en akıllı yanımı —varsa— yazmaktan korkuyorum.

Öyleyse deliliklerimin en hafifinden başlayayım.

Bir insanın eşya ile konuşması bir delilik değil mi? Bir hayvanla konuşmak neyse de, ya eşya ile konuşmak? Bir gizli kamera olsa da, haberim olmadan, benim sesli filmimi çekse, o filmi seyreden herkes benim nasıl bir deli olduğumu anlar. Kendikendime konuşuyorum, kendime bağırıyorum, eşya ile konuşuyorum. Bu deliliğimi kime söyledimse,

—Aa, onu ben de yapıyorum... dedi.

Olabilir, ama ben size,

— Ben deliyim ama siz deli değilsiniz... demedim ki.

Çaydanlığı çalışma odamdaki tüpgaz ocağına koyuyorum, sonra masamda çalışmaya başlıyorum. İşte bu sırada çaydanlıkla, ocakla aramda şöyle konuşmalar geçiyor.

Okuduğum kitabın en ilginç yerindeyim yada kitaptan not alıyorum yada bir yazı yazmaktayım. Tam o sırada çaydanlık fokurdamaya başlar.

— Dur, geliyorum.

Daha çok fokurdar. Yazının öyle önemli bir yerindeyim ki, kalksam, o an aklımda olanı bir daha toparlayamayacağım.

— Dur bee.. İki dakika dur işte, patlamadın ya...

Çaydanlık da bana yanıt veriyor, benimle konuşuyor gibidir. Benim ona bağırdığım gibi, o da daha çok fokurdayarak bana bağırır.

— Dur ulaan... diye avazım çıktığı kadar bağırırım.

Hayır, durmaz, ne sözden, ne ricadan anlar... Demlikle çaydanlık arasından sular ocağa fışkırmaya başlar. Doğal yaşamımda sövmediğim, sövmesini sevmediğim halde, ocağa, çaydanlığa, demliğe sövmeye başlarım. En hafif sövgüler şöyledir:

— Eşşoğlueşek, patlamadın ya... Geliyorum işte.

Neden söverim? Kimbilir, belki içimde hapsettiğim sövme isteği, yalnızlığımda kapağı atıp patlıyor.

Tam yanına giderim, taşan sudan ocak sönmüştür. Böyle konuşa bağıra çok yemek, soğan, et yakmışımdır. Ya böyle durumlarda yada elim ayağım bişeye takıldığında, pek seyrek de olsa bişeyi devirip kırdığımda kendikendimi azarlamaya başlarım:

— Ulan eşek! Ama ne eşek... Bu kaçıncısı be...

İşte benim yalnızlığım bu türlü konuşmalarla geçer. Kitapla konuşurum, kitabın yazarıyla konuşurum. Kitaplarla konuşmalarımı, sayfalara yazarım hep. Ah o sayfalardaki yazılar, neler neler... Başkaları okuyup anlamasın diye de bunları eski Türkçe yazarım.

Modası Geçmiş Adam

İNSANIN birçok karakter öğeleri var. Bu öğeler arasında denge sağlanamazsa delilik başlıyor. Birkaç örnek vereyim: Tutkuyla yetenek dengesi... Aşırı tutkuları olup da tutkuları oranında yetenekleri olmayanlar, aşağılık duygusuyla ezilen, saldırgan kişiler oluyor.

Bir de yetenekleri olup da aynı oranda tutkuları olmayanlar var. Bunlar da kimseleri ve hiçbişeyi beğenmeyen olumsuz kişiler oluyor.

Yeteneği, tutukusu var, ama çalışma gücü, sürekli çalışma çabası olmayanlar da var. Böyle bir doçent tanırım. Aradabir parlar, önemli şeyler de yapar, ama arkası gelmez, saman alevi gibi söner. Nedir böylelerinin deliliği? Başkalarının başarılarını hep küçümsemek, hep alaya almak, her işe yukarıdan alaylı bakmak. Isırgandırlar. Her başarının alay edilecek, küçümsenecek bir yanını bulmaya çalışırlar. Bunlar, dikiş tutturamamış uyumsuzlardır . Her var olan başarıyı beğenmemek, küçümsemek eğiliminde olduklarından, o beğenmedikleri alana yepyeni değerler bulup getirmeye çalışarak, yapmak isteyip de yapamadıklarını onların yaptığını görmek isterler.

Daha pek çok dengesizlikleri görüyoruz. Fizikle moral arasındaki dengesizlik. Bedenle gönül dengesizliği örneğin. Oktay Rifat'ın babası Samih Rıfat'ın kırkbeş yıl önce okuduğum bir şiirinden şu iki dize hâlâ belleğimde:

Başımla gönlümü edemedim eş
Biri yetmişinde biri yirmibeş

Yaşla baş dengesizliği...

Bu açıklamaları kendi dengesizliğimi anlatmak için yapıyorum. Birçok alanda, özellikle sevi ilişkilerinde Ben (varlığım)—zaman dengesini kuramamışım. "Ben"im, yaşamakta olduğum zamanın gerisinde kalmış. Kendim bu çağdayım, ama kimi duygularım çok gerilerde... Bunu bana ilk yüzleyen bir yabancı hanım arkadaşım oldu. Ondan bişey istemiştim. (Açıklamak istemediğim bişey.) Öyle gülmüş, öyle gülmüş, sonra da bana "out of fashion", "unfashioned man" olduğumu söylemişti. Yani ben ona göre, "Modası Geçmiş Bir Adam"dım, demode... Kendimi savunamadım, hayır, diyemedim. Çünkü, doğruydu. İlk o arkadaşımın uyarısıyla ayrımsadım ki ben, gerçekten "Modası Geçmiş Bir Adam"dım. Örneğin bir insan 1980 yılında yaşarken, kimi şeyleri 1880'dekiler gibi duyuyorsa, elbet onun modası geçmiştir. Gerçekçi bir çağda o hâlâ coşumcuysa (romantikse) elbet eski modadır. "Kişi noksanını bilmek gibi irfan olamaz" demiş Ziya Paşa. Hiç olmazsa bir arkadaşımın yüzüme vurmasıyla "Modası Geçmiş"lik delisi olduğumu şimdiden biliyorum. Ne istemiştim o arkadaşımdan da, benim "Modası Geçmiş"liğimi yüzüme vurmuştu? Benim O'ndan istediğim, Abdülhak Hâmid'in Lüsyen'den isteyip de aldığı ve Tevfik Fikret'in Aşiyan'daki Tanzimat Edebiyatı Müzesi'nde bir camekânda durmakta olan şeydir. 1980 Aziz Nesin'i, 1890 Abdülhak Hâmid'i gibi bir istek duyuyorsa, elbet "Modası Geçmiş" bir delidir. Arkadaşımdan istediğim şeyi düşünüp yada tasarlayıp benim bir tapınakçı (fétichiste)olduğumu sanmayın, olsam, onu da yazardım. Ama bir sevdiğimle parktaysam, bir kır gezisindeysem, o güzelliğin bir anısı olsun diye, bir yaprak, bir çiçek koparır, bunu bir defterimin, bir kitabımın arasında saklarım. Bu bir "fétiche" sayılırsa, demek, böyle bir deliliğim de var.

Bir "Modası Geçmiş Adam" olduğumu anladıktan sonra, bu adda bir roman yazmayı tasarladım. Bu roman, benim nerdeyse binlere yaklaşan ve artık gerçekleştirmeye zaman ve fırsat bulamayacağım tasarılarımdan biridir.

Ne yazık ve ne acı ki, bu "Modası Geçmiş"lik, hani türü tükenmekte olan yaratıklar var ya, işte öyle bişey... Nasıl uygun yaşam koşullarını artık bulamadıkları için türleri tükenmekte olan kimi bitkileri, kimi hayvanları, büsbütün tükenmesinler diye günümüzde korumaya çalışıyorlarsa, belki gün gelecek, dünyanın şurasında burasında her nasılsa kalmış benim gibi bikaç "Modası Geçmiş"i, dünyada örnek kalsın diye koruma yolları arayacaklar.

Deliliklerimin Nedenleri

HAFİF deliliklerimden yavaş yavaş ağır deliliklerime geleceğim. Öbür deliliklerim çok kişide olabilir ama, şimdi söyleyeceğim, ağır bir delilik olmamakla birlikte, sanırım, özgün bir delilik... Karımla —isterse yirmibeş yıllık karım olsun— sevgilimle, ilişkim olan bir hanımla, yakınım yada arkadaşım olmuş bir kadınla sinemada, tiyatrodaysak, konserde yada konferanstaysak, vapur yada tirendeysek ve koltuklarda yanyana oturuyorsak, kollarımız, dirseklerimiz birbirine değmeli, ısımız birbirimize geçmeli, yanımdaki kadının ılıklığını kendimde duymalıyım ve o da bu duyguyu gereksinmeli. Evli olsaydım ve aynı kadınla diyelim evliliğimizin ellinci yılını bile sürmüş olsaydık, yine de bu saydığım yerlerde onun kolunun, dirseğinin ısısını ve kıpırdanışlarını kendimde duyumsamak isterdim. Niçin? İnsanca bir yakınlık için. O birbirine geçen ısılarla, o belli belirsiz devinilerle, o küçücük kıpırdanışlarla sözsüz konuşabilmek, anlaşabilmek için, yakınında olduğunu sandığın kadından kilometrelerce uzaklaşmamak için, birbirimize yabancılaşmamak için, aramıza gittikçe kalınlaşan bir görünmez buz taba-

kası koymamak için... Bu değinide kesinlikle kösnülce (şehvetli) bir duygu yok. Bir erkek, hem de elli yıllık karısına, örneğin bir sinema koltuğunda yanyanayken dirseği dirseğine değiyor diye kösnül bir duygu duyabilir mi hiç? Bu isteğimin tersi davranışlar da çıldırtır beni. Diyelim vapurun güvertesinde yan yana koltuklardayız, ama o bir yanda, ben bir yanda... Sanki karıkoca değil de iki düşman. Çok yakınım olmuş bir hanım arkadaşımla tiyatroda yanyana koltuklardayken, hanım taa öte yana kaykılmış. Kadını orada bırakıp çıkıp gitmek isterim, ama yapamam da... Yakınlaşabilmek için, kendi karakterimin dışına çıkıp, neler yapar, neler söylerim, kendiliğinden anlasın diye. O süre işkence olur benim için. Niçin orda yalnız değilim diye kendikendime kızarım. Çünkü yalnızlık, böyle uzak duruşlu birliktelikler den çok daha iyidir benim için.

Kadınlara ilişkin deliliklerimi, onların onurunu düşünerek, yazamayacağımı daha baştan söylemiştim. Çok geçmedi, daha geçen yıl, bir kadın için yaşamımın en büyük deliliklerinden birini niçin yapmıştım? Çünkü o güzel ve genç arkadaşımın beni çeken bikaç özelliğinden biri buydu işte: Yanyana oturmasını biliyordu. Ben onunla örneğin tiyatrodayken, oyunun neresinde ne duyumsadığını, ne düşündüğünü, beğendiği beğenmediği yerleri, etkilendiği yada ağladığını, konuşmadan, yüzüne bakmadan, değinilerinden, kıpırdanmalarından, devinilerinden, bana yakınlık derecesinden anlardım, hatta sözsüzce tartışırdık bile... Her zaman ısımız birbirimize geçerdi, yakınlığımızı duyardık. Bana göre sevgi ikide bir "Ben seni çok seviyorum" demek, yada "Beni seviyor musun?" diye sormak değildir, budur işte...

Deliliklerimizin nedeni yada nedenleri vardır elbet. Bu nedenleri kendimiz bilebilir miyiz? Örneğin, benim eşyayla konuşma deliliğim nerden ileri geliyor? Olsa olsa sürekli yalnızlığımdan ve yalnızlanışımdan..."Modası Geçmiş Adam" olma deliliğimin nedeni nedir? Bilmem ki... Belki çocukluğumdan kalma geleneklerden, bağlı kaldığım göreneklerden, kurtulamadığım törelerden, eğitimimden, çevremden, ruhsal eğilimimden böyle bir "Modası Geçmiş Adam" oldum.

Peki, yanımdaki kadının —Elbet herhangi kadın değil bu, yakınlığım, ilişkim olan kadın— ılıklığını kendimde neden duymak istiyorum? Kesin olarak bilemem ama, sanıyorum ki, bunun nedeni çok eski bir güzel anıya dayanıyor, elliüç yıl öncesinin pastel renkli, uçucu, düşsel bir anısı bu... Onaltı yaşındayım. Kuleli Askerî Lisesi dokuzuncu sınıf öğrencisiyim. Bir hafta tatili günüydü. Beyoğlu'nda bir sinemaya gitmiştim. Hangi sinemaydı, anımsamıyorum. Ama balkonda oturduğum kesin. Soluma bir kız geldi, ben yaşta filan... Onun solunda da annesi oturuyor. Film boyunca o kızla kollarımız, dirseklerimiz birbirine değmiş, dokunmuş ve bu değinilerle sözsüz konuşmuştuk. Elliüç yıl öncesinde duyup hâlâ unutulamayan bir ısı, uçuk bir anı...

Filmden sonra hemen vapura koşmalıydım ki, zamanında okula yetişebileyim. Sinemadan çıktık. Okulu düşündüğüm yok. Kızla annesi önde, ben arkalarında. Niçin onları izliyorum. Hiç... Kızın bana geçmiş ılıklığının ardından gidiyorum. Tramvaya bindiler, ben de bindim. Harbiye'de indiler, ben de indim. Sağda bir sokağa saptılar. Ben de saptım. Solda bir apartımana girdiler, ben orda kaldım. Gece olmuştu. Apartmanın adını anımsıyorum: Hayat Apartımanı.

Onlar apartımana girdikten pekaz sonra üçüncü katın ışıkları yandı. Ben de döndüm. İşte hepsi bu... O kızdan başka hiçbir anı yok bende, ne gözünün, ne teninin, ne saçının rengi, belki de görmemiştim saçını, gözünü... Ama o ısı eski bir anı olarak yaşıyor bende. İnsanın kendikendini çözümleyebilmesi ne zor. Ruhsal yapımız, bir haşarı kedi yavrusunun sabahtan akşama dek oynadığı bir yün ipliği yumağı gibi karmaşık... Belki yanılıyorum ama, kendikendime diyorum ki, sinema, tiyatro ve benzeri yerlerde yalnız oturmak istemeyişim, yanımda bir kadın arkadaşım varsa, onun ısısını, ılıklığını, değinisini duyumsamak isteyişimin nedeni, işte bu elliüç yıl öncesinin uçuk renkli ılık anısıdır.

Yaşanmamış Yıllar

İMDİYE dek saydığım, daha da sayacağım ve kimisini hiçbir zaman yazamayacağım deliliklerimin nedenlerini düşünüyorum. Ben neden deliyim? Bunun başlıca nedeninin "Yaşanmamış Yıllar" olduğunu sanıyorum. Benim gibi daha birçok insanın deliliklerinin nedeninin "yaşanmamış yıllar" olduğuna da inanıyorum.

Ben çocukluğumu yaşamadım, yeniyetmeliğimi, ergenliğimi, gençliğimi de yaşamadım veeee ortayaşlılığımı da yaşamadım, yani yaşayamadım. Peki ben hiç mi yaşamadım? İşte şimdi yaşlılığımı yaşıyorum, gerçekten yaşıyorum yaşlılığımı, yudum yudum, tadına vara vara, olağanüstü görkemli bir biçimde ve bir salıncakta kolan vurarak ölümle dirim arasında gidip gelerek ve tıpkı yirmi yaşımın, otuz yaşımın coşkusuyla, hızıyla yaşıyorum.

Şimdi çok daha iyi anlıyorum ki, "Yaşanmamış Yıllar" ,insanları hem yücelten bir itki oluyor, hem de küçülten, aşağılatan bir delilik...

Ortanca oğlum Ali, sokakta bulduğu kedi yavrularını alır, eve getirirdi. (1969 yılı) Bekârım, yalnızım. Ev kedi dolu. Kedi getirmemesi için rica ediyorum, yalvarıyorum, ama dinlediği yok. Soğuk, yağışlı bigündü. Sokakta, gözleri daha yeni açılmış bir kedi yavrusunu bulmuş, alıp eve getirmiş.

— Hayır, olmaz! İstemiyorum. Ev kedi doldu. Bakamıyorum bunlara. Al bunu götür... diye barbar bağırdım.

Ben böyle çıkışınca oğlum iki gözü iki çeşme,

— O kediyi atamazsın. Nasıl atarmışsın. Bir de sosyalist olacaksın... diye ağlamaya başladı.

On iki yaşındaydı ve sosyalizmi böyle anlıyordu.

İster istemez ondördüncü kedi olarak o yavruyu da eve aldık. Erkek, sarman bir kedi. Bir damlacık bişey. Buyüzden adını Damla koyduk. Hiç ana memesi emmeyen o yavru öyle beslendi, öyle büyüdü ki, Damla köpek iriliğinde koskoca bir kedi oldu. Damla'nın çok şaşılası bir huyu vardı. Üstünde kürkü, yün kazağı, ya da yumuşak kumaştan bir giysisi olan bir kadın konuk gelince —salt kadınları seçerdi— kadının kucağına yavaş yavaş sokulur, kürkün tüylerini, yünü, kumaşı, meme emer gibi durmadan emerdi. Öyle emerdi ki, az sonra kadının üstü Damla'nın tükürüklerinden sırılsıklam olurdu. Kadınlar, Damla üstlerindeki kürkü ya da yünü emerken, bunu ayrımsamazlardı bile. Kovduk, dövdük, attık, her ne yaptıksa Damla'yı yedi yaşında ölene dek bu huyundan vazgeçiremedik. Niçin öyleydi yedi yaşında bile o koskoca Damla? Benim yorumum şudur: Hiçbir zaman yaşayamadığı yavruluğunu yaşamak, hiçbir zaman emmediği ana memesini emmek istemiştir. Damla kaç yaşında olursa olsun, hep ana memesini özleyecek ve hiçbir zaman bulamayacağı için de, hiç bilmediği ana memesinin yerine koyacağı sıcak ve yumuşak bişey arayacaktı bir kadının üstünde.

Memeli hayvanların en yetkini olan biz insanlar da böyleyiz, diyorum. Yaşamımızın yaşanmamış bir dönemini yaşamamışsak, sonradan o dönemi hep yaşamaya uğraşıp duruyoruz.

Bugün, yaşımdan umulmayan kimi aykırı kaçacak davranışlarda bulunuyorsam, kimilerince yadırganan bu deliliklerimin nedeni hep o "Yaşanmamış Yıllar"ım olsa gerek. Örneğin bana o "Yaşanmamış Yıllar"ımı yaşatanlara saygıyla bağlılığım da bundan olacak. Evet, bu bir delilik, ama bir avuntum var; hiç olmazsa delilik olduğunu biliyor ve nedenini araştırıyorum.

Dengesizlik

TUTKU ile yetenek arasındaki dengesizlik... Yetenekle güç arasındaki dengesizlik... Fizik güçle istek arasındaki dengesizlik... Hepimizi, deliliklere sürükleyen böyle pek çok dengesizlikler var. Bu dengesizliklerden birini yaşamaktayım. Bitürlü kendi yaşımda olamıyorum ve hiçbir zaman da olamadım. Doğum tarihimin yaşını yaşamıyorum. Yani yaşımla gücüm arasında —fizik ve moral güç— arasında bir dengesizlik var. Gerçekten yetmiş yaşımda, yetmiş yaşımın yaşlılığında ve yetmiş yaşın gerekirlikleri içinde olsaydım, kimbilir nasıl dingin ve erinçli bir insan olacaktım. Sanki yaşlanmadan ölecekmişim gibi; kalp hastası olsam da, inmeli olsam da bu böyle. Bu, yaşlılığı benimsememiş olmamdan ileri gelmiyor. Hayır, kesinlikle gençlik filan taslադığım yok. Biliyorum ki, yetmiş yaşındayım.

Çalışma Deliliği

İNSANSOYUNUN yaşamında çok yerde araçla amaç yer değiştiriyor, araçlar sonradan amaç oluyor. Örneğin . giysi, insanı hava koşullarından korumak için bir araçken, zamanla araç niteliğini yitirip amaç olmuştur: Korunmak için değil, giysi için giysi, yani moda. Moda, bir anlama insanın giysiye köleliğidir.

Devlet, insanın daha rahat ve mutlu yaşayabilmesi için bir araç olarak kurulmuşken, zamanla bu araç olma niteliği yiterek amaç olmuştur. Kimi ülkelerde devlet, insanların mutlu yaşaması ve korunması için bir örgüt olmaktan çıkmış, tersine, insanlar devletin korunması için birer canlı araç durumuna getirilmişlerdir. Devlet insanlar için değil, insanlar devlet için...

Çalışmak da öyle. Çalışmak, insanın daha iyi yaşaması için bir araçken, kimi insanlar için çalışmak yaşamın amacı olmuştur. O insanlar ki yaşamak için çalışmazlar, çalışmak için yaşarlar.

Nerde ve ne zaman amaçla araç yer değiştirmişse, orda bir oranda delilik vardır.

Ben de bu delilerden biriyim. Benim için yaşamak, çalışmaktır. Çalışamadığın zamanlar yaşadığımı duyumsamıyorum. Üstelik bunun bir yanlış, bir hastalık, bir delilik olduğunu da biliyorum, ama kurtulmak elimde değil.

Bu yaşımda artık eski hızımla çalışamıyorsam, bu yaşamın tadını çıkarmaya başladığımdan değil, eski gücümün kalmamasındandır. Daha dört-beş yıl öncesine dek, yemek masasından son lokmamı çiğnerken kalkar, çalışma masama otururdum. Bugün de geceleri çalışırken, uykudan başım birkaç kez önümdeki okuduğum kitaba, yazdığım kâğıda çarpmadan kalkıp yatmıyorum. Eskiden iki gün, iki gece hiç uyumadan çalıştığım çok olurdu. Şimdilerde pek seyrek olarak bütün bir gece çalışabiliyorum.

Bütün yaşamımda salt iki kez, o da zorunlu olarak kısa sürede dinlenceye (tatile) gidebildim. O iki dinlenceden de üç kitapla döndüm. Benim için dinlence, yollarda, çağrılı olduğum toplantı gezilerinde, hastalığım zamanlarında, cezaevlerinde filan kendiliğinden olur ki, o zamanlarımı da okuyarak, gözlemlerimi yazarak, yapıtlarım için gereçler toplayarak geçiririm.

Esrar, eroin, afyon gibi keyif verici alışkanlarında bu zehirleri almayı gereksinmek nasıl hep artarsa, bende de inme ininceye dek çalışma dozu durmadan arttı. Elimin kolumun tutmaması çok "karşı Aziz" bir hastalıktı. İnme yüzünden ölmesem bile, çalışamamak yüzünden ölebilirdim. İnmeli olduğum bir ayda kendimi öyle zorladım, hastalıkla öylesine amansızca bir savaşım verdim ki, sonunda inmeyi yenebildim.

Gençliğimde çalışmamı sınırladığı için uykuya düşmandım. "Uyku doğal değildir. İnsanın ilkelliğinden kaynaklanan yüzbinlerce yıllık bir alışkanlığıdır" diye düşünüyordum. İlk atalarımız gece karanlığında çalışamayınca,isteristemez uyuşup kalmak zorundaydılar ve yüzbinlerce yıl boyunca karanlıkta uyuşup kalmaktan uyumaya alıştılar. İnsanın kendini zorlayarak uyku hastalığından kurtulabileceğini, uyumadan da bir dinlenme yolunun bulunabileceğini düşünüyordum.

Orta yaşlarda uyumadan yapılamayacağını anlayınca, uyurken de —uykudayken de— çalışmanın yollarını aradım. Gecenin çok geç saatlerinde, yarıda bıraktığım işlerimle ve kafamdaki yazın sorunlarıyla birlikte yatağa girip uyuyordum. Böyle gecelerimde, rüyalarımda bu sorunlarla uğraşıyordum. Bu yöntemin, özellikle oyun yazdığım sıralarda, bana çok yardımı olmuştur. Yazmakta olduğum oyunların çözümleyemediğim yerlerini rüyamda çözümlediğim,sabahleyin uyandığımda, yatarken çıkmaza girmiş bir sorunun çözülmüş olduğunu gördüğüm çok olmuştur.

Evlilik biçiminde olsun olmasın, birlikte olduğum kadınlar, kendilerine yeterince zaman ayıramadığım için, haklı olarak bu çalışma deliliğinden hep yakınmışlardır. Bu yüzden beni, bencillikle suçlayan kadınlarım da oldu. Bu bencilliğin, çok daha büyük ve genel bir özgecilikten, bir elcillikten ileri geldiğini anlatmadım ya da anlatamadım; bir kişiye değil, herkese vermek birazını değil tümünü (kendini) vermek, bir zamana değil, her zamana vermek... Dıştan bencillik gibi görünenin gerçekte ne büyük elcillik olduğunu anlatmak zordur.

Kendi kendimi sürekli olarak anlamaya, çözümlemeye çalıştığım için, neden bir iş delisi, bir çalışma delisi olduğumu da anlamaya çalıştım. Belki yanlış, belki doğru, bu deliliğimin bence iki nedeni var.

Birincisi, çocukluğumdanberi çalışmak benim tek, biricik umarımdı. Çalışmaktan başka hiçbir kurtuluş, çıkış yolum yoktu. Zengin değildim. Yoksul bir ailenin çocuğuydum. Malım, mülküm, param yoktu. İriyarı, güçlü değildim. Yakışıklı değildim. Bir hünerim, bir marifetim, bir ustalığım yoktu. Kısacası, insanlar içinde varolabilmek için hiçbir güvencem yoktu. Bütün koşullar içinde, çalışmak zorundaydım ve bütün bu bende olmayanları ancak çalışarak kazandığımı gördükçe, çok, daha çok, daha daha çok çalıştım. Ancak çalışarak varolabileceğimi anlamıştım. Çalışmak benim için tek güvenceydi.

Çalışma deliliğimin ikinci nedeni de şu olsa gerek: Pisliklerden, çirkinliklerden, kötülüklerden, kabalıklardan, bayağılıklardan, çekemezliklerden, dedikodulardan, anlaşmazlıklardan, anlaşılmazlıklardan, sevisiz ve sevgisizliklerden, ihanetlerden, alçaklıklardan, olanaksızlıklardan, düşmanlıklardan, hatta hatta ölümden kurtulmak için çalışmaya sığınmak, işimde kendimi korumak zorundaydım ve zorundayım. Bu saydığım çirkinlik, kötülük, bayağılık, kabalık vb. salt başkalarından gelmez elbet, kendimden de kaynaklanabilir ve çalışmak beni benden de korumuş olur.

İntikamcı Bir Deli

İNTİKAMCI bir insan olduğumu söylersem, biliyorum, beni uzaktan yakından tanıyanlar çok şaşıracaklar. Ama ben, gerçekten müthiş bir intikamcıyım. Bu da bir delilik elbet. Ancak, benim intikam alma biçimim çok özgün, çok değişik. Hangi biçimde ve biçemde intikam aldığımı uzun uzun anlatmaktansa, intikam aldıklarımdan çok tipik iki örnek vermek istiyorum.

Türkiye'nin en uzun yaşamlı bir yazın dergisinin ve bir yayınevinin sahibiydi. Dergisiyle ve yayımladığı kitaplarla Türk kültürüne çok büyük hizmetler etti. Çok kişinin bilmediği dramatik bir yaşamı vardı. Aslında o da "Yaşanmamış Yıllar"ının bir delisiydi. Bu deliliğinin en acıklı yanı da, "Yaşanmamış Yıllar"ını sonradan yaşama yürekliliğini de gösterememiş olmasıdır. Yani o da bir özgün deliydi. (Belki ilerde O'nu da yazarım.) Yaşamının son yıllarında bana yakınlık gösterdiyse de, başlangıçta, kendi yorumunca ideolojik nedenlerle bana düşman olduğunu dergisindeki yazılarıyla belli etmişti.

Evleneceğim hanım (Meral Çelen), 1955 yılında O'nun dergisinde ve yayınevinde elli lira aylıkla çalışıyordu.

Zamanın hükümetinin kışkırtması ve kurdurttuğu bir derneğin öncülüğüyle, 1955 yılının 6/7 Eylül gecesi "Kıbrıs Türktür!" çığlıklarıyla, İstanbul yakılıp yıkıldı. İstanbul'daki azınlıkların malları, mülkleri, evleri ve dükkânları talan ve yağma edildi. Dünya önünde çok zor durumda kalan zamanın hükümeti, bu suçlara bir sanık uydurmak zorunda kaldı. Olayla hiçbir bakımdan ilgisi ve ilişkisi olmayan altmış solcuyu (bu arada elbet beni de) İstanbul'u yakıp yıkmak ve yağmalamaktan sanık olarak sıkıyönetimce tutuklattırarak Harbiye Askerî Cezaevi'ne tıktırdı. Nasıl olsa solculara kimse sahip çıkamaz, bu ağır suç onların üzerine yıkılır, hükümet de sorumdan kurtulurdu.

1961 yılında Yassıada Mahkemesi'nde bir askerî yargıcın (albay) tanıklığını dinlemiştim.

Yargıç albay, o zamanki sıkıyönetim komutanının 6/7 Eylül olayı dolayısıyla —aynen böyle söylemişti— salkım salkım asılmasını istediğini söylemişti.

Biz Harbiye Askerî Cezaevi'ndeyiz. Evde iki küçük çocuğum yalnız başlarına kaldılar, biri on, biri onbir yaşında. Ne çocuklara para bırakabildim, ne bende para var. Çocukları göremedim bile. Bakacak kimseleri de yok. İşte bu koşullarda Meral Çelen evime yerleşip çocuklarıma sahip çıktı. Çalıştığı yayınevinden aldığı elli lira aylıkla evi ve çocukları geçindirmeye çalıştı. Yetmezmiş gibi, yiğitlik gösterip, ben cezaevindeyken benimle nişanlandı. Yusuf Ziya Ortaç'ın armağan ettiği nişan yüzüklerini cezaevinin demir parmaklıkları arasından birbirimize taktık.

Nişandan on gün sonra, o derginin ve yayınevinin sahibi çağırıyor Meral'i,

— Duyduğuma göre, diyor, sen Aziz Nesin'le nişanlanmışsın, doğru mu?

— Evet, nişanlandım... diyor Meral.

— Buraya siyasî polisler gelip gitmeye başladı, boyuna seni sorup soruşturuyorlar. Aziz Nesin'le nişanlandığına göre, artık burada çalışamazsın, işine son veriyorum.

Meral'i işinden atıyor. Olay, kesinlikle böyle olmuştur.

Bu olayı duyunca, bu yayınevi ve dergi sahibinden büyük, çok büyük bir intikam almaya karar verdim ve günü gelince intikamımı almak için sabırla fırsat bekledim. Günün birinde o fırsat elime geçti.

Aradan yıllar geçmişti. Kültür Bakanlığı "Kültür Yüksek Kurulu" adıyla bir kurul oluşturmuştu. Beni de bu kurula üye seçmişlerdi. Kurulda onbeş kişi kadarız. Hepimiz de büyük bir özveriyle çalışıyoruz.

Kültür Bakanlığı, Türk kültürüne hizmet etmiş bir kişiye büyük bir ödül vermeyi kararlaştırmıştı. Bu ödülü alacak olanı biz seçecektik. İşte yıllarca bekledikten sonra intikamımı almamın zamanı gelmiş, bu fırsat elime geçmişti. Benimle nişanlandığı için Meral'i işinden çıkaran adamdan intikamımı kendime özgü biçimde almalıydım.

Ödül konusu için toplandık. Üye arkadaşlar adaylarını söylediler. Adayların hepsi de gerçekten değerli kişilerdi. Bunlar arasında, haksızlık etmeden birini seçmek çok zordu. Ben de adayımı söyledim. Benim adayım, Meral Çelen'i (O zaman yirmiüç yıllık eşimdi.) işinden çıkaran o derginin, yayınevinin sahibiydi. Öteki adaylar karşısında kendi adayımı saatler boyunca nasıl bütün gücümü kullanarak, olağanüstü bir çabayla, mantıklıca, ussalca savunduğumu, o tartışmalı toplantıda bulunan Kültür Yüksek Kurulu üyeleri olan arkadaşlarım anımsayacaklardır. Ama hiçbiri, adayımı bu denli büyük istek ve coşkuyla savunmamın gerçek nedenini bilmiyordu. Sonunda başardım. Benim adayım ödül kazandı ve intikamımı almış oldum. Şunu da söylemeliyim: Ödülü alması haksızlık mıydı? Hayır, ödül O'nun hakkıydı, hele ödülü aldıktan kısa süre sonra öldüğü de düşünülürse... Ama ben O'nu aday göstermemiş olsaydım, adı öbür üyelerin aklına bile gelmeyecek ve ben coşkuyla savunmasaydım, ödülü alamayacaktı.

İntikamımın tadını çıkarmak için özellikle Ankara'ya gidip ödül töreninde de bulundum. Zavallı, gittikçe belleğini yitirmekteydi ve o günlerde hemen hiçbir şey anımsayamaz olmuştu, arkadaşlarının bile çoğunu tanımıyordu. Gittikçe artan bir bunama dönemindeydi. Törende, bağıntısız tümceler söyleyerek zorlukla konuşabildi.

Salt O'ndan intikamımı almış olmadım, eşimden de bir intikamımı almış oldum. Çünkü Meral, salt benimle nişanlanmış olduğu için kendisini işten çıkaran bu adama karşı hiçbir kırgınlık duymuyor, üstelik bu davranışını haklı da görüyordu ve ödül toplantısına gideceğim sabah aday olarak O'nun adını bana söyleyen de Meral'di. Meral'in bu tutumunda büyük çelişki olduğu kesindi. Çünkü, benimle nişanlandı diye işten çıkarılmasını doğru buluyorsa, benimle (böyle bir adamla) evlenmeyecek, benimle evlenmeyi doğru buluyorsa, benimle nişanlandığı için işten çıkarılmasını doğru bulmayacaktı. Bu ikisinden birinde bir yanlışlık olduğu kesindi. Sonunda benimle evlenerek yanlışlık yaptığı anlaşıldı, çünkü bu ödül töreninden birbuçuk yıl sonra boşandık. Yani ben, bu ödül yüzünden hem Meral'den, hem patronundan intikamımı almıştım. (Elbet ayrılışımızın nedeni bu değil.)

İşte benim intikamım, böylesine özgün bir intikamdır. Bu özgün intikamımın iki özelliği var: Birincisi, kötülük yaparak değil, iyilik yaparak intikam almak. İkincisi, intikam aldığımı, ne intikam aldığım kişi, ne başkaları bilir, salt ben bilirim.

Buna benzer intikam duygusunun Nâzım Hikmet'te de bulunduğunu bir olayla açıklayayım.

Nâzım, Moskova Güzel Sanatlar Okulu yonut bölümünde öğrenim gören Münevver adlı bir Azerî kızını evlât edinir. Münevver, Nâzım'ın Dr. Galya ile birlikte yaşadığı dönemde Nâzım'ın evinde kalmaktadır. Münevver, Nâzım'a baba der.

Münevver'i Baku'da tanıdığımda evli ve bir kız annesi, ünlü bir yonutçuydu. Nâzım Hikmet üzerine anılarını yazmıştı. Bu anılar uzun zaman basılamadı. Sonra basıldı. Ancak, kimi bölümler çıkartılarak kitaplaştırılmıştı. Münevver'in anılarının aslı ve tamamı bendedir. İşte o anıların bir yerinde şöyle bir olay anlatılır:

Nâzım Hikmet, Marat denilen (Daha pek çok takma adları olan) Laz İsmail'i hiç sevmez. Laz İsmail de Nâzım'ı sevmez, hatta Nâzım'a düşmandır. Bu karşılıklı sevgisizlik, Nâzım'ın evinde sürekli konuşulmaktadır. Bu konuşmaların tanığı olduğundan Münevver de Laz İsmail'i sevmemektedir. Durum böyleyken, Laz İsmail, haftalarca Nâzım'ın daçasında (yazlık ev) kalır, hem konuk gibi değil, evden biri gibi. Bundan başka zaman zaman Nâzım'dan

yardım görür, para alır, değerli armağanlar alır. Bunlara dayanamayan Münevver, bigün kendini tutamayıp Nâzım'a.

— Baba, der, bu Laz İsmail hep senin aleyhinde. Seni hiç sevmiyor. Sen de bunu biliyorsun. Peki neden böyleyken O'na hâlâ yardım etmektesin?

Nâzım şu yanıtı verir:

— Sen bunu anlayamazsın. Ben O'nu iyiliklerimle öldüreceğim.

Sonucu hepimiz biliyoruz; Nâzım öldü, Laz İsmail daha yıllarca yaşadı. İyilik edilerek öldürülmüş (ölümden beter duruma sokulmuş) hiçbir kötü yoktur ama, yine de onlara iyilik edilmesinden yanayım. Nâzım iyilik ederek kötüleri öldürmek istedi, başaramadı. Ben iyilik ederek kimilerini utandırmak istedim, başaramadım.

Özgün intikam biçimime bir örnek daha vereyim.

Ünlü bir yazardır. Bir zamanlar çok yakın arkadaşımdı ve o zamanlar O'nu gerçekten çok seviyordum. Genişçe açıklamak zorunundan ötürü ancak anılarımda yazabileceğim bir kötü davranışı yüzünden aramız açıldı. Bu kötülüğü yüzüne ağır biçimde vurduktan sonra ilişkimi kestim. O günden sonra, sanki kötülüğü o değil de ben yapmışım gibi, bu dünyadaki en amansız düşmanım kesildi. Türkiye içinde ve dışında her yerde, her önüne gelene beni kötüledi. Öyle bir amansız düşmanlık ki, damarı kesilse de mikroskopla bakılsa, akyuvar ve alyuvarlar yerine Aziz Nesin'ler görülecek... Bu sözlerim öylesine doğrudur ki, adını vermediğim, açıklama da yapmadığım halde, şu kısacık yazdıklarımdan bile O'nun kim olduğunu basın ve yazın çevresi hemen anlamıştır. Yıllardanberi doyumsuz ve dinmez bir tutkuyla sürekli aleyhimde bulunan bu eski arkadaşımdan da kendi biçemimde intikamımı almaktayım. Nasıl? Sürekli O'na iyilikler ederek, çünkü bu iyiliklerimi iyiliğimden yapmıyorum, O'nun kötülüklerini daha da artırmak ve böylece herkesin de bunu anlaması için yapıyordum. Zamanla artık öyle oldu ki, O'nun Aziz Nesin hastalığını herkes anladı, aleyhime söylediklerine kimseler inanmaz olduktan başka, söyledikleri şakalaşmalara neden olmaya başladı.

Evet, ben bir intikamcıyım.

Kurduğum Vakıf için 1984 yılında birbuçuk milyon lira ödeyerek oniki kişilik altın (kaplama) yemek takımı (çatal, kaşık, bıçak) aldım. Görenler ve duyanlar bunun lüks olduğunu söylüyorlar. Evet, lükstür. Gereksiz olduğunu söylüyorlar. Evet, gereksizdir. Para sıkıntısı çektiğimi, bu parayla daha yararlı iş yapabileceğimi söylüyorlar, haklıdırlar. "Sen delisin!" diyorlar. Bu yaptığımın delilik olduğunu söylüyorlar. Evet, delilliktir. Ama bilmedikleri, ama anlamadıkları, ama benim onlara söylemediğim bir şey var: Ben kimsesiz çocuklar için bu Vakf'ı kurmakla da, Vakıf için bu altın kaşık, çatal ve bıçakları almakla da, yaşamın acımasızlığından, çektiğim sıkıntılardan, yoksulluklardan, toplumun kıyıcılığından intikamımı almak istiyorum; şimdi açıklamamış olsaydım, kimselerin haberi olmayacağı, anlayamayacağı, sezemeyeceği, salt benim bildiğim, salt benim tadına vardığım bir intikam... Bu altın kaşık, çatal, bıçaklar da, bütün öteki mallarım gibi soyumdan gelenlere kalıt olmayacak, bir zenginlik gösterişi, bir görmemişlik de değil. Bir intikamın simgesi olarak o altın çatal, kaşık, bıçaklarla anababasız yoksullar haftanın tatil günü yemek yiyecek. Çünkü onlara da, yaşamdan çektiklerinin acısını iyilik yaparak çıkarmayı, uğradıkları haksızlıkların en güzel biçimde intikamını almayı öğretmeye çalışacağım.

Bu bir delilik mi? Her neyse kabulüm.

Deliliğimi biliyorum, bundan yakındığım da yok.

KENDİME ÖĞÜT

Uslanma hiç hep deli kal
Büyüme sakın çocuk kal
Es deli deli böyle kal
Son harmanında sevdanın
Tüken toz toz savrula kal
Suçüstü bulmalı ölüm
Ölürken de sevdalı kal

Sonuç

BU kitabımda, ne kendi deliliklerimin, ne yaşamıma girmiş başka delilerin hepsini yazabildim. Yazabildiklerim, yazmam gerekenlerin yarısı bile değil. Bu kez yazamadıklarımı, yaşam fırsat ve zaman da olanak verirse, ilerde, "Benim Delilerim"in ikinci cildinde yazmayı düşünüyorum. Kimbilir, daha ne deliler, ne delilikler göreceğim. Yaşayalım da görelim.

Sevgili okurlarım, elimden geldiğince, kendi deliliklerimi, başka delileri ve sizleri anlattım. Kim ne derse desin, nice deli olursak olalım, ben yine akıldan, akılcılıktan yanayım.

Antalya
3 Haziran 1984

—BİTTİ—